

મેરુસુંદરગણિરચિત ષડાવશ્યક બાલાવબોધ

સંપાદક-સંશોધક

ડૉ. નિરંજના શ્વેતકેતુ વોરા

મેરુસુંદરગણિરચિત ષડાવશ્યક બાલાવબોધ
(હસ્તપ્રતને આધારે સંપાદન અને સંશોધન)

સંપાદક-સંશોધક
ડૉ. નિરંજના શ્વેતકેતુ વોરા

મેરુસુંદરગણિરચિત
ષડાવશ્યક બાલાવબોધ
(હસ્તપ્રતને આધારે સંપાદન અને સંશોધન)

સંપાદક-સંશોધક
ડૉ. નિરંજના શ્વેતકેતુ વોરા

Merusundarganirachit Shadavashyak Balavbodh
Ed. Dr. Niranjana Shwetketu Vora

© નિરંજના વોરા

પ્રકાશક :

નિરંજના વોરા
૬૯-બી, સ્વસ્તિક સોસાયટી,
નવરંગપુરા, અમદાવાદ-૯
ફોન : ૬૫૨૩૦૩૧૨

પ્રથમ આવૃત્તિ : ૨૦૦૬

નકલ : ૫૦૦

મૂલ્ય : ૮૦-૦૦

મુદ્રક : રાધે ગ્રાફિક્સ

૧૨૯, શ્રીનાથનગર સોસાયટી,
કર્મચારી સ્કૂલની સામે, પંચદેવ મંદિર પાછળ,
ઘાટલોડિયા, અમદાવાદ.
મોબા. : ૯૮૯૮૬૫૯૯૦૨

ગુજરાત સાહિત્ય અકાદમી, ગાંધીનગરની આર્થિક સહાયથી પ્રકાશિત

આમુખ

જૈન આગમસાહિત્યમાં ‘આવશ્યકસૂત્ર’નું અત્યંત મહત્વપૂર્ણ સ્થાન રહ્યું છે. ‘આવશ્યકસૂત્ર’ ઉપર આચાર્ય ભદ્રબાહુસૂરિએ લખેલી નિર્યુક્તિ વિશે અનેક ટીકાઓ રચાઈ છે. આચાર્ય જિનભદ્રસૂરિનું વિશેષાવશ્યક ભાષ્ય અને મલધારી, હેમચંદ્રની વ્યાખ્યા પણ પ્રસિદ્ધ છે. ‘ષડાવશ્યક બાલાવબોધ’ના રચયિતા મેરુસુંદરગણિએ તરુણપ્રભસૂરિના આવશ્યકસૂત્ર ઉપર રચાયેલ બાલાવબોધને અનુલક્ષીને ઈ.સ.ની ૧૬મી સદીના પૂર્વાર્ધમાં સ્વયં આ બાલાવબોધની રચના કરી છે.

કૃતિને અંતે આપેલી પુષ્પિકામાં જણાવ્યા અનુસાર વિ.સં. ૧૫૭૫, શ્રાવણ સુદિ ૪ (ઈ.સ. ૧૫૧૯, ૩૦ જુલાઈ)ના દિવસે ખરતર ગચ્છના નાયક જિનરાજસૂરિના પટ્ટાલંકાર શ્રી જિનભદ્રસૂરિના પદ્મમાં થઈ ગયેલ સુવિહિતસૂરિ શિરોમણિ પૂજ્ય શ્રી જિનચંદ્રસૂરિના આદેશથી મંડપમહાદુર્ગમાં શ્રીસંઘની અભ્યર્થનાથી વાયનાયાર્ય રત્નમૂર્તિગણિના શિષ્યરત્ન મેરુસુંદરગણિએ ‘શ્રીષડાવશ્યક ભાષ્ય’ ઉપર બાલાવબોધની રચના કરી.

આ બાલાવબોધના સંપાદિકા ડૉ. નિરંજના વોરા જૂની ગુજરાતી ભાષાના વિશેષ અભ્યાસી છે. પ્રાકૃત ભાષાના પણ તેઓ વિદુષી અને જ્ઞાતા છે. તેમણે મેરુસુંદરગણિની આ કૃતિની, અમદાવાદની લા.દ. ભારતીય સંસ્કૃતિ વિદ્યામંદિરમાં સંગૃહીત હસ્તપ્રતનો ઝીણવટપૂર્વક અભ્યાસ કરી, તેનો સમગ્ર પાઠ ઊકેલી અહીં પ્રસ્તુત કર્યો છે. કૃતિની પ્રસ્તાવનામાં ષડાવશ્યક કર્મ વિશે વિશ્લેષણાત્મક માહિતી આપી. મેરુસુંદરગણિના ‘ષડાવશ્યક બાલાવબોધ’નું સમીક્ષાત્મક નિરૂપણ કર્યું છે. સાથે સાથે એનો સંક્ષિપ્ત સાર પણ આપ્યો છે. પરિશિષ્ટમાં આવશ્યકસૂત્રનો મૂળ પાઠ પ્રાકૃતમાં અને એની છાયા સંસ્કૃતમાં આપી છે. અંતે ષડાવશ્યક કર્મ સાથે સંલગ્ન સ્તુતિઓ અને સ્તોત્રો તેમજ આ બાલાવબોધ અંતર્ગત આવતી દૃષ્ટાંત કથાઓ પણ પ્રસ્તુત કરવામાં આવી છે.

મધ્યકાલીન ગુજરાતી સાહિત્યમાં રચાયેલા બાલાવબોધોનું સવિશેષ મહત્વ છે. એમાં સંસ્કૃત, પ્રાકૃત ભાષાની કૃતિઓને લોકભાષા દ્વારા સરળ સ્વરૂપમાં રજૂ કરવામાં આવે છે. બાલાવબોધ ઉપરાંત સ્તબક અને ટબાની ગદ્યરચનાઓ પણ ગુજરાતી ભાષામાં પ્રચલિત છે. એમાં મૂળ ગ્રંથના અનુવાદ, સમજૂતી, શબ્દાર્થ વગેરે

આપેલા હોય છે. મેરુસુંદરગણિનો આ ષડાવશ્યક બાલાવબોધ મધ્યકાલીન ગુજરાતી ભાષા અને સાહિત્યમાં આગવું સ્થાન ધરાવે છે. એનું અભ્યાસપૂર્ણ અને સમીક્ષાત્મક સંપાદનકાર્ય કરીને ડૉ. નિરંજનાબહેને મધ્યકાલીન ગુજરાતી ભાષા અને સાહિત્યના ક્ષેત્રે એક મહત્વપૂર્ણ અને વિશિષ્ટ પ્રદાન કર્યું છે. ખાસ કરીને મધ્યકાલીન ગુજરાતી ભાષાની હસ્તપ્રતોનો મૂળસ્વરૂપે અભ્યાસ કરનાર અને એની લિપિને ઉકેલનાર વિદ્વાનો આંગળીને વેઢે ગણી શકાય તેટલા છે, તેવા સંજોગોમાં ડૉ. વોરાએ મૂળ હસ્તપ્રતનું વિદ્વતાપૂર્ણ સંપાદન કર્યું છે એ બદલ એમને ધન્યવાદ ઘટે છે. અને મધ્યકાલીન ગુર્જર ભાષાની આ સંપાદિત કૃતિ સાચા અર્થે તે ક્ષેત્રના અભ્યાસીઓને સવિશેષ ઉપયોગી નીવડશે એવી દૃઢ શ્રદ્ધા ધરાવું છું.

વિ.સં. ૨૦૬૨, જ્યેષ્ઠ વદિ ૧૨,
તા. ૨૨ જૂન, ૨૦૦૬

ભારતી શેલત
પૂર્વ નિયામક,
ભો. જે. વિદ્યાભવન
અમદાવાદ

નિવેદન

ગુજરાતી સાહિત્યપરિષદમાં, સાહિત્યકોષના સંપાદનકાર્ય નિમિત્તે જૈનસાહિત્યનો અને વિશેષ રીતે હસ્તપ્રતસાહિત્યનો અભ્યાસ કરવાની તક મળી. પ્રાકૃતાદિ ભાષાઓમાં જૈનદર્શનના નિરુપણના સંદર્ભમાં વિપુલ સાહિત્ય રચાયેલું છે. મધ્યકાળના ગુજરાતી સાહિત્યમાં જૈનોનું પ્રદાન અનેક દૃષ્ટિએ નોંધપાત્ર છે. મધ્યકાલીન હસ્તપ્રતોમાં, રાસ, ચોપાઈ, આખ્યાનો, સજાઓ, ચરિત્રકથાઓ વગેરે પ્રકારોમાં જૈન સાહિત્ય સચવાયેલું છે. પદ્યસાહિત્યની સાથે સાથે વ્યુત્પન્ન જૈનપંડિતો દ્વારા રચાયેલા બાલાવબોધ, સ્તવક ટબા વગેરેમાં ગદ્યસાહિત્યના પ્રકારો પણ જોવા મળે છે.

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠમાં, આંતરરાષ્ટ્રીય જૈનવિદ્યા અધ્યયન કેન્દ્રમાં રિસર્ચ એસોસિએટ તરીકે સંશોધનકાર્ય કરવાની તક મળી ત્યારે બાલાવબોધ-સાહિત્યનો વિશેષ અભ્યાસ કરવાનું વિચાર્યું. મેરુસુંદરગણિના 'ષડાવશ્યક બાલાવબોધ' નું સંપાદન-સંશોધન એ અભ્યાસક્રમનો મુખ્ય વિષય રહ્યો.

‘આવશ્યક’ આગમોનું બીજું મૂળસૂત્ર છે. તેમાં નિત્ય કર્મના પ્રતિપાદક આવશ્યક ક્રિયા-અનુષ્ઠાનરૂપ કર્તવ્યોનો ઉલ્લેખ છે તેથી તેને આવશ્યક કહેવામાં આવે છે. ‘ષડાવશ્યકસૂત્ર’ માં જૈન આગમોમાં નિર્દેશિત છ આવશ્યક કર્મોનું નિરૂપણ છે. સામયિક, સ્તવન, વંદન, પ્રતિક્રમણ, કાયોત્સર્ગ અને પ્રત્યાખ્યાન. આ સૂત્ર વિશે અનેક ચૂર્ણિઓ, વ્યાખ્યાઓ, ટીકાઓ અને બાલાવબોધ લખાયા છે.

મૂળ ગ્રંથના રહસ્યોદ્ઘાટન માટે તેના પર રચાયેલી વિવિધ વ્યાખ્યાઓ કે ટીકાઓનું અધ્યયન આવશ્યક છે. મૂળ ગ્રંથના ગૂઢ રહસ્યને અને તેની વિશેષતાઓને સ્ફૂટ કરવા માટે વ્યાખ્યાત્મક સાહિત્ય રચવાની ભારતીય ગ્રંથકારોની પુરાણી પરંપરા છે. ગ્રંથકારના અભીષ્ટ અર્થને પ્રગટ કરીને વ્યાખ્યાકાર તેને વાચકો માટે સુબોધ અને સુગ્રાહ્ય બનાવે છે.

પ્રાચીન જૈન વ્યાખ્યાત્મક સાહિત્યમાં આગમિક વ્યાખ્યાઓનું અતિ મહત્વપૂર્ણ સ્થાન છે. તેમાં નિર્યુક્તિ, ભાષ્ય, ચૂર્ણિ, સંસ્કૃત ટીકાઓ અને લોકભાષાઓમાં રચિત વ્યાખ્યાઓ- કે જે બાલાવબોધ નામે પ્રસિદ્ધ છે - તેનો સમાવેશ થાય છે.

મધ્યકાલીન સમયમાં મૂળ ગ્રંથ પર સંસ્કૃતમાં વ્યાખ્યા રચવાને બદલે લોકભાષાઓમાં સરળ અને સુબોધ આગમિક વ્યાખ્યાઓ લખવાની પરંપરા શરૂ થઈ. સાધારણ કક્ષાના પાઠકો પણ મૂળ સૂત્રોના અર્થ સહજ રીતે સમજી શકે તે હેતુથી અપભ્રંશ કે ત્યાર પછીની પ્રાચીન ગુજરાતી ભાષામાં બાલાવબોધો લખવાનો પ્રારંભ થયો.

મધ્યકાલીન ગુજરાતી સાહિત્યમાં સંખ્યાબંધ બાલાવબોધ રચાયા છે. સંસ્કૃત, પ્રાકૃત ભાષાઓમાં સંઘરાયેલા શાસ્ત્રજ્ઞાનને લોકભાષાઓ દ્વારા બહુજનસમાજ સમક્ષ સરલ સ્વરૂપમાં મૂકવાની જે પ્રવૃત્તિ મધ્ય કાલમાં સમસ્ત ભારતવર્ષમાં નજરે પડે છે તે જ આ બાલાવબોધોની બહોળી અનુવાદપ્રવૃત્તિમાં ચાલક બળરૂપે છે એમ કહેવામાં ભાગ્યે જ અત્યુક્તિ ગણાશે. રૂપદંષ્ટિ તેમજ અર્થદંષ્ટિએ ભાષાવિકાસના અભ્યાસ માટે બાલાવબોધસમેત જૂનું ગદ્યસાહિત્ય બહુમૂલ્ય સામગ્રી પૂરી પાડે છે.

‘બાલ’ એટલે વયમાં નહિ, પણ સમજ કે જ્ઞાનમાં બાલ; એના ‘અવબોધ’ માટે થયેલી રચનાઓ તે ‘બાલાવબોધ’. ગુજરાતીમાં જૂનામાં જૂનું ગદ્યસાહિત્ય જૈન શાસ્ત્રગ્રંથોના બાલાવબોધ રૂપે છે. બાલાવબોધ આમ જો કે જૈન સાહિત્યનો શબ્દ છે, પણ એનો અર્થ સહેજ વિસ્તારીને ‘ભાગવત્’, ‘ભગવદ્ગીતા’, ‘ગીતગોવિન્દ’, ‘ચાણક્યનીતિશાસ્ત્ર’, ‘યોગવસિષ્ઠ’, ‘સિંહાસનબત્રીસી’, ‘પંચાખ્યાન ‘ગણિતસાર’ આદિ જે બીજી અનુવાદરૂપ રચનાઓ મળે છે તે માટે પણ સાહિત્યના ઇતિહાસમાં એ શબ્દ પ્રયોજી શકાય. કેમકે આ બધા ગદ્યાનુવાદોનો ઉદ્દેશ એક જ છે. બાલાવબોધમાં કેટલીક વાર મૂલ ગ્રંથનું ભાષાન્તર હોય છે, તો કેટલીક વાર દૃષ્ટાન્તકથાઓ કે અવાન્તર ચર્યાઓ દ્વારા મૂલનો અનેકગણો વિસ્તાર કરેલો હોય છે. પણ બાલાવબોધનો એક ઉત્તરકાલીન પ્રકાર ‘સ્તબક’ અથવા ‘ટબા’ રૂપે ઓળખાય છે તેમાં માત્ર શબ્દશઃ ભાષાન્તર જ હોય છે. એમાં ‘સ્તબક’ ની પોથીઓની લેખનપદ્ધતિ કારણભૂત છે. બાલાવબોધના વાચકો કરતાં પણ જેમનું શાસ્ત્રજ્ઞાન કે ભાષાજ્ઞાન મર્યાદિત હોય તેવા વાચકોને ધ્યાનમાં રાખીને ‘સ્તબક’ ની રચના થયેલી છે. એમાં પોથીના પ્રત્યેક પૃષ્ઠ ઉપર શાસ્ત્રગ્રંથની ત્રણ કે ચાર પંક્તિ મોટા અક્ષરોમાં લખવામાં આવતી અને પ્રત્યેક પંક્તિની નીચે ઝીણા અક્ષરમાં ગુજરાતીમાં એનો અર્થ લખવામાં આવતો, જેથી વાચકને પ્રત્યેક શબ્દનો ભાવ સમજવામાં સરળતા થાય. આ પ્રકારની લેખનપદ્ધતિને કારણે પ્રત્યેક પૃષ્ઠ ઉપર નાના અને મોટા અક્ષરોમાં લખાયેલી પંક્તિઓમાં જાણે કે ‘સ્તબક’ ઝૂમખાં રચાયાં હોય એમ જણાતું, એ ઉપરથી આ પ્રકારના અનુવાદ માટે ‘સ્તબક’ શબ્દ વધરાયો, જેમાંથી ગુજરાતી ‘ટબો’ વ્યુત્પન્ન થયો.

બાલાવબોધના કર્તાઓ પોતાના વિષયના જાણકાર વિદ્વાનો હતા એ કારણે એમના અનુવાદો શિષ્ટ હોય છે અને શબ્દોની પસંદગી મૂળને અનુસરતી તથા સમુચિત અર્થની વાહક હોય છે. એમનો પ્રથમ ઉદ્દેશ સાહિત્યિક આનંદ આપવાનો નહિ, પણ

વાચકને મૂળ ગ્રંથના વિષય-વસ્તુનું જ્ઞાન કરાવવાનો હોય છે, છતાં અનેક ગ્રંથોમાં સાહિત્યિક વાર્તાલાપ-શૈલી કે અલંકારપ્રચુર વર્ણનશૈલીની ઐંધાણીઓ વરતાય છે.

જૈન સાહિત્યનો એક મોટો જથ્થો તે બાલાવબોધ, સ્તબક કે ટબાને નામે ઓળખાતી ગદ્યરચનાઓનો છે. આ રચનાઓ સંસ્કૃત, પ્રાકૃત કે કવચિત ગુજરાતી ભાષાના કોઈ મૂળ ગ્રંથના અનુવાદ, સમજૂતી કે શબ્દાર્થ આપે છે. બાલાવબોધોનો વિષયવિસ્તાર ખાસ ધ્યાન ખેંચે એવો છે. જૈન સૈદ્ધાન્તિક અને અન્ય સાંપ્રદાયિક કૃતિઓના બાલાવબોધો રચાયા — જેમકે કર્મપ્રકૃતિ, ષડાવશ્યક વગેરે વિશેના બાલાવબોધો-એ તો સમજાય, પણ તે ઉપરાંત છંદશાસ્ત્ર, અલંકારશાસ્ત્ર, યોગશાસ્ત્ર, આયુર્વેદ, ગણિતશાસ્ત્ર, જ્યોતિષ, સામુદ્રિકશાસ્ત્ર, રમલશાસ્ત્ર, તંત્રશાસ્ત્ર આદિ અનેક વિષયોના બાલાવબોધો પ્રાપ્ત થાય એ ધ્યાન ખેંચ્યા વિના ન રહે. જેમકે, આ સમયમાં ‘વાગ્મટાલંકાર’ જેવા અલંકારશાસ્ત્રના મહત્વના ગ્રંથનો અનુવાદ પણ થયો છે. જૈન સાધુઓની વ્યાપક જ્ઞાનોપાસનાનો એક ખ્યાલ આ પરથી આવે છે, તે ઉપરાંત અન્ય ભાષાની કૃતિઓને તેમજ ગુજરાતી ભાષાની કઠિન કે તત્વાર્થભરી રચનાઓની સમજૂતી કરવામાં લોકશિક્ષણના એક મહાપ્રયત્નની પણ ઝાંખી થાય છે.

સં. ૧૩૩૦ (ઈ.સ. ૧૨૭૪) માં આશાપલ્લીમાં લખાયેલ ‘આરાધના’ ઉપલબ્ધ ગદ્ય કૃતિઓમાં સૌથી જૂની હોવાનું માનવામાં આવે છે, તેમાં સંસ્કૃતમય ગદ્યનો નમૂનો જોવા મળે છે. સં. ૧૩૪૦ (ઈ. ૧૨૮૪) ના અરસામાં લખાયેલી ‘અતિચાર’ નામની ગદ્યકૃતિ પણ આ જ પ્રકારની મળે છે.

સં. ૧૩૫૮ (ઈ.સ. ૧૩૦૨) માં લખાયેલું ‘સર્વતીર્થ નમસ્કાર સ્તવન’ બાલાવબોધ પણ છે. વળી એ જ અરસામાં લખાયેલા ‘નવકારવ્યાખ્યાન’ નો આરંભ પ્રસ્તુત ષડાવશ્યક બાલાવબોધના આરંભ સાથે ઘણી સામ્યતા ધરાવે છે.

‘નમો અરિહંતાણં ॥૧॥ માહરઉ નમસ્કાર અરિહંત હઉ.

કિસા જિ અરિહંત: રાગે યડુપિઆ અરિ વચરિ જેહિ

હણિયા, અથવા યતુષણિ ઈંદ્રસંબંધિની પૂજા મહિમા

અરિહંત; જિ ઉત્પન્ન દિવ્ય વિમલ કેવલજ્ઞાન, ચઉત્રીસ અતિશયિ

સમન્વિત, અજમહાપ્રાતિહાર્યશોભાયમાન મહાવિદેહિ ખેત્રિ

વિહરમાન તીહ અરિહંત ભગવંત માહરઉ નમસ્કારુ હઉ.’

વિવરણો કેમ લખાતાં એનો એક સારો નમૂનો અહીં જોવા મળે છે. પછીના સમયનાં અનેક વિવરણો અને ભાષાન્તરોમાં એ પદ્ધતિ વ્યાપક છે. એ ખંડાન્વયપદ્ધતિ છે, જેમાં મુખ્ય વાક્ય કે વિધાન રજૂ કર્યા પછી, જુદા જુદા પ્રશ્નો કરી એના સ્પષ્ટીકરણરુપે વિવરણ થતું.

પણ આ સર્વ અતિસંક્ષિપ્ત ગદ્યકૃતિઓ છે. સુદીર્ઘ અને વ્યવસ્થિત ગદ્યરચના આપણને પ્રથમ વાર તરુણપ્રભસૂરિના ‘ષડાવશ્યક બાલાવબોધ’ (સં. ૧૪૧૧ - ઈ.સ. ૧૩૫૫) માં મળે છે. આ વિસ્તૃત રચના બતાવે છે કે એની પૂર્વે ગુજરાતી ગદ્યનું ખેડાણ સારા પ્રમાણમાં થયું હોવું જોઈએ. ધાર્મિક વિષયોના ઉદાહરણ માટે કર્તાએ એમાં નાની મોટી અનેક કથાઓ આપી છે.

શ્રીધરાચાર્યકૃત સંસ્કૃત ‘ગણિતસાર’નો બ્રાહ્મણ રાજકીર્તિમિશ્રકૃત બાલાવબોધ સં. ૧૪૪૯ (ઈ.સ. ૧૩૯૩)માં રચાયો છે. તત્કાલીન અને પૂર્વકાલીન ગુજરાતમાં તોલ માપ અને નાણાં વિશે એ સારી માહિતી આપે છે. અને પાટણના એક મોઢ વણિક કુટુંબના બાળકોને એ વિષયનું જ્ઞાન આપવા માટે એની રચના થઈ છે.

‘શ્રાવકવ્રતાદિ અતિયાર’ નું સાદું ગદ્ય સં. ૧૪૬૬ (ઈ.સ. ૧૪૧૦)માં લખાયેલું મળ્યું છે. ઈસવી સનના ચૌદમા શતકના ઉત્તરાર્ધમાં અને પંદરમાના પૂર્વાર્ધમાં થયેલા તપાગચ્છના આચાર્ય સોમસુન્દરસૂરિ (ઈ.સ. ૧૩૭૪-૧૪૪૩) પ્રકાંડ પંડિત હોવા સાથે એક શિષ્ટ ગ્રન્થકાર હતા. એમણે અનેક સંસ્કૃત ગ્રન્થો અને ગુજરાતી કાવ્યો ઉપરાંત ‘ઉપદેશમાલા’ (સં. ૧૪૮૫ - ઈ.સ. ૧૪૨૯), ‘ષડાવશ્યક’, ‘યોગશાસ્ત્ર’, ‘આરાધનાપતાકા’, ‘નવતત્ત્વ’, ‘ભક્તામંરસ્તોત્ર’, ‘ષષ્ટિશતક પ્રકરણ’ આદિ ઉપર બાલાવબોધો આપ્યા છે. ખરતરગચ્છની પિપ્પલક શાખાના આચાર્ય જિનસાગરસૂરિએ સં. ૧૫૦૧ (ઈ.સ. ૧૪૪૫)માં ‘ષષ્ટિશતક’ ઉપર બાલાવબોધ રચ્યો છે.

ત્યારબાદ રચાયેલા શ્રી મેરુસુંદરગણિના બાલાવબોધો સંખ્યા, ગુણવત્તા અને ભાષાશૈલીના અભ્યાસની દૃષ્ટિએ પણ નોંધપાત્ર છે. તેમના શીલોપદેશમાલા, ષડાવશ્યકસૂત્ર, પુષ્પમાલા, વૃતરત્નાકર વગેરે વિશેના બાલાવબોધો મુખ્યત્વે અમુદ્રિત સ્વરૂપે મળે છે. તેમાંથી ષડાવશ્યક બાલાવબોધનું સંપાદન અને સંશોધનનું કાર્ય આ શોધનિબંધ નિમિત્તે કર્યું છે.

પ્રસ્તુત શોધનિબંધમાં મુખ્યત્વે ત્રણ વિભાગ પાડ્યા છે : પ્રથમ વિભાગમાં ‘ષડાવશ્યક કર્મ અને મેરુસુંદરગણિ કૃત ષડાવશ્યક બાલાવબોધ વિશે વિસ્તૃત ભૂમિકા આપી છે. જૈન આગમોમાં વર્ણિત ષડાવશ્યક કર્મોનો ક્રમશઃ પરિચય આપવાની સાથે સાથે પ્રસ્તુત બાલાવબોધમાં થયેલા તે અંગેના વિશદ નિરૂપણની પણ ચર્ચા કરી છે. સામયિક, સ્તવન, વંદન, પ્રતિક્રમણ, કાર્યોત્સર્ગ અને પ્રત્યાખ્યાન વિશે આગમનિર્દેશિત અર્થની સાથે મેરુસુંદરસૂરિની વાચના પણ રજૂ કરી છે.

બીજા વિભાગમાં મેરુસુંદરસૂરિના ‘ષડાવશ્યક બાલાવબોધ’ ની હસ્તપ્રતનું સંપાદન કર્યું છે. તે માટે લા.દ. પ્રાચ્ય ભારતીય વિદ્યામંદિરમાંથી મળેલી હસ્તપ્રતનો આધાર મુખ્યત્વે લીધો છે.

વિભાગ ત્રણમાં પ્રસ્તુત બાલાવબોધનો સંક્ષિપ્ત સાર આપવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે. પંચપરમેષ્ઠી નમસ્કારથી બાલાવબોધનો આરંભ કરીને બાલાવબોધકારે વિવિધ પ્રકારે

ષડાવશ્યક કર્મની વ્યાખ્યા આપી છે. અલબત્ત મૂળ સૂત્ર અનુસાર તેમાં ષડાવશ્યક કર્મનો ક્રમ સ્પષ્ટ રીતે જળવાયો નથી. પણ શ્રી મેરુસુંદરગણિએ મૂળ સૂત્રના સારરૂપ મહત્વના અર્થોને સરળ અને સુબોધ રીતે સમજાવ્યા છે. અને તેમાં ઈર્યાપથિકી બાલાવબોધ સમાપ્ત, એ શુક્તસ્તવનું બાલાવબોધ, ચૈત્યસ્તવ બાલાવબોધ, વીસત્યાનઉ બાલાવબોધ, શ્રુતસ્તવ બાલાવબોધ, ઈતિ બાલાવબોધ ચૈત્યવંદના સ્તવનનઉ સંપૂર્ણ, એતલઈ પચ્ચખાણનઉ બાલાવબોધ...એ પ્રમાણે ઉલ્લેખો મળે છે. અંતમાં શ્રી ખરતરગચ્છનાયક શ્રી જિનરાજસૂરિની શિષ્યપરંપરામાં વાચનાચાર્ય શ્રી રત્નમૂર્તિગણિના શિષ્ય મેરુસુંદરગણિએ, શ્રી તરુણપ્રભાવાચાર્યના બાલાવબોધના સારરૂપે, સં. ૧૫૭૫ના શ્રાવણસુદ ચોથને દિવસે આ બાલાવબોધ રચ્યો હોવાની વિગત મળે છે.

પરિશિષ્ટમાં નીચેની વિગતો મૂકી છે :

૧. ષડાવશ્યક સૂત્રનો મૂળ પાઠ

૨. ષડાવશ્યક સૂત્ર સાથે સંબંધિત સ્તુતિ અને સ્તોત્રો.

૩. ષડાવશ્યકસૂત્ર સંબંધિત કથાઓ

૪. ષડાવશ્યક બાલાવબોધની પ્રાપ્ત સૂચિ

ષડાવશ્યક બાલાવબોધમાં શ્રીમેરુસુંદરગણિએ ષડાવશ્યક કર્મના સંદર્ભમાં, શ્રમણજીવનની સફળ સાધના માટે અનિવાર્ય એવા સર્વ પ્રકારના વિધિ વિધાનોનું સંક્ષિપ્ત અને સુવ્યવસ્થિત નિરૂપણ કર્યું છે. જૈન પરંપરા સાથે સંબંધિત અનેક પ્રાચીન ઐતિહાસિક તથ્યોનું પ્રતિપાદન પણ અનેકરૂપે માર્ગદર્શક બન્યું છે. આચાર્ય શ્રીભદ્રબાહુ, જિનભદ્રસૂરિ અને સ્પષ્ટરૂપે તરુણપ્રભસૂરિની વ્યાખ્યાઓની અસર હોવા છતાં પણ શ્રી મેરુસુંદરગણિની સ્વકીય પ્રતિભાની વિશિષ્ટ મુદ્રા અહીં અંકિત થયેલી છે. જૈનદર્શનના પ્રખર જ્ઞાતા હોવાની સાથે અન્ય દર્શનોના પણ તે અભ્યાસી હતા. ભાષાપ્રભુત્વ અને સરળ, પ્રવાહી, સંવાદાત્મક શૈલીને કારણે આ બાલાવબોધ સાધકોને માટે સુગ્રાહ્ય અને માર્ગદર્શક બની રહે તેવો છે.

મેરુસુંદરગણિની ષડાવશ્યક બાલાવબોધની હસ્તપ્રતનું સંપાદન-સંશોધન કરવાની પ્રેરણા આપવા માટે, આંતરરાષ્ટ્રીય જૈનવિદ્યા અધ્યયનકેન્દ્રના ભૂતપૂર્વ નિયામક સ્વ. ડૉ. મધુબેન સેનનો હું દૃઢયપૂર્વક આભાર માનું છું. આ સંશોધનનિબંધ આજે પ્રગટ થાય છે ત્યારે તે આપણી વચ્ચે નથી, એ અમારે માટે દુઃખદ ઘટના છે. પ્રસ્તુત હસ્તપ્રતના સંપાદન માટે પ્રાધ્યાપક ડૉ. રમણિકભાઈ શાહ (અધ્યક્ષ - પ્રાકૃતવિભાગ, ગુજરાત યુનિ.)નું માર્ગદર્શન મળ્યું છે, તે માટે તેમનો આભાર માનું છું. શ્રી શોભનાબહેન શાહ તથા કામિનીબેન યાદવની આ કાર્યમાં સતત સહાય મળી છે. તે ઉપરાંત આ કાર્યમાં મને સતત પ્રેરણા અને પ્રોત્સાહન આપનાર સૌ મિત્રો અને કુટુંબીજનો પ્રત્યે કૃતજ્ઞતાની લાગણી વ્યક્ત કરું છું.

ડૉ. ભારતીબેન શેલત અને પ્રો. ડૉ. રમણીકભાઈ શાહનો અંતઃકરણ પૂર્વક આભાર માનું છું. ગૂજરાત વિદ્યાપીઠે મને આ મહાનિબંધ પ્રકાશિત કરવાની સંમતિ આપી છે, તે માટે હું આભારી છું.

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ,
અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૧૪
મે-૨૦૦૬

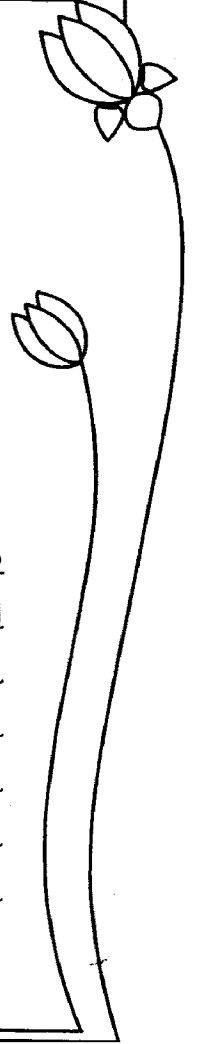
નિરંજના વોરા

અનુક્રમણિકા

૧. ષડાવશ્યક કર્મ અને મેરુસુંદરગણિકૃત ષડાવશ્યક બાલાવબોધ	૧
૨. મેરુસુંદરગણિકૃત ષડાવશ્યક બાલાવબોધ	૨૦
૩. શ્રી મેરુસુંદરગણિકૃત ષડાવશ્યક બાલાવબોધનો ટૂંકસાર	૭૧
પરિશિષ્ટ	૧૦૦
ષડાવશ્યક સૂત્રનો મૂળ પાઠ	૧૦૦
ષડાવશ્યક સૂત્ર સાથે સંબંધિત સ્તોત્રો	૧૧૩
ષડાવશ્યક સૂત્ર સાથે સંબંધિત કથાઓ	૧૧૯
ષડાવશ્યક બાલાવબોધની પ્રાપ્ત સૂચિ	૧૪૩
સંદર્ભગ્રંથોની સૂચિ	૧૪૫

સદ્વિદ્યાજલરાશિ-તારણતરી સદ્રૂપવિદ્યાધરી,
 જાડ્યધ્વાન્તહરી સુધાધ્વિલહરી શ્રેયસ્કરી સુન્દરી ।
 સત્યા ત્વં ભુવનેશ્વરી શિવપુરી સૂર્યપ્રભા-જત્વરી,
 સ્વેચ્છાદાનવિતાન-નિર્ઝરગવી સન્તાપતાં છિત્વરી ॥

સમ્યગ્ વિદ્યાઓરૂપી સમુદ્રથી પાર
 ઉતારવામાં નૌકા સમાન, સુંદર રૂપમાં વિદ્યાધરી
 સરખી, જડતારૂપી અંધકારને હરનારી, અમૃત
 સાગરના તરંગવાળી શ્રેયને કરનારી સુંદરી, સમસ્ત
 લોકની સ્વામિની, મોક્ષની નગરી હોય એવી સૂર્યની
 પ્રભાને જીતનારી, પોતાની ઈચ્છા મુજબ દાનના
 વિશાળ ઝરણામાં કામધેનુગાય સમાન, સંતાપ
 (કલેશ) ને છેદનારી તું સત્ય છે.

પડાવશ્યક કર્મ અને

મેરુસુંદરગણિ કૃત પડાવશ્યક બાલાવબોધ

જૈનદર્શનમાં સાધુઓ અને શ્રાવકો માટે આચારના કેટલાક મહત્વના નિયમો દર્શાવવામાં આવ્યાં છે. તેમાંના મુખ્ય આ પ્રમાણે છે :

૧. પડાવશ્યક કર્મ
૨. દસ ધર્મોનું પરિપાલન
૩. દાન, શીલ, તપ અને ભાવ
૪. બાર અનુપ્રેક્ષા
૫. સલ્લેખના કે સમાધિમરણ

આ નિયમોના પાલનથી મનુષ્ય રાગદ્વેષાદિ કષાયોનો નાશ કરીને શાંતિ અને સુખ પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

આ અખિલ સંસાર, જન્મ, જરા, મરણ, આધિ અને વ્યાધિરૂપ દુઃખથી ભરેલો છે, પ્રતિક્ષણ ચલિત સ્વરૂપથી દશ્યમાન થાય છે, તો પણ આવા ક્ષણભંગુર જગતમાં સર્વ જીવો સુખની વાંચ્છના રાખે છે. અને દુઃખના નાશની આકાંક્ષા ધરાવે છે.

પરંતુ જ્યાં સુધી વાસ્તવિક સુખ દુઃખનું મૂળકારણ ન જણાય ત્યાં સુધી સુખની પ્રાપ્તિ અને દુઃખનો નાશ થવો અસંભવિત છે. એટલા માટે દુઃખના કારણભૂત મિથ્યાત્વ અવિરતિ (સાંસારિક સુખમાંથી ન નિવર્તવું) કષાય (ક્રોધ-માન-માયા-લોભ) પ્રમાદ (સત્કાર્યોમાં આગસ રાખવો) અશુભયોગ (મન-વચન કાયાને ખોટી રીતે પ્રવર્તાવવા). હિંસા, આરંભ (પોતાના સુખ માટે અન્ય જીવોને હણવા) ઈર્ષ્યા, રાગ, દ્વેષ આદિ અંતરંગ શત્રુઓને જાણી તેના નાશ કરવાથી જ અવિનાશી આત્મિક સુખની પ્રાપ્તિ થાય છે.

એટલા માટે સમસ્ત પ્રાણીઓના હિત માટે મહાવીર સ્વામીએ સમ્યકજ્ઞાન, અને સમ્યક ક્રિયાથી મોક્ષની પ્રાપ્તિ બતાવી છે.

એકાંત જ્ઞાન કે એકાંત ક્રિયાથી મોક્ષની પ્રાપ્તિ થતી નથી. ઋષિ-મુનિઓએ કહ્યું છે કે :

‘જ્ઞાનક્રિયાભ્યામ્ મોક્ષઃ’

અર્થાત્-સમ્યક્ જ્ઞાન અને ક્રિયાથીજ મોક્ષની પ્રાપ્તિ થઈ શકે છે.

જૈન આગમોગમાં આ દૃષ્ટિએ જ જ્ઞાન અને કર્મના સમન્વયરૂપ ષડાવશ્યક કર્મોનું વિધાન કરવામાં આવ્યું છે. આવશ્યક સૂત્રમાં ષડાવશ્યક કર્મોનું નિરૂપણ છે. જૈન આગમસાહિત્યમાં આવશ્યકસૂત્રનું મહત્વપૂર્ણ સ્થાન છે. આવશ્યકસૂત્ર પર આચાર્યશ્રી ભદ્રબાહુસૂરિએ નિર્યુક્તિની રચના કરી છે. આવશ્યક નિર્યુક્તિ વિશે પણ અનેક ટીકાઓ લખાઈ છે. આચાર્ય જિનભદ્રની વિશેષાવશ્યક ભાષ્ય નામની વ્યાખ્યા અને મલધારી હેમચંદ્ર કૃત વ્યાખ્યા વિશેષ પ્રચલિત છે. આવશ્યકસૂત્ર પર લખાયેલો શ્રી તરુણપ્રભસૂરિનો બાલાવબોધ પ્રસિદ્ધ છે. મેરુસુંદરગણિએ એમના બાલાવબોધને દૃષ્ટિ સમક્ષ રાખીને પોતાના બાલાવબોધની રચના કરી છે, એવું તેમનું વિધાન છે.

‘પ્રવર પરતર-ગચ્છે શ્રીમદ્ જિનભદ્રસૂરયો ભૂવનૂ ।
તત્થદેવિ જયતે જયંતિ શ્રીમદ્ જિનચંદ્રસૂરયો ગુરુવે ॥
ષડાવશ્યકસૂત્રાણાં તેષામાદેશ્યતામયા ।
બાલાવબોધ સંક્ષેપાનૂલિખ્યતે પ્રકટાર્થવાનૂ ॥

શ્રી મેરુસુંદરગણિ :

મેરુસુંદરગણિ વિશે વિશેષ માહિતી ઉપલબ્ધ નથી પણ તેમનો સમય ૧૬મી શતાબ્દીનો પૂર્વાર્ધ માનવામાં આવે છે. મેરુસુંદરગણિ ખરતરગચ્છના પ્રસિદ્ધ આચાર્ય જિનચંદ્રસૂરિના શિષ્ય વાયક રત્નમૂર્તિગણિના શિષ્ય હતા. તેમનું વિહારક્ષેત્ર મુખ્યત્વે ગુજરાત, રાજસ્થાન અને મધ્યપ્રદેશ હોવાની પ્રતીતિ તેમની કૃતિઓમાં આવતા ઉલ્લેખો દ્વારા થાય છે. તેમનું નામ બાલાવબોધની રચના માટે સુપ્રસિદ્ધ છે. અઘાપિ પર્યંત તેમના સોળ બાલાવબોધ પ્રાપ્ત થયા છે : (૧) શત્રુંજયસ્તવન (૨.સં. ૧૫૧૮), (૨) શીલોપદેશમાલા (૨.સં. ૧૫૨૫), (૩) ષડાવશ્યકસૂત્ર અથવા શ્રાવકપ્રતિક્રમણસૂત્ર (૨.સં. ૧૫૨૫), (૪) પુષ્પમાલા (લે.સં. ૧૫૨૮), (૫) પંચનિર્ગંથી (લ. સં. ૧૬૧૨), (૬) યોગશાસ્ત્ર (લ.સં. ૧૬૨૬), (૭) ભક્તામર સ્તોત્ર, (૮) કર્પૂરપ્રકર (લ. સં. ૧૫૩૪), (૯) વૃત્તરત્નાકર, (૧૦) ભાવારિવારણ, (૧૧) કલદ્રપકરણ, (૧૨) વિદગ્ધમુખમંડન, (૧૩) ઉપદેશમાલા (૧૪) અજિતશાંતિ સ્તવન, (૧૫) ષષ્ટિશતકપ્રકરણ, (૧૬) વાગ્ભટ્ટાલંકાર.

ષડાવશ્યક બાલાવબોધમાં જણાવ્યું છે તે પ્રમાણે સંવત ૧૫૭૫ વર્ષે, શ્રાવણ સુદ-૪, ખરતર ગચ્છનાયક શ્રી જિનરાજસૂરિ પટ્ટાલંકાર શ્રી જિનભદ્રસૂરિ શ્રી જિનચંદ્રસૂરિના આદેશથી વાયનાચાર્ય રત્નમૂર્તિગણિ શિષ્ય વા. મેરુસુંદરગણિએ ષડાવશ્યકવૃત્તિ બાલાવબોધ શ્રી તરુણપ્રભાચાર્યકૃત બાલાવબોધના અનુસારે કર્યો.

પ્રસ્તુત બાલાવબોધના આરંભમાં શ્રી મેરુસુંદરગણિએ મહાવીર સ્વામીને

નમસ્કાર કર્યા છે. પોતાના ગુરુ પ્રવર ખરતરગચ્છના શ્રીમદ્ જિનભદ્રસૂરિ અને શ્રીમદ્જિનચંદ્રસૂરિને પણ નમસ્કાર કર્યા છે, અને તેમના આદેશ અનુસાર ષડાવશ્યક બાલાવબોધની રચના કરી હોવાનું વિધાન કર્યું છે.

બાલાવબોધ :

મૂળ ગ્રંથના રહસ્યોદ્ઘાટન માટે તેના પર રચાયેલી વિવિધ વ્યાખ્યાઓ કે ટીકાઓનું અધ્યયન આવશ્યક છે. મૂળ ગ્રંથના ગૂઢ રહસ્યને અને તેની વિશેષતાઓને સ્ફૂટ કરવા માટે વ્યાખ્યાત્મક સાહિત્ય રચવાની ભારતીય ગ્રંથકારોની પુરાણી પરંપરા છે. ગ્રંથકારના, અભિષ્ટ અર્થને પ્રગટ કરીને વ્યાખ્યાકાર તેને વાચકો માટે સુબોધ અને સુગ્રાહ્ય બનાવે છે.

પ્રાચીન જૈન વ્યાખ્યાત્મક સાહિત્યમાં આગમિક વ્યાખ્યાઓનું અતિ મહત્વપૂર્ણ સ્થાન છે. તેમાં નિર્યુક્તિ, ભાષ્ય, ચૂર્ણિ, સંસ્કૃત ટીકાઓ અને લોકભાષાઓમાં રચિત વ્યાખ્યાઓ- કે જે બાલાવબોધ નામે પ્રસિદ્ધ છે, તેનો સમાવેશ થાય છે.

મધ્યકાલીન સમયમાં મૂળ ગ્રંથ પર સંસ્કૃતમાં વ્યાખ્યા રચવાને 'બંદલે લોકભાષાઓમાં સરળ અને સુબોધ આગમિક વ્યાખ્યાઓ લખવાની પરંપરા શરૂ થઈ. સાધારણ કક્ષાના પાઠકો પણ મૂળ સૂત્રોના અર્થ સહજ રીતે સમજી શકે તે હેતુથી અપભ્રંશ કે ત્યાર પછીની પ્રાચીન ગુજરાતી ભાષામાં બાલાવબોધ લખવાનો પ્રારંભ થયો.

મધ્યકાલીન જૈનસાહિત્યનો મોટો ભાગ તે બાલાવબોધ, સ્તબક કે ટબાને નામે ઓળખાતી ગદ્યરચનાઓનો છે. આ રચનાઓ સંસ્કૃત, પ્રાકૃત કે કવચિત્ ગુજરાતી ભાષાના કોઈ મૂળ ગ્રંથના અનુવાદ, સમજૂતિ કે શબ્દાર્થ આપે છે. જૈન સૈદ્ધાન્તિક કે અન્ય સાંપ્રદાયિક કૃતિઓની સાથે જૈન યોગશાસ્ત્ર, આયુર્વેદ, ગણિતશાસ્ત્ર, જ્યોતિષશાસ્ત્ર વગેરે શાસ્ત્રવિષયક કૃતિઓ પર પણ બાલાવબોધો રચાયા છે. જૈન સાધુઓની વ્યાપક જ્ઞાનસાધનાનો તેના દ્વારા પરિચય મળે છે.

ષડાવશ્યક કર્મ અને પ્રસ્તુત બાલાવબોધમાં તેનું નિરુપણ :

ષડાવશ્યક અર્થાત્ છ પ્રકારના આવશ્યક કર્મ આ પ્રમાણે છે :

ષડાવશ્યક કર્મ :

જૈન આગમોમાં આવશ્યક છ કર્મ બતાવવામાં આવ્યા છે :

- (૧) સામાયિક (૨) સ્તવન્ (૩) વંદન (૪) પ્રતિકમણ (૫) કાયોત્સર્ગ
- (૬) પ્રત્યાખ્યાન (ત્યાગ)

કુન્દકુન્દાચાર્યે નિયમસારમાં તેની રજૂઆત આ પ્રમાણે કરી છે :

(૧) પ્રતિક્રમણ (૨) પ્રત્યાખ્યાન (૩) આલોચના (૪) કાર્યોત્સર્ગ (૫) સામયિક (૬) પરમ ભક્તિ

આવશ્યક શબ્દનો અર્થ

આવશ્યક શબ્દના અનેક અર્થો છે :

- જે અવશ્ય કરવું જોઈએ તે આવશ્યક છે.
- જે આધ્યાત્મિક સદ્ગુણોનો આધાર છે (આપાશ્રય) તે આવશ્યક છે (સંસ્કૃતના આપાશ્રય શબ્દનું પ્રાકૃત રૂપ આવસ્સય થાય છે.)
- જે આત્માને દુર્ગુણોથી દૂર કરીને સદ્ગુણોને અધીન-વશ્ય કરે છે તે આવશ્યક છે.
- આત્માને જ્ઞાનાદિ ગુણોથી આવાસિત, અનુરંજિત અથવા આચ્છાદિત કરે છે, તે આવશ્યક છે. (સંસ્કૃતના ‘આવાસક’ શબ્દનું પ્રાકૃત રૂપ ‘આવસ્સય’ બને છે.

અનુયોગદ્વાર સૂત્ર અનુસાર ષડાવશ્યક ગૃહસ્થ અને શ્રમણ બંને માટે આવશ્યક છે. તેમાં આવશ્યકતાના નીચે પ્રમાણે પર્યાયવાચી નામ આપ્યા છે :

આવશ્યક

અવશ્યકરણીય

ધ્રુવનિગ્રહ (અનાદિ કર્મોનો નિગ્રહ કરનાર)

વિશોધિ (આત્માની વિશુદ્ધિ કરનાર)

ષટ્ક અધ્યયન વર્ગ

ન્યાય

આરાધના

માર્ગ (મોક્ષનો ઉપાય)

ષડાવશ્યકનું સાધનાત્મક જીવન માટેનું મહત્વ પંડિત સુખલાલજીએ આ પ્રમાણે સમજાવ્યું છે :

જે સદ્ગુણો હોવાને કારણે મનુષ્યનું જીવન અન્ય પ્રાણીઓના જીવનથી ઉચ્ચતર હોવાનું સમજી શકાય છે, અને અન્તમાં વિકાસની પરાકાષ્ઠા સુધી પહોંચી શકે છે તે સદ્ગુણો આ પ્રમાણે છે.

૧. સમભાવ અર્થાત્ શુદ્ધ શ્રદ્ધા, જ્ઞાન અને ચારિત્રનો સમન્વય
૨. જીવનને વિશુદ્ધ બનાવવા માટે માર્ગદર્શક મહાત્મા પુરુષોને આદર્શ સ્વરૂપે પસંદ કરીને તેમના તરફ સદા દૃષ્ટિ રાખવી.
૩. ગુણવાનોનું બહુમાન અને વિનય કરવો.

૪. કર્તવ્યની સતત સ્મૃતિ રાખવી તથા કર્તવ્યપાલનમાં થતી ભૂલોનું અવલોકન કરીને નિષ્કપટ ભાવથી તેનું સંશોધન કરવું અને પુનઃ તેવી ભૂલો ન થાય તે માટે જાગૃત રહેવું.
૫. ધ્યાનનો અભ્યાસ કરીને પ્રત્યેક વસ્તુના સ્વરૂપને યથાર્થ રીતિથી સમજવા માટે વિવેકશક્તિનો વિકાસ કરવો.
૬. ત્યાગવૃત્તિ દ્વારા સંતોષ કે સહનશીલતાના ગુણમાં વૃદ્ધિ કરવી.

શાસ્ત્ર જણાવે છે કે આવશ્યકક્રિયા આત્માને તેની પ્રાપ્તિ ત્યાગશુદ્ધિની અવસ્થામાંથી ચ્યુત થવા દેતી નથી, ગુણોની વૃદ્ધિ માટે અને પ્રાપ્ત ગુણોથી સ્ખલિત ન થવાય તે માટે આવશ્યક ક્રિયાનું આચરણ અત્યંત ઉપયોગી છે. આ પ્રમાણે ષડાવશ્યક કર્મ મનુષ્યની નિરંતર આધ્યાત્મિક પ્રગતિ માટે ઉપકારક બની રહે છે.

જૈન આગમશાસ્ત્રમાં નિર્દેશિત ષડાવશ્યક કર્મ :

૧. સામાયિક :

જૈનદર્શનમાં સમત્વની સાધના નૈતિક જીવનનું અનિવાર્ય તત્વ છે. ગૃહસ્થના જીવનમાં દિનચર્યામાં સામાયિકનું સ્થાન હોય છે. પરંતુ સાધુ માટે તો બીજી બધી તપશ્ચર્યાઓની સાથે સામાયિકનું ઘણું વધારે મહત્વ છે. દરેક પ્રકારના અનિષ્ટ વિચારોથી તે સાધકને દૂર રાખે છે અને મનની શાંતિમાં વૃદ્ધિ કરે છે.

સામાયિક સમત્વવૃત્તિની સાધના છે. સામાયિક સાધનાના બાહ્ય અને આંતરિક એમ બે પ્રકાર છે. બાહ્ય રૂપમાં કે સ્થૂળ પ્રવૃત્તિઓની દૃષ્ટિએ તેમાં સાવધ એટલે કે હિંસક પ્રવૃત્તિઓ નો ત્યાગ કરવાનો છે. તથા આંતરિક રૂપમાં સર્વ પ્રાણીઓ પ્રત્યે આત્મભાવ (આત્મવત સર્વભૂતેષુ) રાખવાનો છે. તથા સુખ - દુઃખ, જીવન-મરણ, લાભ-ગેરલાભ, નિન્દા-પ્રશંસા વગેરેમાં સમભાવ રાખવાનો છે.

સામાયિકમાં બે શબ્દ છે : સમ્ અને અય્ સામાયિકમાં સમનો અર્થ છે આત્મભાવ અને અયનો અર્થ છે ગમન, જેના દ્વારા બાહ્યભાવમાંથી મનુષ્ય અંતર્મુખતા તરફ ગતિ કરે છે, તે ક્રિયા સામાયિક છે. બીજી રીતે કહીએ તો જેમાં સમ-સમતાભાવનો આય-લાભ હોય તેને સામાયિક કહે છે. અર્થાત્ પ્રાણીમાત્રમાં સમતાભાવ રાખીને સાવધ વ્યાપારનો ત્યાગ કરવો. તેથી ચિત્તમાં સ્થિરતા આવે છે અને ચિત્તની સ્થિરતાની સર્વ ક્રિયાઓ વ્યવસ્થિત રીતે કરી શકાય છે. સામાયિક એક રીતે ચિત્તવૃત્તિનું સમત્વ છે, તો બીજી રીતે પાપવિરતિ છે. તે સમગ્ર રાગ-દ્વેષજન્ય કષાયો જે દૂર કરીને આત્માને વિશુદ્ધ બનાવે છે.

ષડાવશ્યકસૂત્ર અને મેરુસુંદરગણિકૃત બાલાવબોધનો આરંભ પંચપરમેષ્ઠી

નમસ્કારથી થાય છે. ષડાવશ્યકકર્મના આરંભ માટે પંચ નમસ્કારરૂપ મંગલ કરવા અને ગુરુની આજ્ઞા પ્રાપ્ત કરવી આવશ્યક છે. ગુરુની આજ્ઞા વંદન કરીને જ લઈ શકાય. ગુરુવંદના પછી નમસ્કારમંત્રના સંદર્ભમાં અરિહંત, સિદ્ધ, આચાર્ય ઉપાધ્યાય અને સાધુ શબ્દોના અર્થ અને તેની વિશિષ્ટ ઉપલબ્ધિઓનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે. જેમ કે ‘નમો અરિહંતાણ’ એમ કહીને બાલાવબોધકાર ‘અરિહંતનંઈ’ અર્થાત્ જીણં રાગ-દ્વેષ-રૂપા અરિ=વઈરી જતા. તે અરિહંત સ્વેતવર્ણ ધ્યાઈઈ - એ પ્રમાણે અરિહંત શબ્દનો અર્થ આપ્યો છે. ‘સિદ્ધ’નો અર્થ સમજાવતાં શ્રી મેરુસુંદરગણિ કહે છે :

‘નમો સિદ્ધાણં નમસ્કાર હઉ. કહિનંઈ ? સિદ્ધનંઈ, જે એકત્રીસ ગુણે કરી સહિત સિદ્ધ’ તે સિદ્ધનંઈ, કઉંણ અર્થ ? લોકનંઈ અગ્નિ પચતાલીસ સલક્ષ યોજન પ્રમાણ જિસિઉ સિઉ તીણઉ હુઈ. ઈસિંઈ આકારિ આઠ યોજન મૂલપિંડ, સ્ફટિક રત્નમંઈ સ્વેતવર્ણાં તેહ ઉપરિ એક જોયણ આકાશપ્રદેશ, તેહનંઈ ઊપિલઈ ચઉવીસમંઈ ભાગિ ત્રિણિસઈ તેત્રીસ સગિહા ધનુષ પ્રમાણિ આકાશદેસિ ચરમ દેહ. ત્રિભાગ ન્યૂન અમૂર્ત જીવજયોતિ તિહાં પુહતા છઈ.

આચાર્ય અર્થાત્ જે જ્ઞાનાચાર, દર્શનાચાર, ચરિત્રાચાર, તપાચાર, વીર્યાચાર-એ પાંચ આચારના પાલણહાર અને સુવર્ણવર્ણવાળા હોય તે. દ્વાદશાંગ-આચારાંગ, સૂત્રકૃતાંગ-વગેરે દ્વાદશાંગનું અધ્યયન-અધ્યાપન કરાવનાર ઉવજજ્ઞાય એટલે કે ઉપાધ્યાય છે. ‘નમો લોએ સવ્વ સાહૂણં’ માં મેરુસુંદરગણિ ‘લોક’ શબ્દનો અર્થ પણ વિસ્તારથી સમજાવે છે અને પછી ‘સાધુ’ શબ્દનો અર્થ કહે છે :

‘પાંચ મહાવ્રત - પ્રાણાતિપાતાદિક પાલઈ, છઠઉ રાત્રીભોજન વજઈ પાંચે સુમિત્તે સમિતિ ત્રિહું ગુપ્તે ગુપ્ત, અઢાર સહસ્ર શીલાંગધારક, શ્યામવર્ણા સ્થવિરકલ્પી, જિનકલ્પી પ્રમુખ જે સાધુ તેહનંઈ નમસ્કાર હઉ.

નવકારમંત્રનું માહાત્મ્ય સમજાવવા માટે ત્રિદંડી પરિવ્રાજક, ચંડપિંગલુ ચોર, હિંડક, યક્ષ વગેરેનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે. ત્યારબાદ પંચાંગ પ્રણામ અને ચૈત્યવંદનાનો નિર્દેશ છે.

‘ઈરિયાવહી પઢિકમડ’- ના સંદર્ભમાં જિનમુદ્રાનો પૂર્ણ પરિચય આપવામાં આવ્યો છે. જેમકે :

‘પછઈ ચિહું આંગુલનઉ આતરઉ બિહું પગનંઈ આગલિ કરતઉ ત્રિણિ આંગુલ ઝાઝેરાં આંતરઉ પાછલિ કરતઉ. ઈસી જિનમુદ્રા પણ સાચવતઉ અનંઈ આંગુલિ બિહું હાથની એકેક માહિ કરી પાઠાકોસનંઈ આકારિ બેવઈ હાથિ મુખ આગલિ દીજઈ અનંઈ બિહું હાથના કૂપર પેડ ઊપરિ આણીઈ-ઈસી યોગમુદ્રા’.

ચતુર્ન્દ્રિય અને પંચેન્દ્રિય જીવોનું વિસ્તૃત વર્ણન છે. ‘મિચ્છામિ દુક્કડં’ ના વિભિન્ન અર્થોના પ્રતિપાદનની સાથે દેવતાં, તિર્યચ, મનુષ્ય આદિના ભેદ વિવિધ પ્રકારે આપ્યા છે, જેમકે અંતરદ્વીપ, કર્મભૂમિ, અકર્મભૂમિ વગેરેની દૃષ્ટિએ મનુષ્યોના પ્રકાર વર્ણવ્યા છે. મિથ્યાત્વાદિને કારણે આત્માની આચારરૂપ પ્રવૃત્તિ-અપ્રશસ્ત સત્તાનો ત્યાગ અહીં સૂચિત છે.

સાધુલોકો સર્વવિરતિરૂપ સામયિકનું નિયમિત રીતે પાલન કરે છે. તેમાં પ્રમાદાદિને કારણે અતિચાર સંભવિત છે, તેથી સામયિકમાં અહીં કાર્યોત્સર્ગનું વર્ણન પણ સમાવિષ્ટ છે.

સમતાભાવની પ્રાપ્તિ વગર રાગદ્વેષનો ક્ષય થઈ શકતો નથી. રાગદ્વેષના ક્ષય થયા વગર કેવળજ્ઞાન-કેવળદર્શનની પ્રાપ્તિ થઈ શકતી નથી, અને તેના વગર મુક્તિ સંભવિત નથી તેથી મોક્ષનું મૂળ કારણ સામયિક જ છે. તેથી તેને કેવળ સાંસારિક સુખ આપનાર પારસમણિ વગેરે કરતાં પણ ઉત્તમ કહ્યું છે.

૨. સ્તવન :

અર્થાત્ ચોવીસ તીર્થંકરોની સ્તુતિ, જૈનસાધનામાં સ્તુતિનું સ્વરૂપ, ભક્તિમાર્ગની સ્તુતિવંદના, નામકરણ, મંત્રજાપ કે કીર્તન જોડે સામ્ય ધરાવે છે. સ્તુતિ અથવા ભક્તિના માધ્યમથી સાધક પોતાના અહંકારનો નાશ કરે છે અને સદ્ગુણો પ્રત્યેના અનુરાગની વૃદ્ધિ કરે છે.

જૈન આચારદર્શન અનુસાર પ્રત્યેક સાધક નૈતિક એવં સાધનાત્મક જીવનમાં આદર્શ વ્યક્તિના રૂપમાં જૈન તીર્થંકરોની સ્તુતિ કરે છે. ચોવીસ તીર્થંકરોની સ્તુતિ એટલે કે ચતુર્વિંશતિ સ્તવથી દર્શનવિશુદ્ધિ થાય છે. ‘કીટભુંગી ન્યાય’ અનુસાર ચતુર્વિંશતિ સ્તવનથી જીવ પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપને પ્રાપ્ત કરે છે. સાધક તીર્થંકરોના ગુણકીર્તન દ્વારા પોતાનામાં રહેલા તે તે ગુણોને જાગૃત કરવા માટે પ્રયત્નશીલ બને છે અને જિનત્વની પ્રાપ્તિ કરે છે. સિદ્ધ કે અર્હત પુરૂષોના ઉચ્ચ આદર્શનું જીવંત ચિત્ર આ તીર્થંકરોના સ્તવન દ્વારા સાધનાના મનમાં સ્પષ્ટ રીતે અંકિત થાય છે. અને તે આદર્શને સિદ્ધ કરવાની પ્રેરણા પણ મળે છે.

જૈન દૃષ્ટિએ સ્તુતિના મુખ્ય બે પ્રકાર છે : દ્રવ્ય અને ભાવ. સાત્ત્વિક વસ્તુઓ દ્વારા તીર્થંકરની પ્રતિમાની પૂજા કરવી તે દ્રવ્યસ્તવ છે. અને ભગવાનના ગુણોનું સ્મરણ કરવું તે ભાવસ્તવ છે.

શ્રી મેરુસુંદરગણિ ચતુર્વિંશતિસ્તવનના સંદર્ભમાં ‘લોગસ્સ ઉજ્જોયગરે’ થી આરંભીને તીર્થંકરનું માહાત્મ્ય દર્શાવ્યું છે. લોક કહતાં ગણધર તેહ પ્રતિ સૂર્ય સમાન જિમ સૂર્ય જગ માહિ ઉધ્યોત કરઈ તિમ સ્વામી લોકનઈ ઉધ્યોત કરઈ.’

જેવી રીતે સૂર્ય સમગ્ર જગતને પ્રકાશિત કરે છે, તેવી રીતે તીર્થંકર સ્વામી સમગ્ર લોકને પ્રકાશિત કરે છે. જેવી રીતે અંધ પુરુષને નેત્રદાન કરવામાં આવે છે, તેવી રીતે તીર્થંકર સ્વામી અજ્ઞાનથી અંધ જીવોને જ્ઞાનરૂપી અંતરંગનેત્ર આપે છે. જેવી રીતે માર્ગ ભૂલેલાને સાચો માર્ગ દેખાડે છે તેવી રીતે. તીર્થંકર સ્વામી ખોટે માર્ગે જનાર જીવોને જ્ઞાનદર્શનાચારિત્રરૂપ મોક્ષમાર્ગ પર આગળ વધવાની પ્રેરણા આપે છે. અહીં યથોચિત સાદૃશ્યના આયોજનથી વિષયને સુગ્રાહ્ય બનાવવાના બાલાવબોધકારના કૌશલ્યનો પરિચય પણ મળે છે.

તીર્થંકરસ્વામીના પ્રભાવવર્ણનની સાથે શુકસ્તવ અને તેમાં ગોપનીય મંત્રોનું રહસ્ય સ્ફૂટ કર્યું છે. ત્યાર બાદ ચોવીસ તીર્થંકરોના નામનો અર્થ, જન્મકથા અને જીવનનું સંક્ષેપમાં આલેખન કર્યું છે. તે પહેલા અરિહંતના શ્રદ્ધા, મેઘા, ધૃતિ, ધારણા અને અનુપ્રેક્ષા-એ પાંચ ગુણોનું ચિંતવન કરીને, કાયોત્સર્ગ કરવાનું સૂચન પણ કર્યું છે. ત્યારબાદ સુંદર ઉપમાનો દ્વારા વીતરાગનું માહાત્મ્ય દર્શાવીને ચોવીસ તીર્થંકરોના નામની વ્યાખ્યા આપી છે, જેમકે :

પહિલઈ સઉગઈ માતાઈ વૃષભ દીઠઉં. અથવા ઉરપ્રદેશિં વૃષભનઉ આકાર હૂંતઉં. તેહ ભણી શ્રી આનાદિધનઈ વૃષભનામ ૧, સારિં પાસેં બેલતાં જિતશત્રુ રાજાઈ ગર્ભનઈ પ્રમાણિં વિજયારાણી જીતી ન સકા તે ભણી અજિતનામ ૨. જિણિ ગર્ભ આવ્યઈ પૃથ્વી માહિ અધિક ધાનવઉ સંભવ હૂઉં તેહ ભણી સંભવ ૩. ગર્ભિ આવ્યઈ ઈંદ્રિસ્વામી વલી વલી અભિનંદિઉ પ્રસંસિઉ, તે ભણી અભિનંદન ૪. ગર્ભિ આવ્યઈ માતાનઈ શોભનમતિ હુઈ તે ભણી સુમતિ નામ. ૫. ગર્ભિ આવ્યઈ માતાનઈ પદ્મ ઊપરિ સૂવાનઉ ડોહલઉ ઊપનઉ દેવતાએ પૂરિઉં. તે ભણી પદ્મપ્રભ.

આ પ્રમાણે અનુક્રમે તીર્થંકરોના નામનો અર્થ આપ્યો છે. ત્યારબાદ સૂત્રની બે અંતિમ ગાથામાં નિરુપિત સ્તુતિ અને પ્રાર્થનાનું સુંદર અર્થઘટન કર્યું છે. જેવી રીતે ‘કિતિય’ અર્થાત્ વિભિન્ન નામોથી કીર્તિપ્રાપ્ત, ‘વંદિત’ અર્થાત્ મન-વચન-કાયાથી વંદનીય, ‘મહિય’ અર્થાત્ જ્ઞાનાતિશય આદિ ગુણોને કારણે સર્વ પ્રાણીઓથી સન્માનિત તીર્થંકરોની સાથે સિદ્ધ અને અરિહંતાદિના ગુણો, સ્થાન વગેરેનું વર્ણન પણ કર્યું છે.

૩. વંદન

વંદનનું મૂળ પ્રયોજન મનુષ્યમાં વિનય, વિવેક અને નમ્રતાના ગુણને જાગ્રત કરવાનું છે. વિનયને જિનશાસનમાં મહત્વનું સ્થાન આપવામાં આવ્યું છે. સંપૂર્ણ સંઘવ્યવસ્થા વિનય પર આધારિત છે. દશવૈકાલિક સૂત્ર અનુસાર જેવી રીતે વૃક્ષના મૂળમાંથી થડ, થડમાંથી શાખા પ્રશાખાઓ અને કમથી પત્ર, પુષ્પ, ફળ અને રસ

ઉત્પન્ન થાય છે, તેવી રીતે ધર્મરૂપી વૃક્ષનું મૂળ વિનય છે અને અંતિમ ફળ અથવા રસ - તે મોક્ષ છે. અર્થાત્ તેમાં મૂળનું સૌથી વધુ મહત્વ છે.

બૌદ્ધદર્શનના ‘ધમ્મપદ’ નામના ગ્રંથમાં અને મનુસ્મૃતિમાં સમાન દૃષ્ટિએ જણાવવામાં આવ્યું છે કે મહાત્માઓ અને વૃદ્ધોની સેવા કરનાર તથા અભિવાદનશીલ વ્યક્તિની ચાર વસ્તુઓ વૃદ્ધિને પ્રાપ્ત થાય છે : આયુ, સૌંદર્ય સુખ અને બળ (ધમ્મ. ૧૦૮/ મનુ. ૨/૧૨૧). ભગવદ્ગીતામાં અંતમાં શ્રીકૃષ્ણે. ‘માં નમસ્કુરુ’ (૧૮/૬૫) કહીને વંદનનો નિર્દેશ કર્યો છે. નવધા ભક્તિમાં પણ વંદનભક્તિનો સમાવેશ કરેલો છે. વંદન દ્વારા મન-વચન-કાયાથી પૂજ્ય વ્યક્તિ પ્રત્યે શ્રદ્ધા, આદર અને વિવ્રમતા પ્રગટ કરવામાં આવે છે. તીર્થંકર દેવની ઉપાસના પછી પથ-પ્રદર્શક ગુરુને વંદન કરવાં આવશ્યક છે.

વંદન સુયોગ્ય વ્યક્તિને જ કરવાં જોઈએ. આચાર્ય ભદ્રબાહુના મતાનુસાર ગુણહીન, અવંધ વ્યક્તિને વંદન કરવાથી કર્મોની નિર્જરા થતી નથી, પણ અસંયમ અને દુરાચારને અનુમોદન આપવાથી કર્મોનો બંધ થાય છે. આ પ્રકારનું વંદન વ્યર્થ કાયાકલેશ છે. શ્રમણોએ અસંયતી, માતા, પિતા, ગુરુ, સેનાપતિ, પ્રશાસક, રાજા, દેવ, દેવી વગેરેને વંદન ન કરવા જોઈએ, જે સંયતી છે, મેઘાવિ છે, સુસમાહિત છે, પંચસમિતિ અને ત્રિગુપ્તિથી યુક્ત છે, તે શ્રમણને જ વંદના કરવી જોઈએ. સંયમ-ભ્રષ્ટ સંન્યાસીઓને વંદન કરવાથી ન કીર્તિ મળે છે, ન નિર્જરા થાય છે, તે કેવળ કર્મબંધનું જ કારણ બને છે. વંદના કરનાર પોતે પણ પંચમહાવ્રતમાં આલસ્યરહિત, સંયમી અને નિર્જરાથી હોવો જોઈએ. જેન વિચારધારા અનુસાર ચારિત્ર અને સદ્ગુણથી સંપન્ન વ્યક્તિઓ જ વંદનીય છે. આવશ્યકનિર્યુક્તિમાં વંદનના ૩૨ દોષોનું પણ વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે. વંદનના સમયે સ્વાર્થભાવ, આકાંક્ષા, ભય અને અનાદરનો ભાવ હોવો, યોગ્ય સન્માનસૂચક વચનોનું સમ્યક્ રીતે ઉચ્ચારણ ન કરવું તથા શારીરિક રૂપે સન્માનવિધિનું યોગ્ય પાલન ન કરવું - તે વંદનના દોષો છે. અન્યથા પોતાનાથી શ્રેષ્ઠ વ્યક્તિઓને વિશુદ્ધ ભાવે, સમ્યક્ રીતે વંદન કરવું તે સાધકનું આવશ્યક કર્તવ્ય છે. વંદનથી થતા લાભનું આ રીતે વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે :

વંદનએણં જીવે નીયાગોયં ખવેઈ ઉચ્ચાગોયં કમ્મં નિબન્ધઈ,

સોહગ્ગં ચ હં અપ્પડિહં આજ્ઞાફલં નિવત્તેઈ, દાહિણભાવં ચ હં જજયઈ”

અર્થાત્ શ્રી ગૌતમ સ્વામીએ પૂછ્યું - હે પ્રભો ? વંદના કરવાથી જીવને શું ફલ થાય છે ? ભગવાને ઉત્તર આપ્યો - ગૌતમ ? વંદના કરવાથી નીચ ગોત્રનો ક્ષય થાય છે, અને ઉચ્ચ ગોત્રનો બંધ થાય છે, અને ઉચ્ચ ગોત્રનો બંધ થાય છે, સૌભાગ્ય અને અપ્રતિહત આજ્ઞા ફલને પ્રાપ્ત કરે છે તથા દાક્ષિણ્ય (અનુકૂલતા)ની

પ્રાપ્તિ થાય છે.

વંદનની આવશ્યકતા અને તેના વિધિ વિધાનોનું શ્રી મેરુસુંદરગણિએ વિસ્તારથી આલેખન કર્યું છે. શિષ્યએ ગુરુની વંદના કરવાની અનુમતિ કેવી રીતે લેવી જોઈએ, તેનું આરંભમાં વર્ણન છે. ૯૨ સ્થાનક સાયવીને શિષ્ય વંદના કરે છે.

વન્દનાકર્મ, ચિતિકર્મ, કૃતિકર્મ, પૂજા કર્મ અને વિનયકર્મ-આ પાંચ સામાન્ય રીતે વંદનાના પર્યાય છે. વંદનાના નવ દ્વારોનું વર્ણન પણ કરવામાં આવ્યું છે : (૧) વંદના કોને કરવી જોઈએ, (૨) કોના દ્વારા કરવી જોઈએ, (૩) ક્યારે કરવી જોઈએ, (૪) કેટલી વાર કરવી જોઈએ, (૫) વંદના કરતી વખતે કેટલો સમય નમવું જોઈએ, (૬) કેટલી વાર મસ્તક નમાવવું જોઈએ, (૭) કેટલા આવશ્યકોથી શુદ્ધ થવું જોઈએ, (૮) કેટલા દોષોથી મુક્ત થવું જોઈએ, (૯) વંદના શા માટે કરવી જોઈએ - આ નવ દ્વારોનો અલગ અલગ રીતે અહીં નિર્દેશ કરવામાં આવ્યો છે.

પ્રાજ્ઞાતિપાત આદિ સાવધ વ્યાપારોથી રહિત બનીને શિષ્ય વંદના કરવાની ગુરુ પાસે અનુમતિ માગે છે. શિષ્યની ઈચ્છાનું ગુરુ અનુમોદન કરે છે અને પોતાના 'મિત્તાવગ્રહ' માં પ્રવેશની આજ્ઞા આપે છે. ગુરુ-શિષ્યના સંવાદના રૂપમાં વંદનની વિધિ, દુષ્ટત્યોનું પ્રાયશ્ચિત, તેત્રીસ આશાતના, વંદના માટેની આઠ અવસ્થા, બાર આવર્ત, પચીસ પ્રકારના આવશ્યક વગેરેનું વિગતપૂર્ણ આલેખન બાલાવબોધમાં મળે છે. બત્રીસ પ્રકારના દોષોથી મુક્ત થઈને શિષ્ય વંદના માટેની યોગ્ય પ્રાપ્ત કરે છે. આવશ્યકક્રિયાસંબંધી, દિવસસંબંધી અને અન્ય અતિયારોના વિષયમાં શિષ્ય ગુરુની ક્ષમાયાચના કરે છે. મૂળ સૂત્ર 'ઈચ્છામિ ચ્ચમાસમણો' - ની સૂત્રસ્પર્શી વ્યાખ્યા આપીને બાલાવબોધકારે (૧) શિષ્યની વંદના કરવાની ઈચ્છા, (૨) ગુરુની અનુજ્ઞા, (૩) અવ્યાબાધ, (૪) યાત્રી, (૫) યાચના અને (૬) અપરાધક્ષમણા-આ છ સ્થાનોની વિસ્તૃત ચર્ચા કરી છે.

૪. પ્રતિક્રમણ :

વંદના પછી પ્રતિક્રમણનું-પ્રાયશ્ચિત કરવાનું વિધાન કરવામાં આવ્યું છે. મન, વચન અને કાયાથી કરેલાં, કરાવેલાં કે અનુમોદિત અશુભ આચરણની નિવૃત્તિ માટે, કરેલાં પાપાચરણની આલોચના કરવી તે પ્રતિક્રમણ છે. અશુભ કર્મોથી નિવૃત્તિ થઈને મોક્ષફલદાયક શુભ કર્મોમાં વિશુદ્ધ ભાવથી પ્રવૃત્ત થવું તે પ્રતિક્રમણનું મુખ્ય પ્રયોજન છે. પ્રતિક્રમણ માટે પતિચરણા, પરિહરમા, વારણા, નિવૃત્તિ, નિંદા, ગર્હા, શુદ્ધિ વગેરે પર્યાયો પણ પ્રયોજ્ય છે.

દિવસમાં અથવા રાત્રીએ કોઈ પણ પ્રકારનો જે અતિયાર લાગ્યો હોય તે પ્રગટ કરીને તેનો પશ્ચાત્તાપ કરીને તથા તેની નિંદા કરીને ભવ્ય જીવોએ પ્રતિક્રમણ

કરવું જોઈએ. પ્રતિક્રમણ કરવાથી વ્રતોમાં લાગેલા દોષોનું નિવારણ થાય છે. આગળ આવવાવાળા આશ્રવરૂપી જલ આત્મારૂપી નૌકામાં પ્રવેશ કરવા પામતા નથી. મહાવીર સ્વામીએ પ્રતિક્રમણનો લાભ આ રીતે દર્શાવ્યો છે.

‘પડિક્કમણેણં વયચ્છિદ્ધાદઈં પિહેઈ, પિહિયવચ્છિદ્ધે પુણ જીવે નિરુદ્ધાસવે
અસબલચરિત્તે, અટ્ઠસુ પવયણમાયાસુ ઉવઉત્તે અપુહત્તે સુપ્પણિહિએ
વિહરણ ।

પ્રતિક્રમણ વ્રતોનાં છિદ્રને રોકે છે. વ્રતોનાં છિદ્રો રોકાઈ જવાથી જીવ આશ્રવરવરહિત થાય છે. આશ્રવ રોકાઈ જવાથી ચારિત્ર નિર્મળ થાય છે. અને ચારિત્ર નિર્મળ હોવાથી આઠ પ્રવચનમાં ઉપયોગવાન (સમિતિ-ગુપ્તિની આરાધનામાં સાવધાન) બને છે, તેથી સંયમમાં તત્પરતા વધે છે અને મન વચન કાયાના યોગ અસત્ય માર્ગથી રોકાઈ જાય છે. જથી તે સમાધિભાવવાળો થઈ વિચરે છે.

જૈન પરંપરા અનુસાર નીચેનાં સ્થાનોમાં પ્રતિક્રમણની આવશ્યકતા રહે છે :

૧. ૨૫ મિથ્યાત્વ, ૧૪ જ્ઞાનાતિચાર અને ૧૮ પાપસ્થાનકોમાં સર્વ સાધકોએ પ્રતિક્રમણ કરવું જોઈએ.
૨. પાંચ મહાવ્રત, મન, વાણી અને શરીરનો અસંયમ તથા ગમન; ભ્રાષણ, યાચના, ગ્રહણ-નિક્ષેપ અર્થાત્ મલ-મૂત્ર વિસર્જન વગેરે સંબંધિત દોષોનું પ્રતિક્રમણ શ્રમણ સાધકોએ કરવું જોઈએ.
૩. પાંચ અણુવ્રતો, ૩. ગુણવ્રતો, ૪ શિક્ષાવ્રતો સંબંધિત અતિચારોનું પ્રતિક્રમણ વ્રતી સાધકોએ કરવું જોઈએ.
૪. સંલેખના વ્રતનું ગ્રહણ કરનારાઓએ સંલેખનાના પાંચ અતિચારોનું પ્રતિક્રમણ કરવું જોઈએ.

પ્રતિક્રમણના પ્રકાર :

સાધકોના આધારે પ્રતિક્રમણના બે પ્રકાર છે : શ્રમણ પ્રતિક્રમણ અને શ્રાવક પ્રતિક્રમણ.

સમયના આધારે તેના પાંચ પ્રકાર આ પ્રમાણે દર્શાવ્યા છે : દૈવસિક, રાત્રિક, પાક્ષિક, ચાતુર્માસિક અને સાંવત્સરિક.

૧. દૈવસિક : પ્રતિદિન સાયંકાળના સમયે સમગ્ર દિવસ દરમ્યાન થયેલાં પાપોનું ચિંતન કરીને તેની આલોચના કરવી તે દૈવસિક પ્રતિક્રમણ છે.
૨. રાત્રિક : પ્રતિદિન પ્રાતઃકાળના સમયે સંપૂર્ણ રાત્રિ દરમ્યાન થયેલાં પાપોનું

ચિંતન કરી તેની આલોચના કરવી તે રાત્રિક પ્રતિક્રમણ છે.

૩. પાશ્વિક : પશ્ચાન્તમાં અમાવાસ્યા કે પૂર્ણિમાને દિવસે સંપૂર્ણ પખવાડિયા દરમ્યાન થયેલાં પાપોના વિચાર કરી તેની આલોચના કરવી, તે પાશ્વિક પ્રતિક્રમણ છે.
૪. ચાતુર્માસિક : કાર્તિકી પૂર્ણિમા ફાલ્ગુની, પૂર્ણિમા અને આષાઢી પૂર્ણિમાના ચાર મહિના દરમિયાન આચરિત પાપકર્મો વિશે વિચાર કરીને તેની આલોચના કરવી ચાતુર્માસિક પ્રતિક્રમણ છે.
૫. સાંવત્સરિક : પ્રત્યેક વર્ષ સંવત્સરીના મહાપર્વના દિવસે સમગ્ર વર્ષ દરમિયાન થયેલાં પાપકૃત્યો વિશે વિચાર કરીને તેની આલોચના કરવી તે સાંવત્સરિક પ્રતિક્રમણ છે.

પ્રસ્તુત બાલાવબોધમાં શ્રી મેરુસુંદરગણિએ પ્રતિક્રમણના વિવિધ પ્રકારો સાથે, પ્રતિક્રમણરૂપ ક્રિયા, પ્રતિક્રમણના કર્તા, પ્રતિક્રમિત અશુભ કાર્યો વગેરે વિશે વિસ્તારથી ચર્ચા કરી છે. સમ્યગ્ જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રરૂપ રત્નત્રયક અતિચાર, પંચ મહાવ્રત, ગુણવ્રત, સમિતિ-ગુપ્તિ અને અન્ય વ્રતોના અતિચારનું શાસ્ત્રોક્ત વર્ણન કર્યું છે. ભક્ષ્ય-અભક્ષ્ય, પાન, સ્વાદિમ, ખાદિમ વિશે ઉચિત માર્ગદર્શન આપ્યું છે. ધી, દૂષ, દહીં વગેરેની શુદ્ધિ અને દોષોનો પરિચય આપ્યો છે. તે ઉપરાંત પ્રતિક્રમણ સાથે સંબંધિત સૂક્ષ્માતિસૂક્ષ્મ વિષયોની વિગતપૂર્ણ ચર્ચા કરી છે.

અન્ય ધર્મ-પરંપરાઓમાં પણ પ્રતિક્રમણ, પાપનું પ્રાયશ્ચિત કે ક્ષમાયાચનાનો ભાવ અભિવ્યક્ત કરતાં વિધિ-વિધાનો જોવા મળે છે. બૌદ્ધ ધર્મમાં તેનું ઘણું મહત્વ છે. તેને પ્રતિકર્મ, પ્રવારણા કે પાપદેશની કહેવામાં આવે છે. તેનું વૈદિક પરંપરામાં ત્રિકાલ સંધ્યાની ઉપાસનામાં થયેલાં પાપકૃત્યો માટેની ક્ષમાયાચનાનો અને તેવાં કર્મો નહિ કરવાનો સંકલ્પ સમાહિત છે. પારસી ધર્મમાં પણ પાપ-આલોચનની પ્રજ્ઞાલિકા સ્વીકારવામાં આવી છે.

૫. કાયોત્સર્ગ :

શ્રી મેરુસુંદરગણિએ કાયોત્સર્ગનું વર્ણન સામયિકની સાથે જ વિસ્તારથી આપ્યું છે.

‘કાયોત્સર્ગ’ નો શાબ્દિક અર્થ છે કાયાનો ઉત્સર્ગ અર્થાત્ કાયાનો ત્યાગ. પણ શરીર વગર જીવન સંભવિત નથી. તેથી અહીં શરીર પ્રત્યેની મમતા આસક્તિનો ત્યાગ સૂચવાયો છે.

પ્રથમની ક્રિયાઓ વડે માનસિક અને વાચિક શુદ્ધિ થઈ, તેના પછી કાયિક શુદ્ધિ કરવી જરૂરી છે. કાયા ધર્મનો આધાર તથા નિમિત્ત ત્યારે બની શકે છે કે જ્યારે કાયામાં આત્મીયતા મમતા ન રહે, શરીરમાં મમતારહિતપણું તે જ કાયોત્સર્ગ

છે. તે કાયોત્સર્ગ ધર્મસાધક હોવાથી તે કાયિક શુદ્ધિરૂપ છે. તેની અતીત અનાગત અને વર્તમાન કાલની પ્રાયશ્ચિત્તવિશુદ્ધિ વગેરે થાય છે.

કાયોત્સર્ગથી અતીત અનાગત અને વર્તમાનમાં લાગેલા અતિચારોની શુદ્ધિ થાય છે, અને હૃદય વિશુદ્ધ બને છે. હૃદય વિશુદ્ધ થવાથી આત્મા કર્મભારથી હળવો થઈ પ્રશસ્તધ્યાની બને છે અને સમાધિભાવમાં વિચરણ કરે છે.

કાયોત્સર્ગનો મુખ્ય ઉદ્દેશ શરીર પ્રત્યેના મમત્વમાંથી, દેહાધ્યાનમાંથી મુક્તિ મેળવવાનો છે. જૈન સાધનામાં કાયોત્સર્ગનું ઘણું મહત્વ છે. પ્રત્યેક અનુજ્ઞાન પહેલા કાયોત્સર્ગની પરંપરા છે.

કાયોત્સર્ગમાં બે પદ છે : કાય અને ઉત્સર્ગ, આચાર્ય ભદ્રબાહુએ આવશ્યકનિર્યુક્તિમાં ‘કાય’ ના એકર્થક શબ્દ તરીકે કાય, શરીર, દેહ, બોન્દિ ચય, ઉપનય, સંઘાત, ઉચ્છ્રય, સમુચ્છ્રય, ક્લેવર, મિત્રા, તનુ, પ્રાણુ અને ઉત્સર્ગના એકાર્થવાચી શબ્દો આ પ્રમાણે આપ્યા છે : ઉત્સર્ગ, વ્યુત્સર્જન, ઉજઝના, અવકિરણ, છર્દન, વિવેક, વર્જન, ત્યજન, ઉન્મોચના, પરિશાકતા, શાતના.

કાયોત્સર્ગના મુખ્ય બે પ્રકાર છે :

૧. દ્રવ્ય અર્થાત્ ચેષ્ટાકાયોત્સર્ગ

૨. ભાવ અર્થાત્ અભિભવ કાયોત્સર્ગ

પ્રતિદિન જે કાયોત્સર્ગ કરવામાં આવે છે તે ચેષ્ટા કાયોત્સર્ગ છે. દ્રવ્ય કાયોત્સર્ગ તે ચેષ્ટાનિરોધ (શરીરની ક્રિયાઓના નિરોધ) કાયોત્સર્ગ છે. તેમાં એક નિશ્ચિત સમય માટે શરીરની સમગ્ર ક્રિયાઓનો નિરોધ કરવામાં આવે છે. તે સમયે શારીરિક રીતે ઉદ્ભવતાં દુઃખ કે મુશ્કેલીને સમભાવપૂર્વક સહન કરવામાં આવે છે.

ધ્યાનને ભાવ કાયોત્સર્ગ કહે છે. ચિત્તની એકાગ્રતા તે જ ધ્યાન છે. ધ્યાનના ચાર પ્રકાર છે : આર્ષ, રૌદ્ર, ધર્મ અને શુક્લ. તેમાંથી પ્રથમ બે સંસાર વૃદ્ધિ માટે છે અને અંતિમ બે મોક્ષના હેતુરૂપ છે. અહીં અંતિમ બે પ્રકારનું ધ્યાન સૂચિત છે.

કાયોત્સર્ગ ત્રણ મુદ્રાઓમાં કરવામાં આવે છે : (૧) જિનમુદ્રામાં ઊભા રહીને, (૨) પદ્માસન કે સુશાનમાં બેસીને અને (૩) સૂતા સૂતા કાયોત્સર્ગની અવસ્થામાં શરીરને શિથિલ કરવાનો પ્રયાસ કરવો.

શિષ્ય કાયોત્સર્ગને માટે પ્રતિજ્ઞાબદ્ધ થઈને દોષોની આલોચના કરે છે. ‘અનંત દુર્ગુણો’ થી યુક્ત અને ચાર ગતિરૂપ અનંત સંસારમાં પરિભ્રમણના હેતુરૂપ માયા આદિ ભાવશબ્દો અને જ્ઞાનાવરણીય વગેરે આઠ પ્રકારનાં કર્મોનાં ક્ષય માટે કાયોત્સર્ગનું વિધાન છે. અરિહંત ભગવાનને નમસ્કાર કરીને શિષ્ય ધ્યાનની સમાપ્તિ સુધી શરીરને એક જ સ્થિતિમાં રાખીને, મૌન રહીને અને ચિત્તની એકાગ્રતા સાધીને

કાયોત્સર્ગ કરે છે. તેમાં શ્વાસોચ્છવાસ વગેરેના સૂક્ષ્મરૂપે અંગોના થતા હલન-ચલન, દષ્ટિનું સંચાલન વગેરે શરીર સંબંધી આગાર તથા અન્ય બાહ્ય ઉપદ્રવરૂપ આગારોથી કાયોત્સર્ગ વિરાધિત ન થાય તે માટે પણ શિષ્ય પ્રાર્થના કરે છે. બાલાવબોધકારે કાયોત્સર્ગના પદ, સંપદા અને તેના ૧૯ દોષોની વિગતપૂર્ણ ચર્ચા કરી છે.

શ્રી મેરુસુંદરગણિએ પ્રતિક્રમણની જેમ કાયોત્સર્ગના પ્રકાર, દોષ, વિધિ, લાભ વગેરેનું સૂક્ષ્મ દષ્ટિએ વિગતપૂર્ણ આલેખન કર્યું છે. તે કાયોત્સર્ગના ગુણોની ચર્ચા કરતા જણાવે છે કે કાયોત્સર્ગથી દેહ અને બુદ્ધિની જડતાનો નાશ થાય છે અને તેની શુદ્ધિ થાય છે, સુખ - દુઃખ સહન કરવાની ક્ષમતા આવે છે, અનુપ્રેક્ષા અર્થાત્ અનિત્યત્વાદિનું ચિંતન થાય છે તથા એકાગ્રતાપૂર્વક શુભ ધ્યાનનો અભ્યાસ થાય છે. શુભ ધ્યાન વિશે આચાર્યશ્રી તેની વિસ્તારથી ચર્ચા કરે છે.

કાયોત્સર્ગ મોક્ષપથપ્રદાતા છે. એવું સમજીને ધીર શ્રમણ દિવસાદિ સંબંધી અતિચારોનું પરિજ્ઞાન કરવા માટે કાયોત્સર્ગમાં સ્થિત થાય છે. બાલાવબોધકારે આ અતિચારોનો પણ વિસ્તારથી પરિચય આપ્યો છે. તેની સાથે કાયોત્સર્ગથી વિધિનો પણ સંકેત આપ્યો છે. સાધુઓએ સૂર્યાસ્ત થતા પહેલા પ્રસ્રવણોચ્ચારકાલ-સંબંધી ભૂમિને સારી રીતે જોઈ લઈને, પોત-પોતાના સ્થાન ઉપર પહોંચી જઈને કાયોત્સર્ગમાં સ્થિત થવું જોઈએ. દૈવસિક, રાત્રિક, પાક્ષિક, ચાતુર્માસિક અને સાંવત્સરિક પ્રતિક્રમણોમાં કાયોત્સર્ગ નિશ્ચિત હોય છે. ગમનાદિવિષયક અન્ય કાયોત્સર્ગ અનિયત હોય છે. નિયમ કાયોત્સર્ગના ઉચ્છવાસોની સંખ્યા નક્કી હોય છે, જેમ કે - દૈવસિકમાં સો ઉચ્છવાસ, રાત્રિકમાં પચાસ, પાક્ષિકમાં ત્રણસો, ચાતુર્માસિકમાં પાંચસો અને સાંવત્સરિકમાં એક હજાર આઠ. તેવી જ રીતે પ્રત્યેક પ્રકારના કાયોત્સર્ગને માટે ‘લોગસ્સુજજોયગરે...’ ના પાઠ પણ નિયત હોય છે. દૈવસિક કાયોત્સર્ગમાં માટે ‘લોગસ્સુજજોયગરે...’ ના પાઠ પણ નિયત હોય છે. દૈવસિક કાયોત્સર્ગમાં ચાર, રાત્રિકમાં બે, પાક્ષિકમાં બાર, ચાતુર્માસિકમાં વીસ અને સાંવત્સરિકમાં ચાલીસ, અનિયતકાયોત્સર્ગને માટે પણ કેટલાક નિશ્ચિત નિયમો છે.

કાયોત્સર્ગની વિધિનું વિધાન કરતા બાલાવબોધકાર જણાવે છે કે ગુરુની સમીપમાં જ કાયોત્સર્ગનો પ્રારંભ કરવો જોઈએ, તથા ગુરુની સમીપમાં જ સમાપ્ત કરવો જોઈએ. કાયોત્સર્ગના દોષ બાલાવબોધકારે આ પ્રમાણે બતાવ્યા છે. :

હિવ કાસગ્ગના ૧૯ દોષ કહીંઈં ઘોડાની પરિએકણિ પગિ સયરનઉ ભાર દેઈં, બીજઉં પગ વાંકઉં રાખઈં-પાહિલઉં દોષ ૧. વાયની હલાવી જિમ વેલિ હાલઈં તિમ વ લી વલી સયર ડોલાવઈં ૨. થાંભાનઈં ભીતિ ન આધારિ કાઉસગ્ગ કરઈં ૩. કુપિ લઈં માલિં માથઉં લગાડી રહઈં ૪. શબારી લીલણી જિમ અવાચ્યા દસિ હાથ દેઈં રહઈં. ૫. બધૂ જિમ માથઉં નીચઉં કરી રહઈં ૬. અવ્રીલિ જિમ પગ

બેવઈ મોકલી કરી રહઈ ૭. નાભિ ઉપરિ ગૂડા હેઠિઈ ચાલ પદ કરી રહઈ ૮. ડાંસમસાદિકને ભયે વસિં કરી ડીલ ઢાકી કાઉસગ્ગ કરઈ ૯. ગાડાની ઊંધિ જિમ પાય મેલી આગલિ બે પગ વિસ્તારઈ. અથ બેવઈ અંગૂઠા મેલી પાછલિ બે પગ વિસ્તારઈ ૧૦. સંયતી મહાસતીની પરઈ ખવા ઊપરિ વસ્ર ઉઢઈ જિણિ કારણિ જિમણા ખવા ઊઘાડા વિણ સૂઝઈ નહી ૧૧. ઘોડાના ચઉકડાની પરિઈ ઉધેઉ આગલિ રાખી કાઉસગ્ગ કરઈ ૧૨. વાયસ કાગની પરિઈ કાઉસગ્ગિ આંખિનઉ ડોલઉ વલી વલી ફેરવઈ ૧૩. કઉઠની પરિઈ પહિરણનું પકઢઉ કરી બિહું પગ વિચાલઈ રાખઈ ૧૪. ભૂતલાગા મનુષ્યની પરિઈ મસ્તક વલી વલી કંપાવઈ ૧૫. મૂકની પરિઈ કાઉસગ્ગિ ફૂફૂ કરઈ ૧૬. કાઉસગ્ગિ લોગસ્સુજોયગુણતઉ મદિરાના ભાંડની પરિઈ બડબડાટ કરઈ ૧૭. વાનરની પરઈ હોઠ હલાવઈ ૧૮. નવકારસંખ્યા ભણી કાઉસગ્ગિ આંગુલી હલાવઈ ૧૯. એ ઉગણીસ દોષ માહિ આઠમનું દોષ શ્રાવકનઈ ન લાગઈય આઠમનું નવમઉ ઈગ્યારમણઉ એ ત્રિણિ દોષ મહા સતીનઈ ન લાગઈ. શ્રાવિકાનઈ એ ત્રિણિ દોષ વલી છઠઉ બધૂનઉ દોષ ન - લાગઈ.

યથોચિત ઉપમાનો અને દષ્ટાન્તો દ્વારા મૈરુસુંદરગણિએ કાયોત્સર્ગના દોષોની સ્પષ્ટ સમજણ આપી છે. અંતમાં તેમણે કાયોત્સર્ગનું ફળવિધાન પણ કર્યું છે.

સામાન્ય રીતે પ્રતિક્રમણ વ્રતોનાં છિદ્રોને રોકે છે, વ્રતોનાં છિદ્ર રોકાઈ જવાથી જીવ આસ્રવરહિત થાય છે, આસ્રવના નિરોધથી ચારિત્ર નિર્મળ બને છે. ચારિત્ર નિર્મળ થવાથી અષ્ટ પ્રવચનમાતામાં ઉપયોગી-સમિતિ-ગુપ્તિના પાલનમાં જાગૃત બને છે, તેનાથી સંયમમાં તત્પર બને છે અને મન, વચન, કાયા દ્વારા અસદ્ માર્ગે જતા અટકી જાય છે, તે સમાધિભાવયુક્ત થઈને વિહાર કરે છે.

ઉપરોક્ત ક્રિયાઓથી માનસિક અને વાચિક શુદ્ધિ થાય છે. તેના પછી કાયિક શુદ્ધિ કરવા આવશ્યક છે. જ્યારે કાયા પ્રત્યે આત્મીયતા કે મમત્વનો ભાવ ન રહે, ત્યારે જ તે ધર્મ માટેનો આધાર અને નિમિત્ત બની શકે છે. કાયોત્સર્ગનો મુખ્ય હેતુ-શરીર પ્રત્યેના મમત્વભાવનો નાશ કરવાનો જ છે - શરીર પ્રત્યે મમત્વ ન હોવું - તેને જ કાયોત્સર્ગ કહે છે. આ કાયોત્સર્ગ ધર્મસાધક હોવાથી કાયિક શુદ્ધિરૂપ છે. તેનાથી અતીત, અનાગત અને વર્તમાનકાલિક કર્મોની વિશુદ્ધિ થાય છે.

કાયોત્સર્ગ સમ્યક્ પ્રકારે કરવા માટે કાયોત્સર્ગ વિશેના ઉપરોક્ત ઘોટક, લતા, સ્તંભકુંડળ વગેરે ૧૯ દોષોમાંથી મુક્ત થવું જોઈએ.

આચાર્ય ભદ્રબાહુએ કાયોત્સર્ગના પાંચ લાભ બતાવ્યા છે. દેહમંડળશુદ્ધિ, મતિમંડળશુદ્ધિ, સુખદુઃખતિતિક્ષા, અનુપ્રેક્ષા અને ભાવનાઓનો સ્થિરતાપૂર્વક

અભ્યાસ થઈ શકવો, ધ્યાનકામોત્સર્ગમાં ધ્યાન સહજ રીતે થવું.

આધુનિક વિજ્ઞાન અને શરીરશાસ્ત્રની દૃષ્ટિએ પણ શરીરના આરોગ્ય માટે કામોત્સર્ગ લાભદાયી છે. શરીર અને મનની નિવૃત્ત અવસ્થા સ્નાયુઓને તાજગી આપે છે, અને માનસિક આવેગો દૂર થતા વધુ સ્વસ્થતા અનુભવી શકાય છે.

૬. પ્રત્યાખ્યાન :

ઈચ્છાઓના નિરોધ માટે પ્રત્યાખ્યાન આવશ્યક કર્તવ્ય છે. પ્રત્યાખ્યાનનો અર્થ છે, પ્રવૃત્તિઓને મર્યાદિત અથવા સીમિત કરવી. પ્રત્યાખ્યાનનો અર્થ ત્યાગ પણ કરવામાં આવે છે. સંયમપૂર્ણ જીવન માટે ત્યાગ આવશ્યક છે. સાધક આત્મશુદ્ધિ માટે પ્રતિદિન કોઈને કોઈ પ્રકારનો ત્યાગ કરે છે. નિયમિત ત્યાગનો અભ્યાસ કરવાથી સાધનમાર્ગે વિકાસ થાય છે. અનાસક્તિનો ભાવ દઢ બને છે અને તૃષ્ણા ક્ષય પામે છે. દૈનિક પ્રત્યાખ્યાનમાં સામાન્ય રીતે તે દિવસ માટે કોઈ પણ વસ્તુના ત્યાગની પ્રતિજ્ઞા લેવામાં આવે છે.

પ્રત્યાખ્યાનના મુખ્ય બે પ્રકાર છે : દ્રવ્ય પ્રત્યાખ્યાન અને ભાવ પ્રત્યાખ્યાન.

આહારસામગ્રી, વસ્ત્ર, પરિગ્રહ વગેરે બાહ્ય પદાર્થોનો ત્યાગ કરવો તે દ્રવ્ય પ્રત્યાખ્યાન છે. રાગ, દ્વેષ, કષાય વગેરે અશુભ માનસિક વૃત્તિઓનો પરિત્યાગ ભાવ પ્રત્યાખ્યાન છે.

પ્રત્યાખ્યાનના મૂળગુણ પ્રત્યાખ્યાન અને ઉત્તરગુણ પ્રત્યાખ્યાન એવા બે ભેદ પણ કરવામાં આવે છે. નૈતિક જીવનના વિકાસ માટે મુખ્ય વ્રતોને ગ્રહણ કરવા તે મૂળગુણપ્રત્યાખ્યાન છે, અને સહાયકવ્રતોને ગ્રહણ કરવા તે ઉત્તરગુણપ્રત્યાખ્યાન કહેવાય છે.

આ બંને પ્રત્યાખ્યાન સમગ્ર રૂપે અને આંશિક - રૂપે - એમ બંને રીતે ગ્રહણ કરી શકાય છે. તે રીતે તેના ચાર પ્રકાર થાય છે :

૧. સર્વમૂળગુણ-પ્રત્યાખ્યાન : શ્રમણના પાંચ મહાવ્રતોનું ગ્રહણ
૨. દેશ મૂળગુણ-પ્રત્યાખ્યાન : ગૃહસ્થ જીવનના પાંચ અણુવ્રતોનું ગ્રહણ
૩. સર્વ ઉત્તરગુણ પ્રત્યાખ્યાન : ઉપવાસ વગેરેનું ગ્રહણ-જે શ્રમણ અને ગૃહસ્થ બંને કરી શકે છે.
૪. મૂળ ઉત્તરગુણ પ્રત્યાખ્યાન : ગૃહસ્થોનાં ગુણવ્રતો અને શિક્ષાવ્રતોની પ્રતિજ્ઞા પ્રત્યાખ્યાનના અન્ય પ્રકારો પણ આપવામાં આવ્યા છે.

વસ્તુતઃ પ્રત્યાખ્યાન અમર્યાદિત જીવનને મર્યાદિત કે અનુશાસિત બનાવે છે. પ્રત્યાખ્યાનથી જીવન સંયમિત બને છે. સંયમથી આસ્ત્રવનિરોધ અને

આસ્રવનિરોધથી તૃષ્ણાક્ષય થાય છે, અને સાધક મોક્ષનો અધિકારી બને છે.

પ્રત્યાખ્યાન એ ત્યાગસંબંધી પ્રતિજ્ઞા કે આત્મસંકલ્પ છે. અશુભ કર્મો ન કરવાં - એટલું જ પર્યાપ્ત નથી, પરંતુ તે ન કરવા માટેનો દૃઢ સંકલ્પ પણ જરૂરી છે. જૈનધર્મની માન્યતા અનુસાર દુષ્કૃત્યો કરનાર વ્યક્તિ દુષ્કૃત્યો કરવાનું બંધ કરે, તે સાથે દુષ્કૃત્યો નહિ કરવાની પ્રતિજ્ઞા પણ તેણે લેવી જોઈએ. દુષ્કૃત્યો નહિ કરવાની પ્રતિજ્ઞા લીધા પછી જ તે દોષમુક્ત થઈ શકે છે. પ્રતિજ્ઞાના અભાવમાં માત્ર પરિસ્થિતિને કારણે જ વ્યક્તિ દુરાચારમાં પ્રવૃત્ત થતા અટકે તો તે દોષમુક્ત થઈ શકે નહિ, જેમ કે કારાગારમાં પૂરાયેલો ચોર ચોરી કરી શકતો નથી, તેટલા પૂરતો તે ચોર્યકર્મમાંથી નિવૃત્ત થઈ શકતો નથી. પ્રત્યાખ્યાન દુરાચારમાંથી મુક્ત થવા માટે કરેલો દૃઢ સંકલ્પ છે. તેના અભાવમાં નૈતિક દૃષ્ટિએ જીવનવિકાસ શક્ય નથી.

સ્થાનાંગસૂત્રમાં પ્રત્યાખ્યાન શુદ્ધિ માટે પાંચ વસ્તુઓનું વિધાન છે :

૧. શ્રદ્ધાન - શુદ્ધ
૨. વિનય - શુદ્ધ
૩. અનુભાષણ - શુદ્ધ
૪. અનુપાલન - શુદ્ધ
૫. ભાવ - શુદ્ધ

આ પાંચની ઉપસ્થિતિમાં લીધેલી પ્રતિજ્ઞા જ શુદ્ધ અને નૈતિક પ્રગતિમાં ઉપયોગી થઈ શકે છે.

શ્રી મેરુસુંદરગણિએ પ્રસ્તુત બાલાવબોધમાં પ્રત્યાખ્યાનની શુદ્ધિ વગેરે વિશે ઊંડી વિચારણા કરી છે.

અશન, પાન, ખાદિમ અને સ્વાદિમ - આ ચાર પ્રકારની આહારવિધિ છે. આ ચાર પ્રકારના આહારનો ત્યાગ કરવો તે આહાર-પ્રત્યાખ્યાન છે. જે શીઘ્રતાથી ક્ષુધાનો શાંત કરે છે તે અશન છે. જે પ્રાણ અર્થાત્ ઈન્દ્રિયાદિને તૃપ્ત કરે છે, તેના પર ઉપકાર કરે છે તે પાન છે. જે આકાશ-અવકાશ માં સમાય છે, અર્થાત્ ઉદરના રિક્ત સ્થાનમાં સમાઈ જાય છે તે ખાદિમ છે. જે સ-રસ આહારના ગુણોનો સ્વાદ પ્રદાન કરે છે તે સ્વાદિમ છે.

પ્રત્યાખ્યાનના ગુણ તરફ ધ્યાન આકૃષ્ટ કરતા આચાર્ય જણાવે છે કે પ્રત્યાખ્યાનથી આસ્રવના દ્વારા અર્થાત્ કર્માગમનના દ્વાર બંધ થઈ જાય છે, ફલતઃ આસ્રવનો ઉચ્છેદ થઈ જાય છે. આસ્રવનો નાશ થવાથી તૃષ્ણાનો નાશ થાય છે. તૃષ્ણાનો નાશ થવાથી મનુષ્યના હૃદય-મનમાં અતુલ ઉપશમ અર્થાત્ મધ્યસ્થભાવ

ઉત્પન્ન થાય છે. મધ્યસ્થભાવથી પુનઃપ્રત્યાખ્યાનની વિશુદ્ધિ થાય છે. તેનાથી શુદ્ધ ચારિત્રધર્મનો ઉદય થાય છે અને તેનાથી કર્મની નિર્જરા થાય છે. અને ક્રમશઃ અપૂર્વકરણ થતા શ્રેણિક્રમથી કેવલજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય છે. અન્તમાં શાશ્વત સુખરુપ મોક્ષની પ્રાપ્તિ થાય છે.

વિનીત એવં અવ્યાક્ષિપ્તરૂપથી શિષ્ય ગુરુની સમીપમાં આવે છે ત્યારે ગુરુ યોગ્ય વિધિપૂર્વક શિષ્યને પ્રત્યાખ્યાન કરાવે છે. શિષ્ય અને ગુરુ બંનેની યોગ્યતાનો અને કથનવિધિનો પણ અહીં નિર્દેશ કરવામાં આવ્યો છે.

૭. શૈલી

બાલાવબોધકારે ગહન વિષયને સૂત્રાત્મક શૈલીમાં, સંવાદપદ્ધતિ, દૃષ્ટાન્તો અને ઉપમાઓના સમુચિત વિનિયોગ અને ટૂંકાં વાક્યો દ્વારા લાઘવથી પણ સ્પષ્ટ રીતે રજૂ કર્યો છે. ગુરુ-શિષ્ય વચ્ચેના સંવાદ દ્વારા વિષયની માંડણી કરીને તેનો વિસ્તાર સાધે છે જેમકે :

‘આદેસ દિઉ ભગવન ! જિમ હૂં ઈરિયાવહી પડીકમઉં.’ ગુરુ કહઈ પડિક્કમઈહ’. શિષ્ય કહઈ ‘ઈત્થ’

સંવાદશૈલીને કારણે વિષયનિરૂપણ સુગ્રાહ્ય અને સુ-બોધ બને છે. તે સાથે શૈલીની સૂત્રાત્મકતા પણ નોંધપાત્ર છે. જેમકે ‘નમો આયરિયાણં.’ મંત્રને સમજાવતા શ્રી મેરુતુંગાચાર્ય કહે છે :

‘નમો આયરિયાણં=આચાર્યનઈ માહરઉ નમસ્કાર. તે આચાર્ય કેહવા ? જ્ઞાનાચાર ૧. દર્શનાચાર ૨. ચારિત્રાચાર ૩. તપાચાર ૪. વીર્યાચાર ૫. પાંચ આચારના પાલણહાર, સુવર્ણવર્ણ આચાર્ય તેહનઈ નમસ્કાર.’

અહીં અત્યંત લાઘવથી પણ સમગ્રદર્શી રીતે આચાર્યની પ્રતિજ્ઞા પ્રગટ કરી છે.

બાલાવબોધકારે યોજેલાં ઉપમાઓ. ઉપમાનો- દૃષ્ટાન્તો પણ વિષયને સરળ રીતે રજૂ કરવામાં ઉપકારક બન્યાં છે. કેટલીક ઉપમાઓ મૂળ સૂત્ર અને ટીકાઓમાં રજૂ થયેલી છે તે સાથે અહીં પણ એટલી જ તાજગી અને સહજતાથી પ્રયોજાઈ છે. સમુચિત ઉપમાન દ્વારા તીર્થંકર સ્વામીની વિશિષ્ટતાઓ બાલાવબોધકારે આ પ્રમાણે વર્ણવી છે :

પુરુષ કહતાં સર્વ જીવ તેહ મહિ ગુણે કરી ઉત્તમ છઈ. પુરિસસીહાણં. પુરુષ માહિ સિંહ સમાન. પુરિસવર પુંડરીઆણં પુરુષ માહિ વરપ્રધાન પુંડરીક કમલ સમાનં જિમ કમલ કદમ માહિ ઊપજઈ. પાણીઈ કરીવા જઈ તિમ સ્વામી રાજ અનઈ ભોગ બેવઈ મૂકી દીક્ષા લેઈ અલગાર હઈ-પુરુષ માહિ વરપ્રધાન

ગંધહસ્તી સમાન. જિમ ગંધહસ્તીનઈ ગંધિ બીજી હસ્તીના મદ ગલઈ. તિમ જિહાં સ્વામી વિહાર કરઈ, તિહાં ચિંહુદિસે પંચવીસ જોઅણ માહિ દૂર્ભિક્ષ ઈતિ ડમર ઉપદ્રવ સહૂ લાજઈ તે ભણી પુરૂષવર ગંધહસ્તી વલી વીતરાગ કહેવા છઈ. ચક્રબુદયાણં. જિમ આંધલા પુરુષ હુંઈ કોઈ આંખિ દિઈ તિમ સ્વામી અજ્ઞાનિ કરી અંધ જીવનઈ જ્ઞાનરૂપ અંતરંગ લોચન દિઈ. મગ્ગદયાણં જિમ વાટ વાટભૂલાનઈ કોઈ એક વાટ દેખાડઈ તિમ સ્વામી કુમાર્ગ મૂકાવી જ્ઞાનદર્શનચારિત્રરૂપ મોક્ષમાર્ગ જીવનઈ દિઈ.

સમુચિત દષ્ટાન્તો અને ઉપમાનોની સાથે શૈલીની પ્રવાહિતા પણ નોંધપાત્ર છે. વિગતપ્રચુર વર્ણનો પણ પ્રવાહી શૈલીને કારણે નિરસ કે નિષ્પ્રાણ બનતાં નથી.

ષડાવશ્યક બાલાવબોધમાં શ્રીમેરુસુંદરગણિએ ષડાવશ્યક કર્મના સંદર્ભમાં, શ્રમણજીવનની સફળ સાધના માટે અનિવાર્ય એવા સર્વ પ્રકારના વિધિ વિધાનોનું સંક્ષિપ્ત અને સુવ્યવસ્થિત નિરૂપણ કર્યું છે. જૈન પરંપરા સાથે સંબંધિત અનેક પ્રાચીન ઐતિહાસિક તથ્યોનું પ્રતિપાદન પણ અનેકરૂપે માર્ગદર્શક બન્યું છે. આચાર્ય શ્રીભદ્રબાહુ, જિનભદ્રસૂરિ અને સ્પષ્ટરૂપે તરુણપ્રભસૂરિની વ્યાખ્યાઓની અસર હોવા છતાં પણ શ્રી મેરુસુંદરગણિની સ્વકીય પ્રતિભાની વિશિષ્ટ મુદ્રા અહીં અંકિત થયેલી છે. જૈનદર્શનના પ્રખર જ્ઞાતા હોવાની સાથે અન્ય દર્શનોના પણ તે અભ્યાસી હતા. ભાષાપ્રભુત્વ અને સરળ, પ્રવાહી, સંવાદાત્મક શૈલીને કારણે આ બાલાવબોધ સાધકોને માટે સુગ્રાહ્ય અને માર્ગદર્શક બની રહે તેવો છે.

મેરુસુંદરગણિકૃત ષડાવશ્યક બાલાવબોધ

શિવાય શ્રી મહાવીરઃ સુરાસુર નમસ્કૃત

યતિર્વિધસ્ય સંઘસ્ય ભવતી ગોતમાચિતા । ૧

પ્રવર-ખરતર-ગચ્છે શ્રીમદ્ જિનભદ્રસૂરાયો ભૂવનૂ.

જ્યંતિ શ્રીમદ્ જિનચંદ્રસૂરાયો ગુરવે તત્થદેવિ જ્યતે.... ૨

ષડાવશ્યકસૂત્રાણાં તેષામાદેશ્યતામયા

બાલાવબોધ સંક્ષેપાનૂલિખ્યતે પ્રકટાર્થવાન્ ૩

નમો અરિહંતાણં. નમો = નમસ્કારહઉ, કહિનઈ ? અરિહંતનઈ, જીણઈ રાગ - દ્વેષ - રૂપા અરિ = વઈરી જતા. તે અરિહંત સ્વેતવર્ણ ધ્યાઈઈ. ॥૧॥

નમો સિદ્ધાણં નમસ્કાર હઉ. કહિનઈ ? સિદ્ધનઈ, જે એક ત્રીસ ગુણે કરી સહિત સિદ્ધ. તે સિદ્ધનઈ, કઉણ અર્થ ? લોકનઈ અગ્નિ પચતાલીસ સલક્ષ યોજન પ્રમાણ જિસિઉ સિઉ તીણઉ હુઈ. ઈસિઈ આકારિ આઠ યોજન મૂલપિંડ, સ્ફટિક રત્નમઈ સ્વેતવર્ણી તેહ ઉપરિ એક જોયણ આકાશપ્રદેશ તેહનઈ ઊપિલઈ ચઉવીસમઈ ભાગિ ત્રિણિસઈ તેત્રીસ, સગિહા ધનુષ પ્રમાણિ આકાશદેસિ ચરમ દેહ. ત્રિભાગ ન્યૂન અમૂર્ત જીવજ્યોતિ તિહાં પુહતા છઈ. ॥૨॥

નમો આયરિયાણં = આચાર્યનઈ માહરઉ નમસ્કાર. તે આચાર્ય કેહવા ? જ્ઞાનાચાર ૧, દર્શનાચાર ૨, ચારિત્રાચાર ૩, તપાચાર ૪, વીર્યાચાર ૫. પાંચ આચારના પાલણહાર, સુવર્ણવર્ણ આચાર્ય તેહનઈ નમસ્કાર. ॥૩॥

નમો ઉવજઝાયાણં = જે દ્વાદશાંગી આચારાંગુ ૧, સૂચાંગુ ૨, ઠાણાંગુ ૩, સમવાયાંગુ ૪, વિવાહપત્રતિ ૫, જ્ઞાતાધર્મકથા ૬, ઉવાસગદશા ૭, અંતગડદશા ૮, અણુત્તરોવવાઈ ૯, પ્રશ્નવ્યાકરણ ૧૦, વિપાકશ્રુત ૧૧, દષ્ટિવાદ ૧૨-એ બાર અંગ જે પઢઈ પઢાવઈ, તે ઉપાધ્યાયનઈ માહરઉ નમસ્કાર ॥૪॥

નમો લોએ સવ્વ સાહુણં = લોક કહેતાં ઢાઈ દ્વીપ સમુદ્ર, તિહાં જે ૫ નરક ભૂમિ માહિ પાંચ ભરત, પાંચ એરવત, પાંચ મહાવિદેહાક્ષ - ત્રિઈ-જે છઈ સાધુ, પાંચમહાવ્રત-પ્રાણાતિપાતાદિક પાલઈ, છઠઉ રાત્રીભોજન વજઈ. પાંચે સુમિત્તે સમિત ત્રિહું ગુપ્તે ગુપ્ત, અઢાર સહસ્ર શીલાંગધારક, શ્યામવર્ણા સ્થવિરકલ્પી, જિનકલ્પી પ્રમુખ જે સાધુ તેહનઈ નમસ્કાર હઉ. એતલઈ પાંચ સંપદા નઈ પઈત્રીસે અક્ષર મૂલમંત્ર હુઈ.

હિવ બિંદુ પદે નવકારનઉ પ્રભાવ કહઈ.

એસો પંચ નમુકારો, સવ્વ પાવપ્પણાસણો

એ શ્રી પંચ પરમેષ્ઠિ નમસ્કાર. સઘલાઈ કહિતાં ચિહુ ગતિ માહિ પરિભ્રમણ કરતાં, પાદૂઈ લેશ્યાઈ કરી જે ઊપાડ્યા પાય તેહનઈ ફેડણહાર, એતલઈ છઠી સાતમી સંપદા હુઈ.

મંગલાણં ચ સવ્વેસિં પઢમં હવઈ મંગલં

સઘલાઈ મંગલીક દષિદૂર્વાદિક લોકીક અનઈ તપનિયમાદિક લોકોત્તર, તેહમાહિ પહિલઉ મંગલીક શ્રી નવકાર જાણિવઉ.

એતલઈ આઠમનું નવમઉ પદ હુઉં, અનઈ આઠ સંપદા થઈ. તેત્રીસ અક્ષર ચૂલિકાના જાણીવા. પઈત્રીસ મૂલ મંત્રના પદ એકઠાં મેલતાં અઠસઠિ અક્ષર થયા. તેહમાહિ સાત ભારિ, એકસઠિ હલૂઆ જાણિવા.

હિવ શ્રી નવકારના દેષાંત

ઈહ લોક ત્રિદંડી પરિવ્રાજકા. તેહ સંબંધી ઉનુ શિવુ નામી શ્રાવક અનઈ ત્રિદંડી સાદિવ્વં શ્રાવકપુત્રિકા રહંઈ. દેવતાના સાંનિધ્યવસિ લગી સાપનઈ ઠાંમિં ફૂલની માલા હુઈ. ૨

માતુલિંગ = બીજઉરાનઉ આરામ, તિહાં જે ગયઉ શ્રાવક તે માતુલિંગવનિ કરિ સૂચવિઉ. એ ત્રિણિ ઈહલોકફલ વિષઈ નમસ્કાર તણઉ દેષાંત.

ચંડપિંગલુ ચોર, હુંડકુ યક્ષ - એ બિ પરલોક ફલનાં દેષાંત જાણિવા. ૩

હિવ ચૈત્યવંદનાનઈ અધિકારી મહાતમાનઈ સાત સાત ચૈત્યવંદના, શ્રાવકનઈ સાત-પાંચ-ત્રિણિ ચૈત્યવંદના ત્રિવિધ હુઈ કિમ પડિક્કમણે ચેયહર લોચણ સમયંમિ તહ ય સંવરણ ઈત્યાદિ ચૈત્યવંદના ત્રિવિધ હુઈ-જઘન્ય ૧, મધ્યમ ૨, ઉત્કૃષ્ટ ૩, યત....

નવકારેણ જહન્ના દંડગુથઈ યુગલ મજિજમ વિનેયા

સંપુત્રા ઉક્કોસા વિહિણા ખલુ વંદણા તિવિહા ॥૧॥

હાથ જોડી માથઈ હાથ ચડાવી શિરોવનામ માતુ અથવા પંચાંગ પ્રણામ કીજઈ, તે જઘન્ય ચૈત્યવંદના દંડગુથઈ ‘અરહંત ચેઈયાણં’ ઈત્યાદિ દંડક કહી. કાઉસગ્ગ, સ્તુતિ, ‘જયવીરરાય’ ઈત્યાદિ મધ્યમ ચૈત્યવંદના શક્ત્તવ ‘જયવીરરાય’ ઈત્યાદિ કહીઈ. તે પણિ મધ્યમ, ચૈત્યવંદના, જાણિવી.

સંપુત્રાઉપપાંચેસરકર ‘ઉક્કોસિત્તિ’ અથવા બિહું સકર શક્ત્તવ. જે ચૈત્યવંદના તે ઉત્કૃષ્ટ ચૈત્યવંદના કહીઈ. ૭

હિવે ઈહાં દિનકૃત્યવિવરણ કહીસિઈ. ઈસ્યઈ અર્થે પ્રતિજ્ઞાત હૂંતઈ. ઈરિયાવહીયા એ અપડિકંવંતા એન કપ્પઈ કિંચિ ચેઈય વંદણ સજ્જાયાઈ.

ઈસ્યા આગમવચનનું પહિલું ઈરિયાવહી પડિક્કમઈ યથા ઈસ્યા આગમ. ઈચ્છામિ ખમાસમણા વંદિઉં જાવણિજાએ નિસીહિયાએ, મત્થએણ વંદામિ.

વરવાણી ઈચ્છઈ, ઈચ્છામી =ઈછઉં, વાંછઉં.

ખમાસમણો = હે ક્ષમાશ્રમણ ! મૂલગુણ, ઉત્તરગુણ, ઉત્તરગુણે સહિત કાલનંઈ અનુસારિ સાધુ, તેહનંઈ વાંદઉં. જાવણિજાએ = યાપનીય કહીઈ-શરીરશક્તિ આપપણી. નિસ્સીહિયા એ = પાપવ્યાપારનઉં નિષેધ, તિણિ કરી. મત્થએણ વંદામિ = મસ્તકિંઈ કરી વાંદઉં.

એતલઈ ૨૮ અક્ષર ભારી, શ્લઘુ ૨૫. પછઈ ઊભઉં થઈ બેવઈ હાથ જોડી કહઈ-ઈચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન ઈરિયાવહી ય પડિક્કમામિ ઈચ્છકારિ સંદિસહ કહીઈ.

‘આદેસ દિઉ ભગવન્ ! જિમ હું ઈરિયાવહી પડીકમઉં.’ ગુરુ કહઈ ‘પડિક્કમહ’. શિષ્ય કહઈ ‘ઈત્થ’=ઈમ જિ કરઉં. પછઈ ચિહું આંગુલનઉં આતરઉં બિહું પગનઈ આગલિ કરતઉં. ત્રિણિ આંગુલ ઝાઝેરાં આંતરઉં પાછલિ કરતઉં, ઈસી જિનમુદ્રા પણ સાયવતઉં અનઈ આંગુલિ બિહું હાથની એકેક માહિ કરી પઠાકોસનઈ આકારિ બેવંઈ હાથિ મુખ આગલિ દીજઈ અનઈ બિહું હાથના કૂપર પેટ ઊપરિ આણીઈ-ઈસી યોગમુદ્રા. હાથે સાયવતઉં ઈરિયાવહી ઊચરઈ.

ઈચ્છામિ પડિક્કમિઉં, ઈરિયાવહીયાએ, વિરાહણાએ - એ ત્રિહું પદે પહિલી સંપદા. ઈર્યાપથ ભણીઈ સાધુનું શ્રાવકનું શ્રીયાર, તિહાં જે વિરાધના હુઈ, તેહ થકઉં નિવર્તિવા વાંછઉં. કિસિ કરતાં વિરાધના હુઈ. તે કહઈ. ગમણાગમણે એ બીજી સંપદા. ઠામ થકા અનેથિ જઈઈ તે ગમન. વલી પાછી આવીઈ તે આગમન તિણિ કરી વલી કહઈ. પાંણકમણે બીયકમણે હરિયકમણે એતલઈ ત્રીજી સંપદા. ઠામ થકા પાણ ભણિયઈ પ્રાણીયા કહીઈ. બે ઈંદ્રિય, તેંદ્રિય, ચઉરિંદ્રિય - તેહનઉં આકમણ કહીઈ પગિ કરિ ચાંપિવઉં. બીય =બીય. બીય કહતાં મૂંગપ્રમુખ ધાન, તેહનંઈ ચાંપિવઈ. હરિય =હરિત કહતાં સઘલી વનસ્પતિ. તેહનંઈ આકમણિ

ઓસા, ઉત્તિંગ, પણગ, દગ, મટ્ટી, મક્કડા સંતાણા સંકમણે. એ ચઉથી સંપદા. ઓસ કહિતાં ત્રેહ આકાશ થકઉં, જે સૂક્ષ્મ અપકાય પડઈ તે. ઉત્તિંગ કહતા ગર્દભાકરિ જે જીવ ભુઈ વાટલઈ આકારિ વિવર કરઈ તે ઉત્તિંગ કહીઈ. અથવા ઉત્તિંગ નામિઈ કીડીનાં નગરા પ્રમુખ સહ જાણિવા. પનક પંચવર્ણનીલિ કૂલિ. દગ

મટ્ટી જે સચિત્ત પાણીનઈ યોગિ કાદમ હુઈ. અથવા દગ કહીઈ પાણી. મટ્ટી કહીઈ માટી. બેવઈ જૂજૂઆ પદ જાણિવા. મર્કટ સંતાન કહીઈ. કાલિ આવડી નઈ જલે. હિવ ઓસાદિક સવિહુ તણઈ પીડિવંઈ.

જેમે જીવા વિરાહિયા જિકે જીવ મઈ વિરાધિયા, દોહિલા કીધા. એતલઈ પાંચમી સંપદા.

હિવ તે જીવ કઉણ ?

એગિંદિયા. બેઈદિયા. તેઈદિયા. ચઉરિંદિયા. પંચિંદિયા. એતલઈ છટ્ટી સંપદા. એક શયર જિ ઇંદ્રિય હુઈ તે એકેંદ્રિ, કિમ પૃથ્વી, અપ, તેજ, વાય, વનસ્પતિ. તિહાં પૃથ્વીકાય. અરણેટઉ, ખડી, ઘાહડી, તૂરી, સીંધવા દિ. પ્રમુખ અપકાય - હીમકરહા, ઉસ, પાણી, પ્રમુખ તેજ કાય - આગિ, વીજ, અંગાર પ્રમુખ વાય કાય - ગુંજા-વાય, ઉત્કલિકા - વાય, ભૂતોલીઉ, મંડલિકા - વાય. પ્રમુખ વનસ્પતિ - કાય-ના બિ ભેદ: એક સાધારણ અનઈ બિજી પ્રત્યેક. જે સાધારણ તે અનંતકાય કંદાદિક પ્રત્યેક આંબા સાગર પ્રમુખ.

હિવ ત્રસજીવ કહીઈ. બેઈદિયા = જેહનઈ સયર નઈ મુખ - બિ ઇંદ્રિય હુંઈ તે, સાખ, સાપ, કૃમિ. જલોગ ગંડોલાં વાલઉ ગોડ - પૂંચરા, અલસિયા પ્રમુખ જાણિવા.

તેઈદિયા = ફરસન ૧. રસન ૨. દ્રાણી ૩. - એ ત્રિણિ ઇંદ્રિય જેહનઈ હુંઈ તે કઉણ ? કીડી, મંકોડી, કુંથુઆ, જૂ, લીંખ, ઊદેહી, ચાંચડ, માંકણ, ગાદહીઆ, ખજૂરા, કાતરા, ચૂડેલિ - જેહનઈ ઘણા પગ હુંઈ તે તેઈંદ્રિયજાણિવા.

ફરસન ૧. રસન ૨. દ્રાણ ૩. ચક્ષુ ૪. એ ચારિ ઇંદ્રિય જેહનઈ હુંઈ તે માખી, કૂતી, વીંછી, પતંગ, તીડ, ભ્રમર, મસા, ડાંસ, કોલીયાવડાં, વાંડઈ, જે ઊંડણી જીવ. જેહનઈ છ અથ આઠ પગ હુંઈ તે ચઉરિંદ્રી જાણીવા.

ફરસન ૧. રસન ૨. દ્રાણ ૩. ચક્ષુ ૪. શ્રવણ ૫. એ પાંચ હુંઈ તે પાંચંદ્રી. દેવ, માનવી, નારગી, તિર્યંચ જલચર મશ્યા (મત્સ્યા) દિકા; થલચર-ગાઈ, ભઈંસિ પ્રમુખ. ખેચર હંસ. સારસ. ઉરપરિ સર્પાદિ, ભુજપરિ નકુલાદિક. એ સર્વ સંસારી જીવ આદ્યા. તે જીવ કિમ વિરધાઈ તે કહઈ.

અભિહયા વત્તિયા આરંભી જીવીયાઓ વ વરોવિયા તસ્સમિચ્છામિ દુક્કડં - એતલઈ સાતમી સંપદા. અભિહયા અભિ કહતા સામ્હા આવતાં પગિ કરી આહણ્યા અથવા ઊપાડી નાખ્યા.

વત્તિયા = પુંજાનઈ એકઈ ઢગલઈ કીધા અથવા ધૂવાલિઈ ઉહટિઆ ૨. લેસિઆ ભુઈ ભીતિઈ થાંભઈ લગાડ્યા અથવા લગીરેક મસલ્યા ૩. સંઘાઈયા =

માહોમાહિ સરીરે કરી પિંડ કીધા, ૪. સંઘટ્ટિયા = થોડું સિંહ ફરસ્યા. પરિઆવીયા = સર્વ પ્રકારિ પીડ્યા, ઘણું દૂધ્યા. કિલામિયા = ગાઢી ગિલાનિ પમાડ્યા. અથવા મારિયા નહી. પણિ મૃતપ્રાય કીધાં. ઉદ્ધવિયા = ત્રાસથા ૮ ઠાણાઓ ઉઠાણ' સંકામિયા = એક થાનકિ હૂંતા. બીજું ઠામિ સંકમાવ્યા, મૂંડ્યા ૯. જીવિયા ઓ વવરોવિઆ = નિટોલ મારિયા ૧૦. તસ્સમિચ્છામિ દુક્કડં = તે પાપનું મિચ્છામિ દુક્કડ હઉં. તે મિચ્છામિ દુક્કડાનઉં અર્થ કહીઈ.

મિતમિયમદ્વ તિ છત્તીય

દોસાણ છાયણે હોઈ,

મિતિય મેરાય ઠિઓ

દુત્તિ દુગંછામિ અપ્પાણં.

॥૧॥

કતિકડં મેપાવં કતિય ડેવેમિતં ઉવસમેણં.

એસો મિચ્છા દુક્કડ પયકખરત્થોચ્છે સેમાસેણં ॥૨॥

હિવ ઈહાં પ્રાસ્તાવર્ણસ્તાવર્ણનુ મિચ્છામિ દુદ્ધકડ પદની સંખ્યા કહીઈ. દેવતાના ૧૮૮, નારગીના ૧૪, તિર્યચના ૪૮, સર્વ મનુષ્યના ૩૦૩ ભેદ. એવં સર્વી માલ્યાં થકા પદ ૩ ભેદ. મિચ્છામિ દુક્કડ તે કિમ ? પરમા ધાર્મિકના ૧૫ ભેદ. કલમસીયાના ૩, તર્થક જંભિક ૧૦, લોકાંતિકના ૯ ભુવનપતિના ૧૦, વ્યંતરના ૧૬, ચરથિ રાયા તિષીના ૧૦, દેવલોકના ૧૨, ગેવેયકના ૯, અણુત્તર વિમાનના ૫ ભેદ. એ પર્યાપ્તા અપર્યાપ્તા કરતાં ૧૮૮ ભેદ હૂયા. નારગીના ૭ ભેદ. પર્યાપ્તના અપર્યાપ્તા કરતાં ૧૪ ભેદ. હિવે તિર્યચ પૃથ્વી, અપ, તેઉં, વાય, વનસ્પતિ. એ પાંચઈ સૂક્ષ્મ અનઈ બાદર કરી ૧૦ ભેદ હૂયા. હિવે જે સૂક્ષ્મ તે સર્વ લોકવ્યાપી છઈ. તે કેવલીની દષ્ટિઈ આવઈ અનઈ જે બાદરે તે ચર્મચક્ષુ દેખે, કેવલી સહુ દેખઈ, ઈગ્યારમઉભેદ સાધારણ વનસ્પતી. ત્રિણિ વિકલેન્દ્રી = બેંદ્રી ૨, તેંદ્રી ૩, ચઉરિંદ્રી એતલઈ ૧૪ ભેદ - હૂયા. જલચર, થલચર, ખેચર, ઉરપરુસર્પ ભુજ પરિસર્પ એ પાંચઈ ગર્ભજ - સંમૂર્છિમ કરી ૧૦ ભેદ હૂયા. એવં ચઉવીસ ભેદ હુઈ તે વલી પર્યાપ્તા-અપર્યાપ્તા કરતાં ૪૮ ભેદ તિર્યચના.

હિવે મનુષ્યના ભેદ ૫૬. અંતરદ્વીપ ૩૦, અકર્મ ભૂમિ ૧૫, કર્મભૂમિ ૧૦૧ ભેદસ્યું મેલીતાં ૩૦૩ ભેદ હુઈ. હિવે અભિહયાદિક દસે પદે ગુણીતાં ૫૬૩૦ મિચ્છામિ દુક્કડ થા ઈ. રાગદ્વેષિ કરી-કરતાં ૧૧૨૬૦ હુઈ. તે વલી મન વચન કાયે કરી ગુણતાં ૩૩૭૮૦ મિચ્છા-વલી તે નંકરાવઉં, અનુમતિ ન દિઉં. ઈમ કરતાં એતાં થાઈ ૧૦૧૩૪, તે વલી અતીત અનાગતાવર્તમાન કરતાં ૩૦૪૦૨૦ એતા હુઈ તે વલી અરિહંત સિદ્ધ સાધુ દેવગુરુ અપ્પ સામ્પિ કરતાં ૧૮૨૪૧૨૦ એતલામિ પડહુઈ, હિવે વલી વિશેષત શુદ્ધિનઈ કાજિં કાઉસગ્ગ કરતઉહિસિઉં ભણઈ.

તસ્સસુતરીકરેણં = જે પાપ પાછલિં આલોયણં પરિકમિઉ. તેહમઉ ઉત્તરીકરણ
વિશેષ સુદ્ધિનઈ કારણિ કાઉસગ્ગ કરઉં. તે શુદ્ધિ સિંઈ કરી હુઈ. પાયચ્છિત કરણેણં
= પ્રાયશ્ચિત નિર્મલી કરણિં કરી. તે વલી પ્રાયશ્ચિત વિસુદ્ધિ કરી હુઈ. વિસોલીકરણેણં
= પાપમૂલનઈ ફેરિવઈ કીરી અતિયાર નિવર્ત્તનિ કરી આત્માનઈ નિર્મલતા કરઈ.
જઝુ અંતરંગ સાલ કાઢ્યા હુઈ. જઝુ આ - વિસલ્લી કરણેણં. માયાશલ્ય, નિદાનશલ્ય,
મિથ્યાદર્શન શલ્યરૂપ એ ત્રિણિ શલ્ય તિણિં કરી કિસિઉં કર્તવ્ય છઈ. પાવાણં કમ્માણં
= પાપ કહીઈ જે સંસારહેતુ. કર્મ જ્ઞાનવરણીયાદિક તેહનઉ નિર્ધાત વિણાસિવઉ.
તેહનઈ કાજિંઈ ઠામિઠામિ કાઉસગ્ગા ઠામિ કાઉસગ્ગ કરઉં. સયરનઉ વ્યાપાર ન
કરઉં. ઈચ્છામિ પરિકમિઉ. ઈહાથી આરંભી ઠામિ કાઉસગ્ગં એતલા લગઈ
ઈરિયાવહી નઉ સૂત્ર. ઈણઈ સૂત્રિ ૩૨૫૬૮ સંપદા. ॥૭૭॥

હિવે જે ઠામિ કાઉસગ્ગં પાછલિ કહિઉં તે ભણી કાયોદંડક કહીઈ. અત્રત્યૂસ
સિએણં ઈત્યાદિ આરંભી ભમલિએ પિત્ત મુચ્છા એ. એહે નવે પાદપહિલી સંપદા.
વઅત્રત્યૂસસિએણં = જે મુખિ નાસિકાઈ કરી ઊંચઉ સ્વાસ લીજઈ તે ટાલી અતેરઉ
વ્યાપાર કરિવા નેમનીસસિએણં. મુખિ નાકિં કરી નીચઉ સ્વાસ મૂંગઈ. અસક્યૂ
પરિહાર ભણી ઈ ણિ કારણે માહરઉ કાઉસગ્ગ ન ભાંજઈ. ખાસિએણે. ખાસિયઈ
કરી છી એણં બીકવઈ કરી. જંભાઈ એણં બેગાઈ ઈ કરી. જિ વારઈ એ ખાસ બીક
બગાઈ, આવઈ તિવારઈ જીવરસા ભણી મુખિ હાથ દેતાં કાઉસગ્ગ ન ભાજઈ.
ઉદ્ધએણં ઉડકાર કરિવઈ. વાયનિસગ્ગેણં. આયા દારિઈ જે વાય આવઈ, ભમલીએ
પિત્તમુચ્છા એ ભમલિ કહતાં લાય લગી ફેરુ આવઈ, પિત્તમુચ્છા પિત્તનઈ પ્રકોપિઈ
કરી જે મૂચ્છા આવઈ, તે વારઈ, જઉ ન બઈસઈ તઉ આત્મવિરાધના અનઈ
સંયમની વિરાધના હુઈ. તેહ ભણી બઈસતા કાઉસગ્ગ ન ભાજઈ. સુહુમેહિ
અંગસંયાલએહિં સુહુમેહિં, ખેલ સંયાલેહિં સુહુમેહિ દિદ્ધિ સંયાલેહિ. એહિ ત્રિહું
પદે બીજી સંપદા. સૂક્ષ્મ જે અંગના સંચાર હાલિવઉ. શીતાદિ વેદનાઉં કરીજે.
જીવનઈ ઊકાટા હુંઈ. સુહ-સૂક્ષ્મ જે રેવલ શ્લેષ્માના સંચારં સુહ સૂક્ષ્મ જે દષ્ટિના
સંચાર મેખોન્મેખાદિક એવમાઈહિં એહિં ૧, આગારેહિં ૨, અલણા ૩, અવિરાહિઉ
૪. હુજગ્ગમે ૫, કાઉસગ્ગે ૬. ઈણં છએ પાદ ત્રીજી સંપદા. એવમાદિક આગાર
૧૨, જો કહ્યા તે આદિ દેઈ બીજાઈ અગ્નિઉ જેહીને કારણ ઉદ્ધણા લીજઈ ઊંદિર
બિલાઈ ચોર રાજા પાલવણઈ ભીતિપડતઈ સાપ આવતઈ આધાપાછા થઈઈ. ઈણે
કારણે અભગ્ગો સર્વથા ભાગઉ નહી. અવિરાહિઉ થોડઉઈ વિરાધિઉ નહી. હુજજ
મેં-ઈસ્યઉ કાઉસગ્ગ મેં.

હિવે કાઉસગ્ગની વેલા. આ કેઈ જાવ અરિહંતાણં તાં જાનપારેમિ એહિં
બિંદુ પાદ ચઉથી સંપદા. જાં લંગઈ નમો અરિહંતાણં કહી કાઉસગ્ગ પારનું નહી

તાવ કાયવાય અપ્પાણં વાસિરામિ એહે છ છએ પાદ પાંચમી સંપદા. તાવ કહીઈ તાં લગઈ ઠાણેણં. થાનકિ ઊભઈ રહિવઈ કરી મોલોણં મૂનિ કરી ઝાણેણં ધ્યાન કહીઈ ધર્મનઈ વિષઈ મનનઉ થિરપણઉમ-કરી અપ્પાણં આપણઉ કાયદેહ બોસિરામિ વોસિરાવઉ. ઈણઈ કાઉસગ્ગનઈ સૂત્રિ અન્નચ્છૂસસિરા મિલઈ ૩૨ પદ, પાંચ સંપદા ૧૫૦ અક્ષર.

હિવ કાસગ્ગના ૧૯ દોષ કહીઈ. ધોડાની પરિએકણિ પગિ સયરનઉ ભાર દેઈષ બીજઉ પગ વાંકઉ રાખઈ-પાહિલઉ દોષ ૧. વાયની હલાવી જિમ વેલિ હાલઈ તિમ વ લી વલી સયર ડોલાવઈ ૨. થાંભાનઈ ભીતિ ન આધારિ કાઉસગ્ગ કરઈ ૩. કુપિ લઈ માલિં માથઉ લગાડી રહઈ ૪. શબારી લીલણી જિમ અવાચ્યા દસિ હાથ દેઈ રહઈ ૫. બધૂ જિમ માથઉ નીચઉ કરી રહઈ ૬. અત્રીલિ જિમ પગ બેવઈ મોકલી કરી રહઈ ૭. નાતિ ઊપરિ ગૂડા હેઠિઈ ચાલ પદ કહી રહઈ ૮. ડાંસમસાદિકને ભયે વચ્ચિ કરી ડીલ ઢાકી કાઉસગ્ગ કરઈ ૯. ગાડાની ઊપિ જિમ પાય મેલી આગલિ બે પગ વિસ્તારઈ. અથ બેવઈ અંગૂઠા મેલી પાછલિ બે પગ વિસ્તારઈ ૧૦. સંયતી મહાસતીની પરઈ ખવા ઊપરિ વચ્ચ ઉઢઈ જિણિ કારણિ જિમણા ખવા ઊઘાડા વિણ સૂઝઈ નહી ૧૧. ધોડાના ચઉકડાની પરિઈ ઉધેઉ આગલિ રાખી કાઉસગ્ગ કરઈ ૧૨. વાયસ કાગની પરિઈ કાઉસગ્ગિ આંખિનઉ ડોલઉ વલી વલી ફેરવઈ ૧૩. કઉઠની પરિઈ પહિરણનું પકઢઉ કરી બિહું પગ વિચાલઈ રાખઈ ૧૪. ભૂતલાગા મનુષ્યની પરિઈ મસ્તક વલી વલી કંપાવઈ ૧૫. મૂકની પરિઈ કાઉસગ્ગિ ફૂકૂ કરઈ ૧૬. કાઉસગ્ગિ લોગસ્સુજ્જોયગુણતઉ મદિરાના ભાંડની પરિઈ બડબડાટ કરઈ ૧૭. વાનરની પરઈ હોઠ હલાવઈ ૧૮. નવકારસંખ્યા ભણી કાઉસગ્ગિ આંગુલી હલાવઈ ૧૯. અ ઉગણીસ દોષ માહિ આઠમનું દોષ શ્રાવકનઈ ન લાગઈય આઠમનું નવમઉ ઈગ્યારમઉ એ ત્રિણિ દોષ મહાસતીનઈ ન લાગઈ. શ્રાવિકાનઈ. શ્રાવિકાનઈ એ ત્રિણિ દોષ વલી છઠઉ બધૂનઉ દોષ ન - લાગઈ. ઈમ ઉગણીસે દોષરહિત ચંદેસ નિમ્મલયરા સીમ ચીતવી કાઉસગ્ગ પારી પ્રગટ લોગસ્સઉજ્જોયગરે પૂરી કહઈ લોગસ્સઉજ્જોયગર. આગલિ વરખાણીસ્યઈ. પછઈ ખમાસમણ દેઈ. ગમણાગમણનું આલોઈઈ. એતલઈ ઈરિઆવહી પડિક્કમિ વઉ સંપૂર્ણ હૂઉં.

અનેક પાપ ઈરિયાવહી પડિક્કમતા ધ્યાનનઈ વિશેષિઈ પાપવિલય જાઈ. જિમ ગર્દભિલ્લરાયના ઉચ્છેદણહાર શ્રી કાલિકાચાર્ય ઈરિયાવહી પડિક્કમતાં મિચ્છામિ દુક્કંડ સૂધા. અઈમુત્તો ચેલો પણિ ઈરિયાવહી પડિક્કમતા કેવલ જ્ઞાનં પામ્યા. ઈતિ ઈર્યાપથિકી બાલાવબોધ સમાપ્ત.

હિવ ચૈત્યવંદના કરણહાર પુરુષ નમસ્કાર એક બિઉ ત્રિણિ ઉત્કૃષ્ટઈતુ

અદ્વોતર સઉ નમસ્કાર કહી. બેહડઈ જ કિંચિ નામ તિત્થે. સગ્ગોપયોલ માણુસે લોએ. જાઈ જિણિબિંબાઈ તાઈ સવાઈ વંદામિ ૧. ઈસિઉ કહી પંચાંગ પ્રણામં કરી યોગમુદ્રા સાયવતઉ નમોત્યુણં ઈત્યાદિ શક સ્તાવ કહઈ ઈંદ્ર જિવારઈ વીતરાગનઈ સ્તવઈતિવારઈ એ નમોત્યુણં કહતઉ સ્તવઈ. ઈત્સી સ્થિતિ છઈ તેહ ભણી નમોત્યુણં અરહંતાણં ભગવંતાણં એતલઈ. એક સંપદા. નમોત્સુ. નમસ્કારહ ઉણ ઈસિઉ શોભાકારક કહિ હઈ નમસ્કાર. અરહંતાણં. ઈહા ત્રિણિ પાઠ છઈ. પહિલઈ પાઠિ અરિહંતાણં ચઉસઠિં દ્રાદિકની કીધી પૂજા નમઈ. અહીં યોગ્ય છઈ. એ પહિલઉ પાઠ. ૧ બીજઈ પાઠિ અરિહંતાણં અરિ કહીઈ રાગાદિ અંતરંગ વયરી તેહનઈ જીવુંઈ હણઈ એ બીજઉ પાઠ ૨. ત્રીજઈ પાઠિ અરહંતાણં સંસાર - ક્ષેત્ર માહિ નહી આરૂહઈ. નહી આવઈ. તેહ ભણી એ ત્રીજઉ પાઠ. હિવે અરિહંત કિસ્યા છઈ. ભગવંતાણં ભગવઈસિઉ નામ છઈ ભેડે કિમ ઈશ્વર્ય કહતાં ઠકુરાઈ ૧. રૂપ ૨ કીર્તિ ૩. લક્ષ્મી ૪. ધર્મ ૫, બલ ૬, એ છ બોલનઈ અર્હયોગ્ય છઈ. તે ભણી ભગવંત કહીઈ. વલી કેહવા છઈ. આયગરાણં ૧. તિત્થગરાણં ૨. સયં સંબુધાધણં ૩. એહે ત્રિહુ પદે બીજી સંપદા. સઘલાઈ તીર્થકર આપણઈ - તીર્થ સકલ સિદ્ધાંતની આદિકર ૧ તિત્થયરાણં તીર્થ કહતાં ચતુર્વિધ સંધ. તેહનઈ કરઈ તે ભણી તીર્થકર. સંયસબુદ્ધાણં પરની ઉપદેસ પાખઈ. જેઈ તિ બુઝઈ. તે સયબદ્ધ કહીઈ ૩. તેહનઈ નમસ્કાર. પુરિસત્તમાણં ૧. ઈત્યાદિ પુરિસવ ગંધ હત્થીણં. એતલઈ ત્રીજી સંપદા.

પુરુષ કહતાં સર્વ જીવ તેહ માહિ ગુણે કરી ઉત્તમ છઈ. પુરિસસીહાણં. પુરુષ માંહિ સિંહ સમાન. પુરિસવર પુંડરીઆણં પુરુષ માહિ વરપ્રધાન પુંડરીક કમલ સમાન જિમ કમલ કાદમ માહિ ઊપજઈ. પાણીઈ કરીવા જઈ તિમ સ્વામી રાજ અનઈ ભોગ બેવઈ મૂકી દીક્ષા લેઈ અલગાર હઈ-પુરુષ માહિ વરપ્રધાન ગંધહસ્તી સમાન. જિમ ગંધહસ્તીનઈ ગંધિ બીજી હસ્તીના મદ ગલઈ. તિમ જિહાં સ્વામી વિહાર કરઈ, તિહાં ચિંહુદિસે પંચવીરા જોઅણમાહિ દુર્ભિક્ષ ઈતિ ડમર ઉપદ્રવ સહુ લાજઈ તે ભણી પુરુષવર ગંધહસ્તી વલી વીતરાગ કેહવા છઈ.

લોગુત્તમાણં ઈત્યાદિ આરંભી લોગ પજજોયગરાણં. એહે પાંચે પાદ ચઉથી સંપદા. લોક કહીઈ ભવ્ય જીવ તેહ માંહી ઉત્તમ છઈ લોગ ના લોક કહેતાં આસન્ન સદ્ધિક ભવ્ય જીવ જાણિવા તેહના નાથ છઈ. યોગક્ષેમના કારણહાર છઈ. લોગહિઆણં લોક કહી ઈષ દૂવિધ જીવનિ કાય તેહનઈ રાખિવઈ કરીહિ તૂ આછઈ.

લોગપઈઠાણં. લોક કહતાં સંજિયા પાંચદ્રી જીવ જેહનઈ ધર્મની આસ્થા છઈ તેહનઈ દીવા સમાન. જિમ દીવઈ અંધકાર નાસઈ તિમ સ્વામી મોહ નસાડઈ.

લોગપજજોઅગરાણં = લોક કહતાં ગણધર તેહ પ્રતિ સૂર્ય સમાન જિમ સૂર્ય જગ માહિ ઉદ્યોત કરઈ તિમ સ્વામી લોકનઈ ઉદ્યોત કરઈ. ઉપ્પન્નણવાવિ

ગમેઈ. વાધુવે એવા. એતલઈ વચનિ ગણધરનઈ એવડી બુદ્ધિ ઊપની.

જે નવા ઈગ્યારઈ અંગ ચઉદ પૂર્વ તિ વારે, જિ કીધાં વલી કિસ્યા છઈ. અભયપદયાણં સ્વામીનઈ દર્શનિ ભય ભાજઈ. સાત ભય માહિ એ ઊભય નાવંઈ તેહં ભણી 'અભય' કહીઈ. ચક્રબુદયાણં. જિમ આંધલા પુરૂષ હુંઈ કોઈ આખિ દિઈ તિમ સ્વામી અજ્ઞાનિ કરી અંધ જીવનઈ જ્ઞાનરૂપ અંતરંગ લોચન દિઈ. મગ્ગદયાણં જિમ વાટ વાટભૂલાનઈ કોઈ એક વાટ દેખાડઈ તિમ સ્વામી કુમાર્ગ મૂકાવી જ્ઞાનદર્શનચારિત્રરૂપ મોક્ષમાર્ગ જીવનઈ દિઈ. 'શરણદયાણં' સગાદિકે કરી ભયભીત જીવનઈ પ્રાણશરણ દિઈ. તેહનઈ શરણ દયે. બોહિદયાણં બોધિ કહીઈ સમકિત્વ તે દિઈ. તેહનઈ નમસ્કાર હું. વલી કેહવા છઈ ધમ્મદયાણં ધમ્મ બિહું પ્રકારે દેશ વિરતિ. બીજી સર્વ વિરતિ. તેદિવ ધર્મ દિઈ. ધમ્મદેસિયાણં - ૪ ધમ્મનઉ ઉપદેશક. ધમ્મનાયગાણં ધમ્મ કરવાઈતુ. ધમ્મફલભોગઈ તુ નાયક ઠાકુર. ધમ્મસારહીણં જિમ સારથી આપણા સ્થ ઊવટિ જાવા ન દિઈ. તિમ સ્વામી આપ અનઈ ભવ્ય જીવનઈ ધર્મ થકી ચૂકવા ન દિઈ. ઈલા શ્રેણિકપુત્ર મેઘકુમારનઉ દષ્ટાંત જાણિવઉ, ધમ્મવરચાઉ ધર્મરૂપ વરપ્રધાન ચિહ્નગતિના અંતનઉ કરણહાર. જે ચક્રુ તીણઈકરી વત્તઈ તેહનઈ નમસ્કાર. અપ્પડિ હયવર નાણી ઈત્યાદિ બિહું પદે સાતમી સંપદા.

અપ્પડિ અસ્ખલિત વરપ્રધાન વિશેષ અવબોધરૂપ જ્ઞાનસામાન્ય બોધરૂપ જ્ઞાન સામાન્ય બોધરૂપ દર્શન તે ધરઈ. વિચક્ર છઉ (૫) વિગત ગય છગ્ર કહીઈ જ્ઞાનાવરણી ૧, દર્શનાવરણી ૨, માહની ૩. અંતરાય ૪ એ ચ્યારિં ઘાતિયા કર્મ જેહનઈ ક્ષયિ ગયા તેવિય દ્રછઉમાણં કહીઈ. વલી કિસ્યા છઈ જિજ્ઞાણં ઈત્યાદિ માયગાણસીમ. આઠમી સંપદા.

જિને જિણે અંતરંગવઈરી જીતા. તે ભણી જિણાણં. રાગાદિક વઈરી ભવ્ય જીવ પાહંતિ જીપાવઈ, તે ભણી જાપક કહીઈ, તિત્તાણં આપણ પે સંસાર સમુદ્ર તરિઆતારયાણં. અનેરાનઈ તારઈ. બુદ્ધાણં તત્ત્વની જાણ આપણપે હૂઆ. બોહયાણં અનેરાનઈ બુઝવઈ. મુત્તાણં આપ્પાણપે સંસારના પાસ હૂંતા મૂંકાણી. મોયગાણં અનેરાનઈ મૂંકાવઈ તેહનઈ નમસ્કાર.

સવ્વચૂણં ઈત્યાદિ જીવ ભયાણં એતલઈ નવમી સંપદા. સર્વ ત્રિભુવન માંહિ. સૂક્ષ્મનઈ બાદર જાણઈ, તે સર્વજ્ઞ કહીઈ. સર્વ વસ્તુ પ્રત્યક્ષ દે, અથવા સર્વ વસ્તુ સામાસન્ય વિશેષાત્મક હુંતઉ. કેવલ જ્ઞાન પ્રથમ સમઈ વિશેષ રૂપતાઈ કરી જાણઈ. તિણિ કારણિ સર્વજ્ઞ કહીઈ. બીજઈ સમઈ સર્વ વસ્તુ સામાન્યાત્મક તાઈ કરી દેખઈ. તિણિ કારણિ સર્વદર્શી શિવમયલ શિવ કહીઈ. સર્વ ઉપદ્રવ તિણિ કરી રહિત છઈ, અચલ નિશ્ચલ છઈ. અરૂજ સર્વ રોગરહિત છઈ. અનંત તિહાં અનંત

જ્ઞાન અનંત દર્શન, અનંતવીર્ય, અનંત સુખ - એ ચ્યારિ અનંત છઈ. તે ભણી અનંત કહીઈ. અક્ષય જેહનઉ અનંતઈ કાલિ ક્ષય નથી. અવ્વાવાહ એકે કંઈ આકાશપ્રદેશિ અનંત સિદ્ધ છઈ. પણિ લગારઈ આ બીધા નહી. અમૂર્તા ભણી અવ્યાબ્રુધ કહીઈ અપુનરા - વૃત્તિ કહીઈ. મોક્ષ પહુતા પછી પાછા નાવઈ. સિદ્ધિ ગઈ નામા ધિયં વાણં સિદ્ધિ ગઈ ઈસિઉં નામ જે સ્થાનકંઈ છઈ એહનગિં લોકાગ્ર તિહાં સંપ્રાપ્ત પહુતી છઈ. નમોજિણાણં ઈસ્યો જિનવીતરાગનઈ નમસ્કાર હઈ. જિયભયાણં જિતજીતા સંસારની ભય જેહે તેહનઈ નમસ્કાર હગિં.

એ શકસ્તવમાહિ આનકવિદ્યા મંત્ર ગોપવ્યા છઈ. તે સગુરૂની સેવાઈ પામીઈ. ઈણઈ શકસ્તવિ ૩૩ પદ, ૯ સંપદા. ૨૬૨ અક્ષર. એતલઈ શક સ્તવસૂત્ર ગણધરનું કીધઉં અનઈ પરમેસરનઈ પરમેસરનઈ અવતારિ શુક ઈસી પરિ સ્તવઈ તે ભણી શુકસ્તવ કહીઈ. જે કહઈ એ ઈંદ્રનું કીધઉં તે અલીક કોઈ સૂત્ર ગણહર રઈયં. ઈતિ વચનાત્.

હિવ દ્રવ્યાર્હત જે વીતરાગના દલવાડા તેહની અરિહંતાવસ્થા વંદનીય, જિમ ભરથેસરિ શ્રી મહાવીરનઉ જીવ મરીચિનઈ ભવિ વાંદિગિ તે ભણી દ્રવ્યાર્હત અનઈ વત્તર્માન તીર્થકર વાંદિવા ભણી પૂર્વાચાર્યકૃત એ ગાહ ભણીઈ. જે અઈ આ સિદ્ધાર્થ ઈત્યાદિ ગાથા. જે અતીતકાલિ તીર્થકર હૂઆ. અથવા મહા વિદેહિ સીમંધર સ્વામી પ્રમુખ વિહરામણ જયવંતા છઈ તે સઘલાઈ અતીત અનાગત વિહરમાણ મન વચનિ કાયે કરી વાંદઉ. એતલઈ દ્રવ્યાર્હત વાંદિવાનઉ બીજઉ અધિકાર હુગિ. એ શુકસ્તવનું બાલાવબોધ ॥૭॥

પછઈ પંચાંગ પ્રણામ કરી ઊભા થઈ પગે હાથે યોગમુદ્રા સાયવતઉ ચૈત્યસ્તવ દંડક કહઈ. અરિહંત ચેઈઆંણિ કરેમિ કાઉસગ્ગ એહે બિહું પદે પહિલી સંપદા. અરહંતની ચૈત્યપ્રતિમા તે આશ્રઈ કાઉસગ્ગ કરઉ કિસ્યા ભણી કહઈ વંદણ વત્તિયા એ ૧. ઈત્યાદિ છએ પદે બીજી સંપદા. વંદણ કહીઈ. ત્રિધા શુદ્ધિઈ. કરી પ્રણામનું કરિવું. તે ભણી જે પુણ્. જગન્નાથ વાંદતા હુઈ તે પુણ્ય કાઉસગ્ગ કરતાં મઝનઈ હુજયો. પ્રાકૃત ભણી વૃત્તિયાએ થિઉં. પુઅણવત્તિયાએ પૂજન સૂકસૂં સૂકડિં કરી. સક્કાર વત્તિયાણ એ-સક્કાર કહીઈ વન્ન આભરણાદિકની પૂજા. એહ ભણી શિષ્ય પૂચ્છા કરઈ. જિન ઈઅણવત્તિયાએ સક્કાર કહતાં પૂજા સક્કારના ફલપ્રાપ્તિ થીઈ. તિમ પૂજા સક્કાર કાઈ ન કીજઈ. ગુરી કહઈ ફૂલની પૂજા. ચારિત્રવિરાધના હેતુ ભણી મહાત્માનઈ કારવા નાવઈ. જિણિ કારણિ ઈસિઉં સિદ્ધાંતિ ભણિઉ. છજજીવકાય સંજમો દવ્વાત્યએસો વિરુજઝઈ કાસિણો તો કસિણ સંજમવિહી પુષ્કાઈયં ન ઈત્યં ॥૧॥ ઈસ્યા આગમવચનઈ નુ સાવઘના કારણાર શ્રાવકનઈ જિ દ્રવ્ય પૂજાં કહી દ્રવ્યપૂજાનું ફલ ઉત્કૃષ્ટનું બાર દેવલોક લગઈ હુઈ અનઈ ભાવપૂજા

યતીનઈ ગૃહસ્થનઈ યોગ્ય તે ભણી પ્રધાન. તેહનઉ ફલ અંતર્મૂર્ત માહિ મોહિક ફલ પામઈ યત ઉક્કોસંદવ્યત્થયમારા હિય જાઈ ઉ - જાવલાવન્થ એણે પાવઈ અંતમુહુ ત્રેણ નિવ્વાણં ॥૬॥ કોઈ કહીસ્યઈ જુ ફલફૂલની પૂજા ઊસી વઘ છઈ તુ

શ્રાવકનઈ વજ (જીવ) જાઈઈ. ગુરુ કહઈ વત્થ - ખજાવતાં જિમ ડીલ ખરડાઈ પણિ પાણી નીકલિઆ પછી આપણઉ મલ નીગમઈ. લોક નઈ સુખી કરઈ તિમ પૂજા કરતાં સાવઘ લાગઈ, એણી પૂજા દેખી ઘણા જીવનઈ ભાવ ઊપજઈ. વલી શિષ્ય કહઈ યતીઈ જુ પૂજાનઈ નિષેધ તુ પૂજાનઉ ફૂલ કાંઈ પ્રાર્થઈ. ગુરુ કહઈ, યતીનઈ પૂજા નિષેધ છઈ પણિ ઉપદેસ દિઈ ભલી પૂજા દેખી હર્ષ ઊપજાવઈ. તેહ ભણી પૂજાફલ પ્રાર્થના કરતાં દોષ નહીં.

સમ્માણ વત્તિયાણ સન્માન કહીઈ સ્તવન સ્તોત્રિ કરીં ગુણનઉ સ્તવિયઉ તેહ ભણી કાઉસગ્ગ કરઉ છઉં. કોક હિસ્યઈ એ પૂજા સત્કાર સન્માનની વાંછા કાંઈ વાંછઈ તેહ ભણી કહઈ બોહિલા ભવત્તિયાણ એ કહીઈ જિનધર્મની પ્રાપ્તિ. આવતઈ ભવિં હું જિનધર્મ લહિજિઉં. વલી કોક હિસ્યઈ જિનધર્મની પ્રાર્થના કાઈ કરઈ. તે ભણી કહઈ, નિરૂવસગ્ગ વત્તિયાએ નિરૂપસગ્ગ શરિઈ મોક્ષ કહીઈ. તેહ નિમિત્ત કાઉસગ્ગ કીધઉ હૂંતઉ, જેહે તે કરી સફલ થાઈ, તે કહઈ.

સદ્ધાએ ૧, મેહાએ ૨, ધિઈએ ૩, ધારણાણે ૪, અણુપ્પેહાએ ૫, વધ્ધમાણીએ ૬, ઠામિ કાઉસગ્ગ ૭, એહેસી તે પદે ત્રીજી સંપદા. શ્રદ્ધા કહીઈ. વાસનાઈ કરી કરઉ. મોહાએ રૂડા વિરૂઆનઉ ફલાફલ મેધા બુદ્ધિઈ જાણીનઈ ધિએ કહીઈ. મનની સમાધિઈ 'ધારણા'. એ વીતરાગના ગુણ ચિત્રમાહિ ધરતઉ કરઉ. અણુપ્પેહાએ અરિહંતના ગુણ જિવલી ૨ ચીંતવઉ. ઈમ શ્રદ્ધા ધૃતિ ધારણા અનુપ્રેક્ષા એ પાંચઈ બોલે વૃદ્ધિમત્તો છઈ. એહે કારણે કરી ઠામિ કાઉસગ્ગ કરઉ છઉં. ૧૫ પદ, ૩ સંપદા, ૮૮ અક્ષર એહનઈ બેહાડઈ અન્નત્થૂ સસિએણં ઈત્યાદિ કાઉસગ્ગ દંડક પઢીઈ. એતલઈ સ્થાપનાહીત વાંદવાનઉ ત્રીજઉ અધિકાર. કાઉસગ્ગમાહિ નવકાર કહી નમો અરિહંતાણં કહતાં પારી. વઘમાન તીર્થંકરની સ્તુતિ કહીઈ. નમો સિદ્ધાચાર્યોપાધ્યાય સર્વ સાધુભ્ય અરિહંત સિદ્ધ આચાર્ય ઉપાધ્યાય સર્વ સાધુ એ પાંચઈ પરમેષ્ઠિનઈ નમસ્કાર હુઈ. એ પદપ્રવાહઈ સ્ત્રી ભણિયા ન લહઈ.

હિવ થુઈ સર્વ પ્રમાણ, તથાપિ પ્રસિદ્ધ ભણી સમ સંસ્કૃત સંસારદાંવાનલ વખાણીઈ. સંસાર દાવાલન હઉ. શ્રી મહાવીરનઈ નમસ્કારઉ. તે વીતરાગ કેહવઉ છઈ. સંસારરૂપિઉ દાવાનલ તે ઉલ્હવાનઈ રણિ પાણિ સમાન છઈ. સંમોહ કહીઈ. અજ્ઞાનરૂપિણી ધૂલિ હરવાનઈ કાજિ સમીર વાયુ સમાન. માયારુપિણી રસાપૃથ્વી તે વિદારવાનઈ કાજિ સાર કહીઈ. તીક્ષ્ણ સીર =હલ સમાન છઈ. ગિરિમાહિ સારપ્રધાન મેરૂપર્વત તેહની પરિઈ ધીર નિશ્ચલ છઈ. એહવા શ્રી મહાવીરદેવના

નમસ્કાર હઉ. ચૈત્યસ્તવ બાલાવબોધ. ॥૭૥

પહિલી થુઈ કહ્યા પુઠિઈ યોગમુદ્રાઈ હાય જોડી લોગસ્સઉજઝોઅગાર કહીઈ. એહ માંહિ વર્તમાન ચઉવીસ જિનનાં નામ કહ્યાં છઈ. તેહ ભણી એ ચતુર્વિંશતિ સ્તવ કહીઈ. લોગસ્સઉજઝોઅગાર ઈત્યાદિ લોક કહતાં ચઉદ રાજ માંહિ કેવલ જ્ઞાનિઈ કરી, ઉઘોતના કરણહાર છઈ. ધર્મ તીત્યયરે ધર્મતીર્થ જે ચતુર્વિધ શ્રીસંઘ તેહના પ્રવર્તાવણહાર છઈ. જે જિન અરિહંતે કિત્તઈસ્સ એહવા અરિહંત હૂં કીર્તિ સુસ્તવિસુ. ચઉવીસઈ તીર્થકર કેવલજ્ઞાની જૂઝૂઆ. અપિ શબ્દ કહતાં પરવતક્ષેત્રિ મહાવિદેહિ ક્ષેત્રિ જે છઈ જિન તે પણિ હૂં સ્તવિસુ.

હિવ અનુક્રમિઈ કરી નામ કહીઈ. ઉસભમ્ જિયં ચ વંદે ઈત્યાદિ અર્થ સુગમ છઈ. તથાપિ તીર્થકર નામનું અર્થ કહીઈ. પહિલઈ સઉણઈ માતાઈ વૃષભ દીઠઉ. અથવા ઉરપ્રદેશિં વૃષભનઉ આકાર હૂંતઉ. તેહ ભણી શ્રી આનાદિધનઈ વૃષભનામ ૧, સારિં પાસેં ખેલતાં જિતશત્રુ રાજાઈ ગર્ભનઈ પ્રમાંણિ વિજયારાણી જી પી ન સકા તે ભણી અજિતનામ ૨, જિણિ ગર્ભ આવ્યઈ પૃથ્વી માંહિ અધિક ધાનવઉ સંભવ હૂઈ. તેહ ભણી પદ્મપ્રભ ૬, નગર્ભિ આવ્યઈ માતાનઈ બેહૂ પાસા સુકૂમાલ હયા. તે ભણી સુપાસી. ૭. ગર્ભિ આવ્યઈ ઈંદ્રિસ્વામી વલી વલી અભિનંદિઉ પ્રસંસિઉ, તે ભણી અભિનંદન, ૪, ગર્ભિ આવ્યઈ માતાનઈ શોભનમતિ હુઈ તે ભણી સુમતિ નામ. ૫. ગર્ભિ આવ્યઈ માતાનઈ પદ્મ ઊપરિ સૂવાનઉ ડોહલઉ ઊપનઉ. દેવતાએ પૂરિઉ. તે ભણી સુપાસી ૭, ગર્ભિ આવ્યઈ આસોજી પૂર્ણિમાનઉ ચંદ્ર તે પીવાનઉ ડોહલઉ ઉપનઉ અથ ચંદ્રમાની પરિઈ ઉજવલ દેહ તે ભણી ચંદ્રપ્રભ - ૮, સુવિહંચ પુષ્પદંત ઈત્યાદિ ગર્ભિ આવ્યઈ માતાનઈ ભણી વિધિ ઊપરિ બુદ્ધિ હુઈ. અથવા પુષ્પ સરીખા દાંત જેહતા તે ભણી બીજઉ નામ પુષ્પદંત ૯, ગર્ભિ આવ્યઈ પિતાનઉ દાઘજવર માતાના હાથનઈ ફરસવઈ કરી ઉપશમિઉ. તે ભણી શીતલ ૧૦, વિશ્વનંઈ શ્રેય કરઈ તે ભણી શ્રેયાંસુ ૧૧, જિણિ ગર્ભિ આવ્યઈ ઈંદ્ર વસુ રત્નની વૃષ્ટિ કીધી તે ભણી વાસુપૂજ્ય ૧૨, જ્ઞાનાદિક ગુણ એહનંઈ નિર્મલા થયા, તે ભણી વિમલ ૧૩, જ્ઞાનાદિક ગુણ એહનંઈ અનંત છઈ. તેહ ભણી અનંતનામ ૧૪, દુર્ગતિ પડતાં ધરઈ, તેહ ભણી ધર્મનામ ૧૫ ગર્ભિત આવિઈ નગરમાહિર શાંતિ હૂઈ, તે ભણી શાંતિનામ ૧૬, કુંથુઅ-ચ મલ્લિ ઈત્યાદિ માતાઈ પંચવર્ણરત્નમઈ કુંથ કહીઈ સૂપ દીઠઉ સઉણામાંહિં તે ભણી કુંથુનામ ૧૭, ગર્ભિ છતઈ. માતાઈ રત્નમય આરઉ દીઠઉ, તે ભણી અરુનામ, ૧૮, ગર્ભિ છતઈ બઈ રિતુના ફૂલની શિયાનઉ ડોહલઉ ઉપનઉ, દેવતાએ પૂરિઉ, તેહ ભણી મલ્લિનામ ૧૯ ગર્ભિ છતઈ માતા મહાતમાની પરિઈ સુવ્ર અરિષ્ટ રત્નમય ચક્રની ધારા આકાશિ ઊલલતી દીઠી. તે ભણી નેમિ. ૨૨. ગર્ભિ ઈતઈ માતાઈ રાત્રિઈ સાપ પાસઈ

દીઠઉ. - તે ભણી પાર્શ્વનાથ. ૨૩. ગર્ભિ થકા સિદ્ધાર્થ રાજાનઉ ઘર ધન ધાન્ય કરી ભરાણઉ. તેહ ભણી વર્ધમાન ૨૪ ॥ એવં મએએ લિથૂઆ. ચિહુ અરયમલા. પહીણજરમરણા. વઉવીસંપિ જિણવરા તિત્થપરા મેયસી અનુ. ૫. એવઈસી પરિમિઈ નામપૂર્વક સ્તવ્યા. ચિહૂ-વિધૂત ધોયા રજ થઈ મલ. રજ કહીઈ ઢીલઉ બાંધિઉ. કર્મમલ કહીઈ નિકાચિત તે જીણઈ ફેડિઆ આઠ ઈ વલી કિસ્યા છઈ. પહીણ ક્ષયિ ગયાં. જરા નઈ મરણ છઈ. એહ વાય તુ વીસઈ. જિનવર તીર્થકર મઝનઈ સુપ્રસન્ન થાઉ. કત્તિય વંદી અમહિઆ-ઈત્યાદિ. કીર્તિત આપણે ૨ નામે કરી સ્તવિઆ. વંદિય વાંદ્યા. મન વચન કાયની સુદ્ધિઈ મહિયા પુષ્ટાદિકે કરી પૂજ્યા. જે એ લોક ત્રિભુવન માહિ ઉત્તમ સિદ્ધ કૃતકૃત્ય હૂયા. તે મઝનઉ આરોગ્ય કહીઈ. સવી રાગરહિત બોધિલાભ સમકિત્વની પ્રાપ્તિ. અનઈ વર પ્રધાન સમાધિ મનનઉ સમાધિ પણઉ. મઝનઈ દિઉ. ચંદેસુપ ચંદ્રમાની પરિઈ નિર્મલતર આદિત્ય પાહઈ અધિકઉ પ્રકાશ કરઈ. સૂર્યાલોકનઉ સંખ્યાતમઉ ભાગ પ્રકાસઈ. સ્વામી જ્ઞાનઈ કરી સંપૂર્ણ લોકપ્રકાસઈ. સાગર ફહીઈ ક્ષીરસાગર તેહની પરિઈ ગંભીર. એહવા સિદ્ધ કર્મક્ષય કરી સિદ્ધઈ પહુતા. તે મઝનઈ મોક્ષ દિઉ. ઈણઈ ચઉવીસત્થય પહિલઉ શ્લોક આગિલી છ ગાથા. ઈમ સાતે થઈ, ૨૮ પદ, ૨૮ સંપદા, ૨૫૬ અક્ષર. જિનસ્તવ નોમરૂપ ચઉથઉ અધિકાર. સર્વ લોક અરિહંત ચૈત્યવંદના નિમિત્ત કાઉસગ્ગ કરિવા-વાંછતઉ. ઈસિઉ પઢઈ. સવ્વલોએ અરિહંત ચેઈયાણે સર્વ લોક શબ્દિઈ ઊર્ધ્વલોક, અધોલોક, તિર્યગલોક એહ માહિ અરિહંતના ચૈત્ય. પ્રતિમારૂપ. તિહાં અધોલોકિ ચમરાદિભુવનમાહિ સાત કોડિ બહુત્તરિ લાખ. ત્રિયગલોકિ અસંખ્યાત વ્યંતરનગરમાહિ નંદીશ્વરાદિદ્વીપમાગિ બાવન ચ્યારિ માનુષોત્તરિ ચ્યારિ કુંડલિ ચ્યારિ - વકિ વર્ષધરિ. અષ્ટાપદ સમેતશિખરિ શિતુંજય ગિરનારિ ધર્મ-ગજાગ્રપદપ્રમુખ ચૈત્ય અસંખ્યાત યોતિષ્વ વિમાન માંહિ. સો ધર્માદિ દેવલોકિં ચઉરાસી લાખ સત્તાણવઈ સહસ્ર ત્રેવીસ સખ્ય ઈત્યાદિ ચૈત્યવંદન મિત્તકાઉસગ્ગ કરઉ. આઘઉ વંદણ વત્તિયાએ ઈત્યાદિ કહીઈ એ ત્રિભુવનની જિનપ્રતિમા વાંદિવારૂપ પાંચમઉ અધિકાર. કાઉસગ્ગમાંહિ નવકાર કહી પારીનઈ બીજી સર્વ જિનસ્તુતિ કહીઈ. ભાવાવનામ જિનરાજ વીતરાગના પદકમલહૂ નમહ કિસ્યા છઈ તે ભાવા. ભાવિઈ કરી અઠનામ નમતા જે સુર દેવતા દાનવ પાતાલવાસી દેવ માનવ મનુષ્ય તેહના સ્વામી તેહની ચૂલા કહીઈ મુકુટ. તિહાં વિલોલ લહરતાં જે કમલા તેહની આવલિ શ્રેણિ, તેહે કરી માલિત પૂજિત છઈ. સંપૂ. અભનત નમતા લોકના સમીહિત વાંછિત જેહે સંપૂરિત પૂરિયા છઈ. ઈસ્યા પરમેશ્વરના પગ હૂં વાંદઉ ! હૂતઉવીસત્થાનઉ બાલાવબોધ ॥૭॥

સાંપ્રત જિણિ કરી અર્હત જાણીઈ જાણીઈ જીવાજીવીદિત્યઉ લખીઈ તે

શ્રુતજ્ઞવણહાર હૂંતઉ. તે શ્રુતનઈ કારક તીર્થકર સ્તવઉ. ॥૭૧॥

પુ....રવરદીવદ્ધે ઈત્યાદિ ધમ્માઈગરે નમંસામિ, ધર્મ કહીઈ.

શ્રી સિદ્ધાંત તેહના આદિના કારણહાર વિહરમાણ તીર્થકર હૂં નમં સામિ નમસ્કરઉ. તે કિહાં કિહાં છઈ. પુરકરવર ઈસિઈ નમિઈ ત્રીજઉ દ્વીપ. તેહનઈ વિચાલઈ માનુષોત્તર પર્વત તેહનઈ પડિવંઈ કરી, બિ અર્ધ હૂયા છઈ, તેહનઉ જિ અર્ધ તે માહિ આઠ લાખ દેવ કા જોઅણનઈ વિસ્તારિ ફિરતઉ. વલયાકારિ તેહ માહિ ધાતે - કી ખંડ આરિ લાખ જોયણનઈ વિસ્તારિ ફિરતઉ વલયાકારિ. તેહ માહિ જંબૂદ્વીપ નામિ પહિલઉ દ્વીપ લક્ષ યોજન પ્રમાણ વાટલઉ થાલનઉ આકારિ છઈ. એ હે ત્રિહું દ્વીપ જે છઈ વીતરાગ તે કિહાં છઈ. પાંચ ભરત પાંચ પિરાવત. પાંચમહાવિદેહ. ક્ષેત્રે તીર્થકર દેવ છઈ. તે વાંદઉ. એ વિહરમાણ જિન વાંદિવાનઉ બદ્ધઉ અધિકાર. ॥૭૧॥ હિવેં શ્રુત ધર્મ સ્તવઈ.

તમ તિમિર ૫૦ સીમાધરસ્સ સીમા મર્યાદા તિહાં ધરઈ રાખઈ. જીવનઈ કુમાર્ગિ પડતાં તે ભણી સીમાધર કહીઈ. સિદ્ધાંત તેહનઈ વાંદઉ. તે સિદ્ધાંત કેહવઉ છઈ. તેમ. તેમ અજ્ઞાનરૂપ તિમિર અંધકાર તેહના પડલવુંદ તેહનઈ વિધ્વંસઈ વિણાસઈ. સુર. સુરના ગણ સમૂહ અનઈ નરેન્દ્ર રાજા. તેહેં મહિત પૂજિત છઈ. ૫..... મોહરૂપિઉ જાલ જાણઈ ત્રોડિઉ છઈ એહવા આગમનઈ વાંદઉ. ॥૭૧॥

વલી કેહવઉ છઈ. જાઈજ. ધર્મનું સારમહિમા જાણી, કુણ પ્રમાદ કરઈ. અપિતુ કોઈ ન કરઈ. ઈસિઉ ભાવ વલી સિદ્ધાંત કેહવઉ. જાતિ જરા મરણ શોકનઉ પલાસણ ફેડણહાર છઈ. કલ્યાણકારીઉ. પુષ્કલ સંપૂર્ણ વિશાલ મોક્ષ સંબંધીઉ. તેહનઉ આવહ કહીઈ કરણહાર છઈ. દેવ દાનવ નારેન્દ્રનો ગણે અવિત પૂજિત છઈ. એહવા સિદ્ધાંતનઈ કાજિ કઉણ પ્રમાદ કરઈ. ઈહાં બાર વરસ આંબિલના કરણહાર - સમહાતમાસનઉ દૃષ્ટાંત જાણી સિદ્ધાંતનઈ વિષઈ પ્રમાદ ન કરિવઉ. સિદ્ધે - ૫૫ઉ ઈત્યાદિ આરંભી વિજયઉ ધુમ્મત્તરવંદઉ ॥૭૧॥

સિદ્ધે ભો. ભો કહતાં અહો જ્ઞાની તુમ્હે દેખઉ. સિદ્ધ પ્રતિષ્ઠાપ્રાપ્ત શ્રીજિનમત્ત સિદ્ધાંતનઈ વિષઈ પ્રયત સાદર થકઉ. હૂં નમોનમસ્કાર કરઉ. વંદા આગમનઈ પ્રસાદિઈ સંયમચારિત્રનઈ વિષઈ-ખઈ તૂહરઈ નદિ વૃદ્ધિ હુ. સંયમ કેહવઉ છઈ. દેવં. દેવ વિમાનવાસી. નાગધરણેન્દ્રાદિક સુવર્ણ કહીઈ. જ્યોતિ કિંનર વ્યંતર વિશેષ. તેહના ગણસમૂહ તીણે સ ભાવિં કરી અર્ચિત પૂજિઉ છઈ. ભોગો. લોક કહતીં અતીત અનાગત વર્તમાનકાલ વિષઈનું જ્ઞાન તે સિદ્ધાંત માહિ પઈઠિઉ રહિઉ છઈ. જગમિ. ઊર્ધ્વ અધ તિર્યગ્ લોક એ ત્રિલોક્ય અનઈ મૃત્ય કહતાં મનુષ્ય અસુર દેવતા તિર્યચ નારકી એ સઘલુઈ જગ-સિદ્ધાંતનઈ આધારિ જાણીઈ. ધમ્મા.

એહવઉ ધર્મસિદ્ધાંત આશ્રઈ સ દેવ શાશ્વતઉ વૃદ્ધિમંતઉ થાઉ. વિજ. પરવાંદીનઉ. વિજય ધમ્મો-બીજી વાર સ્યા ભણી મોક્ષસુખના વાંછણહારનઈ દિને દિને જ્ઞાનિવૃદ્ધિહઉ. સુંઅસ્સ ભગવઉ, શ્રુત આરાધિવા ભણી કાઉસગ્ગ કરઈ. પારીનંઈ થુઈ કહઈ. બોધાગાધ. સાધુ સેવે ॥૩॥ મહાવીરનઉ આગમરૂપ સમુદ્ર સાદર પણઈ સાધુ રૂડી પરિ સેવઉ. કેહવઉ છઈ આગમસમુદ્ર. બોધા. બોધ કહતાં પ્રાછિવઈ કરી અગાધ ઊંડઉ છઈ... સુપદ. વાસુપદ તમે ૧૫ શ્રેણિ તેહરૂપી. નીરપૂર પાણીના સમૂહ તેહે અભિરામ શોભતઉ છઈ. જીવા. જીવ અહિસા જીવદયારૂપિણી અવિરલ ઘણી લહિ-તેહનઈ સંગમિં મિલવંઈ કરી અગાધ દેહ છઈ. જેહનઉ ચૂલિકારૂપિણી જિહાં વેલિ-તેહરૂપ મણિ તેહે સંકુલ વ્યાપિઉ છઈ. દૂર પારં જેહનઉ પાર દૂર વેગલઉ છઈ. કેવલજ્ઞાન પાખઈ લાભઈ નહીં. સારં અતિસાર ઉ છઈ. એહવઉ સિદ્ધાંત સમુદ્રહૂં સેવઉ. ॥૭॥

શ્રુતજ્ઞાનસ્તવરૂપ એ સાતમઉ અધિકાર શ્રુતસ્તવ બાલાવબોધ ॥૭॥

સર્વ અનુજ્ઞાનં ફલભૂત સિદ્ધ નમસ્કરિવા નિમિત્તં ઈસિઉ પઢઈ. સિદ્ધાણં બુદ્ધાણં ઈત્યાદિ. સિદ્ધ પનર ભેદે તેહનઈ માહરઉ નમસ્કાર. હઉ. તે કિસ્યા છઈ સિદ્ધ જેહનઈ સઘલઈ કાજ સીધા તે સિદ્ધ. જ્ઞાનિઈ કરી સર્વ વસ્તુ દેખઈ. તે ભણી બુદ્ધાણં સંસારસમુદ્રનઈ પારિ ગયાણં પહિલા ગુણઠાણા થકઉ ચઉદમઈ ગુણઠાણઈ ચડાવાની પગથી તે પરંપરા કહીઈ તિહાં સંપ્રાપ્ત હૂયા છઈ. ચઉદરાજ લોક તેહનઈ અગ્રિ મુક્તિશિલા તે ઊપરિ જોઅજ્ઞાનઈ ચઉવીસમઈ ભાગિ ઉપગત પહુતા છઈ. તે સિદ્ધનઈ નમસ્કાર હુ ॥૧॥

સિદ્ધસ્તુતિ આઠમઉ અધિકાર. હિવે જેહનઉ તીર્થ તેહની સ્તુતિ કરઈ. જો દેવા જે દેવ ભુવનપતિ વ્યંતર જ્યોતિષી વિમાનિક દેવતાનઉ દેવ છઈ એહ ભણી જં દેવાપંજલી. અંજલિ બે હાથ જોડી કરી. જે વીતરાગને દેવતા નમસ્કરઈ તે દેવ ઈંદ્ર તિણિ ઈંમ હિત પૂજિત છઈ. તે મહાવીરશિર મસ્તકિં કરી વાદઉ. વલી વીતરાગના નમસ્કારનું ફલ બોલઈ. ઈકકોવિ. એક જિ નમસ્કાર કહીઈ પ્રણામ તે કહીનઉ. જિણવર. જિન માહિ વૃષભ કહતાં પ્રધાન વર્ધમાન તેહનઉ. તે કિસ્યું કરઈ સંસારસાગર ઉતરઈ. સંસારરૂપિઉ સમુદ્ર તેહતઉ તારઈ, કહિનઈ નરં વ નારિ વા. નર પુરૂષ, નારી સ્ત્રી. તે બિહુનઈ મોક્ષ નથી. તે કૂડઉ જ્ઞાનદર્શન ચાજિત્રનઉ પૂરનું આરાધિવઉ. પુરૂષની પરિઈ સ્ત્રીઈ નઈ તે ભણી નરિં વ નારિં વા એ પદ ઉપરિ એ યુક્તિ જાણિવી એતઈ સિદ્ધાર્થ સ્તવન-અધિકાર ॥૭॥

એ ત્રિણિ સ્તુતિ ગણધરની કીધી. તિણિ કારણિ નિશ્ચઈ સ્યું કહિવી. આગિલી છિ ગાથા પૂર્વાચાર્ય પરંપરાગત કહીઈ. તેહ માહિ પહિલી ગાહા નમિનાથની. ઉર્જિજત સિલસિહિરે. ઉર્જિજત શેલ શિખરિં દીક્ષા જ્ઞાન સહસા

વનમાહિ ઊપનઉ. નિશીહિયા સાવઘ વ્યાપાર સકલ નિષેષિઉ જીણઈ તે ધર્મચકવર્તિ સમાન અરિષ્ટનેમિ તેહનઈ હૂં નમસ્કરઉ એ નેમિસ્તવરૂપ દશમઉ અધિકાર ॥૭ા

એ ત્રિણિ સ્તુતિ ગણધરની કીધી. તિણિ કારણિ નિશ્ચંઈ સ્યું કહિવી. આગિલી છિ ગાથા પૂર્વાચાર્ય પરંપરાગત કહીઈ. તેહ માહિ પહિલી ગાહા નમિનાથની. ઉર્જિજત સિલસિહિરે. ઉર્જિજત શેલ શિખરિ દીક્ષા જ્ઞાન સહસા વનમાંહિ ઊપનઉ. નિસીહિયા સાવઘ વ્યાપાર સકલ નિષેષિ ઉ જીણઈ તે ધર્મચકવર્તિ સમાન અરિષ્ટનેમિ તેહનઈ હૂં નમસ્કરઉ એ નેમિસ્તવરૂપ દશમઉ અધિકાર. ॥૭ા

એ શ્રી અંબિકાની આપી ગાથા. તીર્થ યદા કાંલિ દિગંબરે લીધઉં. તિસ્યઈ શ્વેતાંબરનઉ સંઘ આવિઉ. તે ચડવા ન લહઈ. તિવારઈ ગુરૂ વીનવ્યા. ગુરૂનઈ ધ્યાનબલિ અંબિકારાત્રિ આવી કહઈ. મ કરઉ ચિંતા, પ્રભાતિ બહુ પાસીની કાન્યાયા હેતિ.

ચૈત્યવંદના સૂત્ર કહાવિજયો - નિશ્ચેઉ થાસ્યઈ. પ્રભાતિ રાજસભાઈ જઈ સંઘ બઈઠઉ. દિગંબર તેજ્યા. સવિ કહિનઈ સંમતિ ઈં બિહુ પાસાની બાલિકા તેડી ચૈત્યવંદના સૂત્ર કહાવ્યા. શ્વેતાંબરની બાલિકા જિસ્યઈ સિદ્ધાણં બુદ્ધાણંની ૩ ગાહ કરી રહઈ. તે તઈ અંબિકાઈ તે બાલિકાનઈ મુખિ અવતરીનઈ ઉર્જિજત સેલસિહરે એ ગાહ કહીવી. દિગંબર ઈંમ કહી ન સકઈ. જેહ ભણી તારેઈ નરવ દિગંબર નિ. સંઘ મહોત્સવ કરી હર્ષ પૂરી પાછઉ ગયઉ.

હિંવે બીજી ગાહ અષ્ટાપદ તીર્થ નમસ્કરિવા ભણી કહીઈ ચત્તારિ અદ્ધ દસ દોઈત ય્યારિ આઠદસિ બિએ એક ઠામે લીતાં ચઉવીસ જિન થાઈ. પરમાર્થ કરી નિદ્ધિ યદ્ધા નિષ્ઠિત સંપૂર્ણ અર્થ પ્રયોજનઈ હૂયા. એહવા જે સિદ્ધ સિદ્ધિઈ પહુતા તે મઝનઈ સિદ્ધિવઉ ॥૫ા

એ ગાહિં જિન ગૌતમસ્વામિ અષ્ટાપદિ જઈ દેવ વાંદિઆ. તિમ જિ નીપની એ અષ્ટાપદ પ્રમુખ તીર્થ વાંદિવા ઉનઉ ઈંગ્યારમ અધિકાર.

ઈંગિઈ સિદ્ધિ સ્તવિ પંચાંગિ હવી સંપદ. વીસ સંપદા. ૧૭૬ અક્ષા. ઈસી પારિ પાંચમનઉ દંડક પઢી કરી ભવ્ય જીવ ચૈત્યવંદના નંતર ઉચિત પ્રવૃત્તિ નિમિત્ત ઈંસિઉ પઢઈ વૈયાવચ્ચગરાણં. ઈત્યાદિ વેયાવચ્ચનગરણામુખ યક્ષ ચક્રેશ્વરી યક્ષિણી પ્રમુખ ૨૪ જક્ષજક્ષાણી શ્રી મહાવીરના શાસનનઈ પ્રતિકુલ જે મિથ્યા દષ્ટિ તેહનઈ નિવારક સંતિગરાણં. સર્વ લોકનઈ શાંતિ કરઈ, છઈ, સમ્મ સમ્યગ્ દષ્ટિનઈ સમાધિ કરઈ છઈ. તેહ નિમિત્ત કાઉસગ્ગ કરઉ. પણિ ઈહા વંદણ વત્તિયાએ ઈત્યાદિ ન પઢીઈ. જેહ ભણી દેવતા અવિરતપણઈ કરી વાંદિવા પણિ પૂજિવા યોગ્ય નહી. તે ભણી અત્તત્યૂસસિ એણં ઈત્યાગિ કહીઈ.

હિવેં કતલાઈ ઈસિઉં કહઈ. એ દેવતાનઉ કાઉસગ્ગ કરતાં મિથ્યાત્વ લાગઈ. તે કૂડઉં. જેહ ભણી આવશ્યક ચૂર્ણિમાદિ દેવતાનઉ કાઉસગ્ગ કરિવઉ પ્રગટ કહિઉ છઈ. શ્રી વયરસ્વામિ ગોસ્ટ મોહિલ નિન્હવનઈ કાજિઈ સુભદ્રાઈ, ચંપાનગરીની પોલિ ઊઘાડિવાનઈ કાજિ મનોરમા શ્રાવિકાઈ સુદર્શનશ્રેષ્ઠનઈ સૂલીનઈ સંકટિ પડિઈ દેવાતના કાઉસગ્ગ કીધા સાંલીઈ. તેહ ભણી સમ્યકત્વ ધારીનઈ એ કાઉસગ્ગ કરતાં દોષ નહી. કાઉસગ્ગ પારીનઈ એક નેમી હી સિદ્ધા આમૂલા મૂલ લગઈ લતી ધૂલી બહુ પરાગ તણઈ, બકુલ પરિમણિઈ આલીઢ' ફિરતી અલિમાલા ભ્રમરશ્રેણી તેહનઈ ઝંકા. ઝંકાર શબ્દિઈ શોભતા. નિર્મલદલ જેહના છઈ એહવા કમલમાહિ જે ભુવન તેહની ભૂમિકાઈ નિવાસ છઈ. તૂહરઈ છાયા છાયાનઈ સંભારિ સમૂહિ કરી સાર છઈ તું વરકમલ હાથિ ધરઈ છઈ તાર તૂં પ્રધાનહારિઈ કરી શોભઈ છઈ. વાણી અક્ષરના સમૂહ તેહરૂપી છઈ શ્રુતની અધિષ્ઠાવિકા એહવી શારદા-સંસારનઉ વિરહ મોક્ષરૂપ મઝ રહિ દિઈ. ॥૪॥

પછઈ બઈસી શુકસ્તવ કહી જાવાં, તિ ચેઈ ગાહ પઢીઈ. જાવંતિ કહતાં જેતલાં ચૈત્ય જિનબિંબ છઈ કિહાં ઉડઢે કહતાં ઊર્ધ્વ લોકિ વિમાનિક માહિ ચઉરાસી લાખ સત્તાણૂ સહસ ત્રેવીસે આગલા પ્રાસાદા. તિહાં એક કોડિસઉ બાવન કોડિ ચઉરાણૂ લાખ પૂ ચાલીસસહસ સાતરઈ બિંબ છઈ.

હિવેં-હેય-અધોલોકિં-તિ માહિ સાત કોડિ બહુત્તરિ લાખ પ્રાસાદ. તિહાં તેર કોડિ સઈ નવ્વાસી કોડિ સાઠિ લાખા બિંબ. વ્યંતર માહિ અસંખ્યા તે પ્રાસાદ. અસંખ્યા તે પ્રાસાદે અસંખ્યાતા બિંબ તિરિ તિર્યગૂલોકિ બત્રીસ સઈઈ ગુણ સઠિ પ્રાસાદ. તિહાં ત્રિણિ લાખ એકાણૂ સહસ ત્રિણિસઈ વીસા બિંબ છઈ. એતલા શાશ્વતાં કહ્યાં. આ શાશ્વતાની સંખ્યા નહીં. સવ્વાઈ તે સઘલાઈ હૂં વાંદઉં. ઈહસિ હૂઈ હાંછઉં. તે ચૈત્ય તિહાં છઈ. તિહાંઈ થકા હૂં વાંદઉં પછઈ ઈચ્છામિ જાવંતિ. કેવિ એ ગાહ કહઈ જેતલા સાધુ પાંચ ભરત પાંચ પરવત. પાંચ મહાવિદેહ પનર કર્મ ભૂમિ માહિ જે સાધ રત્નત્રયના સાધખ છઈ તે વિદેશ મન વચન કાયે કરી તિદંડ વિરયાણં જીવધાત કરણ કરાવણ અનુમતિ રૂપ ત્રિણિ દંતે ડે હૂતાં વિરત નિવર્તિયા છઈ. તેહનઈ પ્રણમઉં. પછઈ નમોર્હ સિદ્ધા ઈત્યાદિ.

હી ગંભીર સ્વરિ શ્રી વિતરાગ સ્તવન કહઈ. સ્તવન ઘણાઈ છઈ. પણિ સોપયોગ ભણી ઉવસગ્ગ હરં પાસં પાસં વદામિ. શ્રી પાર્શ્વનાથ વાંદઉ. કિસિઉ છઈ. આરાધક જીવનઈ ઉપસર્ગનઉહર. જે પાર્શ્વનાથન ઉ સેવક પાર્શ્વ યક્ષ છઈ. કમ્મ કર્મરૂપ ઘનપટલ થકઉ મૂંકાણઉ છઈ. વિસ વિષધર સાપ તણા વિસ તેહનઈ નસાડઈ. મંગ મંગલઠાણ કહીઈ. સુખની વૃદ્ધિ તેહનઉ આવાસસથાનક છઈ. ॥૧॥

વિસહ વિષધર કુલિંગ નામિઈ. શ્રી પાર્શ્વનાથનઉ મંત્ર જે કંટિ ધરઈ. જે મનુષ્ય તેહનઈ ગ્રહ, મરગી, રોગ, દુષ્ટ, જવર, ઉપસમી જઈ. ॥૨॥

સિદ્ધ અથવા સ્વામી તાહરઉ મંત્ર દૂરિ રહઉ. તાહરઉ જે પ્રણામ તેહ જિ બહુ ફલદાયક હુઈ. એ ઈહ લોકના ફલ જાણિવા. પરલોકિ નરતિ નર તિર્યયાદિક ગતિ માહિ જીવ દુકખ અનઈ દાલિદ્ર કહીઈ ન પામઈ ॥૩॥

તુહ તાહરઉ સમ્યકત્વ ચિંતામણિ કલ્પવૃક્ષ પાહંતિ અધિક છઈ. પાંચ તિ પામઈ, નિર્વિધ્નપણઈ. તે જીવ અજરામર પદ મોક્ષ પામઈ જિ. ॥૪॥

ઈયસં ઈતિ ઈણઈ પ્રકારિઈ સ્તવિઉ. મહાશયના ઘણી ભક્તિનઈ રિસસૂહિઈ કરી શ્રી ધર્મની પ્રાપ્તિ ભવિં ભવિં દિઉ ॥૫॥

અર્થ જુ કહી તુ ઘણઉ વિસ્તાર છઈ. એ સ્તોત્ર ચઉદપૂર્વધર શ્રી ભદ્રબાહુ સ્વામિ સંઘના ઉપસર્ગ ફેડિવા ભણી કીધઉ. ભદ્રબાહુ અનઈ બાહારની કથા વડા બાલાવબોધ હૂંતી જાણિવી. ॥૬॥

મુક્તા, મુક્તા શુક્તિ મુદ્રાઈ વર્તમાન હૂંતઉ. સમસમી આંગુલી મોતી ભરી સીપનીના સંપુટનઈ આકારિં બે હાથ જોડી લલાટ દેશિ લગાડઈ. તે મુક્તા શુક્તિ મુદ્રા કહીઈ. હવી મુદ્રા વર્તમાન થકઉ પ્રણિધાન દંડક પઢઈ ॥૭॥

જયવીરયાય ઈત્યાદિ. જય કિસિઉ. અર્થ. સર્વ દેવ દાનવ માહિ ઉત્કર્ષિ કરી વર્તઈ. વીતરાગ જે હીતા રાગ દ્વેષ વીતા. જગ-ગુરુ જગવી ગુરુ એતલઈ આસીર્વાદ દીસઉ.

હિવે મનમી ઈચ્છા કહઈ. હે ભગવાન તાહરા પ્રભાવ ઈં તું એતલા બોલ મુઝનઈ હઉ. ભવ.ભવ સંસાર ઊપરિ નિર્વેદ વિરાગ હું. મગ્ગાણુ કુદાગ્રહ પરિહરી સાચી ખપનઉ કરિવઉં. એ માર્ગનઉ અનુસરણ હુ ઈદ્ર - ઈહ લોકના ફલ. જાણઈ છતઈ આજીવિકાની ચિંતા ન હુઈ, તે વાંછિત ધનાદિકની પ્રાપ્તિ હોજ્યો. ભોગોવિં. સર્વ લોક વિરૂદ્ધ ચોરી પરદારાગમનાદિક તેહનઉ ત્યાગ. ગુરુ. ગુરુ કહતાં માતાપિતા ધર્મના દેશહાર ગુરુ, એતલાની પૂજાભક્તિ, પર. પરનઈ ઉપગારનઉ કરિવઉં સુહ સુધાચારિ ત્રીયા સુદ્ધ પ્રરૂપકનઉ. યોગતત્વ તે ગુરુના વચનની સેવના ગુરુનઉ કહિઉં. ધર્મ કરિવઉં. સુગુરુ કદાપિ અહિત ઉપદિસઈ નહીં. ઈર્ષિ કારણિ આ ભવ સંસાર સીમ તે ગુરુની આજ મઝનઈ. અખંડહુ એ બિ ગાહ-ગણધરની કીધી હુઈ. એની આજનું નહી. પ્રવાહઈ નિસ્સંગાભિલાષ જિ કીધઉ છઈ. જુ વલી ગુરુજણ પૂઆ એ સંસંગાભિલાષ કોઈ કહિસ્યઈ. તે ન કહિવઉં. જિણિ કારણિ પરમેશ્વરિં ગર્ભિ વર્તમાન સાતમઈમાસિં અભિગ્રહ લીધઉ. જાં માબાપ જીવઈ તાં દીક્ષા નહીં લિઉ. અહ સત્તમંભિમાસે ગપ્તથે ઈત્યાદિ ॥૧॥

કૃતકૃત્યપણઉં તુહી જિ હુઈ જ માવી માનીઈ. ઈતિ બાલાવબોધ ચૈત્યવંદના સ્તવનનઉં સંપૂર્ણ હૂઉ. ॥૭॥

હિવે ગુરૂ વાંદણઉં કહીઈ. વાંદણઉં ત્રિહું પ્રકારે જઘન્ય મધ્યમ ઉત્કૃષ્ટ જઘન્ય વાંદણૂઉં. પ્રણામ માત્ર મધ્યમ જે બિ બિ (૨) ખમાસણ દેઈ, વિધિઈ વાંદઈ ખમાસમણ સૂત્ર આગઈ વખાણિઉં છઈ. ઉત્કૃષ્ટ જે દ્વાદશાવત્તેવાદણનઉં ગુરૂને પગે દીજઈ. ચુહણં તય ૨૫ દેહા, ૨૫ આવસ્સ, એસુગછ ૨૫ પણ વીસ હુંતિ પાત્રઉં-ઠાણા ૬૭ વ્વેવહવંતિ ગુરૂવયણા ૬ અહિગારેણો. પંચય ૫, ઈયરે પંચે વયપંચપરિસેહા ૫ એ ગોવગહ ૧. પંચાભિહાણ પંચેવ આહરણા ૫, આસાયણ તિત્તીસં ૩૩, દોસ ૩૩, બત્રીસ કારણા, અદ્ધ ૮. બાણૂય સયંઠાણાણાં વંદણ એ હોઈ નીયવ્વ. ઈમ બાણૂસૌ થાંનક સાયવતઉં. શિષ્ય વાંદણઉં દિઈ. પહિલઉં આદેસ માગી મુહપતી પરિ લેહઈ તિહાં પંચવીસ પરિલેહણ મુહપતીની પંચવીસ સઈરની એવ્વ પંચાસ પરિલેહણ કરઈ. હિવ વાંદણાં દેતાં પંચવીસ આવશ્યક સાયવ્યા જેઈઈ.

દોણયં ૨, અહોજાયં ૧, કિયકમ્મં, બારસાયં ૧૨, ચઉસિ, ૨૪, તિગુર્તિ ૩, દુપવિસં ૨, એગનિરકમણં ૧, આત્મપ્રમાણ ભૂમિકા માહિં ગુરૂતણી અનુજા પાખઈ. પઈસિવા નાવઈ-તિણિ કારણિ ગુરૂ હુતઉં અઊવે હાથે વેગલઉં હોઈ, ઈચ્છામિ ખમાસમાણો. વંદિઉં જાવણિજાએ નિસીહિઆ એ. એતલઉં કહિતઉં. આપણી વાંદિવાની ઈચ્છા જણાવઈ. એ છઈ શિષ્ય લગાર એક નીચઉં નમી અણુજાણ હમે મિઉગ્ગાહં કહઈ એ નીચા નમિ ચારૂપ એક. આવશ્યક ૧, પછઈ શિષ્ય મુખિનિસીહી કહીતઉં ૨. જેહરણિ અથવા શ્રાવક મુહપતીઈ કરી આગિલી ભૂમિકાનું જતઉં અવગ્રહ માહિં પઈસઈ એ બીજઉં આવશ્યક ૨. સંડાસા પરિલેહી ઊગડૂ બઈસી ગુરૂના પગ સમીપિ રજોહરણ મૂકી હાવઈહાથિ મૂહપતી લેઈ ડાબા કાન આરંભી જિમણા કાન લગઈ નિલાડપઉજી તીણઈ કરી ડાવઉં-પૂજી મુહપતી મૂકી એકો કાય ઇત્યાદિ કહતઉં ત્રિણિ આવર્ત કરઈ કિમ બેવઈ બાહુ લાંબી પસારી કહુણી ઈ કરી જાંઈ અણ રસતઉં ગુરૂના ચરણ ઉપરિ સંલગ્ન બિહું હાથની દસઈ આંગુલી લગાડતઉં મુખિઅ અક્ષર કહઈ પછઈ તિમ જિ દસ આંગુલી આપણઈ નિલાડી લગાડતઉં અહો કહઈ બિહું અક્ષરે એક આવર્ત. તિમ જિકા અનઈ યં એ બિહુ અક્ષરે આવર્ત બીજઉં, તિમ જિકા અનઈ ય એહં બિહું અક્ષરે યંએ બિહુ અક્ષરે ત્રીજઉં આવર્ત, એવં આવર્ત ૬ પછઈ બેવઈ હાથનઈ માથઉં ગુરૂને પગે લગાડી ખામેમિ ખમાસમણો દેવસિયં વઈક કર્મ કહઈ. જુ ગુરૂ આગલિ હુઈ તું ગુરૂને પગે વાંદણા દિઈ. નહીતુ શ્રાવક પાછલિ થકઉં મુહાપતી માંડી ગુરૂચરણની સ્થાપના કરી આવર્ત કરઈ. પછઈ. જુ ગુરૂ આગલિ હુઈ તુ ગુરૂને પગે વાંદણા દિઈ. નહીતુ શ્રાવક પાછલિ થકઉં મુહાપતી માંડી ગુરૂચરણની સ્થાપના કરી આવર્ત

કરછી પછઈ ઊભઉ થઈ મુહપતીઈ કરી પાછલિ ભૂઈ પ્રમાર્જતઉ મુખિ આવસ્સિયા એ કહતઉ અવગ્રહ બાહરિ નીકલઈ, એ નીકલવા રૂપ આવશ્યક. પછઈ ઊભઉ થઈ બે હાથ યોગમુદ્રાઈ જોડી પગે જિનમુદ્રા સાચવતઉ પડિક્કમામિ ખમાસમણાણં ઈત્યાદિ બેહડા લગઈ ઊયરઈ. ઈમ બીજઈ વાંદણઈ આવશ્યક સાચવઈ. એતલઉ વિશેષ બીજઈ વાંદણઈ આવસ્સિયાએ, એ પદ ન ભણઈ. અવગ્રહ બાહરિ નીકલિવઉ નહી. ઠામિ જિ ઊભા રહી પડિક્કમામિ ખમાસમણાણં ઈત્યાદિ સૂત્ર ઊયરઈ વાંદણા દેતાં મનોગુપ્તિ મન માહિ એક શુભ ધ્યાન આશિવઈ. વચનગુપ્તિ બિહું વાંદણા વિવાલઈ વાત ન કારવી. કાયગુપ્તિ ડીલ હાથ હાલાવઈ નહીં. નિરથક એ ત્રિણિ ગુપ્તિરૂપે ત્રિણિ આવશ્યક કહીઈ. જેહ ભણી જન્મકાર્તિ બાલક બેવઈ હાથ માથઈ ચડાવિઈ જન્મીઈ તે ભણી યથાજાત એ નામ હિવ ૨૪ આવશ્યક મેલીઈ પહિલું બિહું વાંદણે થઈ બિં બિં નીચાં નમિ ચાર આવર્ત ૧૨ ગુરુશિષ્ય ના થઈ ૪ મસ્તકના પ્રણામ. અવગ્રહ માહિ પઈસવા ૨ અવગ્રહથી નીકલિવું. ૧ બીજઈ વાંદણઈ નીકલિવઉ નહી. ગુપ્તિ ૩, યથાજાત ૧ એવં ૨૫ આવશ્યક કીધાં જિ જોઈઈ. ॥૩૨ દોષ, પાંચ યોગ્ય, પાંચ અયોગ્ય, ૬ ગુણ ઈત્યાદિ વિચાર વડા બાલાવબોધ હૂંત જાણિવઉ. ॥૩૧॥

હિવે વાંદણાનઉ સૂત્ર વરણાણીઈ. અવગ્રહ બાહરિ રહિઉ. શિષ્યમુહડે મુહપતી દેઈ, બોલઈ ઈચ્છામિ ખમાસમણાં વંદિઉ. જાવણિજાએ નિસીહિયા એ ઈચ્છામિ. તુમ્હનઈ વાંદિવા વાંદઉ. ખમાસમણો હે માસ હિતશ્રમણ તપશ્રી અથવા દશવિધ શ્રમણધર્મ તિણિ કરી સહિત વંદમાન ગુરુ ગુરુ તણઉ. સંબોધન, હે સુ-ગુરુ વાંકઉ. કિસિઈ કરી જાપ પાયનીય કહીઈ. શક્તિ સહિત અથવા જપીઈ કાલ ખપાવીઈ. ઈણિ કરી ઊવિ બાવઈ સિવા સમર્થ કે કઉણ નિસીહિયાએ નિષેધ કીધા. પાપવ્યાપારનઉ પરિહાર જેહનઈ તે નિષેધિ કીધા. તે શરીર તિણિ કરી પ્રથમ સ્થાન ૧ ઈચ્છાય અણુન્નવણા ૨, અવ્યાબાહ્ય ૩, જત્ર ૪, જણવાય ૫, અવરાહ ખામણાવિય ૬. છઠાણા હૂંતિ વંદણ એ. ॥૧॥

એતલઈ શિષ્યઈ આપણી ઈચ્છા જણાવી તિસ્યઈ ગુરુ કિસ્યઈ કાજિ સચિંત હુઈ તુ કહઈ સક્ષેપઈ શિષ્ય ખમાસણા દેઈ વાંદઈ. જુ ગુરુ ચેત હુઈ તુ કેહઈ બંદેણ યથા બંદેણ યથાય બંદેણ ૧, અણુજાણામિ ૨, તહત્તિ ૩, તુભ્યંપિ એ ૪ એવં ૫ અહમવિ ખામેમિ તુમ્હે ૬ વચણાઈ વંદણ રહસ્સ ૧, તહમિસ્યું કહીઈ, જિમ તાહરઉ અભિપ્રાય હુઈ તિમ કરી. પછઈ શિષ્ય તિહાં જિ થકઉ લગાર એક નીચઉ લગાર એક કંઈ અણુજાણહમેમિ ઉગ્ગહ કહિ તઉ અગ્રી હાથ અવગ્રહ કહિઉ છઈ. તે માહિ આવિવાની અનુજા દિઉ. તિસ્યઈ ગુરુ કહઈ અણુજાણામિ, અનુજા દિઉ છઈ. પછઈ નિસીહી કહતઉ અવગ્રહ માહિ પઈસઈ. ગુરુ વાંદિવા ટાલી બીજઉ વ્યાપાર

ન કરઈ એ નિસીહીનું અર્ધ પછઈ શિષ્ય-ગુરુના પગ આપણઉ નિલાડે ફરસતઉ કહઈ. અહો કાયં કાય સં અહો કાયનઉ જે અષ પ્રદેશ બેહિ ભુ-ભાગ એતલઈ પગનઉ અર્ધ તુમ્હાર પગ તે કાય. આપણઈ કાયઈ મસ્તકિ કરી સ્પર્શ કરઉં. એહઈ કરવાની અનુજા દિઉ. પછઈ બે હાથ કાયઈ મસ્તકિ કરી સ્પર્શ કરઉં. એહઉં કરવાની અનુજા દિઉ. પછઈ બે હાથ માથઈ ચડાવી ગુરુના મુખ સામહઉ જોતઉ ભણઈ. ખમણિ જગોભે ઈં તે ખમઉ તુમ્હે ખમજયો ઈમ ખમાવી તે દિહાડાની સેમાકુલી પૂછઈ. અપ્પિકિલંતાણા.

સોવઈ કવંતો, અલ્યા થોડીઈ શ્રમિ બહુ થ વણી સમાધિઈ ભે તુમ્હે હુંઈ. દિહાડઉ અથતિ કમિઉ. તિસ્યઈ ગુરુ કહંઈ. તેહ ત્તિ, જિમ તૂં કહઈ છઈ. તિમ જિ દિહાડાઉ સુખિઈ ગયઉં, ઈસિઉ ભાવ પછઈ શિષ્ય ગુરુના જે બિં પગ તેહનઉં અંતરાલ તિહાં આપણઉ મસ્તક ત્રિહું અક્ષરે ફરસતઉ, આવર્ત કરતઉ વલી પૂછઈ, જતા તુમ્હનઈ યાત્રા સંયમનઉ નિર્વાહ છઈ. તિસ્યઈ ગુરુ કહઈ તુભ્યંપિવદ એ. હે શિષ્ય વલી છએ અક્ષરે તિમ જિ આવર્ત કરતઉ પૂછઈ જવણિ જંચાલ તુમ્હારઉ સંયર યાપનીય નિરાબાધ છઈ. તિસ્યઈ ગુરુ કહઈ. એવં ઈમ જિ જિમ તૂં કહઈ છઈ તિમ જિ આ સમાધિ છઈ. વલી શિષ્ય મસ્તકે પગે લગાડી ભણઈ ખામેમિ ખમાસમણો દેવ સિયં વઈક્કમં હે ક્ષમાણ દિવસ સંબંધીઉ વ્યતિક્રમ કહીઈ અપરાધ ખામેમિ કહીઈ. હૂં ખમાવઉ તિસ્યઈ ગુરુ આપણઉ મસ્તક નમાવી કહંઈ અહમવિ ખામેમિ તુમ્હે હુપણિ અવધિ શિક્ષા પ્રદાનિ પ્રમુખ દિવસનઉ અપરાધ ખમાવઉ. અત્ત ગુરુ આપણયા આગઈ એક વચન શષ્ય આગલિ બહુ વચન કહતઉ ગર્વપરિહાર કરઈ તઉ વિનેય ઊઠી કરી પાછલિ ભૂમિકા પઉજતઉ. અવગ્રહ બાહરિ નીકલતઉ ભણઈ. આવસ્સિયા એ પડિક્કમામિ અવશ્ય કીજઈ, જે પડિલેહણ અથવા ચરણ સત્તરિકરણ સત્તરીરૂપ તિહાં જે હુંઈ અતીચાર તે હુંતઈ પડિક્રમઉં નિવર્તઉં. ઈમ સામાન્યપણઈ ભણી, વિશેષિ કરી ભણઈ ખમાસણાણં ક્ષમાશ્રમણ કહતાં મહામુનિ તેહનઈ સંબંધિ જે દિવસની આશાતના તે કેહવી છઈ. તિત્તિસ-યરા એ તિત્તિસ તયરાએ. તેત્તીસ આશાતના માહિં એક 'કો' કીધી-હુંઈ તે મિચ્છામિ દુક્કં. તે આગલિ કહસ્યઈ. હિવડાં તેત્તીસ આશાતના કહીઈ:ગુરુ આગલિં અનઈ બિહુ પાસેં અતિ દુકડઉ થી જાઈ. ઈમ. ૩ તિમ જિ ગુરુઆગલિ આલોઈ ૧૪, ઈસી જિ પરિ. ગુરુ પહિલું અનેરાનઈ દેખાડઈ ૧૫, ઈસી જિ પરિ ગુરુ પહિલું બીજાનઈ તિહુંતરઈ ૧૬, ગુરુ અણપૂછઈ અનેરાનઈ સ્નિગ્ધ મધુર આહાર દિઈ આપણપઈ સરસ આહાર લિઈ, ૧૮, ગુરુવચન તેહત્તિ કરી નમાનઈ ૧૯. ગુરુ પ્રતિની કુર બોલ બોલઈ ૨૦, જિહાં બઈઠઉ ઊભઉ હુંઈ તિહાં જિ થકઉ ગુરુનઈ તૂંકારઉ કહઈ ૨૩, અનુકાનઉ વેચાવચ્ચકરિ ઈમ કહઈ વલ તૂં કહઈ તુમ્હે કાઈ ન કરઉ, ઈમ ૨૪, ગુરુ હિતોપદેશ

દિઈ, તિવારઈ સૂન્યપણઈ સાંભલઈ નહી ૨૫, ગુરુનઈ વીસરિઈ અર્ધિ સભા સમક્ષ આપણપેં ગુરુનઈ કહઈ તુમ્હનઈ અર્ધ ઈમ છઈ ૨૬, આપણી કથાઈ કરી ગુરુની કથા છેદઈ ૨૭, હિવણાં ભિક્ષાવેલા થઈ ઈમ કહી ગુરુની સભા ભાંજઈ ૨૮, સભા અણઉઠિઈ આપણી પિંડિ તાઈ જણાવી ભણી સવિસ્તર રિ વખાણ કરઈ-૨૯. ગુરુનઈ લઈસણઈ સંધારઈ પરા લગાડઈ ૩૦, ગુરુનઈ આસનિં બઈસઈ ૩૧, ગુરુ થકી ઊયઈ આસનિ બઈસઈ ૩૨, ગુરુની રીતિઈ સમઈ આસનિં બઈસઈ ૩૨, ગુરુની રીતિઈ સમઈ આસનિં બઈસઈ ૩૩-ઈમ તેતીસ આશાતના કહી જં કિંચિ મિચ્છા એ વૈયાવચ્ચાદિકનઈ સમર્થ હૂતઉં, જે કૂડઉં આલંબન આશ્રીઈ તે આલંબન બિહું પ્રકારિ એકવડિયાલંબન બીજઉં પડિયાલંબન જિ મિથ્યાત્વ બહુલિ જીવ હુઈ તે મિથ્યાકિયા કહીઈ. મણદુક્કડા એ મનની જે કુવિકલ્પ હુતકનઈ ઊપજિવઈ કરી, વય દુક્કડા એ વચન નઈ પાડૂં બોલિવઈ કરી. કાયદુક્કડા કાયનઈ અવિનઈ કરી. કોહા એ કોષ લગી. માણાએ માન લગી. માયા એ માયા લગી. લોભા એ લોભ લગી. જે કાઈ અવિનઉ કીધઉ હુઈ, એતલઈ દિહાડાનઉ પોપ આલોયઉ.

હિવે ત્રિહું કાલનઉ અવિનય આલોઈઈ છઈ. સવ્યકાલીયા એ સર્વ અતીત આનાગત વર્તમાન ત્રિહું કાલિં. આણઈ ભવિ અનેરે ભવે જે આશાતના હુઈ. સવ્વમિચ્છા વધારા એ સવ્વ લાજે મિથ્યા ઉપચાર, જે કૂડ ઈમ નિર્વિનય કીધા હુઈ. સવ્વ ધમ્મા ઈક્કમણા એ સર્વ ધર્મ અષ્ટ પ્રવચન માતાદિક તેહનઉ બંધન. આસાયણા એ તેહી આશાયના ઈ કરી. જેમેએ. જે મઈ અતીચાર અપરાધ કીધઉ. તસ્સ હે ક્ષમાશ્રમણ તાહરી સાખાઈ પડિક્કમામિ પડિક્કમઉં. વલી એહવઉં નહી કર - નિંદામિ. આપણી હિયા માહિ નિંદઉ. ગર તુમ્હ સાખિ ગર હતું. અપ્પાણં વોસિરામિ આશાતનાકારક આપણવઉં વોસિરઉં. બીજઉં વાંદણં. ઈસી જિ પરિઈ દીજઈ. પણઈ આવસ્સિયા એ ન કહિયઈ. અવગ્રહ બાહરિં ન નીકલીઈ. ઈણંઈ વાંદણઈ પટઠર ૨૬ અક્ષર ઈમ ૨૫, આવશ્યક ૧૨. આવર્ત ૧૬, સૂ ૧૬, ઊતર ઈત્યાદિ બોલ સાચવતઉ જુ વાંદણદાં દિઈ તુ અનેક ભવનાં પાપ કત મહારાજની પરઈ પાપક્ષય ગમાડઈ. ઈસી પરિ વંદનક દેઈ કરી શિષ્ય કાંઈ એક અર્ધકાય નમાવી અવગ્રહ માહિ રહી આલોણઉ કરણહાર હૂંતઉ. ગુરુ પ્રતિ ઈસિંઈ કહઈ ॥૭॥

ઈછાકારેણ સંદિસહ ભગવન દેવ સિયં આલોએમિ. ઈચ્છકારિ આપણી મનસાઈ કરી સંદિસહ આદેસ દિઉ. હે ભગવન દેસવિય - દિવસ માહિ જ કો અતીચાર લાગઉ. હુઈ અથવા રાત્રિનઉ પણિ જાણિવઉ તે તુમ્હ આગલિં આલોઉં પ્રકાસઉં. ગુરુ કહઈ આલોયહ આલોઉ. શિષ્ય ઈચ્છં કહઈ. તુમ્હારનઉ વચન ઈછઉ અંગીકરઉ, જો મે દેવસિઉ, જેમઈ દિવસા મોહિં અતીચાર કીધઉ. તે પણિ અનેક પ્રકારિં હુઈ તે કહઈ. કાઈઉ કાય કરી વાઈઉ વચનિ કરી. માણસિઉ મનિ કરી.

ઉસ્તુત્તો જે સિદ્ધાંત વિરૂદ્ધ.

કાંઈ બોલિઉં હુઈ સમાયરિઉં હુઈ ઉમ્મગ્ગો ઉન્માર્ગ. ક્ષાયોપશમિ કુભાવિ કરી માર્ગ લીધો કર્મના ઉદયિ લગી કાંઈ કીધઉં ઉન્માર્ગ. અકપ્પો જે કલ્પઈ નહી. અકારણિજઓ જે કરવાંઈ નાવઈ એતલઈ વચનકાયના અતીયાર કહિયા.

હિવે મનના કહઈ હુ ઘણી વેલા તાઈ ચિત્ર માહિ અર્ત ધ્યાનઈ રૂપ પાઉં ધ્યાન ચીતવિઉં-હુઈ. દુવિ ચિતિઉ થોડીસી વાર મનમાહિ પાડૂં ચીતવિઉં હુઈ. એહ જિ ભણી. અણીયારો જે આચારનઈ વિરૂદ્ધ આચાર સમાચારિઉં હુઈ. અણિવિચ્છયવ્વો જે વાંછિવા નાવઈ કરિવઉં પરહુંઠઉં તેહ જિ ભણી. અસાવગયાવગ્ગો શ્રાવક હુઈ યોગ્ય નહીં તે કહઈ નાણે જ્ઞાનમતિ જ્ઞાનીદિ તેહનઈ અણસધ.

હિવઈ દંસણો દર્શન. સમ્યક્ત્વ તિહાં શંકાદિકરવઈ કરી. ચરિત્તેય ચારિત્ર આશ્રઈ અતીયાર હુઈ હુઈ. એહ જિ વલી વિસ્તારિ કહઈ. સુ એ શ્રુત અકાલિ ભણવઈ કરી વિરાધિઉં હુઈ. સામાઈ એ સામાયક કહીઈ. સમ્યક્ત્વ તેહનઈ વિષઈ કાંઈ શંકા આકાંક્ષાદિ આશ્રઈ અતીયાર હુઈ હુઈ. તિણહં ગુત્રીણં ત્રિહુ ગુપ્તિ માહિ. ચઉન્હક સાયાણં ચ્યારિ કષાય મહિ. પંચન્હં અણુવ્યાણં પાંચ અણુવ્રત માહિ. તિન્હં ગુણદ્રયાણં તિહું ગુણવ્રત માહિ. ચઉન્હસિ ચ્યારિ શિષ્યાવ્રત માહિ. ઈમ વ્રતનઈ મેલિવઈ બારસ વિહસ્સ સા બારિ ભેદે જે શ્રાવકધર્મ તેહ માહિ અખંડિઉં જ કાઈ ખાંડિઉં થોડઉંસિઉં ભાગઉં જ વિરાહીયં જે વિરાધિઉં તસ્સમિચ્છામિ દુક્કં તેહ સંબંધી ઉપાય માહરઉં નિષ્ફલ હુઈ સિઉં આપહી કહઈ. વલી શિષ્ય આપણાપાનઈ સર્વ સુદ્ધિ ભણી ઈસિઉં કહઈ. સવ્વસ્સવિ દેવસિય સઘલાઈ દિવસ મહિ જ કાઈ દુચ્ચિતિય મન માહિ પાડૂં ચીતવિઉં. દુષ્ખાસિય વચનિ કરી પાડૂં તું ભાખિઉં. દુચ્ચિદ્વિયા કાંઈ કરી પાડૂં ચેષ્ટા કીધી. તે સવિ હુનઈ હૂં કિસિઉં કરઉં. ઈચ્છાકારેણ કહીઈ જુ તુમ્હારી ઈચ્છા હુઈ તઉં સંદેસહ આદેસ દિઉં.

ગુરુ કહઈ પડિક્કમહ તે પૂર્વ ભણિત પાપવ્યાપાર વલી મ કરજયો ઈસિઉં ભાવ ॥૨॥

તઉં પાઠઈ અવગ્રહ હૂંતઉં નીકલી વલી બિ બિ ચાંદણા દેઈ-અપરાધ ખમાવિવા ભણી સાવધાન હૂંતઉં ઈસિઉં કહઈ. ॥૭॥

ઈચ્છાંકારેણ સંદિસહ ભગવન દેવસિયં ખામેમિ.

ઈચ્છા જુ તુમ્હનઈ ઈચ્છા હુઈ. તુ આદેસ દિઉં અભ્યચ્છિત કહીઈ સજ્જ હુઈ છઉં.

દિવસ માહિ જિ કાઈ અપરાધ અનઈ અતીયાર તે ખમાવિવા ભણી ઉદત

સાવધાન છઉં તઉ ગુરુ કહઈ ખામહ. તિ વારઈ શિષ્ય કહઈ ઈત્યં ખમાવઉ દિવસનઉ આપણઉ અપરાધ તુ પત્થિઈ વિધિપૂર્વક પંચાંગ ભુઈ ફરસતઉ મુખિં મહપતી દેઈ ઈસિઉં કહઈ. જ કિંચિ અપ્પિત્રિયં જ કાંઈ અપ્રીતિ ઊપજવી હુઈ. પર પર ઉત્કૃષ્ટ ગાઢેરી અપ્રીતિ કીધી હુઈ. કિસ્યાનઈ વિષઈ. ભત્તેપાણે ભાતપાણીનઈ વિષઈ. વિણ એ ઊઠિઆ નહી. આસન ન દીધઉ. વેચાવચયે ઊષધાદિકે કરી વેચાવચ્ય ન કીધઉ. આલાવે એક વાર બોલિવઉ. સંભાવે વલી વલી કહિવઉ. ઉચ્ચાસણા ગુરુવા આસનઈનું કંચઈ આસનિં. સમ્માસણે સમઈ આસનિ બઈસઈ. અંતરભાસાએ ગુરુનઈ બોલાવતાં વિચાલઈ આડી વાત થાતી હુઈ. ઉવરીભાસા એ ગુરુ વાત કહી રહ્યા પછી આપણી બુદ્ધિ જાણીવિવા ભણી તે વાત વિસ્તરિ કહઈ. જ કિંચિ જે કાંઈ મઝ માહરઉ, વિનયા કરી રહિત હુઈ હુઈ. સુહુમંવા બાયરંવા સૂક્ષ્મ નાહું બાદર મોટઉ. તુમ્હે જાણહ તે તુમ્હે અતિશય કરી જ્ઞાનભાવઈ તુમે જાણઉં. અહ ન જાણામિ હું મૂર્ખપણા લગી ન જાણઉં. તસ્સમિચ્છામિ દુક્કડં તેહનઈ મિચ્છામિ દુક્કડહઉ.

ખામણાનઈ સૂત્રિ ૧૨૬ અક્ષર વિધિસહિત. અપરાધ ખમવતાં ચંદ્રુદ્રાચાર્યની પરંઈ કેવલજ્ઞાન ઊપજઈ ॥૭ા॥

પુનરપિ બિંબ વાંદણા દેઈ યથાશક્તિ ઈં પચ્ચખાણ કરઈ તે ભણી ચિહાં ત પહિલઉં પડિકમણઉ ન કરાણઉ. તઉ પોસાલઈ જઈ ગુરુને પર્ગે વાંદણા દિઈ. ગુરુમુંખિ અથ ગુરુનઈ આદિર્શિ મહાતમાનઈ મુંખિ ઊચરઈ ગુરુ શ્રાવક થઈ ઊપજઈ. ગુરુ પચ્ચખાણનઉ જાણ અનઈ શ્રાવકઈ જાણ ૧ એ ભાંગઉ સૂધઉ. ગુરુ જાણ, શ્રાવક બેવઈ અજાણ ૪. એ નિટોલ અસૂધઉ ભાંગઉ. તે પચ્ચખાણ બિહું ભેદે એક. એ પ્રત્યાખ્યાન. અદ્દા કહીઈ કાલ, તેહનું. પચ્ચકખાણ. પોરિસ સાઢ પોરસિપુર મઠ. અવ પ્રમુખ બીજઉ સંકેત પચ્ચકખાણ. જિહાં સંકેત કીધઉ હુઈ ગંઠિસી મૂઠિસી વીટી. પ્રમુખ જે મુખ જેતલઈ ગાંઠડી છોડઉ. મૂઠંડી છોડઉ તેતલઈ મોકલું ઈસિઉ જિહાં સંકેત છઈ. ત્રીજઉ અભિગ્રહ પ્રત્યાખ્યાન જેવિ ગઈ તિવિ. આંબિલ પ્રમુખ અનઈ વિસ્તરિ જોઈઈ. તુ દસ ભેદ પચ્ચકખાણના-નઉકારસી ૧, પોરિસ ૨, પુરિમઢ ૩, એકાસણં ૪, એકલઠાણં ૫, આંબિલ ૬, ઉપવાસ ૭, ચરમ ૮, અભિગ્રહ ૯, વિગઈ ૧૦

હિવે દસ પચ્ચરખાણના અર્થ અને આગારની વિગતિ કહીઈ છઈ. તિહાં નવકારસીના બિં આગાર તે કિમ ॥૭ા॥

ઉગ્ગએ સૂરે નમુક્કાર સહિયં પચ્ચરખામિ

ચઉવિહંપિ આહારં અસણંપાણં પાઈકમં સાઈમં

અનત્થણા-૧. સહસાગારેણં ૨. વોસિરામિ

પ્રહિપહિ સતઈ નવકાર સહિત પચ્ચરખાણ પચ્ચખમિઉ. પચ્ચરખાઈ ગુરુ. પચ્ચખામિ શિષ્ય કહઈ. એ મૂર્હુતકાલનઉ માંન રાત્રિભોજન પ્રત્યાખાન તારણરૂપતાઈ કરી એહનઈ મૂર્હુત ઉપરિં જેતલઈ નઉક્કાર કહી પારઉ નહીં. તાં લગઈ ચઉવિહંપિ આહારં ૪, આહારનઉ નેમ. તે કેહા. અસણ ૪. અસન કહતાં અન્ન. ચોખા જવારિ બરટી મૂંગ પ્રમુખ સર્વ ધાંન. સાતૂ ગિહૂંના સર્વ લોટ. સર્વ રાજ સાલણા. લાઠૂ પ્રમુખ સર્વ પકવાન. સૂરણાદિક સર્વ કંદ, દૂધ દહી માડાદિક સર્વ કેલવી વસ્તુ. હીંગ, વેસણ, વિરહાલી લૂણ સીધવાદિ. એ સર્વ અસન માહિં જાણિવાં.

હિવ પાનક આછણ જવોદક તુ ખોદક તંબુ લોદક, તુરલોદક કહતાં વણાદિ પ્રમુખ. સર્વ અફકાય પાંનક જાણિવા. અથવા કાષ્ટ જસુરાદિડાખનાં પાણી, સાકર, આંબલી વાણી ઈશુરસાદિ કાકડી ચીભડી કાલિંગના જલ ઈત્યાદિ સર્વ પાણક જાણીવા.

હિવે સ્વાદિમ, સૂખડઉ, નાલિકેર, ખજૂર, દ્રાખ, સેકિઉં ધાન આંબા કેલાં કાકડી, અખોડ, ખારિક પ્રમુખ સર્વ ઈત્યાદિ ખાદિમ.

હિવે સ્વાદિમ. તંબોલ સૂંઠિ મિરી પીંપલિ હરડઈ બહેડઉં તુલસી કસેલઉ કાય જેઠીમધુ તજ તમાલપત્ર એલચી, લવિંગ, વિડંગ કા, અજમઉ અજમોદિ કુલિજણ ચીણીકબાલા કચૂરઉ મોથ કંટાસિલિઉ હરડાં કુંભઠિઉ પાન સોપારી પુષ્કરમૂલ જવાસામૂલ બાવચી, બાઉલ ધવબાલિ ખયર ખેજડા બાલિમૂલ પાનસિલા ગોમૂત્ર ગિલેકડૂ ગિયા તઉ અતિવિસ કૂડઉ સૂકડિ રાખ રોહણિ પીપલીમૂલ વજ ધમાસઉ હિ રીંગણિ એલીઉ, વિણઉચી કઈર બોરિના મૂલ કંથારિ કુંઆરિ ઈત્યાદિ અણાહાર. પણિ તુ જુ ઈચ્છા પાખઈ અનિષ્ટપણઈ જઈ, જુ ભાવતાં લીજઈ તુ આહારિ પડઈ.

હિવ નેમ ભાજઈ તે ભણી એ બિં આગાર વખાણીઈ અન્નત્ય અનાભોગ કહીઈ ગાઢઉ વીસરિવઉ પચ્ચરખાણ કીધઉ અનઈ નિટોલ વીસરી ગયઉ. તિસ્યઈ જુકાઈ મુખિ ધાતિઉં તેતઈ પચ્ચરખાણિ સાંભરિઉં. અને તણેક્કાલેં થૂંકઈ તુ પચ્ચખાણ ન ભાંજઈ, નહીતર ભાજઈ-૧-સહસા-ગારેણં અચીંતવિઉં તોલતાં ખાંડ ઘી અથવા ગાઈ દોહતાં વિલોણઉં વિલોતાં મુખિ કાંઈ બિદિ પડઈ તે સહસાગાર કહીઈ. તે તત્કાલ જૂ થૂંકઈ તુ પચ્ચરખાણ ન ભાંજઈ. એ પચ્ચરખાણ બિં ઘડી પ્રમાણ ચઉત્રિહાર જિં હુઈ એતઈ એક પચ્ચરકાણ હૂઉં.

હિવે પોરસિનઈ સાઢં પોરસિના સરીખા પાઢં જાણિવા ઈણઈ પચ્ચખાણિં છ આગાર તે કિમ પોરસિં સાઠ પોરસિં પચ્ચખામિ, ઉગ્ગએ સૂરે ચઉવિહંપિ આહારં અસણું ૪. અન્નત્યણા ભોગેણં ૧. સહસાગારેણં ૨. પચ્ચન્નકાલેણં ૩. દિશામોહેણં ૪. સાહુવયણેણં ૫. સવ્વસમાહિવત્તિ આગારેણં ૬. વોસિરામિ ૨. અર્થ જિમ

આગઈ ભણિઉ છઈ તિમ જિ પણિ વિશેષ કહીઈ.

હિવેં પોરસિ સાઢ પોરસિનઉ વિચાર શ્રી ઉત્તરાધ્યયન માહિ જિમ કહિઉં છઈ, તિમ્ લિખીઈ પુરુષકુલઉ થકઉ જિમણઈ કાનિ-દેઈ ગૂડાની છાયા જોઈઈ. આસાઢી પૂનિમઈ કર્ક-સંકાતિનઈ પહિલઈ દિવસિ જુ તે છાયા ૨ પગ હુઈ તુ પોરસિ કહઈ. પગનઉ માન ૧૨ અંગુલ એહવાં છિ પગ. તિહાં થકા માસામાસ પ્રતિચ્ચારિ ૨ અંગુલ વાધઈ છાયા તે તાં લગઈ જોઈઈ. જાં છ માસ હુઈ તુ પોસમાસની પૂનિમઈ મકરસંક્રાન્તિ નઈ પહિલઈ દિહાડઈ ચિહું પગે પોરસિ હુઈ. વલી તિહાં થકી ચ્ચારિ ચ્ચારિ અંગુલ માસ ૨ પ્રતિ ખૂટાવતાં વલી આસાઢમાસિ બિ પગ. વલી ચિત્રનઈ આસોજી પૂર્ણિમાઈ ત્રિહુ ત્રિહુ પગે પોરસિ હુઈ. ઈમ છએ માસે ખોટિંએ માસે વૃદ્ધિ તે કિમ. સાતે દિને અંગુલિ ખૂટઈ વાધઈ. પખવાડઈ બિ અંગુલ. માસિં ચ્ચારિ અંગુલ. ઈમ કોટિ વૃદ્ધિ જાણિવી. એ પોરસિની નિરતિ. ઈમ સાઢ પોરસિ પુરિ મઢ જાણિવી.

હિવેં આગાર કહીઈ. તિહાં બિ આગાર - આગેં વખાણ્યા.

હિવેં પચ્છન્નકાલેણં પ્રચ્છન્નકાલે - ધૂલિ પર્વતિ મેધપટલિ કરી સૂર્ય ઢંકાણઈ પ્રહરની નિરતિ. અણજાણતઉ જઉં. જિમવા છઈ તુ ભંગન હુઈ. અનઈ જિમ તાં સૂર્ય મોકલઉ થિઉ, અથ કુણહઈ કહિઉં પ્રહર નથી પહુતઉ. તે તઈ કવલમુખ હૂંતઉં. કાઢી કાઢી રાખ માહિ ઘાતઈ હાથનઉ કવલ ભાણઈ રાખઈ. તિમ જિ આસણિ બેઈઠઉ રહઈ. તાં સીમ જાં પ્રહર પહુચઈ, પછઈ મનમાંહિં નઉકાર કહી, આઘઉ ભોજન કરઈ, એતલઈ પચ્છાન્નણં એક આગાર હૂઉ.

હિવેં દિસા મોહેણં. ઈસી પરિં દિસામોહિં પણિ. જેતી વારઈ દિશામોહ ઊપજઈ, પૂર્વ પશ્ચિમ જાણી ન સકી. અનઈ જિમવા બઈઠઉ. પહુર જાણીનઈ, તે તઈ દિશામોહ ઊતરિઉ. પછઈ જિમ પ્રચ્છન્ન કાલની વિધિ, તિમ જિ જાણિવી ॥૪॥

સાહુવયણેણં સાધુ મહાતમાની ઊઘાડી પોરસિં વચન સાંભલી વિરાસઈ. પ્રહર પૂગઉ જાણી જીમવા બઈઠઉ. અનઈ તેતઈ જુ કો કેહઈ, એ તુ પઉણ પહરની પડિલેહણ ભણી. તૂ કાંઈ જિમઈ, ઈસિઉં. સાંભલી, તિમ જિ બઈઠઉ રહી. પોરસિ પહુતઈ. જિમઈ તુ દોષ નહી. સાહુ. એ પાંચ આગાર હૂયા. સવ્વ સમાહિં. પોરસિ ઊચરી છઈ અનઈ સૂલવ્યથા અથવા સાપનઉ...જવ, આ ત્રિ પિડિઉ કદાપિ મરઈ. તુ તિ ચારઈ પચ્છે ઊપધાદિક જુ લિંઈ. કારણ લગી તુ ન ભાજઈ. સમાધિ હૂયા પૂઠિઈ જુ લિંઈ તુ પચ્ચખાંણ ભાજઈ. એતલઈ બીજઉં પચ્ચરકાણ હૂઉ. ॥૬॥ રહિવેં પુરિ મઢનઈ આવઢ સરીખા જાણીવા. ઈહાં સાત આગાર. સૂરે ઉગગએ. પુરિમઢું પચ્ચરકામિ. ચઉવિહંપિ આહારં અસણં. ૪. અન્નત્થ ૧. સહસા. ૨. પચ્છન્નકાલેણં ૪. સાહુવયણેણં ૫. મહત્તરાગારેણં ૬.

સવ્વસમાહિ વોસિરામિ પૂર્વ પહિલું અદ્ધદિન તણઉ. તે બિં પ્રહર જાણિવા. ત્રિણિ પ્રહર પૂર હુઈ તે વારઈ અવઢા, એ માહિં છ આગાર આગઈ વખાણ્યા.

હિવેં મહત્તરા મહાંતમોટઉં કાજ જણઈ કાજિઈ પચ્ચખાંણ પાલ્યાના લા પાઈતિ - ઘણઉ પુણ્યલાભ હુઈ. સંખમાહિ. કો કહઈ મ્હાન ન ઈ હેતિ, ચૈત્યનઈ હેતિ. ભોજન કરી જાઉં ઈમ લગન હુઈ. એ મહત્તરાગાર. નવકારસી પોરસિઈ ન હુઈ સ્યા ભણી. તેહના કાલ થોડા તે ભણી પારિવાનઉ વિશેષ નહી. એ ત્રીજઉં પચ્ચખાંણ હૂઉં. ॥૭॥

એક ઈ આસણિં રહીઈ. એક વાર જિમીઈ તે વ્યાસણઉં ૮. આગાર તે કિમ ? એકાસણં પચ્ચખાંણ ચઉવિહંપિ આહારં અસણં ૪ અન્નતણણા ભોગેણં ૧. સહસા ૨. સાગારિ સાયા ૩. આઉંટણપ ૪. ગુરુઅ. ૫. પારિઠાવણિ ૬. મહત્તરા ૭. સવ્વસમાહિ ૮. વોસિરામિ એ પચ્ચખાંણ દુવિહાર તિવિહાર-ચઉવિહાર. ત્રિહું પરે હુઈ. હિવેં આગાર વખાણીઈ. તિહાં બિં આગાર આગઈ વખાણ્યા છ ઈ. સાગારિકાગાર. શ્રાવકની દષ્ટિઈ જિમતાં દોષ હુઈ. યતીનઈ જઉ ગૃહસ્થ આચાર કરતાં જોવા આવ્યાઉ. કિમઈ જોતઉ રહઈ નહી - તુ પચ્ચખાંણનઉ ઘણી અનથિ ઊઠી જિમઈ. અદષ્ટિપણિં દોષ યત: સિદ્ધાંતિ ઈસિઉ કહિઉ છઈ.

છક્કાય દયાવંતો વિસંજઉ દુલ્લહં કુણઈ બાહિં.

આહાર નિહારે દુર્ગંછિ એ પિંડગહણેય ॥૧॥

ષડવિધ જીવનિકાયનઈ વિષઈ. દયા કર હૂંતઉ. સાધુ સમકિત્વની દુર્લભ બોધિ કરઈ. જેઉ આહાર નીહાર બીજરહિત શ્રાવકની દષ્ટિઈ લિંઈ. દુર્ગંછિ એ કહતાં સૂતક. મૃતક. વણખર પ્રવૃત્તિ નંદિત કુલ તિહાં પિંડગ હણેય. પિંડ આસન પાંન-ખાદિમ સ્વાદિમ લઈ ગ્રહણિં હૂંતઈ. અથવા ગૃહસ્થનઈ પણિ જણઈ દીઠઈ ભોજન જરઈ નહી તે સાગારિકાગાર અથવા પલેવણઈ લાગઈ. સાપ આવતઈ પચ્ચખાંણ થકઈ ઊઠતાં અથવલી કાઉસગ્ગ પણિ ન ભાજઈ, ઈત્યાદિ બોલે એ સાગારિયાગારણં એ માંહિ જાણિવા. આ ઊંટણપસારણેણં. આકુંચન જઘાદિકનઉ સકોચિવઉ. તે આટણ. જે જાંઘ લાંબી કીજઈ તે પસારણ. ઈમ કરતાં કાઈ ૨ આસણ હાલતઈ પચ્ચખાંણ ન ભાજઈ. ગુરુ ઉબ્ભઠાણેણં ગુરુ આચાર્યદિક અથ પ્રહુણાં મહાતમા આવતઈ સહસા રિં વિનય લગી ઊઠતાં પચ્ચખાંણ ન ભાજઈ. ૫. પારિ. વણિયાગારેણં એ આગાર મહાતમાનઈ હુઈ વિધિઈ આણિઉ. વિધિઈ લેતાં દોષ નહી. કુર સનેદ્રીનઉ વાહિઉ લિંઈ તો દોષ હુઈ. શ્રાવક જે આગાર ઊચરઈ તે અખંડ સૂત્ર ભણી બેહિલા આગાર આગઈ વખાણ્યા છઈ. વોસિરામિ. એક વાર ભોજન ટાલી બીજઉ સર્વ નેમ. ઈતિ એકાસણં પચ્ચખાંણ સમાપ્ત ॥૭॥

એકલઠાણં એકાસણાની પરઈ જાણિવઉં. ઈણિઈ સાત આગાર. અનઈ પચ્ચખાંણ ચઉવિહાર જિ હુંઈ ને કહીઈ. એકાસણં એકલઠાણં પચ્ચખામિ. ચઉવિહાંપિ આહારં અસણં ૪. અન્થ ૧. સહસા ૨. સાગારિ ૩. ગુરૂઅ ૪. પરિદ્વા ૫. મહા ૬. સવ્વસં. ૭.

વોસારામિ મુખ અનઈ જીમણઉં હાથ એ બિહં, ટાલી, બીજા અંગોપાંગ હલાથા. નેમ જીણઈ પ્રત્યાખ્યાનિં એકઈ જિ ઠામિં બઈ વાર હીઈ તે એકલ ઠામ પચ્ચખાંણ. તિહાં આઉટણ પસારણેણં ન કહીઈ ॥૭ા ॥ ઈતિ એકલઠાણ પચ્ચખાણ સમાપ્ત ॥૭ા ॥

હિવ આંબિલનઉં પચ્ચખાણં કહીઈ. તિહાં આઠ આગાર. કિમ ? આંબલિ પચ્ચખામિ. ચઉ. અસણં. ૪. અન્થ ૧. સહસા ૨. લેવાલે ૩. ત્રિહત્ય ૪. ઉરિક્ત ૫. પારિ ૬. મહ ૭. સવ્વ ૮ વોસિરામિ. આઠમાનું સમય ભાખઈ આંબિલ કહીઈ પ્રાસુકજલસિંઉ એક ધાન જિણિં પચ્ચખાણિ ગૃહી જિમઈ. તે આંબિલ જાણીવઉં. લેવાલેવેણં. લેપ ભોજન. ભોજન નઈ વિગ કઈરીં અથવા સાલણાદિકિં કરી થોડઉં સિંઉ આગુલીનઈ સંલેખિકરી. લેપુ આલેપ તેહૂં તાહ. અનરઈ થાનકિં લેપાલેપિ ભંગ ન હુઈ. ઉરિક્તવ વગએણં ઉદનકૂર પ્રમુખ તેહ માહિં પરિઉ જે દહીનઉ બિંદ, તે બિંદ ઊપાડ્યા પછી નિ:શેષતાઈ કરી ત્યાગ તે ઉક્ષિપ્ત, વિવેગ. તે બિંદ ઊધરિઈ ઉદનોદિ વસ્તુ કલ્પઈ. ગિહત્ય સંસદ્દેણં. ગૃહસ્થ ભાતનઉ દાયક. તેહની કુડછી વાટલી પ્રમુખ ભાજન વિગઈ કરી ખરકિંઉ. ગૃહસ્થ સં ૯ તેહઈ તુ અનરઈ થાનકિં ૬ આંબિલિઈ. દુ વિહાર ન હુઈ. ઈતિ આંબિલ પચ્ચખાણ ॥૬ા ॥

હિવે અભતદ્ર કહતાં ઉપવાસ, તિહાં પાંચ આગાર. સૂર ઉગ્ગએ અભત્તદ્વં પચ્ચખામિં. તિવિહં ચઉવિહંપિ આહારં અસણં ૪. અન્થ ૧ સહસા ૨ પારિદ્વા ૩ મહત્તરા ૪ સવ્વસ ૫.

વોસિરામિ જિણિં પચ્ચખાંણિ ભોજન ન કીજઈ તે ભણી અભુક્તાર્થ પ્રત્યાખાંન કહીઈ જુ ઉપવાસી ત્રિવિહારનઉ પચ્ચખાણ કીધઉ હુઈ તુ પરિ ઠાવણિયાગાર કલ્પઈ, ચઉવિહારિં ન કલ્પઈ, શક્તિ હૂંતઈ ચઉવિહાર. જિ ઉપવાસ સહી શક્તિનઈ અભાવિં ત્રિવિહારં કરઈ. જેતીવારઈ ત્રિવિહાર પચ્ચખાંણ કરઈ તેતીવારઈ પાનક ઉદિસી છ આગાર હુઈ. કઉણ પાલ પાણસ્સ લેવા ડેણવા ॥૧ા ॥ આલવાડેણ વારે ॥૨ા ॥ અચ્છણવા ૩. બહુ ભેણવા ૪. સસિસ્થેણવા ૫. અસિસ્થેણવા ૬. જીણઈ કરી ભાજનાદિક ખરડાંઈ તે ૨. સૂરાદિક પાનક અલેપકાઅરક, શુદ્ધ પાનક. ઈહાં સિંઉ કહઈ ? જિહાં અલેપકૃત પ્રાસુકપાંણી ન લાભઈ તિહાં ખર્જૂર દ્રાખના લેપકારક પાણી લેતાં દોષ નહીં. અચ્છેણવા અચ્છજુ. ઉખોદકાદિ જલ લિંઉ. તેહનઈ અભાવિં બહુ ભેણવા બહુલ ગુલઉં વેષાધોઅણ પ્રમુખ તેઉ લિંઉ.

એ છ આગાર પાણીના જાણિવા. તિહાં મૂલ ગઈ ભાગઈ ડ. આગાર અપવાદિપણિ ડ. આગાર ॥ ઈણિ ઉપવાસ પચ્ચખાણ સમાપ્ત ॥૭૧॥

હિવે ચરમ પચ્ચખાણ. બિહું ભેદે એક દિવસ ચરિમં. બીજં ભવ સચરિમં ઈણઈ પચ્ચખાણિ ૪ આગાર. તે કિમી દિવસ ચરિમં ભવસ્સ ચરિમં વા પચ્ચખાઈ. ચઉવ્વિહંપિ આહારં અસણં ૪ અન્નત્થ ૧ સહસ ૨ મહ. ડ સવ્વ ૪. વોસિરામિ જાંનવઉ. સૂર્ય ઊગઈ નહી, તો સીમ અનઈ બીજી ભવ સચરિમઈ જાવજઝીવ સીમ. આગાર ૪. આગઈ વખાણ્યા. દિવસ ચરિમં થોડઈસિઈ દીસઈ છતઈ કીજઈ. તુ કસ્યું ફલ હુંઈ ? અનઈ જેનિ રાગા - ભવ સ ચરિમં કીજઈ. તીણઈ અન્નત્થ ૧ સહસા ૨, એ બિ આગાર હુંઈ. અન્યથા અનાભોગિ સહસાક્ષાત્કા. આંગુલી માત્ર મુખિં ઘાલિઈ ભાજઈ ઈતિ ચરમ પચ્ચખાણ ॥૭૧॥

હિવે અભિગ્રહ પચ્ચખાણ છ અંગદ્ર ૧ મુદ્રિ ૨ ગંઠી ડ ઘર ૪ સેઉ ૫ સ્સાસ ૬ ચ્યુબુક જોઈરિક ૮ ભણિયં સંકેયમિમં ધીરેહિં અણંતનાણી હિં અંગુદ્ર સહિય પચ્ચખામિ. ચઉવ્વિહંપિ આહાર અસણં ૪ અન્નત્થ ૧ સહસા ૨ મહ ડ સવ્વ ૪. વોસિરામિ - જા અંગૂઠઈ જા મૂઠિ જા ગાંઠી છોડઉ નહીં. જાં અમુકઉ ઘર ઊઘાડઈ નહી. પરસેવઉ જાંસૂ કઈ નહીં. જાં સાસ રૂંધી રાખઉ. જાં ધૂક સૂકઈ નહી. જાં મુખ માહિ થૂંક ગિલઉ નહી. જાં આગિ બલ હીઈ. તાં પચ્ચખાણ ઈમ અનેકો ભેદે સંકેત પ્રત્યાખાંન જાણિવા. ઈતિ અભિગ્રહ પચ્ચખાણ સમાપ્ત ॥૭૧॥

હિવે વિગઈ પચ્ચખાણ કહીઈ. તિહાં વિગઈનિ વગઈઈ પચ્ચખાણિ આઠ નવ આગાર. તે કિમ વિગઈ યં પખામિ. અન્નત્થ ૧, સહ ૨, લેવા ડ, ગિત્થ ૪ ઉરિક ૫ પડવ્વ ૬ પારિકા ૭, મહત્તમ ૮ સવ્વસ્સ ૯. વોસિરામિ મનનઈ વિકાર ઊપજાવઈ તે ભણી વિગઈ. તે વિગઈના ૧૦ ભેદે. તે કિમ ? દૂદ ૧. દહીં ૨. ઘી ડ. તેલ ૪. ગુડ ૫. એક વાંને ૬. મધુ ૭ મધ ૮ માંસ ૯ માંખણ ૧૦. તેહ માંહિ ૪ અભિક્ષ ૬ લક્ષ વિગઈ. તિહાં ધૂરિં દૂધ ગાઈનૂં ૧૨. ભઈસિનૂં ૨ બાલીનૂં ડ સાંઠિનૂં ૪ ગાડરનૂં ૫. એ પાંચઈ દૂધ વિગઈ હૂઈ. સાંઢિના દૂધનઉં દહી ન હૂઈ, તે ભણી ૪. દહીં વિગઈ માંખણ ૪ વિગઈ વિગઈ, તો કિમ ? અલસેલ ૧ તિલનું કેલ ૨ સરસાવતેલ ડ લાટેલ ૪. બીજઈ એરંડ કાંગુણેલા તેલાદિક સર્વની નિવતાં.

હિવે ગુલ બહું ભેદે ઢીલઉ ૧ કાઠઉ ૨ ઉગ્ગાહિમ. ઘી તેલ માહિ ખંડ ખાઘ સૂહાલી ખાજાદિનકનઉ. એકનધણું ઉપચિઉં. વલી તેલ જિ કડાહા માહિ બીજઉ થાણું તિલઉતિ વાર પછી ચુથઈ ઘાણું ઘી નિવીતું હુંઈ, પણિં પ્રવાહઈ સામાન્ય તપિ ન લીજઈ. ઈમ એક ઈ ખાજઈ ઈ આખી એક ડાહા ઢંકાઈ તુ પાચ્છિહું પકવાન નિવીતુ હુંઈ. પણિ પ્રસંગ દોષ ભણી ત્રિણી થાણું આ કક્ષા. ઈસિ પરિ બીજઈ

વિગઈ ગત યોગ વાહકનઈ કલ્પઈ. તે પણિ વિગઈ ગત એતલા હૂંઈ. દૂધના પાંચ નિવીતા પઈસાડી જે દ્રાખ સહિત દૂધ રાંધીઈ. ૧ ઘણા ચોખાસ્યું રાંધીઈ-દૂધની ખીર ૨. થોડા ચોખાસ્યું રાંધીઈ તો પયા ૩. ગોધૂમ ચોખાનઈ લોટિસ્યું જે દૂધ રાંધીઈ તે અવલેહી. આ છણ સહિત વીતડિઉં દૂધ તે દુગ્ધોટી ૫ કેઈ બલહીવિ ગઈ ન ગણઈ, તે અભિપ્રાય સમ્યગ્ ન જાણીઈ. શ્રી હેમસૂરિની માલ માહિઈ મ કહિઉં છઈ. ઉભે ક્ષીરસ્ય વિકૃતિ કિલાટી કૂચિકાપિ ચ. ઈહાં. કિલાટી બલહી કૂચિકા વિણવૂં દૂધ સંભાવી ઈ. ॥છા॥

હિવેં દહીના પાંચ નિવગઈયા કહીઈ. દહિ એ વિગય ગયાઈ ધોલવડાં ૧ ધોલ ૨ સિહરણિ ૩ કરાંબો ૪ લવણકણ દહિયં પમહિયં ૫ સંગરિયા. ઈમ્મયખ્પડિએ ૧ કૂર દહી મેલી કરંબઉ કીધઉ ૧ શિખરણિ હાથિં મથિઉં ખાંડ સહિત જે દહીં તે ૨ લૂણકણ સહિત દહી મથિઉં રાઈ ખાટઉં ઈસિઉં અર્થ ૩. ધોલ લૂગડઈ ગલિઉં દહી તે ૪. ધોલવડાં ઊકાલિઉં દહીં. છાલિ તેહ માંહિ વડાં સાંગરી પ્રમુખ ધાત્યા હુઈ તે ॥પા॥

હિવે ધીની પાંચ નિવગઈયા કહીઈ. નીમ કુલ કહીઈ ? જે માંહિ ધાલી તલીઉતે ધી. ॥૧॥ વીસંદણ દહી નીતરૂ અનઈ કણિક બેવઈ મેલી પચઈ તેલીસંદણ વાલખ દેશિપ્રસિદ્ધ છઈ. ૨ કિસિઉં ઈ ઊષધ ધીઈ પચિઉં હુઈ. તેહની ઊપુર તરી તેહનઉ ધી ૩. ધીનઉ કીટઉ વાસી થયા પછી ૪. ધી સિઉ ઊષધિઈ પચિઉ. આમલીનું સરિસિવનું સરિ એ પાંચઈ ધી નિવીતાં. ॥છા॥

હિવે પાંચ તેલનાં જેહ માંહિ પકવાંન તલિઉં ત દૌધઉ તેલ ૧. તિલ ચટિ માંહિ જુ ગુલ ફાફઉ પડિફ હુઈ તુ વાસી થયા પૂંઠિં નિવીતી ૨. ચાપાં લાખનાં પચ્યાં તેલ ૩. તેલિઈ પચ્યાં ઊષધની ઊપિલ તરી અનઈ તેલની નિવીતાં ॥છા॥

હિવે પાંચ ગુણના. અધકાઠિઉ રસ કાકઉ ૧. ગુલ વાણી ૨. સાકર ૩ ખાંડ ૪ સૂંઠિ મરી પ્રમુખ દ્રવ્ય સહિત જે પાક અથવા રેવડી તિલપીડી ૫ એ પાંચ ગુણના નિવીતા ॥છા॥

હિવે પકવાનનાં પાંચ નિવીતાં કહઈ. ધી તાતણીઈ ત્રિહું ઘાણા ઊપરિં જે પકવાંન ૧. અથપૂડાદિક પચાણું ઊપરિ ધીઈ સીંચાણું નહી તે ૨. ગુલધાણી પ્રભૃતિ ત્રીજઉં ૩, જલેસિકં લાપસી લિહગટઉ એ ચઉલ મુગના પૂઅડાં પ્રભૃતિ ચોપડી ઊભ લિખી તાવણી ઊપરિં જે પવીઈ ૫ એ પાંચ પકવાનના નિવીતા ઈમ સર્વ એકઠાં કરતાં ૩ નિવીતાં થાઈ ॥છા॥

હિવેં અભક્ષ વિગઈ કહઈ. મધુ ત્રિહું ભેદે માખીનઉ ૧. કૂંતીનઉ ૨ ભ્રમરીનઉ ૩ મદ્દબિહું ભેદે. કાષ્ટનઉ ૧૫. પીવાનઉ ૨ માંસ ત્રિહું ભેદે જલચરનું

૧ થલચરનું ૨ ખચરનું ૩ અથવા ચર્મ્મ રુધિર એ પણિ માંસ. જે વિગઈનઉ પરિહાર તે નિવી કહંઈ.

હિવે વિગઈ નિપઈ ઈ પચ્ચખાણિ આઠ અથ નવ આગાર છઈ. તે માહિ પહિલા બિ આગાર આગઈ વખાણ્યા. લેવા લોવણં જે વિગઈ પચ્ચખાઈ બઈ તીણઈ ભાજનાદિક ખરડિઉ તે ભણી લગારેક લેપ તે વલી હસ્તાદિકિઈ ગાઢઉ લૂહિઉ વિગયની અવયવ દીસતા નથી. તે ભણી આલપ ઈમ લેપાલેપિ ભાજનિ પરી સંતા ભંગ નહી. ગિહત્યસં. તે ઊપરિ ૪ આંગુલ ચડિઉ. દૂધ દહીં તે નિવીતાં. સૂઝઈ સાઠ બિહું આંગુલેં ન સૂઝઈ ૧૧ઠીલઉ ગુલ ઘી તેલ જાં ભાત ઊપરિ એક આંગુલ ચઢઈ તાં સીમનિતા પછઈ વિગઈ થાઈ. અનઈ ગાઢઉ ગુલનઈ માંખણ પીલૂ નામઉ તરતાઈ. નવગઈનયા. મોટા ખંડ વિગઈ. ઈમ જે ગૃહીઈ સંસૃષ્ટ કીધઉ હુઈ તે નિવીનઈ પચ્ચખાણિ સૂઝઈ. અથ નાથનાતલા ચોપડી જે રોટી કીજઈ તે ગૃહસ્થ સંસૃષ્ટ કાંલિલિઈ સૂઝઈ. એ આગાર પ્રવાહ મહાતમાનઈ ઉરિક્ત ૦ ગાઢી વિગઈ. ગુલ પકાવાં નરોન રોટી ઊપરિ મૂકી વલી પરહી કીજઈ તે રોટી નિવીતી. આંબિલના ઘણી અનઈ સૂઝઈ. જે વલી ઢીલી વિગઈ રોટી થકી અલગી ન થીઈ કેતલા અવયવ લાગા રહઈ, તિહા એ આગાર નહી. ઉરિક્તવિ ન કહીઈ. તેહ ભણી અથ રાખ ગંધ ઊતારિવા ભણી આંગુલીનઈ પ્રાંતિ ઘૃતાદિ લેઈ લગાર એક ચોપડઈ. તે પડુચ્ચ કહીઈ. તિહાં જુ ધારઈ ઘી નામી ચોપડેઉ નિવીતાં ન સૂઝઈ. લહધૂઈ પોલી આંબિલિ ન સૂઝઈ. નિવીનાં પચ્ચખાણ. ત્રિવહાર જિ હુઈ તેહવઉ પચ્ચખાણ જીણઈ જીવિ ફિરસિઉ પાલિવં વેલા પહુતાં પછી ભોજનાકાલિ પચ્ચખાણ ચીંતારી. જે વિધિવંત જિમઈ તેહનઈ ઘણઉ લાભ હુઈ. એતલઈ પચ્ચખાણનઉ બાલાવબોધ ૧૭૭.

અથ પડિકમણાની બિધિ લીંખઈ.

પડિકમણાં પાંચ. પહિલઉ દેવસી. પરોઈય ૨. પરિકય ૩. ચઉમાસિય ૪. સંવત્થરિય ૫. તિહાં મૂલ પદિ સમલેણ સાવએણવિ ઈસ્યા અવશ્ય કરણઈ તુઆવશ્યક પડિકમણઉ કહીઈ. દેવસિયં તેહનઈ અતિ પડિકમણાસૂત્ર ગુણવાનઈ કાલિ સૂર્યનઉ અર્ધબિંબ હુઈ. તિસ્યઈ કીજઈ ૧ હિવ રાઈ પડિકમણઉ કરિવઉ. અપવાદ પદિ જેતીવારઈ કાલવેલા સાધી ન સકઈ તે તીવારઈ. રાત્રિ પહેલ્લ પ્રહર સીમ દેવસી પડિકમણઉ સૂઝઈ. અનઈ સૂર્યોદય આરંભી પહિલા પહર દિવસ સીમ. રાઈ પડિકમણઉ કીજઈ. અપવાદ પદિ વ્યવહાર સિદ્ધાંતનઈ અનુસારિ બિહું પહુર સીમ રાઈ પડિકમણઉ કીજઈ. ઈસી પરિઉ સ્વર્ગ અપવાદ જાણી વેલાઈ પડિકમઉ કરિવઉ.

હિવ સાયક પાખઈ પડિકમણઉ કીજઈ નહીં તે ભણી સામાયક વિધિ.

પહિલું લિખીઈ-પાછલિઈ પ્રહરિ દિવસનઈ પોસાલઈ આવી પાટલામુહપતીની પહિલેહણ કરી ધર્માચાર્ય ગુરુ કન્હઈ અથવા ઠણવારી આગઈ આવી પગ અનઈ ભૂમિકા મહંપતીસિઉં. ત્રિણિ વાર દષ્ટિપ્રદાનપૂર્વક પડિલેહી મુહપતી મુખ દ્વારિ બેવઈ હાથ જોડી ત્રિણિ વાર ભૂમિકા પડિલેહા પાટલઉ ડાવઈ પાસઈ મૂકી ઈચ્છામિ ઈત્યાદિ ભણી એક ખમાસણપૂર્વક સામાયક મુહુપતિયં પડિલેહિમિઈ સિઉં ઈસિઉં કહી 'ઈચ્છામિ ખમાસમણો' કહનઉ ખમાસણ દેઈ ઊગડૂ થકઉ વેદિકા માહિ બાહુ કરી મુહપતી પડિલેહી. એકણિ ખમાસણિ સામાઈયં સાવજગી જોગં ઈત્યાદિ વોસિરામિ સીમ્. ઈસિઉં સામાયક સૂત્ર ૩ વાર કહઈ. નંદિ સિદ્ધાંત માહિં ત્રિણિ નવકાર ગુણન પૂર્વક સામાયક દંડક ભણનઈ. તુ પછં ઈરિયાવહી પડિકમીઈ. આવશ્યક વૃત્તિ માહિં પણિ ભણિઉં છઈ. યથા કરેમિ ભંતેઽપ્પાણં વોસિરામિ ॥ જાવસાહૂ પજજૂ વાસામિત્તિક ઊણ પચ્છા ઈરિયાવહિ યં પડિકમઈ તુ. પાછઈ વિસ્તરઈ તુ વાંદણા દેઈ પચ્ચખાંણ કીજઈ. સક્ષેપઈ તું ખમાસમણ વંદનાપૂર્વક પચ્ચખાંણ કીજઈ. તુ પૂછઈ એક ખમાસણિ સિબ્ભાયે સંદિસાવેમિ બીજઈ ખં સિબ્ભાયં કરેમિ. ત્રીજઉ ખમાસેણ દેઈ આઠ નવકાર કહે કઈ પછઈ એક ખમાસણિક સણં સંઽ બીજઈક ઠાસણં પં સિબ્ભાયંકં પાંગુરૂણંસં ડિગાહેમિ પાગરણં સં કહી બઈસઈ. એતલઈ સંધ્યાની સામાયકવિધિ હુઈ ॥છા॥

હિવેં પ્રભાતિ ઈરિયાવહી પડિકમ્યા પછી પહિતુ ઉકવાસણં સંખ સ્ત્રી સમાલિંગના દિડ સ્વપ્ન તેહની વિશોધિ નમિત્ત કાઉસગ્ગ કીજઈ. ભોગસ્સ ૪ વીતવીઈ પારીનઈ એકલોક્કસ કહીઈ એતલઈ પ્રભાત સામાયક વિધિ હુઈ ॥ગા॥

હિવેં પ્રસ્તાવઈ ત પોષધ વેધિ કહીઈ. અષ્ટમી ચતુર્દશી પૂર્ણિમા અમાવાશ્યા પર્યુષણા દિ પસેસૂયગડાગવૃત્તિનઈ અનુસારિ અથ આવશ્યકવૃત્તિ માહિ ઉજ્જુ પોષધ શબ્દ રૂઢિં પર્વિઈ છઈ. પર્વ અષ્ટક્યાદિ તિથિ.

હિવેં પોસહ પડિલેહણ કરી પછઈ પહિરિયાં વસ્ત્રની પડિલેહણ કહી દિવસ અણ આથમિઈ મૂલવિધિ ઈરિયાવહી પડિકમી એકણિ ખમાસણિ પોસહ મુહુપતિયં પડિલેહિમિ. બીજઈ ખં મુહપતી પડિલેહી. ઊભો હોઈ એક ખમાસણિ પોસહં ઠઓમિ. ત્રીજા ખમાસણે પૂર્વક ઊભા હોઈ અર્ધ વિનત ગાત્ર હંતઉ. મુખિ મુહંપદી દેઈ ॥૩ નવકાર કહી કહઈ. ભગવન પોસહદંડક ઊયરાવઉ. ગુરુ કહઈ કરેમિ ભંતે પોસહં' એ સૂત્ર ગુરુમુખિ ૩ વાર ઊયરઉં પછઈ પૂર્વેલી વિધિઈ ઈમ જે સામાયક લિઈ. ॥ગા॥

હિયેં દિવસ પોસહની વિધિ કહીઈ. રાત્રિની પાછિલી લિં ઘડીઈ જાગી નવકાર ગુણતઉ. ઘરની ચિંતા મૂકી ગાઈ દોહનવેલા સમપૂં. ગુરુસમીપિ આવી વસ્ત્રપડિલેહણ અંગપડિલેહણ કરી ઈરિયાવહી પડિકમઈ. પાછઈ પૂર્વરાસિઈ પોષધ

ઊચરઈ પછઈ સામાયક કરી પડકમણં કોઈ વાસમઈ પરિકમણં કરઈ તુ પાછઈ સાધુ જિમ બહુ વેલ સંદિસાવેમિ, બહુવેલ કરેમિ. આચાર્ય ઉપાધ્યાય વાંદી સિબ્ભાય કરઈ. પરિલેહણં સંદિસાવેમિ. બીજઈ પરિલેહણં કરેમિ. પછઈ મુહપતી પરિલેહી અંગ પરિલેહણં સંઠ અંગપરિલેહણં કરેમિ. પછઈ મુહપતી પરિલેહી વેષાઉ પરિલેહી. વેણવીરીની સ્થાપના કરી મુહપતી પરિલેહી. ઉહી પરિલેહણંસંઠ ઉહીપરિલેહણં કરેમિ. પછં એકાંતિ ઉહી પરિલેહઈ સંથારાની ભૂમિ પુંજ એકાંતિક જેઉ વિરલઉ કરી પરિકળી ઈરિયાવહી પરિકમી સિબ્ભાય કરઈ. એ પોસહવિધિ જાણિવી. વિશેષ વિધિ શ્રી જિનવલ્લભસૂરિ વિરચિતઈઉ જાણિવી ॥છા॥

સામાયક કરવા પછી ગચ્છરીતિઈ જયતિહૂયણ ય નમસ્કાર કહી પાછઈ જય મહાભાગ આરંભી તિસંજ નમુત્યુ.

જયજયવંત હે મહાયજ મહાંત જેહનઉ જસ વલી જય હે મહાભાગ. મહાંત જેહનઉ ભાગ્ય છઈ. જયચિંતિત મનોવાંછિત ફલનઉદાયક જુ યસમત્ય. જય સર્વપરમાર્થનઉ જાણણહાર. જય જય જગવિશ્વનઈ તત્ત્વની ઉપદેસઈ તુ ગુરુ ગરિમ ગુરુ ગરિમાઈ કરી, ગુરુઉ છઈ. જયદુહત્યં જય દુખી જે સત્ત્વ પ્રાણી તેહનઈ, ત્રાણ શરણનઉ દાયક. તે કઉણ ? સ્તંભવકસ્થિત પાર્શ્વજિન ભવિયહ ભીમ ભવત્ય. ભવિકનઉ જે ભીમભવત્યે. ભવિકનઉ જે ભીમભવત્યે ભવિકનઉ જે ભીમભવ સંસાર હૂંતઉ ઊપનઉ છઈ જે ભયતે અવણં તા કહીઈ ફેડણહાર. અણંતગુણ અનંતાગુણ છઈ. તુ તિસં નમુત્યુ તુજનઈ. તિ સંજ ત્રિકાલ નમુત્યુ નમસ્કાર હુઉ પછઈ સર્વ સાધુ પછઈ સાહમ્મીનઈ વાંદૂ કહી ગોડહ લીયા હોઈ માથઉ ભુઈ ભગાડી સવ્વસ્સ વિદેવ સિય ઈત્યાદિ આલોયણઉ તસ્સુત્તરીસ કહી કાઉસગ્ગ કીજઈ. કાઉસગ્ગ માહિ જેઉ અતીચાર નાવઈ તુ ૮ નવકાર ચીતવી કાઉસગ્ગ પારી ભોગસ કહી મહુતી પરિલેહી બિં વાંદણાં દીજઈ, પછઈ આલોણઉ કરી સવ્વસવિ દેઠ પછઈ ખામણેકમણે ઈત્યાદિ પાસેહ પરિતમણઈ કહી ગુરુસ્યું પરિકમતાં ગુરુપરિક્કમહ ઈસ્યઈ કહઈ. ઈત્યં તસ્સમિચ્છામિ દુક્કં ભણી ભુઈ પઉ જં પાટલઈ અથ પઉછણઈ બઈસી. પરિકમણાસૂત્ર ગુણઈ. પછઈ ઊભા હોઈ અ આરાહણા એ ઈત્યાદિ કહી બિં વાંદણાં દેઈ ખામણઉ કીજઈ. વલી બિં વાંદણાં દેઈ શ્રાવક શ્રાવિકા એ ઉ ગાહ પાલક એ સામર્થિક, એક ગણધરનઉ શિષ્ય સમુદાય તે કુલ ત્રિહુ ગણધરનઉ શિષ્ય - સમુદાય તે ગણ. એરહઈ. વિષઈ જેમઈ કષાય કોધ માન માયા લોભ દિવસ - રાત્રિ માહિ કીધા, તે કષાય સઘલાઈ મન વચન કાંયે કરી ખામિ ખમાવઉ ॥ ૧ સવ્વસ્સંઠ સઘલાઈ. પનર કર્મભૂમિ માહિ શ્રમણસંઘનઈ જ કાંઈ અવહેલનાદિ ભાવિં કરી અપરાધ કીધઉ હુઈ તે સઘલું ઈ અંજલિ માથઈ હત્ય ચડાવી સર્વ ખમાવઉ. ઈહાં હૂતા તે પણિ ખમઉ. સવ્વસ્સજીં જે પૂર્વિહિ ઈરિયાવહી

પ્રસ્તાવિ ભણિયા તે સઘલાઈ જીવ તેહની રાશિ ભાવ. ઉધં ભાવઈં તુ દયા ધર્મનઈં વિષઈં. તિસિઉં મન આપણઉં. ઈમ સર્વ અપરાધ ખમાવી હઉંપણિ ખમઉં. અનઈં તે જીવ મઝ પરિખમઉં ઈમ ત્રિ હું ગાહનઉં અર્થ મનમાંહિ ચીંતવી કરેમિ ભંતે આલોણઈં. તસ્સુતરી. ઈત્યાદિ કમિઈં ચારિત્રાતિયાર દર્શનાતિયાર જનાતિયાર વિશુદ્ધ નિમિત્ત કાઉસગ્ગ ઉ કીજઈં. પહિલઈં કા. ૨ ભોગસ બીજઈં ૧ ત્રીજઈં ૧ ભોગસ. પહિલઈં કાઉસગ્ગિ પારી એક લોં કહીઈં, બીજઈં ૧ ત્રીજઈં ૧ ભોગસ. પહિલઈં કાઉસગ્ગિ પારી એક લો. કહીઈં, બીજઈં પુષ્કરવરં ત્રીજઈં સિદ્ધાણં પાઠઈં. સુય દેવયા અપરાધનાર્થ કરેં ઈત્યાદિ ભણી કાઉસગ્ગ કરી નવકાર ચીંતવી પારીશ્રુત દેવતાસ્તુતિ. પછઈં ક્ષેવ દેવતાસ્તુતિ કહી. મુહપતી પડિલેહી. બિ વાંદણાં દીજઈં. ઈછામો અણુસિદ્ધઈં અનુસૃષ્ટિ શિષ્યા ઈચ્છામો વાંછઉં ઈસિઉં કહી બઈંસી. નમો હિં સિદ્ધાણં કહી. નમો એ સ્તુતિ. નમોત્યણં કહી. ઈ કાં ભગવન સ્તવન ભણઉં. બીજી કહઈં સાંભલઉં. પછઈં એક જણ સ્તવન કહઈં. પછઈં આચાર્યદિક વાંદઈં. એતલઈં દેવસી પડિકમણઉં દેવ વાંદતા આંતરણી ન હુંઈ. દેવસી પાયચ્છિત્તવિં કાઉં કારઈં. ગીતાર્ય ચીંતાઈં. જુ દ્રોપદનઉં કાઉસગ્ગ ૪ ભોગસનઉં કરઈં. પછઈં ઉ નવકાર શુકસ્તવ ભણી જાવંતિ વેઈંયાઈં. જાવંતિ કેઈં સાહૂનામોહં પાશ્વનાથ લઘુસ્તવન જય વીરાય સિરથંભણ યદ્દી ઈત્યાદિ થાંભણા પાશ્વનાથનઉં કાઉસગ્ગ એ ગચ્છરીતિ ભણી એતલઈં દિવસ પડિકણાની વિધિ હુઈ. ॥

હિવેં રાઈં પડિકમણું ઈમ જિ પણિ વિશેષ પાછિલી રાત્રિઈં જિમ કોઈં જાગઈં નહીં તિમ ઊઠી સામાયક શુકસ્તવ દુઃસ્વપ્નાદિ વિસુદ્ધિ કાઉસગ્ગ ઈત્યાદિ. પાછિલી રાત્રિઈં પાસહના ઘણી સંથાર ઉવટ્ટણ કી સંથારઈં. ડાવી પાસઈં જુ જિમણં ઈં પાસઈં. જિમણાઈં તું ડાવઈં પાસઈં ફિરતાં મા કુણ ? સલહલાદિક વિરાધિયા હુઈ. તે ભણી સંથારા ઉવટ્ટણાદિક આલોઈઈં. ઈમ પરિયટ્ટણકી. વાર વાર બિહું પારોં ફિરવઉં કીધઉં. આ ઉહણકીય નિદ્રામાહિ પસારિયા અંગે ભણી સંકોચના કીધી. પસારણકીં સંકોચ્યા અંગ મોકાલા કીધા. છપ્પઈંયા સંઘટ્ટણકીય. જૂ ચંપાણી અવુરક વિસયઈં કાઈં કીય જોયા પારવઈં લહુડી વડી નીતિ કીધી. પછઈં સવ્વ સવિ કહી બઈંસી. પડિકમણીસૂત્રગુણી તસ્સ ધમ્મસ્સ કેવલિપત્ર તસ્સ એ પદ શ્રાવક કહઈં. અપ્પુદ્ધિઉમિ આરાહણાએ વિરોમિ વિરાહણાએ. વિરોમિ વિરોહણાચ્છ એ કહ્યા પછી બિ બાંદણાં દેઈં ખાંમણઈં કરી વલી બિં બાંદણાં દેઈ. આયરિ ઉવબ્ભાએ ઈત્યાદિ ઉ ગાહ કહી કરેમિ ભંતેં આલોણઉં' તસ્સુતરીક કીજઈં. તેહ માહિ છ માસી તપ ચીંતવીઈં શ્રી મહાવીરનઈં તીર્થિ છમાસિ ઉકષ્ટઉં તપ વર્તઈં. રે જીવ ફરી સકઈં નસ એક દિન ઊણાં તાં જોઈં ઉગુણત્રીસે દિવસે ઊણા છ માસ હુઈ. ઈમ પાંચમાસી ૪ માસી ત્રિમાસી બિમાસી એક માસ. એક દિણિ ઊણાં તાં જાંતે રે

દિવસે ઊણા. ચઉગી, મ કરી સકઈ. બત્રીસ ત્રીસમ નાં જો દસમ અષ્ટમા ષષ્ટ ચઉથ. તઉ પાછઈ આંબલિ નિવી એકાસણઉ પોરસિસીમ તાં પૂછીઈ જાં નઉકારસી જિહાં કરઈ તે પચ્ચખાંણ. મનમાંહિ ચીતવી નમો અરિહંતાણં કહી. કહી લોગસ ૧ કહી મહુપતીય૦ બિં વાંદણાં દેઈ, પચ્ચખાંણ કરઈ. ઈત્યા મોઅણું સદ્ધિં કહી ગોડહલીયા થઈ સંસારદાવા પર સમઈ-ઈત્યાદિ સ્તુતિ કહી. નમોત્થણં કહી ઊભા હોઈ, દેવ વાંદીઈ. એતલઈ રાત્રિપડિકમણઉ હુઉ ॥છા॥

પછઈ કમ્મભૂમિ અદ્ધાવયમિ ઉસભો ઈત્યાદિ ગુણી પ્રકાશિં થઈ હૂંતઈ પડિલેહણ કીજઈ ॥છા॥

હિવેં પાખી ચઉમાસી સંવત્સરીની વિધિ કહીઈ દેવસી પડિકમણઈ જુ વંદામિ જિણે ચઉવીસં કહિઉં હુઈ તઉ એકઈ ખમાસણિયં ઈત્યાકરિણ સંદિસહ ભગવર્ન પરિકય મુહપત્તિયં પડિલેહિમિ. ચઉમાસઈ ચઉમાસી. સંવત્સરિ સંવત્સરિયં. પડિલેહિમિ બીજઈ ખમાસણિ મુહપતિ પડિલેહી. બિં વાંદણા દેઈ સંબંદા ખામણેણં. અ !

પરિકયં ખામેમિ ॥૧ા॥

માથઉ ભુઈ લગાડી પનર સત્હં દિવસાણં. પનર સત્હંરાઈણં ઈસિઉ કહી. પછઈ જો મે પરિકઉ દિવિ તિઈ ઈત્યાદિ કહી બિં ઠાણાં હેઈ. દેવસીયં આલોઈયં પડિક્કંતા પ્રત્યેક ખ્યામણેણ.

પખિયં ખામેમિ. ઈસિઉ કહી પ્રત્યેક ખામણં કીજઈ. પછઈ બિં વાંદણાં દેવસિયં આલોયં પડિક્કંતં પડિક્કમાવેહ ઈસિઉ ભણી કરેમિ ભંતે - ઈત્યાદિ

ઈચ્છામિ ઠામિ કાઉસગ્ગં. જો મે પરિકઉં ચઉમ્માસિઉ સંવત્સરિઉ. અઈયારો કો ઈત્યાદિ કહી તસ્સુત્તરી કહી કાઉસગ્ગ કીજઈ. એક શ્રાવક ખમાસણ દેઈ ભણઈ. ભગવન સૂત્ર સંદિસાવં. બીજઈ ખમાસણિ સૂત્ર કાઢઉ. પછઈ હાથે જોડે ઊભઉ થકઉ નવકાર કહી પડિકમણાસૂત્ર ગુણઈ. બીજી કાઉસગ્ગિં સાંભલઈ. જુ મહાતમા સરિસા પડિકમીઈ તુ ત્રિણિસઈ સાઠિ પાખીસૂત્ર સાંભલીઈ. સૂત્રનઈ પ્રાંતિ સઘલાઈ કાઉસગ્ગ કરઈ. સૂત્રપૂરઈ હુયઈ નવકાર કહી કાઉસગ્ગ પારી ત્રિણિ નવકાર કહી બઈસી પડિકમણાસૂત્ર ગુણઈ. પડિક્કમે દેસિયં સજં-તિહાં પરિકયં. ચઉમાસિયં સંવ૦ સૂત્ર ગુણમ્યા પછી મિઆ૦ કહી એક ખમાસણ દેઈ કહઈ ઈચ્છાકરેણ સંદિસહ ભગવન મૂલ ગુણ ઉત્તર ગુણ અતીયાર વિસુદ્ધિ નિમિત્તુ કાઉસગ્ગ કરઉ. ઈત્યં. ઈચ્ચું ભણી કરેમિ ભંતે આલોણઉ. તસ્સુત્તરી ઈત્યાદિ ભણી કાઉસગ્ગ કીજઈ. પાખીઈ ત્રિણિસઈ ચઉમાસઈ પાંચસઈ સવચ્છરીઈય અદ્ધોત્તર સહસ ઊસાસા બાર વીસ ચ્યાલીસ ભોગસ્સુ જોં ચાંદસ નિમ્મલયરા સીમ પછઈ નઉકાર ચીતવી નઉકાર કહી - કાઉસગ્ગ પારી આપી લોગસ કહી બઈસી મહુપતી પડિલેહી ર બાંદણા દેઈ

સમાપ્તિ ખામણઉં કીજઈ. આરિપાર ખમાસણ દેઈ ર ત્રિણિ. ત્રિણિ નઉકાર કહીઈ. એ આરિ બોલ વાંદણાં. કહીઈ. તઉ પાછઉં ઈચ્છામો અણુસદ્ધિ. ઈસિઉં ભણી નિત્યારગ પારગા હોઉ - એ ગુરૂવચન સાંભલી આધઉ દેવસી પડિકમીઈ. કેવલે ભુવન દેવતા કાઉસગ્ગ થુઈ અધિક કહીઈ અઝિતશાંતિસ્તવવ કહીઈ. લઘુસ્તવન ઉવસગ્ગહરં કહીઈ એ પાખી પડિકમણાની વિધિ ॥૭ા

હિવેં સામાયક પોસહ પારવાની વિધિ લિખીઈ કણવીરી અથવા ગુરૂ આગઈ. મુહપતી પડિલેહી કહીઈ. સામાઈયં સામાઈયં પારંમિ. વલી ગુરી કહઈ. આયારો નમુતવ્યો. પછઈં ૩ નવકાર કહી ગોડહિલીયાં હોઈ ભયવંદસન્ન ભદ્રો. ગાહ કહીઈ. તેહનું વખાંણ. ભગવન દશાંર્ણભદ્ર. સુદર્શન થૂલિભદ્ર વયરસ્વામિ પ્રમુખ કિસ્યા છઈ. જીણેં સફલ કીધઉ ઘરનઉ ત્યાગ કહીઈ. સંયમસ્યા ભણી દશાંર્ણભદ્ર સુદર્શન તીણઈં જિ ભવિં મોક્ષ ગયા. થૂલિભદ્રનઈં વઈરસ્વામિ દેવલોકિ જઈ ત્રીજઈં ભવિ મોક્ષ જાસિઈ. તઈય ભવાઈકમણં ન કરંતિ. જુગપ્પહાણ આયરિયા અજ્ઞ સુહમ્મપ્પ ભિઈ. તેણેવ ભવે ગયા મોરકં ॥૧૧

સાહુ એવંવિહ । હુંતિ સાધુ એહવા હુઈં ૧ સાહૂણં વં૦ સાધુતઈં વંદનિઅ સંકિતપણઈં પાપ નાસઈં. ઈહાં નારાયણનઉ દષ્ટાંત જાણિવઉ. કી૦ પ્રાસુ કદા વ લગી નિર્જરાકર્મની હુઈં. ઉવ૦ જ્ઞાનાદિકના ધરણહારનઈં ઉવગ્રહ ઉપષ્ટં ભ હુઈં ॥૨ા છા ઉમ૦ છદમસ્થ જીવનઈં કેતલઉં પાપ સાંભલઈં ?

હિવેં જે પાપ ન સાંભરઈં તેહનઉં મિચ્છામિ દુક્કડહુ. જં જં. જ કાંઈ પાપ પાહૂં ઈમ નિ કરી ચીંતવિઈ. જ કાંઈ પાપ વચનિં કરી ભાખિઉં. જ કાંઈ અશુભ કાંઈ કરી કીધઉં. તેહનઉં મિચ્છામિ દુક્કડ હુ સામાઈય. પા૦ સામાયક પોસહ કરતાં જીવનઈં જે કાલ જાઈં તે કાલ સફલ જાણિવઉ. થાકતઉ સંસારફલ હેતુ. વલી પોસહ પરિવાની વિધિ મહુંપતી પડિલેહી ભગવન પોસહ પારાવેહ. ગુરૂ ભણઈં. પુણોવિ કાયવ્વે. શિષ્ય કહઈં. પાસઈં પારેમિ. ગુરૂ કહઈં આયારો નમુતવ્યો ઈથ્યં કહી ૩ નવકાર કહી પોસહ પારઈં. ઈતિ સામાયક પોસહ પારણવિધુ ॥૭ા

હિવેં સામાયક-સૂત્ર વખાણીઈં. કરેમિ ભંતે૦ કરેમિ કરઉ તે ભગવન ગુરૂનઉ આમંત્રણ. સામાઈયં સમસ્ત જ્ઞાનાદિ ગુણ. તેહનઉ આય-લાભ સમાઈં તે ભણી-સામાયક કહીઈ. તે પણિં એકદેસી સાવધ યોગ. પ્રત્યાખાંમ ન હુઈં સાવજઝં જોગં પચ્ચખામિ. સાવધ વ્યાપાર તે બિહું ભેદે એક જાવજઝી વી બીજઉં બિં ઘણી પ્રમાંણ. જાવ નિયમં પજઝવા સાંમિ જેતલઉ કાલ પ્રતિ રહિઉ, તેતલઉ કાલ. હઉજઝવાસું પાલઉં જઘન્ય પદિ બિં ઘડી ઉત્કૃષ્ટઈં નુ જાવજઝીવ સીમ એ નીમ કેહઈં ૨ ભાગઈં છઈં તે કહઈં દુવિહં. તિ વિહેણં. દ્વિવિધ. ત્રિવધિઈં. પહિહું ત્રિવધનઉ સ્યું અર્થ મણેણં વાયા એ કાએણં મન વચન કાંઈ કરી.

સ્યું અર્થ બિહું ઘડી લગીઈં પાપ આપણપે કરઉ નહી. અનેરાં પાહઈં કરાવઈં નહી પણિ અનુમતિઉં. નેમ શ્રાવકનઈં પલઈં નહી. એ છ બોલ ઊપરિં શ્રાવકના તેર કોડિ સઈં ભાગાં. વલી ઊપરિં ચઉરાસી કોડિ બાર લાખ સત્યાસી સહસ્ર બિસિઈં. ૧૩૮૪૧૨૮૭૨ ૦૦ એતલાં ઊપજઈં. તે પ્રવચન સારોદ્ધાર થકા જાણિવા. તસ્સ ભંતે જે અગઈં પાપ લાગઈં છઈં ॥ તે હું ભંત હે ભગવાન પડિક્કમાસિ. હું પડિકમઉ મનમાહિ મિચ્છામિ દુક્કડ દિઉ. નિંદામિ આત્માસાખિ નિદઉ. જે પાપ કીધઉ, તે ગુરુસાખિગારવઉ. હિવે અતીત સાવધકારક. આપણઉં વોસિરઉં. ઈતિ સામાયકદંડક અર્થ હૂઉ.

હિવે સકલ અતીચારની ભણી. પડિકમણાસૂત્ર કહીઈં છઈં ॥૭॥ વંદિતું સવ્વ સિદ્ધે

ઈત્યાદિ વંદિતુ વાંદી કઉણ સવ્વ સિદ્ધે સિવે તીર્થકર અનઈં સિદ્ધ. જે મોક્ષિ પહુતા પછઈં ધમ્માચરિએય. ધમ્માચાર્ય ગુરુ વકારઈં તુ ઉપાધ્યાય. બાર અંગની વાચા દાયક તથા સવ્વ સાહુય અઢાઈં દ્વીપ સમુદ્ર માહીં સર્વ સાધુ વાંદીનઈં. ઈચ્છામિ વાંછઉ. કિસિઉ પડિક્કમિઉંય પડિકમવા નિવર્તિવા. કિસા હું નઉ. સવગ ધમ્માઈં ચૌરસ્સ શ્રાવકઉ ધર્મ. બાર વ્રત રૂપ સ્થૂલ પ્રાક્ષતિપાત મૃષાવાદ અદત્તાદાન સ્વદારસંતોષ અથવા પરદાર પરિહાર પરિગ્રહ પરિમાણ ૫ પાંચ અણુવ્રત દિગ્પરિમાણ ૬ ભોગપભોગ ૭ અનર્થદંડ એ ત્રિણિ ગુણવ્રત ૮ સામાયક ૯ દેસાવગાસિક ૧૦ પોષધ ૧૧ અતિથિ સંવિભાગ ૧૨ એ ચ્યારિ શિષ્યાવ્રત ઈણેં બારે વ્રતે જે હૂઉ અતીચાર તે હૂંતઉં. નિવર્તિવા વાંછું ॥૧॥

હિવે સઘલાઈં વ્રતના આતીચાર કહીઈં.

જો મેઘવચાઈંયારોં જે મુઝને વ્રતનઉ અતીચાર લાગઉ. જ્ઞાન ૧ દર્શન ૨ ચારિત્ર ૩ નઉ સુહુમોય સૂક્ષ્મનઈં બાદરિં કરી ચઉવીસાસઉ અતીચાર તે કમ જ્ઞાનદર્શના ચારિત્રના આઠ આઠ કરતાં ૨૪ સમકિત્વના ૫ અનઈં ૬ બાર વ્રતના લેતાં ૮૯, વલી કર્માદાન ૧૫, સંલેખનાના ૫ તપાચરના ૧૨ વીર્યાચારના ૩. ઈમ મેલીતાં ૧૨૪ અચિચાર થાઈં. તેહ માંહિ જ કો અતીચાર નાનહઉ મોહું હુઉ-હુઈં તેહું નિવંઉ. આપસાખિ ગરહઉં પરસાખિ ॥૨॥ હિવેં પ્રવાહઈં પરિગ્રહદોષનું મૂલ તે ભણી કહઈં દુવિહે પરિગ્ગં બિહું પ્રકારે પરિગ્રહ. સચિત્ત દ્વિપદ ચતુષ્પાદાદિ. અચિત્ત દ્રવ્યાદિકનઉ સાવજતે સદોષ છઈં બહુવિહેં બહુવિધ અનેક પ્રકારે આરંભ. પ્રાણાંતિપાતાદિ કારાં કરતાં ચકારઈં તુ અનુમોદતાં જે અતીચાર લાગઉ પડિક્કં તે સર્વ પડિકમઉ. અતીચાર પાપથી નિવર્તઉ. દેસિયં રાઈંયં પરિક્કયં ચઉમાસીયં સંવત્સરીયં ઈમ સઘલેં પદે કહિવઉ ॥૩॥

હિવેં જ્ઞાનાચારના અતીચાર કહીઈં. જ બદ્ધમિં જે બાંધિઉં જ્ઞાનીવરણી

કર્મ પાંચે ઈંદ્રીએ કરી ચઉહિકં ૪ કષાય કોષ નામ માયા લોભેં કરી અપ્પ સત્થેહિં
અપ્રશસ્ત પાડૂઈ ભાવિં કરી. રાગેં દષ્ટિ રાગાદિં કરી. દોસેં દ્વેષ અપ્રીતિ ભાવિ
કરી જે કમ્મ બાંધિઉં તેહઉં નિંદઉં ગરહઉં. જ્ઞાનાતિયાર કિમ હુઈ ? જ્ઞાનની જે
અવહીક્ષના તે જ્ઞાનાતિયાર ઈંદ્રીએ કરી હુઈ ॥૪૥॥

હિવેં દર્શનાતિયારના આઠ અતીચાર કહીઈ. આગમણેનિં મિથ્યાત્વીના
રથયાત્રા બાજી જોવા ભણી આવઈ. આગમણે ૧ ગિગ્ગમણે તે જોવા ભણી નીકરઈ.
૨ ઠાણા મિથ્યાત્વીનઈ દેવકુલિ જઈ ઊભઉ રહઈ. ૩ ચંકમણે તિહાં નાટકાદિ
જોયા ભણી ઉરઈ પરઈ ફિર ૪ અણોભોગે અસાવધાનપણઈ. પાપ અભિઉ
રાજાદિકનઈ અભિયોગિ ૬ નિયોગિ શ્રેષ્ઠિ પદનઉ નિઉગવ્યાપારિ. વ્યાપાર કરતાં
જે પાપ બાંધિઉં, પરિં તે પાપ સર્વ દિવસનુ પરિકમઉં ૫.

હિવેં સમ્યક્ત્વના અતીચાર આલોઈઈ. સંકાકં જીવા જાવાદિ નવ તમ્મનઈ
વિષઈ સંદેહનઉ કરિવઉ. ધર્મ સાચઉ કિં કૂડઉ તે શંકા ૧. પરદર્શનીના ગુણ દેખી
અભિલાષ ઉપજઈ તે આકાંક્ષા ૨. ધર્મ ઊપરિ સંદેહ મલમલિન વસ્ત્ર સાધુના દેખી
નિંદા કીજઈ. તે વિતિ કિ દર્શનીના અતિશય દેખી પ્રસંશા કરઈ ૪ કુલિંગી તું
પરિચઉ મૈત્રીકરણ ૫. એ પાંચ સમક્તિના અતીચાર માહિ જ કો લાગઉ હુઈ. તે
દિવસ સંબંધી યા પરિકમઉં. એ સમકિત્વ પાલતાં અવિરતઈ શ્રેણિકાદી તીર્થકરપદ
લહસ્યઈ ૬.

હિવેં ચારિત્રના તિ ચારના અતીચાર કહઈ. છક્કાસં ઇદવી અપ તેજ
વાય વનસ્પતિ ત્રસ જીવનિકાય છ તેહનઉ સમારંભ. પયણેં તે પચાવતાં ચકરાઈ
તુ અનુમતી લગી. જે દોષ લાગા તિ કિમ. અત્રં આપણઈ કાજિ પરં
પ્રહુણાદિકનઈ કાજિ. અભં આપનઈ પરને બિહું ભણી ભોલપણ લગી સાધુનઈ
અત્ર પચી દેતાં મૂહનઈ પુણ્ય હોસ્યઈ. ઈસી પરિં આપ અનઈ પરદર્શનીનઈ કાજિ
એકઠૂં પચી દિઈ. અથ છક્કાયસં સચિત્ત ઇદવી. લવણાદિ ૧ અપકાય, જલ ૨
તેય કાય અગ્નિ સંઘૂષણ ૩. વ્યાકરણ ૪ વનસ્પતિ વનનઉમ છે દિવઉ નીંદીણ
સૂડણ ૫. ત્રસકાય કીડી કીડીનાં નગરાં ભાજિબા. પઉજિવા ખંડન પીસન અણછાણ્યાં
જલ ૬. પ્રમુખ ષટ્કાયા સાવઘ વ્યાપાર અનેરાઈ જ કે જીવ આરંભ કરતાં વિણસઈ
તિણિં કરી જે પાપ કીધાં તેહું નિંદઉ. પૂર્વિલી રીતિઈ ॥૨૥॥

હિવેં ચારિત્રાચારનું પરિકમણઉ ભણીઆં. પંવન્હં અણું મહાવ્રત હુંતા
અણુ લહુડા તે ભણી અણુવ્રતાદિક બાર વ્રતનું વિચાર કહીઈ. મહાતમાનઈ
જાવજમીવ. પાંચ મહાવ્રત કહીયા શ્રાવકનઈ પાંચ અણુવ્રત. ત્રિણિ ગુણવ્રત
જાવજમીવ કહિયા અનઈ સામાયક.

હિવે સાવગાસિક. ચારિ શિષ્યા વ્રત કિ ચારઈ પાલઈ. કિવારઈ નહી.

જિમ શિષ્ય વલી ૨ વિદ્યા અભ્યુસઈ તિમ સામાયક. દેસાવગાસિક વલી ૨ કરઈ. એ બાર વ્રતના અતીયાર દિવસ સંબંધીયા પડિકમઉ ॥૮॥

હિવેં પહિલું અણુવ્રત કહીઈ. પઠમે અણુવ્યંમીં પહિલઈ અણુવ્રતિ. થૂલ મોટા બેંદ્રિયાદિક જીવના નખ દાંત અસ્થિ ચર્માદિનકનઈ કારણિ જીવહિંસાની વિરતિ. આયં કિસિઈ હૂંતઈ અપ્રશસ્તભાવિં હૂંતઈ કોષાદિત ઉદયિં પામ્યઈ હૂંતઈ-પ્રાણાતિપાનનું વિષઈ પ્રમાદના પ્રસંગ લગી જે અતીયાર લાગઉ ॥૮ હિવેં તે અતીયારનાં મલેઈ કહઈ બહ બંધ. છ વિછેએ. બધ કહીઈ. કોષાદિકના વશિ લગી. દ્વિપદાદિકનઈ લાકડીઈ કરી. નિકર્કસ થાય દિઈ તે પધ અનઈ બંધ. રાહુ ઈ કરી બાંધિવઉં. ઠવિત્થેએ કવિચ્છેદ કાંન, નાદ ગલ કંબલનઉં છેદિવઉં. અઈભારે અધિકઉ ભાર ઊંટ પોઠિ રાસભ વેસરનઈ જેતલી શક્તિ હુઈ તેતલાનું અધિક ભાર. લોભિઈ વાહિઉ ઘાતઈ.

હિવ ભત્તપાણવુચ્છેએ ભાંતપાણીનઉં. નિવારિવઉ અથ વેલા ટાલી દીજઈ. એ પહિલા વ્રતના ૫ અતીયાર માહિ જે કાંઈ પાપ લાગઉં. પહિકકં તે દિવસ સંબંધિ ઉ પડિકમઉં. મૂંલિ ગૃહસ્થ આપણા પુત્ર પુત્રી ભાર્યા દાસ દાસી ઘુરિ લાગઈ. તિમ આસંક માહિ રાખઈ. જિમ બાંધ્યા કૂદા પાખઈ સ્વયમેવ આજ્ઞા માનઈ. થોડા નિમ બાંધીઈ. જિમ ગલવૂઉ ગલઈ પાલેવણઈ લાગઈ. તત્કાલ છૂટઈ. બલદ ઊટનઈ તેતઉ ભાર ઘાતીઈ. જેતઉ સુખિઈ ઊપાડઈ. વારિપાણીની ચિંતા વેલાઈ કીજઈ. તેહનાં વઈદા કરાવીઈ. તહી દયાસહિત ઠરાવીઈ.

હિવે શિષ્ય પૂછઈ. શ્રાવકનઈ જીવ મારિવા નેમ છઈ. તુ બધબાંધાતિ કરતાં સ્યું દોષ ? ગુરૂ કહઈ. સાંભલિ વચ્છ, વ્રતના અંતરંગ બાહ્યાનું જિ વારઈ બધ બંધાદિ કરઈ તિ વારઈ દયા નથી. તે ભણી અંતરંગિ જુ જોઈઈ તુ વ્રત ભાગઉ. પણિ તે કૂટતાં આફખાખન સબલ લગી મૂઉ નહી તે ભણી બ્રાહ્મપણઈ વ્રત આખઉં રહિઉ, તુ કાંઈ ભાગઉ. કાંઈ આકઉં. તે ભણી અતીયાર કહીઈ. ઈમ સઘલે અતીયારનઉ ભેદ જાણિવઉ. એ પહિલા વ્રત ઊપરિં સૂરનઈ ચંદ્રની કથા જાણિવી. ॥

૧. ૧૦

હિવેં બીજઉં અણુવ્રત કહીઈ. બી અણુવ્યંય મી બીજઈ અણુવ્રતિ મોટઉં અલીક ન બોલીઈ. તેહના પાંચ ભેદ. નિર્દોષ કન્યાનઈ સદોષપણઉં એ કન્ઝાલીક ૧. દ્વિપદ સઘલૂઈ એ માહિ આવિઉં. થોડઉ દૂધ દેતી ગાઈનઈ ઘણું દૂધ દેતી કહીઈ. ઈમ ચઉષ્પદ વિષઈઉં સર્વ ગવાલીક બીજઉ ॥ ૨. પારકી ભુઈનઈ આપણી કહીઈ. એ ત્રીજઉ ભૂમિનઉ અલીક ૩. ઠવણી મોસઉ ધનાદિક ઉલવીઈ. ૪ કૂડી સાખિ દિઈ તે પાંચમઉ. ૫. એ પાંચઈ નાંમ લેઈ કહ્યાં. અનેરાઈ કૂડા રહા કાઢિવા. વેસાસ ઘાત ઈત્યાદિ. મોટાં કૂડાં ન બોલિવાં. એ આયરિય. અપ્રશસ્ત પાડૂઈ. ભાવિં કરી

ઈત્યય. એહ વ્રતનઈ વિષઈ પ્રમાદનઈ પ્રસંગિઈ કરી અતીયાર જાણિવા. ॥૧૧. એહ વ્રતના અતીયારનઉ પ્રતિક્રમણ કહીઈ. સહસાં સહસાત્કારિ અણવિમાસિઈ કહઈ તૂં ચોર એહવઉ આલ દિઈ. તે સહસાભ્યાખ્યાન જાણિવઉ ॥૧૨॥ હસ્સ...એકાંતિની વાત સાંભાલી પ્રકાસઈ અથવા કહિવઉ મર્મ પ્રકાસઈ. તે બીજઉ અતીયાર-કહીઈ. કલત્ર અથવા મિત્રઈ આપણી છાની વાંત કાંઈ કહી હુઈ તે અનેથિ પ્રકાસિઈ, તે સ્વદાર મંત્ર-ત્રીજઉ અતીયાર ૩. એતલઈ જે સાચઉઈ વચન. પરપીડાકારીઉ તે કૂડઉ. મોસવ એ સે અણજાણ્યાઉ સહ મંત્ર અનેરાનઈ. સાખવઈ. અપાયપાડીયા ભણી. એ મૃષોપદેસ. ચઉથઉ અતીયાર ૪. કૂડાં લેખ લિખઈ. નિસિ ભેદ સઘલુ એહ માહિં આવ્યઉ. ઈમ બીજઈ પ્રતિ જે પાપ લાગઉ તે સર્વ પડિકમઉ. ઈહાં વસુ અનઈ નારદની કથા જાણિવી. ૧૨

હિવેં ત્રીજઉ, અણુવ્રત કહીઈ, તેઈ એ અણુવ્યયંમીં ત્રીજઈ અણુવ્રતિ થૂલ મોટઉ રાજનિગ્રાહ જીણઈ ઊપજઈ એહવહ જે દ્રવ્ય તેહનઈ વિષઈ પ્રમાદ લગી જે અતીયાર લાગ્યા ॥૧૨॥ તેના હડપ્પઉગેં સ્તેન કહીઈ. ચોર તેહં આણી હી પારકઉ તે હરિયાની જે વિરતિ. આયરીયં અપ્રશસ્ત ભાવિં કરી ઈચ્છ પ. એ ત્રીજા વ્રત-મોતી પ્રમુખ. બહુમૂલ્ય વસ્તુ લોભ લગી સુહગુ લિઈ. ૧૦ પઉગે ચોરનઈ ઊધારિં ધન દેઈ ચોરીનઈ વિષઈ પ્રેરાઈ ॥૨॥ તડપ્પડિરૂપે રૂડી વસ્તુ માહિ સામાન્ય વસ્તુ ભેલી વેચઈ કારિમી કસ્તૂરી પ્રમુખ ખરીનઈ મૂલિં વેચઈ. લવિંગ જાઈફલાદિકે દૂધના ભાતાદિઈ. એ સર્વ તત્ત્રપ્રતિરૂપ કહીઈ. ૩ વિરૂદ્ધ ગમણે ય પારકઈ દેસિ વચર લગી રાજાઈ ધાનવસ્તુ, જાતી રાખી હુઈ. અનઈ તિહાં લાભ દેખિ છાનઈ સિઉ જાયાઈ લોભ લગી વસ્તુ વેચઈ ॥૪॥ કૂડનુ લકુડમાણી કૂડા તોલાં કૂડાં માપ તિણિઉ છઉ અધિકઉ લિઈ દિઈ પ. ઈમે ત્રીજઈ પ્રતિ પાંચ અતીયાર પડિકમઉ. ઈહાં વકાશ્રેણિની કથા જાણિવી. ॥૧૪॥

હિવે ચઉથઉ વ્રત કહીઈ. ચઉથ્યે અણુવ્યયંમીં સંગ્રહીના અનેકવિધ ભેદ છઈ, તિહાં ગમન જાઈવઉ તેહનઉ નિષેધ વિરતિ. યાણિ કારણિ ઈહ લોકિં પરલોકિં અપકીર્તિ ઈત્યાદિ ઘણા દોષ છઈ. આયરિં અપ્રશસ્ત ભાવિ કરી. એ વ્રતનઈ વિષઈ પ્રમાદના પ્રસંગ લગી જિ અતીયાર લાગ્યા ॥૧૫॥

હિવે તેના મલેઈ કહઈ. અપરિગ્ગહીયા ઈત્તર. અપરિગૃહીતા વિધિ વા તિહાં ગમન-ઈત્તર થોડઉ. કાલભાડઉ દેઈ વેશ્યા આપણઈ રાખી ગમન કરઈ તે ઈત્તર કહીઈ. શ્રાવિકાનઈ પર પુરૂષની વાંછાઈ અતીયાર. અનઈ સઉકિનઈ વારઈ ભર્તાર સમીપિં જાતાં બીજઉ અતીયાર. સ્ત્રીનઈ અણંગ કહીઈ. કામ તેહની કીડા રામતિ. કરસ્પર્શાદિક, પરસ્ત્રીનઈ કરઈ અથવા ચઉરાસી કામાસનનઉ સેવિવઉ ૩. વીવાહ આપણા છોરૂ ટાલી બીજના વીવાહ જોડા વાડા કરઈ. સોભાગ લેવા ભણી

અથવા આપણીઈ અપત્યની સંખ્યા કરઈ. તુ લાભ નહીતર ચઉથા અતીયારના ભાંગા હુઈ ॥૪॥ તિવ્વ અણુરાગે આપણીઈ સ્ત્રી ઉપરિ જે તીવ્ર અભિલાષ અથવા કાંમ પોષયા ભણી સબલાઈ નઈ કાજિ ભાંગિ અહિકીણ ગુટીકા રસાંગ સેવઈ. દિવસિં કામ સેવા કરઈ. ઈત્યાદિ તીવ્ર અભિલાષ કાંમભોગ પાંચમઉ અતીયાર ઈમ ચઉથઈ પ્રતિ જે અતીયાર લાગા હુઈ તે સર્વ દિવસ સંબંધીયા પરિકમઉ. ઈહાં નાગિલની કથા જાણિવી ॥૧૨॥

હિવેં પાંચમઉ અણુવ્રત કહીઈ. ઈત્તો અણુવ્વએ પંચમેમિં એ ચઉથા અણુવ્રત પૂઠિઈ પાંચમઈ અણુવ્રતિ આયં અપ્રશસ્ત ભાવિ કરી પરિમાં પરિગ્રહનઉ પરિમા ૫ લાંચિઉ હુઈ. ઈત્યં ઈહાં પ્રમાદના પ્રસંગ લગી ॥છા ૧૭.

હિવેં એહ જિના પાંચ અતીયાર કહીઈ. ઘણ, ધન, ખિત્ત, વત્તૂં ધન. ૧ બિહું પ્રકારે ગણિમ જાઈફલાદિ.

૧. મતોલિઉં વેચાઈ ગુલાદિક ૨ મેય મવિઉં ચોપડ ભૂણવહન ૩ પરિચ્છેદ જેપરીખિઉં વેચાઈ અન્ન વચ્છાદિક ૪. એ ચિહું પ્રકારે ધન ધાન્ય સંખ્યાલંઘન પહિહું અતીયાર ૨૧. રિક્તુ વત્થૂ ક્ષેત્રના ૩ ભેદ. એક સત્તુ. જે ક્ષેત્ર સેલડીનાં અરહંતનઈ પાણીઈ નીપજઈ. ॥૨॥ ત્રીજઉ બિહું પાણીએ નીપજઈ. એ ત્રિવિધ ક્ષેત્રઉ.

હિવેં વાસુ કહીઈ. ઘર, હાટ, વખારિ પ્રમુખ તેહના ૩ ભેદ. એક ખાત જે નીપઉ ખણીઉં. ભૂમિ ગૃહાદિ બીજઉ ઉચ્છિત. જે ઊંચઉ વિણાવીઈ. અવાસહન ખાતોચ્છિત. જિહાં ખણિવઉ નઈ ચિણવઉ બે વાનાં કીજઈ ૩ ગામ નગરનું પરિગ્રહ તેહી વાસ્તુ માહિ આવઈ. અથવા ક્ષેત્ર એકનઈ નેમિ બિં ક્ષેત્રના સેઢા ભાંજી નેમ ભંગનઈ ભગઈ એક જિ કરઈ તિમ ઘર હાડ અધિક થાતાં ગેખી વિચિલી ભીતિ પાડી એક કરઈ. એ ક્ષેત્રવાસ્તુનઈ પ્રામાંણાતિકમ ૨ અતીયાર રૂપા સોની નઉ નેમ લીધઉ હઈ અનઈ રૂપા સોની સુહગાં ગેખી નેમભંગ ભણી ધરિં સ્ત્રીનઈ નામઈ કરી મૂકઈ એ ત્રીજઉ. અતીયાર ૩. કુવિય પરિમાણે કુપ્પ કહતાં ત્રાંબા પીતલનાં રાછ વાટલાં ઘાલી ખાટ, પાટલાદિક ઘરવખરી તે કુપ્પ કહીઈ. તેહની સંખ્યાનઈ નેમિ કુટિહન સુહગી દેખી ભાણી વાટલાં મોટાં કરાવઈ. મુહગઈ ભાંજી વેચઈ એ ચઉથઉ અતીયાર. ૪ દુપએં દ્વિપદ ગાડાં વાહણિ-દાસ દાસી ચતુષ્પદ ગૌ ઘોક્ષ-પ્રમુખ તેહનઉં પ્રમાણ લાંઘઈ. એ દ્વિપદાદિ પ્રમાણ પાંચમઉ અતીયાર. ૫ ઈમ પાંચ અણુવ્રતના ૨૫ અતીયાર કહીયા. તિહાં ૪ કાંઈ પાપ લાગઉ તે પરિકમઉ. ઈહાં કુવિકર્ણ તિલક શ્રેષ્ઠિ નંદરાજાની કથા જાણિવી. ॥૧૮॥

હિવેં પહિલઉં ગુણવ્રત દિગ પરિમાંણ કહીઈ. ગમણસ્સઈ પરિમાણં ૪ દિસી. ૪ વિદિસિ ઊર્ધ ૧. અપ. ૧. ઈમ દસઈ દિસિં. તિહાં જાઈવાનઉં પરિમાણ

કરઈ. આઠે દિસેં સઉ ર જોયણ મોકલું કરઈ ઊયઊં બિ જોયણ નીચઉં કોસ એક ઈમ દસઈ દિસેં પરિમાણ કરઈ. તેહના અતીયાર. ઊર્ધ, અધ, તિર્યક તેહની વૃદ્ધિ પ્રમાણનઉં. લાંબિવઉં અથવા નેમનઈ ભયઈ કાણુત્ર મોકલઈ. લોભ લગી તુહી અતીયાર ૩ વૃદ્ધિ ૦ એક દિસિનાં જોઅણ. બીજી દિસિ માહે વધારઈ. એ ક્ષેત્રવૃદ્ધિનઉં અતીયાર ૪. અંતરદ્વા સ્મૃતિનઉં વીસરવિઉં કિમ પૂર્વદિશિઈ સઉ જોઅણ ગયઉં અનઈ આધઉં જાવઉં છઈ. પણિ નિરંસઉં સ્મરઈ નહી. તિહાં જિઉં આધઉં જાઈ તુ અતીયાર પડિક્ક ૦ એ પાંચઈ અતીયાર પહિલઈ ગુણવ્રતિ નિંદઉં ગિરઉં એ વ્રત ઊપરિ સિંહ શ્રેષ્ઠિની કથા. ॥૧૯॥

હિવેં બીજઉં ગુણવ્રત ઉપભોગ પરિભોગનઉં પરિમાણ કહીઈ. મજઝંમિય સંમિય. મૂલિ તો શ્રાવક સદાઈ ફાસૂ આહાર લિઈ નહી તુ સચિત પરિ હરઈ તિમ જુ નહી તુ જે ગાઢા સાવધ ભક્ષ્ય અનંતકાય રાત્રિભોજન મધુ, મધ, માંસ, માંખણાદિ તે વર્જઈ અનઈ પ્રત્યેક મિશ્રુ ફલાદિકનઉં પરિમાણ કરઈ. તેહ માંહિ મજઝ કહતાં મદિરા ॥૧૧॥ માંસ ચકારઈ તુ ૨ બાવીસઈ અભક્ષ અનઈ બત્રીસ અનંતકાય. તેહનાં નામ કહઈ. વડ ૧ પીપલ ૨ ઉદંબર ૩ ૪ કચુંબર ૫. એ પાંચનાં ૫ ફલ. અભક્ષ મસાનઈ આકારિ સૂક્ષ્મ જવેં ભરિયા છઈ. તે ભણી અભક્ષ મધુ, મધ, માંસ, માંખણ ૪ વિગઈ અભક્ષ એક માહે. નિરંતર તદ્દર્શ અનેક જવ, સંમૂર્ચિમ ઊપજઈ વિલઈ જાઈ, તે ભણી અભક્ષ ૯ હીમ અસંખ્યાત અપકાય ભણી ટાલીઈ ૧૦. વીસ પેટમાહેલી સર્વ જીવનઈ મારઈ. વલી મરણાંતિ અચૈતપણું હૂઈ. તે ભણી અભક્ષ ૧૧ કરહા. અસંખ્યાત અપકાઈ ભણી સદોષ ૧૨. સઘલીઈ માટી અભક્ષસ્થા ભણી. ડેડકાદિક પંચેદ્રી જીવની ઉત્પત્તિ હુઈ. તે ભણી અથ આંમવાત પાંડુરોગાદિક ઊપજઈ. ૧૩. રાત્રિ ભોજન ઈહલોકિં પરલોકિં દોષ હેતુ અભક્ષ ૧૪. બહુ બીજ પંપોટાં રીંગણીનાં ઉલ અભક્ષ તેહ માહે જેતલાં બીજ તેતલા જીવ જાણિવા. ॥૧૫॥

અનંતકાય બત્રીસ અભક્ષ તે નામ આગલિં કહસ્યઈ. ૧૬. અથાણાં, બીલી, પ્રમુખ જીવોત્પત્તિ ભણી અભક્ષ ૧૭. ઘોલવડો જે કાયા ગોરસ માહે પડ્યા હુઈ તે અભક્ષકા. કાયા ગોરસ માહે મિલિઉં કડઉલ તિમ જિ જાણિવઉં ૧૮. વઈગણ કાંમનઈ દીપાવઈ. નિદ્રા પણિ ઘણી આવઈ. આકાર પાડૂઉં. દીસઈ તે ભણી અભક્ષ ૧૯. જે ફલફૂલમાં નામ ન જાણીઈ તેહી અભક્ષ. કિવારઈ? વિષાદિક ફલ ખવરાઈ તે ભણી ૨૦. તુચ્છ ફલફૂલી ફલી જીણઈ ઘણઈ ખાઘઈ તૃપ્તિ ન હૂઈ તે ભણી અભક્ષ ૨૧. જે અન્ન કુહિઉં. ગંધિ ઊપની તે વલિ તરસ તે અન્ન ૨૪. પહુર ઉપહરઉં ઉદનાદિક ૧૬. પ્રહર ઊપહરઉં દહી ઈત્યાદિ અભિક્ષ્ય. તેહ માહે જીવ ઊપજઈ તે ભણી ૨૨. એ બાવીસ અભક્ષ ટાલિવા.

હિવે ૨૨ અનંતકાય. તિહાં અનંતકાયનું લક્ષણ જાણિઉં. જોઈઈ તે કહઈ. ગૂઢ સર સંધિ પવ્વં સમભંગ પ. વ્યાખ્યા ॥ જેહની શિરા ગૂઢ દીસર સંતી નથી અનઈ સંધિ કહઈ અનઈ પર્વ જેહના ગૂઢ હુઈ તે પાંનડઉં, ડાલ, ડાંડી પ્રભૃતિ અનંતકાઈ સમભંગ. જે ડાલપાનડં ત્રોડીતઉં સમઈ ભંગિ ભાજઈ. અહી રંગ જેહ માહિં હીરતાનઉ ન હૂઈ. છિન્નર, હં છેદી મૂંક્યા પછી પાણી માટીનઈ યોગિં પાલૂઈ. જિમ ખિલો સાહી ૨૦ એહે લક્ષણે અનંતકાઈ જાણિવા તદ્દિં એહ થકઉં. ઊપરાઈઉં જેહની નસાસંધિ પર્વ દીસતાં હુઈ જે વિસમઈ ભંગિ ભાંજઈ. જેહ માહિ છત્રીસ નામ લેઈ કહ્યા. કેહા સૂરણ કંદ ૧ વજ્રકંદ ૨. ઈમ બીજાઈ કંદ જાણિવા. નીલી હલદ્ર ૩, આદઉં, ૪ નીલઉ ક્યૂર ઉપ, શતાઉરિ ૬, વિરાલી વેલિ ૭, કૂંચારિ ૮, ઘોહરિ ૯, ગિલો ૧૦, લસણ ૧૧, વંસકરેલાં નીપજઈ ૧૪, લોહુ પોયણિનઉ કંદ ૧૫, ગિરિકર્ણિકાવલિ ૧૬, નવાં ઊગતાં કિસલય ૧૭, ખરિસૂયા ૧૮, થેરકંદ ૧૯, નીલીમોથ ૨૦, સમરવૃક્ષની છાલિ. અનંતકાય પણિ બીજા અવયવ નહીં. ૨૧. ખેલહૂડા ૨૨ અમૃત વેલિ ૨૩, મૂલઉ ૨૪ ભૂમિકોડા-ઊપજઈ ૨૫. કહઉવ ધાનના અંકૂર ૨૬. ઢંક વાઘલઉ. શાક તે પહિલુ ઊગિઉ. અનંતકાય છેદ્યા પૂઠિ ઊગિઉ હૂઈ તે નહી ૨૭ સુખાલ જો મોટઉ હુઈ ૨૮ પલ્યંક શાક હુઈ ૨૯ ફૂલી આંબિલી જેહ માહિ ચીચક ઉસાવરિઉ ન હુઈ ૩૦ આલૂ ૩૧ પીડાલૂ ૩૨ એ બત્રીસ અનંતકાય જાણિવા. પુષ્પેય ફૂલ કઈરડાં મહુડાદિકની ચકારઈ નું ત્રસસં સત્કૃ પત્રાદિક જાણિવા. ફલેય ફલ જે પીલૂં, પીચૂં, આમણ, બોર પ્રભૃતિ એક માહિ કંથૂઆદિક, ત્રસ જીવ હુઈ. એ વસ્તુ સઈ માહિં ભોગવીઈ તે કહી.

હિવેં લાહરિં ભોગવીઈ તે કહઈ. ગંધ, મલ્લેય, ગંધ કહાતાં સુગંધ, દ્રવ્ય, કસ્તૂરી, ચોઆ, કપૂરાદિત. મલ્લેય, વાલઉ કેવડઉ પ્રભૃતિ ફૂલ ભોગ હેતિ વોવરઈ. તિહાં ફૂલિ જે તી પાંખુડી તેતલા જીવ ઉવભોગ પરી ભોગે એ વસ્તુનઉ ઉપભોગ પરિભોગ કરતાં બીયં બીજઈ ગુણપ્રતિ જે પાપ લાગઉં તે નિંદઉ. ॥૨૦॥

હિવેં સાતમા વ્રતના અતીયાર કહીઈ. સચિત્રેં જીણઈ સચિત્રનઉ નેમ લીધઉં. અથ સચિત્રનઉ પરિમાણ કીધઉં અનઈ અધિકઉં સચિત્ર લિઈ. તેહનઈ અનાભોગાદિ કારણ લગી સચિત્રહાર અતીયાર એક ॥૧. પડિબદ્ધે સચિત્ર હુઈ પ્રતિબદ્ધ કહીઈ. ભાગતઉ. જિમ કેહિનઈ. સચિત્રનઉ. નેમ હુઈ. અનઈ વૃક્ષ હૂંતઉ. ઊખેડી ૨ ગૂંદ ખાઈ આંબો રાયણ નીકોલી ૨ ખાઈ. તત્કાલ તે સચિત્ર પ્રતિબદ્ધ હાર બીજઉ અતીયાર ૨ અપ્પોલિય અપકવાસિઉં કહીઈ. જે આગિઈ કરી સંસ્કાર નહી કીધઉ જિમ ગોધૂમાદિકના આટા પીસ્યા પછી કેતા એક દિન તાઈ મિશ્ર થકઉ રહઈ જે ભણી શ્રી સિદ્ધાંતિ ઈમ કહિઉ અણયાલિઉ આટઉ શ્રાવણ ભાદ્રવઈ પાંચ દિન તાઈ મિશ્ર પછઈ ફાસૂ આસોમાસિ દિન ધકાતી માગસિર પોંસિ ૩ દિન.

માહાકાગુણિ પ પ્રહર ! ચિત્ર વૈશ્યાખિ ૪ પ્રહર જેઠિ આસાદિ ૩ પ્રહર મિશ્ર પછઈ ફાસૂકા ચઉ લોટ પીસ્યા ભણી ફાસૂની બુદ્ધિઈ રુલિઈ તુ અપક્કાષધિ લક્ષણ ત્રીજઉ અતીયાર. દુષ્પો લિએ૦ કાંઈ પાકઉ કાંઈ કાયઉ જિન ઉલાઉ બી પહુંક પાપડી તેહનું લક્ષણ તે દુ પક્કોષધિ ચઉથઉ અતીયાર ॥૪॥

તુચ્છો. તુચ્છ મુંગ ચઉલાની કૂલી ફલી જાં લગઈ બીજ સાંચરિઉ ન હુઈ તે ફલી. જુ ફાસૂ કરી વાવરઈ તુ તુચ્છોષધિ લક્ષણ પાંચમઉ અતીયાર. ૫ જેહનઈ સચિત્તનઉ નેમ હુઈ તેહનઈ એ પાંચ અતીયાર લાગઈ પડિ. એ આશ્રઈ જે પાપ લાગઉ તે પડિકમઉ વ્રત ઊપરિં ધર્મરાજાની કથા ॥૨૧॥

ગૃહસ્થા આજીવિકાનઈ હિતિ પનર કર્મદાંન આચરઈ. તે ભણી ભોગોપભોગ રૂપ પનર કર્મદાંનદના અતીયાર. બિહં ગાહેં કહઈ. ઈંગાલી વણસાડી૦ પાંચ કુકર્મઈ ગાલી અંગારકર્મ લાવિ અંગાર કરી વેચઈ. સોનાર, કુંભાર, લોહાર. ભાંડભૂજાં, ઈંટવાહ પ્રમુખ જેતલાં આગેના આરંભ લગી નીપજઈ. તે સર્વ અંગારકર્મ ૧. હિવ વનકર્મ ૧. વન કાપ્યાં. અણકાપ્યાં. લાંબ. સાગ આંબાના પાટ. કાષ્ટ પાના ફૂલ ફૂલની લા-ણા કંદવેસઈ, કાકડી કાછી કરાવઈ. ધાંન દલાવઈ, પીસાવઈ. આજીવિકા હિતિ ૪. રસાડી કર્મ. ગાડાવાહણિ. તેહના અવયવ ધુરી. ધૂંસર પ્રભૃતિ ઘડઈ, વેચઈ, એ શકટકર્મ, ૩. ભાડી. ઊંટ, બલદ માડલાં, ભઈસા, ખરા, વેસર, ઘોડાં, પારકઉ તિયાણઉ દેસાંતરિ આપ ચડાવીઈ આજીવિકા કીજઈ. તે ભાટક કર્મ ૪. ફોડી પૃથવી કુસિ કઉદાસી હલે કરી ખણાવીઈ. કૃયા, વાવિ, તલાવ, ખાડોખલી ખણાવીઈ. ઉડના કામ. પાષાણ ફોડિવા. શિલાવટમાં કામ એ સર્વ ફોટકકર્મ ૫. એ પાંચ કર્મ કહીયાં. હિવે પાંચ વાણિજ્ય દાંત., હાથીના આંબડાં વાઘવીવાત્રાના, ગાઈનાં આલાવર્મ. હિંગનઈ કાજિં બાંધડી બાંધતાં આલઈ. ચમરી ગાઈના ચમર સાંખ, સીપા, મોતી, નખ, કઉઢા, અસ્થિસીંગ, બીજઉઈ જ કાંઈ જીવના અવયવનું વાણિજ્ય તે દંતવાણિજ્ય કહીઈ. એ જવ આગરિ જઈ લિઈ તું ગાઢઉ દોષ ૧ લાખનઉ વાણિજ્ય લાખ ઘાહડીના ફૂલ. સાકૂડ, મણસિલ, ટંકણખાર.

એહે ઘણા જીવ મરઈ. ગુલીઈ ઘણા જીવનઈ વિણાસ ઉપજઈ. ઘાહડી, મઘમાહિ ભિલઈ. કસભૂઈ પણિ દોષ લાગઈ. ઈત્યાદિક સર્વ લાક્ષા વાણિજ્યમ માહિ, આવઈ ॥૨. રસવાણિજ્ય માંખણ, ઘી, તેલ, દૂધ, દહી, ગુલ, મધુ, મઘ, વસા. આમલ. વેતસ પ્રભૃતિ ઢીલી વસ્તુનઉ. વાણિજ્ય, રસવાણિજ્ય માહિ આવઈ ॥૩. કેસ, દ્વિપદ, મનુષ્ય, મોર, સૂડા, પ્રમુખ, ચતુષ્પદ, ગાઈ, ભઈસિ ઘોડા એહના કેશ વાણિજ્ય માહિ આવઈ ॥૪॥ વિસિવિસયં વિષવાણિજ્ય વિષયર. સર્પના થીર સાંગી, વચ્છ નાગા, હરીયાલો.

હિવેં કટારી, છુરી, બાંણ, ધનુંષસ કુહાડા, ખેડા સન્નાહ જરહિ જેહનઈ

બલિ-માહિ જીવનઈ જીપાવઈ ઘરઠી અરાહટના યંત્ર લોહડઉં સાબૂ નૂરી કુરંડ ભાંગિ અહિફીણ પોસ્ત. ઈત્યાદિ સર્વ વિષ વાણિજ્ય એ પાંચઈ કુવાણિજ્ય.

હિવ પાંચ સામાન્ય ૧૦ ॥છા॥ ૨૨. એવંખુ૦ યંત્રપીડન કર્મ ઘાણી, ઘરટ, કોલ્હ કરાવીઈ નીસાહ ઘરટી, ઊખલ, કાંકસી. પ્રભૂતિ. વીકઈ તે યંત્ર પીડનકર્મ કહીઈ નિર્લાછન. કર્મ ઘોડાબલદના નાક વીંધાવઈ, દધાવઈ, સમરાવઈ, ઊંટની પૂઠિ ગલાવઈ. કાન. કંબલ. પૂંછ, બેદાવઈ કર્મ આજીવિકા હેતુ ગાંધાવઉં લાબી ગામ લિંઈ. તેલારપણા અકરા ઈત્યાદિ નિર્ણાછન ૨. દવદાન કર્મ વ્યસન ભણી. અથ - ધર્માધર્મની બુદ્ધિઈ ૩. સરદહતલાય૦ યિણા ગિહૂં વ્રીહ સીચિવા ભણી. તલાવ-સરોવર દ્રહ ફોડાવીઈ. ઉલીયાવીઈ. નીક, ખંદક કોસ વલાવઈ. તિહાં અનેક પંચેન્દ્રિયાદિક જીવ મરઈ ૪. અસઈ પોસં ચ. અસતી પોષ અસતી જે કુશીલ હિંસક જીવ માર્જર મોર, કૂકડા સાલહીં દુષ્ઠ ભાર્યા પુત્ર પોસઈ અથવા વેચિવાનઈ હેતિ દાસ દાસી પોષઈ. માછી, કસાઈ તેલી, ચાગુરીસિઉં વ્યવહાર કરઈ. જે પાપી જીવ પોસાઈ તે અસકી પોષ કહીઈ. એ પાંચ સામાન્ય કર્મ ઈમ પનર કર્મદાંન ઉત્તમે વર્જિર્જવા ॥છા॥

હિવેં ત્રીજઉં અનર્થ દંડ ગુણવ્રત તિહાં દેહસૂજન ટાલી અનેરાનઈ કાજિ પાપકર્મિ કરી. આતમા દંડીઈ. તે અપધ્યાનાચરિત. અનર્થદંડ કહીઈ. મનમાહિ ચીંતવઈ. વચરીનઈ હૂંમારઉં. કાકુર થાઉં વઈરીના ગામ નગર બાલઉં. ઈત્યાદિ પાડૂ આંધ્યાન કરઈ. વલી બીજઉં ભેદ પાપકર્મના ઉપદેસ જાઉં. વૃષભ સમારઉં. ક્ષેત્ર ખેડઉં આગાદિ ઉ ઘોડા સમારઉં. ઈત્યાદિ ॥૨૩. અથવા પરનઈ આપતાં દોષ લાગઈ તે કહઈ. સત્યાઝા૦ શસ્ત્ર અગિ મુસલ ઊખલ યંત્ર ગાડલા જાણાની બાહરી, છાષાહરા પ્રભુત્તિ, કાષ્ટ, અરહટાદિ મંત્ર, સાપ, વીંછી ખીલિવાની. મૂલી, નાગફણી પ્રમુખ. ભેસેજઝો ઉસડ, વશીકરણ ઊચાટણાદિક ઘણા જીવનઈ વિજ્ઞાસ હેતુ દારિવણ્ય ટાલી. અનેથિં દીઘઉં. હુઈ. અથવા દિવરાવિઉં હુઈ. પરિ. તે સર્વ દિવસ સંબંધિઉં પરિક્રમકઉં ॥૨૪. હિવે ચઉથઉં ભેદ પ્રમાદ લગી અનર્થદંડિ લાગઈ તે કહઈ. ત્હાણુ વટ્ટણ. સ્નાન જે તેલખલિં કરી નાહીઈ. તિહાં જે અજયણા ત્રીસ જીવાકુલ પૃથવીઈ, બહુ બાદરેં દિહારેં અણછાણિઈ પાણીઈ જઈણા પાખઈ સ્નાન કીધા હુઈ ઘણાં ખલિ પાંણી લાંખ્યાં ઊગટણાં કીધાં સયરનામલની વાટિ રાખ માહિં ઘાલી ન હુઈ. હિવેં વન્નગ, વર્ણક કસ્તૂરી ચંદન કેસરના વિલેપન. અજયવણાઈ કીધા હુઈ. સટ્ટરવ શબ્દ વેણુંવંસાદિકે રાગના વણિ લગી સાંભલ્યા હુઈ દીઠેં વિચ્છિ આસન. માચી, પાટલાદિક આશ્રઈ જે પાપ લાગા અનેરા વાશ્યાપન શાસ્ત્ર, સપાપ જોયાં હુઈ. દ્યુત-કીડા, મદ્યાપાન, જલકીડા, હીવણાં, ભઈસા, કુડ, જેઠીઝૂઝાડ્યા, ચોર મારીસાં જોયાં. સતીના કાષ્ટ-ભક્ષણ જોયાં, રાજકથા, દેસકથા, ભક્તકથા,

શ્રીકથા કીધી. દેહ માહિં નિદ્રા, હાસઉ રામતિ, પાડઈ વાત કીધી. ઘી, તેલના ઠામ ઊઘાડાં મૂક્યાં માંહિ ઊંદિર, ગિરોલી, માખી, કીડી પડી મૂઈ ઈસી પરિં જે પ્રમાદિઈ કરી. પાપ કીધાં હુઈ. તે દિવસ સંબંધીઉં પડિક્કમઉં અનર્થદંડના ચ્યારિ પ્રકાર કાહિયા ॥ ૨૫. ॥ હિવેં એ વ્રતના પાંચ અતીયાર આલોઈઈ કંદખો. જે હિં વચનેં કંદર્પ ઊપજઈ. અથવા તેહવેં વચનેં હસતઉ કીડા કરઈ ॥ ૧ કુર્કુઈએ મુખ, આંખિ ભમુહિ કરી. પાડૂઈ ચેષ્ટા કરઈ. જીણી ચેષ્ટાઈ લોકનઈ હાસૂં આવઈ ૨. મોહરિ-અસંબદ્ધ વચન ઘણઉં બોલઈ ૩. આહિગરણ પાપનાં ઉપગરણ સજ્જ કરી મૂકઈ. ઊખલનઈ, મૂસલ સ્ત. નીસાહનઈ લોઢઉ. ઘરટીનાં બિં પુડ, માંકડી ઈમ મેલી મૂકઈ વિવેક હુઈ તુ-જૂજૂઆં કરી મૂકઈ. જિમ બોઈ નમાં ગઈ ૪. ભોગએ સ્તે. ભોગોપભોગ વસ્તુ મેલઈ. જિમના હવા ભણી. તેલ કંકોડી ઝાઝી મેલાં મૂકઈ. તે દેખી બીજઈ પ્રસંગિઈ નાહઈ ॥ ૫ દંડમિ એ અનર્થ દંડિ. ત્રીજઈ ગુણવ્રતિ. જે અતીયાર લાગા. તેદિંદઉં ॥ ૨૬ ॥ છાં ઈહાં સૂરસેનની કથા ॥ છા ॥

હિવેં ત્યારિ શિષ્યાવ્રત કહીઈ લહુડી બિં ઘડી સાવઘ વ્યાપાર મૂકી. સમતા પરિણામિ આત્મા રાખીઈ. તેહના અતીયાર કહીઈ. તિવિ હેદુ. ત્રિહું પ્રકારેદું પ્રાણધાન : કુવ્યાપાર જે સામયક લીધઈ. મનિ કરી. ઘરનઉ વ્યાપાર ચીંતવઈ ૧. વચનિં કરી સાવઘકઠોર વચન બોલઈ ૨. અણપડિલેહિઈ. અમજોયઈ ડીલના અવચવ ભાવઈ. તિમ હલાંવઈ ॥ ૩ ॥ અણવટ્ટાણ. અણપૂગઈ પારઈ. પારિયઉં. વીસારઈ અનાદરપૂર્વક સામયિક લિઈ. અસૂર સવારઈ લિઈ પારઈ ૪. સયવિહૂણે સામાયક લીધઉં નઈ વીસરી જાઈ. ન જાણઈ લીધઉં. કિનાં સામાઈએ. ઈમ સામાયિક પહિલઈ શિષ્યાવ્રતિ જ કાંઈ અતીયાર ઊપનઉં. તેહૂં નિંદઉં. ઈહાં શિષ્ય પૂછઈ. સામાયક લીધા પછી મન રૂંધી ન સકીઈ. મન પાડૂઈ વ્યાપારિં જાઈ તુ સામાયક ભાંજઈ. ઈમ એક પાપ અનઈ બીજઉં ભાંગાનઉં પાપ પ્રાયશ્ચિત વલી કીધઉં. જોઈઈ તે ભણી સામાયક લીધાં પાહઈ અણલીધઉં. ભલઉં તિવારઈ ગુરુ કહઈ જે ભણી સામાયક દુવિત્તિવિહેણ. ઈણઈ ભાગઈ લિઈ. એ માંહિ મનિ વચનિકાયક સ. સાવઘ કરઉ નહી કરાવઉ નહી. ઈસ્ય છે નેમ આવઈ તુ માંહિ એક નેમ કિ વારઈ. ભાંજઈ. તુ હી માંચ. આષા રહઈ. અનઈ મનના પાડૂઆ વ્યાપાર થોડા હુઈ. તુ મિચ્છામિ દુક્કડિઈ. સૂઝઈ. એહે કારણે જુ નિવારીઈ તુ હિવણાંનઈ કાલિં. ચારિત્રીઉ કો નથી. તે ભણી સામાયક લેવઉ. જિ લીધા પછી પાલિવાની ખપ કરિવી. હિવડાં સામાયક દીક્ષા એ સર્વ અભ્યાસ માત્ર જાણિવી. અભ્યાસક કરતાં કરતાં કિં વારઈ સૂધાઈ લાભઈ ॥ ૨૭.

હિવેં દેસાવગાસિક બીજઉં શિષ્યાવ્રત કહીઈ જે યોજન શતાદિક દિસ્તુત. યાવજજીવ કીધઉ છઈ. તેહ માંહિથી સંકોચી દિહાડી ગાઊ બિંગાઊ. ઈત્યાદિ

દેસાવકશિક ઊચરઈ તેહના પાંચ અતીચાર આણવણે પેસવણે બોલી ભૂમિકા બાહરિ થકઉં. જે અણાવઈ આપ કલ્હેલિ તે આવણવણ ૧. અનેરા પાહઈ ઘર બાહરિ મોકલઈ. તે પેરાવણે ૧૨. કાડ ઊપનઈ ઘર માહિં થકઉં બાહિઈલાપુરૂષનઈ ખઉં કારઉં. સાદ કરઈ. તેસ દે જાણિવઉં. ૧૩. ઊંચી ભૂમિકાઈ ચડી આપણઉં રૂપ દેખાડઈ. તે રૂવં જાણિવઉં. ૪. બોલી ભૂમિકા બાહરિ પાષાણાદિક નાંખીનઈ આપણઉં કાજ સંભારઈ. તે પુગલક્ષો ચવ. ૫. દેસાવ૦ બીએસિ. દેસાવકાશિક૦ બીજઈ શિષ્યાપ્રતિ જે પાપ લાગું તે પડિકમઉં નિદઉં ૧૨૥

હિવે ઈચ્યારમઉં પોષધવ્રત કહીઈ. ધર્મની પુષ્ટિ ધરઈ તે ભણી પાષધ કહીઈ. તે પોસહ ચિહું ભેદે. આહાર પોસહ ૧. સરીર સક્કાર પોસહ ૨. બ્રહ્મચર્મ પોસહ ૩ અવ્યા-પોસહ ૪. એકેકઉં ભેદ બિહું ૨. પ્રકારે દેશત અનઈ સર્વત તિહાં આહાર પોસહ જુ ત્રિવિહા ૨ ઉપવાસ કરઈ તુ દેશત ચઉં વિહાર ઉપવાસ કરઈ તુ સર્વત પણિ હિવણાં આહાર પોસહ બિહું ભેદે લેવરાવીઈ બીજા ત્રિણિ ભેદ સર્વત લેવરાવીઈ૦ દેસત નહી ઈસિઉં વ્યવહાર ૧૨૮.

હિવે પોસાહ વ્રતના પંચિ અતીચાર કહીઈ સંધારવ્યારવિહી. સંધારઉં કંબલાદિકનઉં. જે પાટિઈ ભૂમિઈ સંધારીઈ. અનઈ ઉચ્યાર કહીઈ. ઈવડીની તિલહુડી નીતિ તે પરિઠવિવાની વિધિઈ. ૧૨ માંડલા કિમ ? બારસ બારસ તિન્નિયકાઈય ઉવ્વાર કાલભૂમીઉં. અંતોબહિવ અહિયાસિ અણહીયાસી. ન પડિલેહે ૧૧ અપ્પડિલેહિય દુપ્પડિલેહિય કરી શિષ્યા સંધારઈ. ઉપવેસ ન કરતાં ૧૧. અપ્રતિલેખિત દુઃખ૦ સંધારઈ નિરઈતર સૂતાં ૨. અપ્ર૦ દુઃખ૦ ઉચ્યાર પ્રશ્રવણ કરતાં અપ્ર૦ દુઃખ૦ ઠામિ ઉચ્યાર પ્રશ્રવણ કરતાં પમાય પ્રમાદિં વિકથાદિ કેંકરી. તહ ચેલ ભોયણા ભોએ. તિસી જિ પરિં ભોજનાદિકનઈ ચીંતવિવઈ અસાવધાન હૂંતાં કિંવારઈ. પોસહ પૂરાસ્યઈ. કિં વારઈ પારણઉં. કરિસ્યાં અથ પ્રભાતિ. અમુક ઉ. ૨. ભોજન રંધાવિસું. ઈમ ચીંતવઈવઈ. પોસહનઉં. જેવિ પરીતપણઉં. તિણિ ત્રીજઈ શિષ્યાપ્રતિ જકો અતીચાર લાગઉં તે નિદઉં. ૧૩૦ હિવે ચઉંથઉં. અતિથિ સંવિભાગ વ્રત કહીઈ. તિથિપર્વઉંચ વાંદિક. લોકીક વ્યવહાર. સર્વ મૂંક્યા. તે અતિથિ કહીઈ. સાધુ તેહનઈ જ સંવિભાગ ન્યોયોપાર્જિત વિત્ત નિર્દોષ. આહારપાણી ભાવિ કરી. આપણાજીવનઈ પુણ્યબુદ્ધિઈ દાંન દિઈ તે અતિથિ સંવિભાગ પ્રવાહઈ પોસંહનઈ. પારણઈ કીજઈ ઈમ એકાંત નહીં. સુપાત્રદાન ઊપરિ શ્રીઠાણાં માહિં. ઈમ કહિઉં છઈ. જઉં ચારિત્રીયાનઈ અસૂઝતઉં વિહરાવઈ તુ અવતઈતવિં અલ્પાયુ હુઈ ૧૧. જુ સૂઝતઉં. વિહરાવઈ તુ દીર્ઘાયુ થાઈ. જુ પાડૂઈ ભાવિ કરી ભાતપાણી દિઈ. તુ અશુભ દીર્ઘાયુપણઉં લહઈ. ઈમ વિચાર ઘણા છઈ. ૧૩૧ ૥ હિવે એ વ્રતના પાંચ અતીચાર કહીઈ. સચિતે નિર કવણે૦ દેવા યોગ્ય વસ્તુ અણધેવાની બુદ્ધિઈ. સચિત

પૃથવી કાયાદિક ઊપરિં મૂકઈ ૧ સચિત્ત કૂલ કૂલેં ઠાંઈકં. ૨. આપણઉ અસનાદિક અણદેવાની બુદ્ધિઈ. પારકઉં કહઈ. અથવા દેવાની બુદ્ધિઈ પારકી વસ્તુ આપણી કહી દિઈ. ૩. બીજઉ કોઈ દાન દેતઉ. દેખી ચીંતવઈ. એ હીયા હંતિ કિસ્યું હૂં હીન ચું. ઈમં મચ્છરિં દાંન દિઈ ૪. કાલ કહીઈ વિહરપાની વેલા ઢાલી મહાતમાનઈ જાણઈ. હિવડાં સાધુ આવિસ્યઈ નહી. અનઈ માહરઉ નેમ પણિ ભાજિસ્યઈ નહી. ઈસી બુદ્ધિ ૫. એ ચઉથઈ શિષ્યાવ્રતિ પાંચે અતીચારે, જે પાપ લાગઉં. તે નિંદઉં. ॥૭ા ૩૨.

હિવેં રાગદ્વેષાદિકારણો જે દાન દીધઉં. તે પડિકમિવા ભણી દુહિએ રાગિ કરી ॥ તપિ કરી પીડિત કે સાધુ તથા અસંયત જે આપણઈ બંદિં સ્વેચ્છાઈ ચાલઈ. તેહનઈ વિષઈ મઈ અનુકંપા ભગવતિ કીધી. રાગેણ વરાગ પુત્રાદિકનઈ સ્નેહિ કરી તથા દોસેણ વ દ્વેષિં કરી સાધુનિદાપૂર્વક. વાશેજઈ તુ ચરક પરિવ્રાજક અથવા પાસત્યાદિક અનાસ્તીક દુઃખિત અસંયત ષડવિધ જીવ નિકાયના બધકા અસાધુ તેહનઈ વિષઈ અનુકંપા લગી. અસનાદિ દાનની ભક્તિ કીધી. રાગણવ માહરઉ એ મિત્ર અથ એક નગરના સંબંધી ભણી. અથ નિમત્ત. ઊષધાદિકનાં કાંમ. એ સંઘાતિં. દોસેણવ એકુ લિંગી જિનધર્મના દેખી ઈસિઈ મચ્છરિં કરી. અથ રાજાનઈ એ માનીઈ છઈં તેભણી બીહતાં જ કાઈ દાન દેતાં કર્મ બાંધિઉં. તે ગઈઉં ॥૩૩ા સાહસૂ.

હિવે સાધુ મહાત્માનઈ હૂંતઈ જોગિ સંવિભાગ ન કરાવિઉ. પણિ તે સાધુ કહેવા છઈં તપ બારે ભેદે ચરણસત્તરી તેહેં ગુણે સહિત છઈં. સંતે૦ છતી વસ્તુ પ્રાસુક દાંન થકઈ સાધુનઈ સંવિભાગ ન કરાવિઉ. તે નિંદઉં. ગરહઉં ॥૩૨ા સંલેખનાના પંચિ અતીચાર કહીઈ. ઈહ લોએ પર૦ અણસણ લીધઈ એહવી આસંસાન ન કરિવી. ધર્મનઈ પ્રભાવિ આવતઈ ભવિ માણસપણઉં દેવપણઉં લહિ જિઉં મનુષ્ય નઈ મનુષ્યભવની વાંછા ઈહલોકસંસા કહીઈ ૧. જેહૂ ધર્મનઈ પ્રમાણિ ઈંદ્રની પદવી લહિજ્યું અને પરલોકાસંસા ૨. અણસણ-ધઈં ઘણા ઉચ્ચ દેખી જાણઈ ઘણઉં જીવઉં તુ ભલઉં એ જીવિતા શાંસા પ્રયોગ ૩. અણસણ લીધઈ. પૂજા અણદેખતઉ અથ રોગિ પીડિઉ જાણઈ. જુ વહિલા મરીઈ. એ મરણાશંસા પ્રયોગ ૪ ચકારઈ તુ શબ્દરૂપ રસાદિક કામભોગ રાજ્યાદિકની વાંછ કરઈ. એકા ભોગાશંસા. પ્રયોગ ૫. એ પાંચઈ સંલેખનાના અતીચાર મુઝનઈ મરણાંતિ ઈમ હુજયો ॥૬૩ા

હિવેં મન વચન કાયનઈ કાઈયસ્સા૦ બધ બંધાગિક લાગઈ. તે કહીઈ કાએણ કાઈયસ્સા૦ બધ બંધાદિક કાંઈ કરી કીધઉ. ॥૧. એ ચોર પરદારગામી ઈસિઉ વચનિં કરી ૨. સમકિત્વનઈ વિષઈ શંકાદિકે જે પાપ લાગઉ તે મનિં કરી ઈમ જે પાપ અતીચાર લાગા ઈત્યાદિ ચીતવતઉ સઘલાઈ વ્રતના અતીચાર પડિકમઉં ફેડિઉ. ॥૩૪ા વિશેષિં કરી એહ જિ વાત કહઈ. વંદણવય૦ વંદણ વાંદણઉં. બિહું

ભેદે દેવ વાંદણઉ ગુરૂ વાંદણઉ વય બારવત પ્રાજ્ઞાતિપાત વિરમણાદિક શિક્ષા બિહું પ્રકારે ગ્રહણ શિક્ષા અનર્થ આસેવના શિક્ષા તિહાં ગ્રહણા શિષ્યા કેહી. જે શ્રાવક નવકાર થકઉ આરંભી સાસાયકાદિ સૂત્ર અર્થ ગ્રહઈ. તે ગ્રહણાશિક્ષા નવકારેણ વિલોહો ઈત્યાદિ દિન કૃત્યનું સ્મરણ તે આસેવના શિષ્યા ગારવેસુ. ગારવ ત્રિણિ. રિદ્ધિગારવ ૧૨ સગારવ ૨. સાતાગારવ ૩. દિગારવ તે કહીઈ. જે આપણઉ ધન ઘણઉ પરિવાર દેખી મનિં ગર્વ આણઈ. એહનઈં કરિવઈં જીવદશાર્જભદ્રરાજની પરઈં રહઈં હસીઈં ॥૧૨॥ સગારવ જે સર સમીઠી અન્ન પાણીની વાંછા કરઈ. એ ઊપરિ મધુરા મંગૂનઉ દષ્ટાંત ૨ સાતાગારવ જે સકોમલવસ્ત્ર ઉપાશ્રય શિષ્યા મોહ લગી મૂકી ન સકઈ, તે ઉપરિ શિશિરા જાનઉ ઉદાહરણ જાણિવઉં. એ ગારવાદિકનઈં વિષઈં જે અતીયાર લાગા. તથા સત્રાં કસાય દડેસુ સંજ્ઞા એકિંદ્રિયાદિક સર્વ જીવનઈં ચ્યારિ સંજ્ઞા છઈં. આહાર સંજ્ઞા ૧. ભયસંજ્ઞા ૨. મિથુનસંજ્ઞા નૂ પરિગ્રહસંજ્ઞા ૪. કસાય ક્રોધ માનમાયા લોભ તે એક એકના ચ્યારિ ભેદ સંજલનઉ ૧. પ્રત્યાખ્યાનીઉ ૨. અપ્રત્યાખ્યાનીઉ ૩ અનંતાનબંધીઉ ઈમ ૧૬ થાઈં દડેસું મિથ્યાત્વદંડ ૧. માયાદંડ ૨. નિયાજા કરિવાઉ દંડ ૩. ગુત્તીસુય મનોગુપ્તિ વચનગુપ્તિ કાયગુપ્તિ ૩ સમઈંસુયા. ઈર્યાસુમતિ ૧. ભાષા ૨. એષણા ૩. આદાનનિક્ષેપ ૪. પારિષાપનિકા ૫. ચકારઈં તુ બીજા સઘલાઈં ધર્મવિષઈં પડિક્કં ઈમ જકો અતીયાર લાગઉ. તે સર્વ નિંદઉ ॥૩૫॥ હિવેં સમ્યક્ત્વનું મહાતમ્ય કહઈં સમ્મદ્ધિં સમ્યગૂ દષ્ટિ જીવજી કિમઈં. દાલિદ્ર ક્ષેત્રના આરંભાદિક માપ કાંઈક સમાચરઈં અપ્પો. તુહી તેહનઈં અલ્પ થોડઉ બંધ હુઈ. સ્યાભણી જેણ નં જિણિ કારણિં નિટોલનિંદ્ર સપણઈં. ન કરઈં, જુ કરઈં તિહી મનિં ઈમ ચીતવઈં. એ ગૃહસ્થાવાસ. પાપનઉ મૂલ તે ભણી સંકેતઉ કરઈં. તિણિ કરાઈં પાપ થોડઉ લાગઈં. ૩૬. જિમ થોડઉ ઈ વિષ મારઈં. તિમ થોડઉ ઈ પાપ દુકખદાયક હુઈં તં પિહુસપ્પડિં દોહિલિ મ લગી આરંભ કરતાં જે અલ્પ પાપ લાગઉ. તે પાપ સપડિં તે પડિકમણાનઈં કરવઈં કરી સપ્પરિ આવંપચ્ચાતાપનઈં ૪૨ વઈંસકિ. ઉત્તરગુણં ત ગુરુદત્ત પ્રાયશ્ચિતનઉ સમાચરિવઉં. તે ઉત્તરગુણ કહીઈં. તીણં કરી તે પાપ ક્ષિપ્રશીઘ્ર શ્રાવક ઉપસમાવઈં. કહિની પરિઈં વાહિલ્લં જિમ સુશિક્ષિત ગાઢઉ ડીહઉ વૈઘ સાધ્યરોગનઈં ઉપશમાવઈં ॥૩૭. વલી દષ્ટાંત કહઈં જહાવિસં કુકં જિમ વિષડીલ માહિ ગયઉ મંત્રમૂલીના જાણિ વિદ્યાઈં કરી હણઈં. મસાડઈં. તો તંતિવાર પછી નિર્વિષ હુઈ. યદપિ તે મંત્રના ઘણી મંત્રાક્ષરનઉ અર્થ નહી જાણતાં પણ મંત્રના અક્ષરનઈં પ્રમાણિ ગુણ ઊપજાવઈં તિમ પડિકમણાના અક્ષર ઊચરતાં પાપ જાઈં. ॥૩૮॥ હિવેં દષ્ટીત મેલીઈં છઈં. એવં અદ્ધવિહં ઈમ અષ્ટ વિષ કર્મરાગ દ્વેષ લગી જે પાપ ઊપાર્જિત ઊં છઈં તે પાપ જિમ ગુરૂ આગલિં આલોઈં જિમ જિમ નિંદઈં બિપ્પં તિમ તિમ શિપ્ર શીઘ્ર

શ્રાવક તે કર્મહણઈ ક્ષપાવઈ ॥૩૮. વલી એહ જિ વાત કહઈ. કયપાવો વિમપકીધાં. પાપનઉ ધણી ગુરુ આગલ આલોઈ નિદવઈ કરી હોઈ હુઈ. અતિરેગંધણઈ ઈ પાપ હલુઉ થાઈ માયા રહિત આલોવતાં જીવનઈ ધણાઈ પાપનઉ ભાર ઊતરઈ દષ્ટાંત કહઈ. જિમ ભારનઉ ઊપાડણહાર ભાર ઊતારારિઈ હલૂઉ થાઈ ॥૪૦॥ શ્રાવક યદ્યપિ ધણા આરંભ કરઈ છઈ. પણિ શ્રાવકનઈ પરિકમણઈ કરી. દુઃખ વિલય ભઈ ઈસિઉ કહિઉ. આવસ્સએણં આવશ્યક ષડવિધ મનસહિત કરી સાચઉ. શ્રાવક જુ કિમઈ પાપમલં કર્મ ભરિં કરી ભારિઉ હુંતઉ-એ છ આવશ્યક કરતઉ દુકખ સારીસ માનસિક દુકખનઉ અંતર કરઈ. વિશ્વાસ કરઈ. કાહી ઘોડઈ કાલિં કરિસ્યઈ. દુકખની અંત કિરીયા કહીઈ. મુક્તિ તે પામિસ્યઈ. કરિસ્યઈ ॥૪૧.

હિવેં પરિકમણાઉ કરતાં જે અતીયાર વીસારિયા. તે પરિકમિવા નમિત્ત કહઈ. આલોયણાં એક દિવસ રાત્રિ માહિં આત્તીરોદ્ર ધ્યાનના વશિ લગી. જે સંકલ્પે વિકલ્પ ઊપના તે સાંભરઈ નહીં. તે ગુરુ આગલિં આલોણાનઈ. અદિકારિં. બહુવિધ ધણાં પાપના પ્રકાર તે કઉણ મૂલગુણા પાંચ અણુવ્રત. ઉત્તરગુણ. ત્રિણિ ગુણવ્રત. આરિ શિષ્યા વ્રત. તેહનઈ વિષઈ પરિકમણાનઈ કાલિં આલોવતાં નિદતાં ગર હતાં. જે પાપ ચીતિનાદઉ પ્રમાદ વસઈ તુ. તં નદેતં ચ ગરિહામિ ॥૪૨.

ઈસી પરિ પરિકમણાકાર કર. પુરૂષ ઊઠણહાર હૂંતઉ. તસ્સ ધમ્મસ્સા કેવલિ પન્નતસ્સ ઈસિઉ કહતઉ ઊઠઈ પછઈ અબ્બુદ્ધિઉમિ આરાં કેવલી ભાષિત તે ધર્મનઉ સિઉ ? અર્થ શ્રાવકધર્મની આરાધના ભુલા તે નમિતુ હૂં અપ્પભૂદ્ધિઉમિ અભ્યુત્થિત ઉમવંત હુઉ. છઉ વિરઉ. મિ. વિરાધના ખંડના તેહ થકઉ વિરતઉ હટિઉ છઉ. તિ વિહેણપં મન વચનકાય તિણિ કરી સઘલાઈ પાપકર્મનઉ પ્રતિકમણ કરી વંદામિ. જિણેચઉ વીસં ચઉવીસઈ તીર્થ કરમનઈ વાદઉ ॥૪૩. ઈસી પરિ ભાવજિન વાંદી સ્થાપના જિન વાંદિવા ભણી કહઈ. જાવંતિ ચેઈયાઈ - ૫ ઈત્યાદિ સુગમ ॥છા॥ ૪૪

પણિ વિશેષઈહ સંતો. ઈહાં હૂંતઉ હૂંતિહાં સ્વર્ગ, મૃત્યુ. પાતાલના ચૈત્ય નઈ વાંદઉ. હિવે સાધુ વંદન ભણી કહઈ જાવંતિ કે વિસાહૂ ॥૪૫. સુગમુ ? પણિ પ્રથમ સંહનમિ ઉત્કૃષ્ટપદિ પનરકર્મભૂમિ. પાંચ ભરત પાંચ એરાવત. પાંચ મહાવિદેહા. વિક્ષેત્ર તિહાં નવકોડિ કેવલી સાધુસંપદા. નવકોડિ સહસ્રવર પ્રધાંન. જ્ઞાન દર્શન ચરિત્રધર સાધુ સંપદા. બિહું કોડિ સહસ્ર વર સાધુ સંપદા કહીઈ ॥૪૫. ઈસી પરિ સર્વ સાધુ વાંદી પરિકમણાનુકરણહાર. શ્રાવક આવતઈ ભવિ આસંસતઉ હૂંતઉ ભણઈ મોક્ષ વાંછતાં થકા પ્રાર્થના કરઈ. ચિરસંવિયપાવપણાં ચિરકાલનાં સીંચ્યાં પાપ તેહની ફેડણહારિ. ભવનાત્યુતસહસ્ર તેહની મયણહારિ. એહવી ચઉવીસઈ તીર્થકરના મુખની કથા. તિણિ કરી વોલિ તું. માહરા દહારા દિહાડારા

ત્રિવલઉ જાનુ ॥૪૬॥

હિવે આવતઈ ભવિ બોધિ બીજ લહિવાની આસંસા કરઈ, છઈ. મમ મંગલે. એતલાં મઝનઈ. માંગલિકયદિઉ. કઉણ ૨. અરિહંત સિદ્ધ સાધુ શ્રુત દ્વાદશાંગ ધર્મ ચારિત્ર ધર્મ એ પાંચઈ માંગલકયદાઈ આહુ અનઈ સમ્યગ્ દષ્ટી દેવ અરિહંતના ભક્ત સો ધર્માદ્વાદિ. અથ ચઉવીસ યક્ષ યક્ષિણી દિતુ દિઉ. ૨ કિસિઉ સમાહિવં સમાધિ ચિત્તની સુસ્થિતા. અનઈ બોધિ ભવાંતરિ સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ. સવામાધિ બોધિ દિઉ ॥. દેહ કારણ લગી પડિકમણઉં. કીજઈ તે કારણ કહઈ. પડિ. સિદ્ધાણંકણેં પ્રતિષિદ્ધ નિવારિઉ છઈ. જીવહિંસા મૃષાવાદાદિ ॥૧૮ પાપસ્થાનક અથવા સમકિત્વના શંકાદિક અતીચાર તેહાનઈ કરિવઈ કિચ્ચાણ મકરણે કૃત્ય કરિવા યોગ્ય સામાયકદિન કૃત્ય, દેવપૂજા, વિનય, દાન તેહનઈ અમકરિવઈ અસદ્ધં નિગોદ પુદ્ગલ પરાવર્ત. પાલ્યોપમાના. સૂક્ષ્મ વિચારનઈ. અણસદ્ધ હવઈ. વિવરીયં વિપરીત ઉ-ગ. જે સિદ્ધાંત સાથિ મિલઈ નહી. તે વિપરીત પ્રરૂપણા જિમ મિરીચી એક બોલ માટિ કોડાકોડિ સાગરોપમ ભમિઉ. શ્રી મહાવીરન. ઉજીવ એહવી વિપરીત પ્રરૂપણા કરતા જે પાપ લાગાં તે પાપનાં ઉપશમ ભણી ॥૩॥

પડિકમણઉં કીજઈ ॥૪૮. સર્વજીવ સંઘાતિં ખામણાં કહીઈ ॥ ખામેમિ સવ્વેં સર્વ જીવરાશિ હૂં ખમાવઉં. અથ સવ્વે જીવાં મઈ. જે જીવ દહવ્યા છઈ તે જીવ મઝ ઊપરિં ક્ષમા આણઉ. મિત્તી મેં સઘલાઈ જીવસ્યું મારઈ મૈત્રી છઈ વિરમઝન કોણઈ માહરઈ કહિસ્યું વઈર નહી. ઈહાં કમઠનઈ. મુરૂભૂતિના ઉદાહરણ જાણિવાં. ॥છા॥ ૪૮. હિવેં પડિકમણાની સંપૂર્ણ વિધિ કહતઉ. અવસાન મંગલ કહઈ. એવમાલોઈય ઈસી પરિં સઘલાઈ પાપ ગુરૂ આગલિં સૂઘાં પ્રકાશી પ્રકટ કરી નંદી, ગરહી દુગંછી કરી. તિવિહેણ કહતા મનવચન કાર્યે કરી પ્રાપ હૂંતઉ નિપત્તી ચઉવીસઈ જિનનઈ વાંદઉ. નમસ્કરઉ ॥છા॥ ૫૦

ઈતિ શ્રાવકપ્રતિક્રમણ બાલાવબોધ ॥ સં. ૧૫૭૫ વર્ષ શ્રાવણ સુદિ ૪ શ્રી ખચીર-ગચ્છનાયક શ્રી જિનરાજસૂરિ પટ્ટાલંકાર શ્રી જિનભદ્રસૂરિપટ્ટપૂર્વાચલ ચૂલિકા શ્રંગાર દિવાકરાણાં વિજયવંતા સુવિહિત સૂરિ સિરોમણીનાં શ્રી પૂજ્ય શ્રી જિનચંદ્રસૂરિ રાજાનામાદેશેન. શ્રી મંડપમહા દુર્ગે શ્રીસંઘાભ્યર્થનયા વાચનાચાર્ય રત્નમૂર્તિગણિ શિષ્યવાક મેરુસુંદરગણિના શ્રી ષડાવશ્યક વાર્તા બાલાવબોધ. પરોપકારથ શ્રી તરૂણપ્રભાવાચાર્ય બાલાવબોધાનું સાર્વણ કૃતોડયં ॥ બહુશ્રુતિ: પ્રસન્તિ વિધાય, યદુત્સવં ભવતિ. તત્ શોધનીય. સર્વેરપિ વાચ્યમાનં ચિરંનંદતા - ॥છા॥ ગ્રંથાગ્રંથ ૧૫૦૦ ॥

શ્રી મેરુસુંદરગણિકૃત ષડાવશ્યક બાલાવબોધનો દૂંકસાર

ષડાવશ્યક સૂત્ર અનુસાર બાલાવબોધનો આરંભ નમસ્કારમંત્રથી થયો છે.

અરિહંત અર્થાત્ જેણે રાગ-દ્વેષ રૂપી અરિ એટલે કે વૈરી ઉપર વિજય મેળવ્યો છે તે. તે શ્વેતવર્ણવાળા અરિહંતને નમસ્કાર.

જે એકત્રીસ ગુણ સહિત છે અને લોકના અગ્રસ્થાને પિસ્તાલીસ સલક્ષ યોજન પ્રમાણમાં ચરમ દેહ ધારણ કરીને રહે છે, સ્ફટિક રત્નમય શ્વેતવર્ણવાળા છે, અમૂર્ત જીવનજ્યોતિ સમાન છે, તે સિદ્ધપુરુષને નમસ્કાર.

જ્ઞાનાચાર, દર્શનાચાર, ચારિત્રાચાર, તપાચાર અને વીર્યાચાર-આ પાંચ આચારનું પાલન કરે છે, સુવર્ણ વર્ણના છે તે આચાર્યને નમસ્કાર.

જે દ્વાદશાંગ-આચારાંગ, સૂત્રકૃતાંગ, સ્થાનાંગ, સમવાયાંગ, વિપાકપ્રજ્ઞપ્તિ, જ્ઞાતાધર્મકથા, ઉપાસકદશા, અંતકૃતદશા, અણુતરોવવાઈ, પ્રશ્નવ્યાકરણ, વિપાકશ્રુત અને દષ્ટિવાદનો અભ્યાસ કરનાર અને કરાવનાર, જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્રથી જે યુક્ત છે તે ઉપાધ્યાયને નમસ્કાર.

સમ્યક્ જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્રરૂપ રત્નોથી મોક્ષને સાધવાળાના, સર્વ પ્રાણીઓ ઉપર સમભાવ રાખનાર, મોક્ષના અભિલાષી સર્વ જીવોને સહાયક થનાર તથા અઢી દ્વીપરૂપ લોકમાં રહેનાર, શીલાંગધારક, શ્યામવર્ણા, સ્થવિરકલ્પી, જિનકલ્પી સાધુઓને નમસ્કાર.

પાંચ સંપદા અને પાંત્રીસ અક્ષરના મૂલમંત્ર, ચારે ગતિમાં પરિભ્રમણ કરતાં જે કાંઈ પાપકર્મ કર્યા હોય તેનો ક્ષય કરે છે. ત્રિદંડી શ્રાવક, ચંડિપિંગલું ચોર, હુંડક, યક્ષ વગેરેનાં દષ્ટાંત દ્વારા નવકારમંત્રનો પ્રભાવ જાણી શકાય છે.

જધન્ય, મધ્યમ અને ઉત્કૃષ્ટ એ ત્રણ પ્રકારની વંદના છે. હાથ જોડીને, પંચાંગ પ્રણામ કરવા તે જધન્ય વંદના છે. જયવીરરાય વગેરે દ્વારા કરવામાં આવતી ચૈત્યવંદના મધ્યમ છે, અને શકસ્તવ દ્વારા કરવામાં આવતી ચૈત્યવંદના ઉત્કૃષ્ટ છે.

શિષ્ય નમ્રભાવે ગુરુને વંદન કરીને ઈર્યાપથ સંબંધી દોષથી નિવૃત્ત થવા માટે યોગમુદ્રા કરીને કહે છે : ‘હે ક્ષમાશ્રમણ. હું ઈર્યાપથ સંબંધી વિરાધનાથી નિવૃત્ત થવા ઈચ્છું છું’. સ્વાધ્યાયાદિ નિમિત્તે ઉપાશ્રયમાંથી બહાર જવામાં અને પાછા ફરી ઉપાશ્રયે આવવામાં, પગ વિગેરેથી પ્રાણીઓના દબાઈ જવામાં, બીજ વગેરે દબાઈ જવામાં, વનસ્પતિના દબાઈ જવામાં, ઓસ, ઉત્તિંગ (એક પ્રકારનું જવડું.) પંચવર્ણ પનક (ફૂલણ), પાણી, માટી, મંકોડીની જાલ વિગેરેના કરચાઈ

જવામાં, જે એક ઇન્દ્રિયવાળા, બે ઇન્દ્રિયવાળા, ત્રણ ઇન્દ્રિયવાળા, ચાર ઇન્દ્રિયાવાળા, પાંચ ઇન્દ્રિયવાળા જીવ મારાથી વિરાધિત (દુઃખી) થયા હોઈ, કચરાઈ ગયા હોય, ધૂળ વિગેરેમાં ઢંકાઈ ગયા હોય, કોઈ પ્રકારે મરડાઈ ગયા હોય, ભેગા કરાયા હોય, સ્પર્શ થઈ ગયો હોય, સતાવ્યા હોય, થકાવ્યા હોઈ અથવા જીવથી રહિત કયો હોય તો તે દોષથી નિવૃત્ત થવા ઈચ્છું છું.

જીવના વિવિધ પ્રકારો છે : એકેન્દ્રિય, દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય અને પંચેન્દ્રિય પ્રકારના જીવો; પૃથ્વી, જળ, તેજ, વાયુ અને વનસ્પતિકાયજીવો; ત્રસ અને સ્થાવર જીવો. જેને કેવળ એકલી સ્પર્શ ઇન્દ્રિય છે, તે એકેન્દ્રીજીવ છે. જેને સ્પર્શ અને રસ - એ બે ઇન્દ્રિયો છે તે દ્વીન્દ્રિય જીવો છે. જેમ કે સાપ, કૃમિ, અળસિયા વગેરે. જેને સ્પર્શ, રસ અને ઘ્રાણેન્દ્રિય એમ ત્રણ ઇન્દ્રિયો છે તે ત્રીન્દ્રિય જીવ છે. જેમ કે કીડી, મંકોડી, ચાંચડ, માકણ વગેરે. જેને સ્પર્શ, રસ, ઘ્રાણ અને ચક્ષુ એ ચાર ઇન્દ્રિયો છે, તે ચતુરિન્દ્રિય જીવ છે, જેમ કે, વીંછી. પતંગ, તીડ, ભ્રમર વગેરે. જેને સ્પર્શ, રસ, ઘ્રાણ, ચક્ષુ અને શ્રવણ એ પાંચ ઇન્દ્રિયો છે, તે પંચેન્દ્રિય જીવો છે, જેમ કે, દેવ, મનુષ્ય, નારકી, તિર્યંચ, ગાય. ભેંસ, હંસ, સારસ વગેરે. દેવતાના ૧૯૮, નારકીના ૧૪, તિર્યંચના ૪૮ અને સર્વ મનુષ્યના ૩૦૩ ભેદ કહ્યા છે. આ બધું મળીને ૫૬૩ ભેદ થાય છે. પરમા ધાર્મિક, કલમસીયા, લોકાંતિક, ભુવનપતિ, વ્યંતર વગેરેના પર્યાપ્ત-અપર્યાપ્ત મળીને ૧૯૮ ભેદ થાય છે. નારકીના ૭ ભેદ-તે પર્યાપ્ત-અપર્યાપ્ત ગણીને ૧૪ ભેદ થાય. હવે પૃથ્વી, અપ, તેજ, વાયુ અને વનસ્પતિના સૂક્ષ્મ અને બાદરની દૃષ્ટિએ ૧૦ ભેદ થાય છે. અગિયારમો ભેદ તે સાધારણ વનસ્પતિ છે. એકેન્દ્રિય વગેરે અને સંમૂર્છિમ આદિના મળીને ૨૪ ભેદ થાય છે. પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્તની દૃષ્ટિએ તે ૪૮ ભેદ થાય. હવે દેવતાના એકસોને અઠાણું ભેદ કહે છે :

પ્રથમ પરમાધામી પંદર, કે જેઓ પ્રથમના ચાર નરકમાં નારકીના જીવોને, ભાલા મારે, યંત્રમાં પીલે, વાધ, સિંહ વગેરેથી પીડા ઉપજાવે, કરવતથી વેરે, અગ્નિમાં નાંખે, પક્ષીઓ વગેરેની અણીદાર ચાંચોથી લોહી તથા માંસનું ભક્ષણ કરાવે વગેરે વેદનાઓ ઉપજાવે. દશ ભુવનપતિ. અસુરકુમાર ૧, નાગકુમાર ૨, સુવર્ણકુમાર ૩, વિદ્યુતકુમાર ૪, અગ્નિકુમાર ૫, દ્વીપકુમાર ૬, ઉદધિકુમાર ૭, દિશિકુમાર ૮, વાયુકુમાર ૯ અને સનતકુમાર ૧૦ જાણવા.

છપ્પન દિગકુમારીઓની જાતિ, તથા પદ્મદ્રહમાં રહેવાવાળી, શ્રીદેવી ૧, હ્રી ૨, ધૃતિ ૩, કીર્તિ ૪, લક્ષ્મી ૫, બુદ્ધિ ૬ દેવીઓ ભુવનપતિની જાણવી.

આઠ વ્યંતર-પિશાચ ૧, ભૂત ૨, યક્ષ ૩, રાક્ષસ ૪, કિંનર ૫, કિંપુરુષ ૬, મહોરગ ૭ અને ગંધર્વ ૮-જાણવા.

આઠ વાણવ્યંતર-અણપત્રી ૧, પણપત્રી ૨, ઈસિવાદી ૩. ભૂતવાદી ૪, કંદી ૫, મહાકંદી ૬, કોહંડી ૭, અને પતક ૮, જાણવા.

દશ જ્યોતિષી ચંદ્રમા ૧, સૂર્ય ૨, ગ્રહ ૩. નક્ષત્ર ૪, તારા ૫ આ પાંચે મનુષ્યલોકમાં ફરે છે, તે માટે ચર જ્યોતિષી કહેવાય છે, અને મનુષ્યલોકની બહાર જે જ્યોતિષી દેવતાઓ છે તે, સ્થિર રહેતા હોવાથી સ્થિર જ્યોતિષી કહેવાય છે.

કિલ્વિષિ દેવના ત્રણ ભેદ છે, દેવતાઓમાં નીચ જાતિના દેવતાઓને કિલ્વિષિયા કહેવાય છે. તિર્થકજાંભકદેવના દશ ભેદ છે, લોકાંતિક દેવ નવ પ્રકારના છે.

બાર દેવલોક-સૌધર્મ ૧, ઈશાન ૨, સનત્કુમાર ૩. માર્હેંદ્ર ૪. બ્રહ્મ ૫. લાંતક ૬. શુક ૭, સહસ્રાર ૮, આણત ૯, પ્રાણથ ૧૦, આરણ ૧૧ અને અચ્યુત ૧૨, એ વૈમાનિક દેવ જાણવા. નવ ગ્રૈવેયક અને પાંચ અનુત્તર વિમાનના, એ સર્વ મળીને નવાણું ભેદ થયા. તે પર્યાપ્ત તથા અપર્યાપ્ત, એ બે મલી. એકસોને અઠાણું ભેદ થયા. તેમાં પાછલા ત્રણસોને પાંસઠ ભેગા કરીએ ત્યારે, પાંચસોને ત્રેંસઠ સર્વ જીવોનાં ઉત્પત્તિ સ્થાનિક થાય.

તેને અભિહયા વગેરેથી દશ ગણા કરીએ, ત્યારે પાંચ હજાર છસોને ત્રીશ થાય. તે વળી, રાગને દ્વેષથી બમણા કરીએ, ત્યારે અગિયાર હજાર બસોને સાઠ થાય. તે વળી, મન વચન અને કાયાએ કરી, ત્રણ ગણા કરીએ ત્યારે; તેત્રીશ હજાર, સાતસોને એંશી થાય. તે કરવા, કરાવવા અને અનુમોદવા એ કરી, ત્રણ ગણા કરીએ ત્યારે, એક લાખ, એક હજાર, ત્રણસોને ચાલીસ થાય. તે વળી, અતીત, અનાગત અને વર્તમાન કાળે કરીને ત્રણ ગણા કરીએ, ત્યારે ત્રણ લાખ, ચાર હજારને વીશ થાય. તે અરિહંતની શાખે. સિદ્ધની શાખે, સાધુની શાખે, દેવની શાખે, ગુરુની શાખે, તથા આત્માની શાખે, એ છ શાખે છ ગણા કરીએ, ત્યારે અઠાર લાખ, ચોવીસ હજાર, એકસોને વીસ, મિચ્છામિદુક્કંડ થાય, આવી રીતે સર્વ જીવને, ખમતખામણાં કરવા. ઈરિયાવહી પડિક્કમતાં શુભધ્યાન ઠરવાથી, અનેક અધોર પાપનો ક્ષય થાય.

પ્રાયશ્ચિતકરણ અને પાપવિશુદ્ધિ માટે સાધક કાયોત્સર્ગ કરે છે અતિચારોરૂપ શલ્યને દૂર કરીને વિશુદ્ધિકરણ કરવાની આવશ્યકતા છે. દ્રવ્યશલ્ય સહન કરવા સહજ છે પરંતુ ઋદ્ધ્યાદિ ત્રણ ગૌરવો (ગારવ) નો નાશ થવાના ડરથી અથવા જાતિ વગેરે આઠ પ્રકારના મદને લીધે પોતાની અંદર જ છુપાયેલ-મુનિઓના મુક્તિસાધન ઉત્કૃષ્ટ તપ વિગેરે ક્રિયારૂપ કોમલ-કલ્પલતાને કાતરવામાં કાતર સમાન,

તથા અનંત દુર્ગોણોથી યુક્ત અને ચાર ગતિરૂપ અનંત સંસારમાં પરિભ્રમણ કરાવનાર-માયા આદિ ભાવશલ્યોનું પામરોથી સહન થવું ઘણું જ કઠણ છે તે માટે ભાવશલ્યોને દૂર કરવા, તથા જ્ઞાનાવરણીય વિગેરે પાપ (આઠ) કર્મોનો નાશ કરવા માટે હું કાયોત્સર્ગ કરું છું. પણ એમાં શ્વાસ લેવો તથા મૂકવો, ખાંસી ખાવી, છીંક ખાવી, બગાસું ખાવું, ઓડકાર ખાવો, અપાનવાયુનો સ્નાવ થવો, પિત્તપ્રકોપથી અંધારા આવવા, મૂર્ચ્છા આવવી, સૂક્ષ્મપણે અંગોનું હલન ચલન થવું તથા ફરકવું, કફ, થુંક વિગેરેનો સંચાર થવો, તેમજ દષ્ટિનું સંચલન થવું વગેરે આગાર છે. અહિં આદિ શબ્દથી અગ્નિ, જલ, ડાકું, રાજા, સિંહ, સર્પ, દીવાલ તથા છતનું પડી જવું વિગેરે ઉપદ્રવોથી અથવા બિલાડી વિગેરે હિંસક પ્રાણીઓથી ઘેરાયેલ ઉંદર વિગેરે જીવોને દયા ભાવથી છોડાવવા માટે સ્થાનફેર કરવો વિગેરે આચારોનું ગ્રહણ કરવું જોઈએ. ઉચ્છ્વસિતાદિ આગાર અધિકારિયો (ધ્યાનસ્થ ઓછી વધુ શક્તિની અપેક્ષાથી કહ્યું છે. આ આગારોથી મારા તથા વિરાધિત નહિં થાય, ક્યાં સુધી ? કે જ્યાં સુધી નમસ્કાર કરીને ધ્યાન પૂરો ન કરી લઉં ત્યાં સુધી, એ મૌનથી વચનને અને ચિત્તની એકાગ્રતાથી આત્માને વેસ)

કાઉસગ્ગના ૧૯ દોષ છે : ૧. ઘાટકદોષ ૨. કુડ્યદોષ ૪. માલદોષ, ૫. શબરીદોષ, ૬. વધુદોષ, ૭. નિરદોષ ૮. સ્તનદોષ, ૧૦. ઉદ્ધિદોષ, ૧૧. સંયતીદોષ, ૧૨. ૧૩. વાયસદોષ, ૧૪, કપિત્થદોષ ૧૫. શીર્ષકમ્પદોષ, ૧૬. ૧૭. લિબૂદોષ, ૧૮. વારુણીદોષ, ૧૯. પ્રેક્ષાદોષ.

ઈર્થાપથિકી બાલાવબોધની સમાપ્તિમાં પરાજિત કરનાર કાલિકાચાર્ય અને અર્ધમુક્તા ચેલાનો ઉલ્લેખ છે.

ત્યારબાદ શિષ્ય પંચાગ પ્રણામ કરી યોગમુદ્રા કરીને ચૈત્યવંદના કરે છે અને ‘નમોત્યુજ્ઞ’ નો પાઠ બોલે છે. અરિહંત ચોસઠ ઈંદ્રાદિકની પૂજા કરનાર, અરિ અર્થાત્ રાગાદિ અંતરંગ વૈરિને જીતનાર અને ભગવંત ઠાકુરાત અર્થાત્ ઠાકુરાત, રૂપ, કીર્તિ, લક્ષ્મી, ધર્મ અને બલ એ છ ને કારણે પૂજવા યોગ્ય છે તે. કર્મરૂપ શત્રુનો જીતવાવાળા અરિહંત અને સિદ્ધ ભગવાનને નમસ્કાર થાય. શ્રુતચારિત્ર રૂપ ધર્મની આદિ કરવાવાળા, જેનાથી સંસારસમુદ્ર તરી શકાય તેને “તીર્થ” કહે છે તે, તે તીર્થ ચાર પ્રકારના છે, સાધુ-સાધ્વી, શ્રાવક અને, શ્રાવિકા, એ ચતુર્વિધ સંઘની સ્થાપના કરવાવાળા, સ્વયં બોધને પ્રાપ્ત કરવાવાળા જ્ઞાનાદિ અનન્ત ગુણોના ધારક હોવાથી પુરુષોમાં શ્રેષ્ઠ, રાગદ્વેષ આદિ શત્રુઓનો પરાજય કરવામાં અલૌકિક પરાક્રમશાલી હોવાથી પુરુષોમાં સિંહ સમાન, સર્વ પ્રકારના અશુભ રૂપ મલથી રહિત હોવાના કારણે વિશુદ્ધ શ્વેત કમલના જેવા નિર્મલ, અથવા જેમ કાદવમાંથી ઉત્પન્ન અને જલ-પાણીના યોગથી વધેલો હોવા છતાં કમલ એ બન્નેનો સંસર્ગ ત્યજી

હંમેશાં નિર્લેપ રહે છે અને પોતાના અલૌકિક સુગંધ આદિ ગુણોથી દેવ મનુષ્ય આદિના શિરનું આભૂષણ બને છે, તેવી જ રીતે ભગવાન કર્મરૂપ કાદવથી ઉત્પન્ન અને ભોગરૂપ જલથી વધીને પણ એ બન્નેનો સંસર્ગ ત્યજી નિર્લેપ રહે છે, અને કેવલ જ્ઞાન આદિ ગુણોથી પરિપૂર્ણ રહેવાના કારણે ભવ્ય જીવોને શિરોધાર્ય થાય છે જેનો ગંધ સુંઘતા જ સર્વ હાથી ડરીને ભાગી જાય છે તે હાથીને “ગન્ધ હસ્તી” કહે છે તે ગંધહસ્તીના આશ્રયથી જેમ રાજા હંમેશાં વિજયી થાય છે તે પ્રમાણે ભગવાનના અતિશયથી દેશના અતિવૃષ્ટિ અનાદિવૃષ્ટિ આદિ સ્વયંક પરચક ભય પર્યન્ત છ પ્રકારની ઈતિ અને મહામારી આદિ સર્વ ઉપદ્રવો તત્કાલ દૂર થઈ જાય છે, અને આશ્રિત ભવ્ય જીવો સદાય સર્વ પ્રકારથી વિજયવાન્ થાય છે. યોત્રીસ અતિશયો અને વાણીના પાંત્રીસ ગુણોથી યુક્ત હોવાના કારણે લોકોમાં ઉત્તમ, અલબ્ધ રત્નત્રયના લાભરૂપ યોગ અને લબ્ધ રત્નત્રયના પાલનરૂપ ક્ષેમના કારણ હોવાથી ભવ્ય જીવોના નાયક, એકેન્દ્રિય આદિ સકલ પ્રાણિગણના હિતકારક. જે પ્રમાણે દીપક સર્વને માટે સમાન પ્રકાશ આપનાર છે તો પણ નેત્રવાળા જીવો જ તેનો લાભ પ્રાપ્ત કરી શકે છે, અને નેત્રહીન પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી. તે પ્રમાણે ભગવાનનો ઉપદેશ સૌના માટે સમાન હિતકર હોવા છતાંય ભવ્ય જીવો જ તેનો લાભ પામી શકે છે, અભવ્ય જીવો પામી શકતા નથી. એટલા માટે ભવ્ય જીવોના હૃદયમાં અનાદિ કાલથી રહેલ મિથ્યાત્વરૂપ અન્ધકારને નિવારણ કરી આત્માના યથાર્થ સ્વરૂપને પ્રકાશિત કરવાવાળા, (લોક શબ્દથી આ સ્થળે લોક અને અલોક બન્નેનું ગ્રહણ કરેલું છે, એટલા માટે) કેવળજ્ઞાન રૂપી આલોક (પ્રકાશ) થી સમસ્ત લોકાલોકનો પ્રકાશ કરવાવાળા, મોક્ષના સાધક, ઉત્કૃષ્ટ ધૈર્યરૂપી અભયના દેવાવાળા, અથવા સમસ્ત પ્રાણીઓના સંકટને છોડાવવાવાળી દયા (અનુકમ્પા) ના ધારક. જ્ઞાન નેત્રના આપવાવાળા, અર્થાત્ જેમ કોઈ ગાઢ વનમાં લુંટારાથી લુંટાએલા અને નેત્ર ઉપર પાટા બાંધીને તથા હાથ પગને પકડીને ઊંડા ખાડામાં ફેંકી દીધા હોય તેવા મુસાફરને કોઈ દયાળુ માણસ આવીને તેના તમામ બંધનો તોડીને નેત્રને ખોલી આપે છે, એ પ્રમાણે ભગવાન પણ સંસાર રુપિ વિષમ વનમાં રાગ-દ્વેષ રૂપી લુંટારાઓથી જ્ઞાનાદિ ગુણ લુંટાએલા તથા કદાગ્રહ રૂપી પાટા બાંધી જ્ઞાનનેત્રને ઢાંકીને મિથ્યાત્વ રૂપ ખાડામાં નાંખેલા કે સમ્યક્ રત્નત્રયસ્વરૂપ મોક્ષમાર્ગ, અથવા વિશિષ્ટ ગુણ પ્રાપ્ત કરાવનાર ક્ષયોપશમ ભાવ રૂપ માર્ગના આપવાવાળા. કર્મશત્રુઓથી દુઃખિત પ્રાણિઓને શરણ-આશ્રય દેનારા, પૃથ્વી આદિ ષડજીવનિકાયમાં દયા રાખવાવાળા, અથવા મુનિઓના જીવનાધાર સ્વરૂપ સંયમજીવનના દેવાવાળા, સમય સંવેગ આદિના પ્રકાશક, અથવા જિનવચનમાં રુચિ આપનારા, દુર્ગતિમાં પડતા જીવોને ધારણ કરનાર, અથવા શ્વત-ચરિત્ર રૂપ

ધર્મ દેવાવાળા ધર્મ ઉપદેશક. ધર્મના નાયક અર્થાત્ પ્રવર્તક. ધર્મના સારથી રથ દ્વારા સુખપૂર્વક તેના ધારેલા સ્થાનકે પહોંચાડે છે તે પ્રમાણે ભવ્ય પ્રાણીઓને ધર્મરૂપી રથ વડે સુખપૂર્વક મોક્ષ સ્થાન પર પહોંચાડવાવાળા. દાન શીલ તપ અને ભાવથી નરક આદિ ચાર ગતિઓનો અથવા ચાર કષાયોનો અન્ત કરવાવાળા, અથવા ચાર દાન-શીલ-તપ અને ભાવથી અન્ત - રમણીય, અથવા દાન આદિ ચાર અન્ત - અવનયવવાળા, અથવા દાન આદિ ચાર અન્ત સ્વરૂપવાળા. શ્રેષ્ઠ ધર્મને “ધર્મવરચાતુરન્ત” કહે છે, એ જ જન્મ જરા અને મરણનું નાશક હોવાથી ચક્ર સમાન છે એટલે ધર્મવરચાતુરન્ત રૂપ ચક્રના ધારક. અહિંઆ ‘વર’ પદ આપવાથી રાજચક્રની અપેક્ષા ધર્મચક્રની ઉત્કૃષ્ટતા તથા સૌગત આદિ ધર્મનું નિરાકરણ કરવામાં આવ્યું છે. કારણ કે - રાજચક્ર કેવલ આ લોકનું સાધન છે, પરલોકનું નથી, તથા સૌગત આદિ ધર્મ યથાર્થ તત્વનું નિરૂપક ન હોવાથી તે શ્રેષ્ઠ નથી. ‘ચક્રવર્તિ’ પદ આપવાથી તીર્થંકરોને છ ખંડના અધિપતિ રાજાની ઉપમા આપી છે, કારણ કે તે રાજા પણ ચાર, અર્થાત્ ઉત્તર દિશામાં હિમવાન અને પૂર્વ-દક્ષિણ-પશ્ચિમ દિશામાં લવણ સમુદ્ર સીમા જેની છે એવા ભરત ક્ષેત્ર પર એકશાસન રાજ્ય કરે છે. સંસારસમુદ્રમાં ડૂબતા જીવોને એકમાત્ર આશ્રય હોવાથી દ્વીપ સમાન, કર્મોથી સંતાપ પામેલા ભવ્ય જીવોની રક્ષામાં દક્ષ હોવાથી (કુશળ હોવાથી) ત્રાણરૂપ, તેઓને શરણ દેવાવાળા હોવાથી શરણરૂપ-આશ્રયસ્થાન, ત્રણે કાલમાં અવિનાશી સ્વરૂપવાળા હોવાથી પ્રતિજ્ઞાન રૂપ. આવરણરહિત કેવલજ્ઞાન કેવલ દર્શનના ધારક, જ્ઞાનાવરણીય આદિ કર્મોનો નાશ કરવાવાળા, રાગ-દ્વેષરૂપ શત્રુઓને પોતેજ જીતવાવાળા અને બીજાઓને જીતાવવાળા, ભાવસમુદ્રને પોતે તરવાવાળા અને બીજાને તારવાવાળા, સ્વયં બોધ પ્રાપ્ત કરનારા અને બીજાને બોધ પ્રાપ્ત કરાવનારા. સ્વયં મુક્ત થવાવાળા અને બીજાને મુક્ત કરનારા, સર્વજ્ઞ, સર્વદર્શી તથા નિરૂપદ્રવ, નિશ્ચલ, કર્મરોગ રહિત, અનન્ત, અક્ષય, બાધા રહિત, પુનરાગમન રહિત, એવા સિદ્ધ સ્થાન અર્થાત્ મોક્ષને પ્રાપ્ત થયેલા સિદ્ધ ભગવાનને તથા મોક્ષને પામવાવાળા અરિહન્ત ભગવાનને નમસ્કાર છે.

આ પ્રમાણે નમસ્કારપર્યન્ત પ્રત્યાખ્યાનની વિધિ કરીને હવે તેને પાળવાની વિધિ બતાવે છે. “ફાસિયં” ઇત્યાદિ.

મારાથી સ્વીકૃત પ્રત્યાખ્યાનનું શરીર આદિથી સમ્યક્ સેવન, વાર વાર ઉપયોગ રાખીને સંરક્ષણ, અતિચાર શોધન, સમાપ્તિ સમય થવા છતાંપ થોડીવાર વિશ્રામ, - પ્રત્યાખ્યાનમાં અમુક અમુક વિધિ કરવી જોઈએ તે મેં સર્વ કરી લીધી’ એ પ્રમાણે નામ-ગ્રહણ-પૂર્વક ગુરુની પાસે નિવેદન, મર્યાદાપૂર્વક અંતઃકરણથી સેવન તથા ભગવાનની આજ્ઞા પ્રમાણે પાલન કર્યું છે, તો પણ પ્રમાદ રહેવાથી તેમાં જે

કાંઈ ત્રુટી રહી ગઈ હોય તો “તસ્મિન્નિમિષ્ણામિ દુઃકર્મ” તે સમ્બંધી મારું પાપ નિષ્કળ થાઓ.

પછી પંચાંગપ્રણામ કરી ઉભા થઈ યોગમુદ્રા સાચવીને ચૈત્યસ્તવનું દંડક કહે છે. અરહંતની ચૈત્યપ્રતિમાનું પૂજન, વસ્ત્ર-આભરણ આદિથી પૂજા કરે છે. દ્રવ્યપૂજા અને ભાવપૂજાનું ફળ કહે છે. સાધુને પૂજાનો નિષેધ છે. તીર્થંકરના ગુણનું સ્તવન કરે છે. શ્રદ્ધાથી, મેધાથી, ધૃતિથી, ધારણાથી, અનુપ્રેક્ષાથી અને વૃદ્ધિમાનપણાથી કાયોત્સર્ગ કરે છે. નવકારમંત્રથી અરિહંત ઉપાધ્યાય, સર્વ સાધુઓને-પંચ પરમેષ્ઠી નમસ્કાર કરે છે.

‘સંસાર દાવાનલનું વર્ણન કરીને મહાવીરને નમસ્કાર કરે છે. તે મહાવીરસ્વામી કેવા છે? સંસારરૂપી દાવાનલને હોલવવા માટે રણમાં પાણી સમાન છે. અજ્ઞાનરૂપી ધૂળને દૂર કરવા માટે સમીર-વાયુ સમાન છે. માયારુપિણી રસાપૃથ્વીને વિદારવા માટે તીક્ષ્ણ હજરૂપ છે. પર્વતોમાં શ્રેષ્ઠ મેરૂપર્વતની જેમ નિશ્ચલ છે. એવા મહાવીરને નમસ્કાર કરીને ચૈત્યસ્તવ બાલાવબોધ સમાપ્ત કરે છે.

ચતુર્વિંશતિસ્તવનમાં ચોવીસ જિનનાં નામ કહ્યાં છે.

શ્રી ઋષભદેવ-વિનીતા નગરીના રાજા નાભિ, અને મેરૂદેવી માતાના પુત્ર તેમનું ઋષભ નામ કેમ પડ્યું? દરેક તીર્થંકરની માતાએ, પહેલા સુપનમાં હાથી દેખ્યો, પરંતુ ઋષભદેવની માતાએ પહેલા સુપનમાં વૃષભ દેખવાથી, પ્રથમ તીર્થંકરનું નામ ઋષભ પાડવામાં આવ્યું. ઋષભદેવજીને, શ્રીપુંડરીકસ્વામી વગેરે ચોરાસી ગણધર, ચોરાસી હજાર સાધુઓ, સુંદર પ્રમુખ ત્રણ લાખ સાધ્વીઓ, ત્રણ લાખ પાંચ હજાર શ્રાવક, ૫૫૪૦૦૦ પાંચ લાખ ચોપન હજાર શ્રાવિકા, પાંચસો ધનુષ્ય પ્રમાણ દેહ. ચોરાસી લાખ પૂર્વનું આયુષ્ય. સુવર્ણવર્ણ વૃષભ, લંછન, ચાર હજાર સાધુઓ સાથે દીક્ષા અને અષ્ટાપદ પર્વત ઉપર નિર્વાણ.

મર્જિ ચ વંદે કહતાં, બીજા અજિતનાથ પ્રભુને હું વાદું છું. અજિત એટલે પરીષદાદિકે કરીને નહીં જિતાય એવા. વળી પ્રભુના માતા-પિતા, પહેલાં કોઈક વખત બાજી રમતાં હતાં ત્યારે, રાણી બાજી હારી જતાં હતાં. પરંતુ, પ્રભુ ગર્ભમાં આવ્યા પછી પ્રભુની માતા હંમશાં જીતતાં હતાં, એવો ગર્ભનો મહિમા જાણી પ્રભુનું અજિત નામ રાખવામાં આવ્યું. તેઓ અયોધ્યા નગરીના જિતશત્રુ રાજા અને વિજયારાણીના પુત્ર હતા. અજિતનાથ પ્રભુને એક લાખ સાધુ, ફલ્ગુશ્રી પ્રમુખ ત્રણ લાખ ત્રીશ હજાર સાધ્વી, બે લાખ અઠાણું હજાર શ્રાવક અને પાંચ લાખ પીસતાલીસ હજાર શ્રાવિકા હતી. પ્રભુની સાડાચારસો ધનુષની કાયા હતી, બહોતેર લાખ પૂર્વ વર્ષનું આયુષ્ય અને સુવર્ણ વર્ણની કાયા તથા હાથીનું લંછન હતું. એક

હજાર પુરુષની સાથે પ્રભુએ દીક્ષા લીધી હતી અને તેઓનું નિર્વાણ સમેતશિખર પર્વત ઉપર થયું હતું.

સંભવ કહતાં, ત્રીજા સંભવનાથ પ્રભુને વાંદુ છું. પ્રભુનાં જનમ પહેલાં દેશમાં દુકાળ હતો, પરંતુ પ્રભુ ગર્ભમાં આવ્યા પછી ઓચિંતા વરસાદ પડ્યો. પરદેશથી અનાજનાં વહાણો આવ્યાં અને પૃથ્વી ઉપર ખૂબ અનાજ વગેરે પાકવાથી માતા પિતાએ પ્રભુનું નામ સંભવ પાડ્યું. સંભવનાથ પ્રભુ શ્રાવસ્તી નગરીના જિતારિ રાજાની, સેનાદે નામની રાણીની કુક્ષિથી ઉત્પન્ન થયા હતા. સંભવનાથ પ્રભુએ એક હજાર માણસો સાથે દીક્ષા લીધી હતી. તેઓને ચારુદત્ત પ્રમુખ એકસોને બે ગણધર હતા. સોમાદિત્ય વગેરે બે લાખ સાધુ, શ્યામા પ્રમુખ ત્રણ લાખ, છત્રીસ હજાર સાધ્વી, વિલાસ વગેરે બે લાખ તાણું હજાર શ્રાવક અને છ લાખ, છત્રીસ હજાર શ્રાવિકા, ચારસો ધનુષ્યનું શરીર પ્રમાણ. સાઠ લાખ પૂર્વ વરસનું આયુષ્ય, સુવર્ણ વર્ણ, અશ્વ લંછન અને સમેતશિખર પર્વત ઉપર મોક્ષ.

અભિર્ણદનં ચ કહતાં, વળી, ચોથા શ્રીઅભિર્ણદન સ્વામીને, હું વંદન કરું છું. એટલે દેવેન્દ્ર વગેરે, પ્રભુ ગર્ભમાં આવ્યા પછી હંમેશાં શકેદ્ર પ્રભુની સ્તુતિ કરવા આવતા હોવાથી પ્રભુનું અભિર્ણદન નામ પાડવામાં આવ્યું હતું. અયોધ્યા નગરીના સંવર નામના રાજાની, સિદ્ધાર્થ નામની રાણીની કુક્ષિથી પ્રભુ અભિર્ણદનસ્વામીનો જન્મ થયો હતો. અભિર્ણદનસ્વામીને, વજ્રનાભ પ્રમુખ એકસો ગણધર, ત્રણ લાખ સાધુ, અજિતા પ્રમુખ છ લાખ, છત્રીસ સાધ્વી. બે લાખ અઠાવીસ હજાર શ્રાવક, પાંચ લાખ, સત્તાવીસ હજાર શ્રાવિકા. પ્રભુએ એક હજાર પુરુષો સાથે દીક્ષા લીધી હતી. સાડાત્રણસેં ધનુષ્ય પ્રમાણ પ્રભુનું શરીર, પચાસ લાખ પૂર્વનું આયુષ્ય, સુવર્ણવર્ણ, વાનર લંછન અને સમેતશિખર પર્વત ઉપર મોક્ષ.

સુમરૂં ચ કહતાં, પાંચમા સુમતિનાથ પ્રભુને હું વંદન કરું છું. વળી, પ્રભુ ગર્ભમાં આવ્યા પછી એક વણિકની બે સ્ત્રીઓ હતી. તેમાં નાની સ્ત્રીને એક પુત્ર હતો અને મોટી સ્ત્રી પુત્ર વગરની હતી. બંને સ્ત્રીઓ પુત્રનું લાલન પાલન કરતી હતી. પુત્રનો પિતા આકસ્મિક રોગથી મૃત્યુ પામ્યો. તે વખતે, મોટી સ્ત્રી ધનના લોભને લીધે કહેવા લાગી કે, આ પુત્ર મ્હારો છે; અને તેથી મિલકત પણ મને જ મળવી જોઈએ. આ બંને શોક્યોનો પુત્રને માટેનો ઝઘડો દરબારમાં ગયો. મેઘરથ રાજાની બુદ્ધિ આ તકરારાનો ન્યાય આપી શકી નહીં. તે વખતે, ગર્ભના મહિમાથી સુમંગલા રાણીએ કહ્યું કે, તમે બંને શોક્યો, ધનને અડધો અડધ ભાગ કરીને વહેંચી લો, અને આ છોકરાનો પણ અડધો અડધ ભાગ કરીને વહેંચી લો.

તે સાંભળીને, નાની સ્ત્રી, કે જે છોકરાની સગી મા હતી, તે બોલી કે મ્હારે મિલકત જોઈતી નથી, અને છોકરાના બે ભાગ થઈ શકે નહીં, મ્હારે પુત્રનો

અને ધનનો ખપ નથી, મારા પુત્રને જીવતો રાખી, મોટીને જ સોંપી દો. એનો પુત્ર તે મ્હારો જ છે. આ પ્રમાણે સાંભળીને સુમંગલા રાણી બોલ્યાં કે, આ છોકરો નાની સ્ત્રીનો જ છે. કારણ કે, છોકરાનાં બે ભાગ કરવાનું કહેવા છતાં પણ મોટી સ્ત્રી કાંઈ બોલી નહીં, અને નાની સ્ત્રીનો છોકરો હોવાથી, તેણીએ તેના કકડા કરવાની ના પાડી; એનો છોકરો અને મિલકત સોંપી દો, અને મોટીને ઘરની બહાર કાઢો. આવી ન્યાયી બુદ્ધિ ગર્ભના પ્રભાવથી ઉત્પન્ન થવાથી પ્રભુનું નામ સુમતિ પાડવામાં આવ્યું હતું.

અયોધ્યા નગરીના મેઘરથ રાજાની, સુમંગલા નામની રાણીનીકુક્ષી સુમતિનાથ પ્રભુનો જનમ થયો હતો. સુમતિનાથ પ્રભુને, ચમર પ્રમુખ એકસો ગણધર, ત્રણ લાખ, વીસ હજાર સાધુ, વાત્સમી પ્રમુખ પાંચ લાખ ત્રીસ હજાર સાધ્વી, બે લાખ એક્યાસી હજાર શ્રાવક, પાંચ લાખ છ હજાર શ્રાવિકા, સુમતિનાથ પ્રભુએ એક હજાર પુરુષો સાથે દીક્ષા લીધી હતી. ત્રણસો ધનુષ પ્રમાણ પ્રભુનું શરીર, ચાલીસ લાખ પૂર્વનું આયુષ્ય, સુવર્ણવર્ણ, ક્રૌંચ પક્ષીનું લંછન અને સમેતશિખર પર્વત ઉપર મોક્ષ.

પઠમપ્પહં કહતાં છઠ્ઠા પદ્મપ્રભુસ્વામીને હું વંદન કરું છું. પદ્મપ્રભુ એટલે. નિષ્કંપતાને અંગીકાર કરીને પદ્મના સમૂહ સરખી છે, પ્રભા એટલે કાંતિ જેમની તેથી પદ્મપ્રભ કહીએ. વળી, પ્રભુ ગર્ભે આવ્યા પછી, તેઓની માતાને પદ્મ એટલે કમલની શય્યા ઉપર સૂઈ રહેવાનો દોહલો ઉત્પન્ન થયો હતો, જે દેવતાએ પૂર્ણ કર્યો હતો. તેના મહિમાંથી પ્રભુનું નામ પદ્મપ્રભુ પાડવામાં આવ્યું હતું. તેઓ કોશાંબી નગરીના રાજા ઘરની રાણી સુસીમાની કુક્ષિથી ઉત્પન્ન થયા હતા. પદ્મપ્રભુએ એક હજાર પુરુષો સાથે દીક્ષા લીધી. પદ્મપ્રભુને સજ્જ પ્રમુખ એકસો આઠ ગણધર, ત્રણ લાખ ત્રીસ હજાર સાધુ, ધુસ્તા પ્રમુખ ત્રણ લાખ વીસ હજાર સાધ્વી, બે લાખ છોતેર હજાર શ્રાવક, પાંચ લાખ પાંચ હજાર શ્રાવિકા, તેઓની અઢીસો ધનુષ્યની દેહ, ત્રીસ લાખ પૂર્વ વરસનું આયુષ્ય, રક્તવર્ણ, પદ્મનું લંછન અને સમેતશિખર પર્વત ઉપર મોક્ષ.

સુપાસં કહતા, સાતમા શ્રીસુપાર્શ્વનાથને હું વંદન કરું છું. સુપાર્શ્વ એટલે સારાં છે પડખાં જેમને. વળી, પ્રભુ ગર્ભમાં આવવાથી તેઓની માતા પણ સુપાર્શ્વ થયાં, એટલે સુપાર્શ્વનાથની માતાના બંને પડખાં કોડના રોગવાળાં હતાં તે, સુવર્ણવર્ણવાળા થયાં તેથી પ્રભુનું નામ સુપાર્શ્વ પાડવામાં આવ્યું હતું. તેઓ વારાણસી નગરીના સુપ્રતિષ્ઠ રાજાની, પૃથ્વી રાણીની કુક્ષિથી ઉત્પન્ન થયાં હતાં. શ્રીસુપાર્શ્વપ્રભુએ એક હજાર પુરુષો સાથે દીક્ષા લીધી હતી. સુપાર્શ્વનાથને વૈદર્ભ પ્રમુખ એકસોને પાંચ ગણધર, ત્રણ લાખ સાધુ, સૌમ્ય પ્રમુખ ચાર લાખ વીસ

હજાર સાધ્વી, બે લાખ સત્તાવન હજાર શ્રાવક, ચાર લાખ બે હજાર શ્રાવિકા. તેઓની બસો ધનુષ્યની દેહ. વીસ લાખ પૂર્વ વરસનું આયુષ્ય. સુવર્ણવર્ણ, સ્વસ્તિકનું લંછન અને, તેઓશ્રીના મસ્તકે પાંચ અથવા સાત ફેણ હોય છે. સમેતશિખર પર્વત ઉપર મોક્ષ.

ચંદ્રવર્ણ વંદે કહેતાં, આઠમા શ્રીચંદ્રપ્રભુસ્વામીને હું વંદન કરું છું. વળી ચંદ્ર સરખો જેઓનો વર્ણ છે તથા ચંદ્રપ્રભુ ગર્ભમાં આવ્યા ત્યારે, તેઓશ્રીની માતા લક્ષ્મણા રાણીને, ચંદ્રપાન કરવાનો દોહદ થયો હતો, જે પ્રધાને પોતાની બુદ્ધિથી પૂર્ણ કર્યો હતો. તેના મહિમાથી પ્રભુનું નામ ચંદ્રપ્રભ પાડવામાં આવ્યું હતું. તેઓ ચંદ્રપુરી નગરીના મહસેન રાજાની, લક્ષ્મણા રાણીની કુક્ષિથી ઉત્પન્ન થયા હતા. શ્રીચંદ્રપ્રભુએ એક હજાર પુરુષો સાથે દીક્ષા લીધી. શ્રીચંદ્રપ્રભુને દિન પ્રમુખ ત્રાણું ગણધર. બે લાખ પાંચ હજાર સાધુ, સુમના પ્રમુખ, ત્રણ લાખ, એશી હજાર સાધ્વી, બે લાખ પાંચ હજાર શ્રાવક, ચાર લાખ એકાણું હજાર શ્રાવિકા. ચંદ્રપ્રભુની દોઢસો ધનુષ્યની દેહ, દશ લાખ પૂર્વ વરસનું આયુષ્ય, શ્વેતવર્ણ, અને સમેતશિખર પર્વત ઉપર મોક્ષ. ચંદ્રનું લંછન.

સુવિર્હિં ચ પુષ્પદંતં સીઅલ સિજ્જંસ વાસુપૂજ્જં ચ ॥

વિમલમણંત જ જિણં, ધમ્મં સંતિં ચ વંદામિં ॥૩॥

સુવિર્હિં કહેતાં, નવમા શ્રીસુવિધિનાથને ચ કહેતાં, વળી. પુષ્પદંતં બીજું નામ પુષ્પદંત છે તેઓને હું વંદન કરું છું. શોભન છે વિધિ જેનો અથવા સર્વ સ્થલે છે કૌશલ્ય જેમનું. સુવિધિનાથ ગર્ભમાં આવવાથી, તેઓશ્રીનાં માતા પિતા સારી રીતે ધર્મકરણી કરવા લાગ્યાં, આવો ગર્ભનો પ્રભાવ જાણી પ્રભુનું નામ સુવિધિ રાખવામાં આવ્યું હતું. વળી, મચકુંદના ફૂલની કળી જેવા ઉજવલ, પ્રભુનાં દાંત હોવાની બીજું નામ પુષ્પદંત રાખ્યું હતું. તેઓ કાકંદી નગરીનાં સુગ્રીવ રાજાની, રામા નામની રાણીની કુક્ષિથી ઉત્પન્ન થયા હતા. શ્રીસુવિધિનાથપ્રભુએ, એક હજાર પુરુષો સાથે દીક્ષા લીધી. તેઓને વરાહ પ્રમુખ, અઠયાસી ગણધર, બે લાખ સાધુ, એક લાખ વીસ હજાર સાધ્વી, બે લાખ ઓગણત્રીસ હજાર શ્રાવક, ચાર લાખ, ઈકોતેર હજાર શ્રાવિકા. શ્રી સુવિધિનાથનો સો ધનુષ્યનો દેહ, બે લાખ પૂર્વ વરસનું આયુષ્ય. શ્વેતવર્ણ અને સમેતશિખર પર્વત ઉપર મોક્ષ. મગરમચ્છનું લંછન.

સીઅલ કહેતાં, દશમા શ્રીશીતલનાથ ને હું વંદન કરું છું. સમસ્ત જીવોનાં સંતોષને હરણ કરે છે, માટે શીતલનાથ. વળી, શીતલનાથ પ્રભુના પિતાને દાહજવર ઉત્પન્ન થયો હતો. તે પ્રભુ ગર્ભમાં આવ્યા પછી, દઢરથ રાજાના શરીર ઉપર રાણી નંદાએ હાથ ફેરવવાથી, દાહજવર ઉપશાંત થયો. રાજાના શરીરે શીતલતા થઈ. તે માટે પ્રભુનું નામ શીતલ પાડવામાં આવ્યું હતું. શીતલનાથ પ્રભુ ભદિલપુર નગરનાં

દૃઢસ્થ રાજાની, નંદા નામની રાણીની કુક્ષિથી ઉત્પન્ન થયા હતા. પ્રભુનો નેવું ધનુષ પ્રમાણ દેહ, એક લાખ પૂર્વ વરસનું આયુષ્ય, સુવર્ણવર્ણ, શ્રીવત્સ લંછન, અને સમેતશિખર પર્વત ઉપર મોક્ષ.

સિજ્જંસ કહતાં, અગિયારમાં શ્રી શ્રેયાંસનાથને હું વંદન કરું છું. સર્વ જગતનું શ્રેય એટલે હિતના કરનાર માટે શ્રેયાંસ. વળી, શ્રેયાંસ પ્રભુના પિતા વિષ્ણુ રાજાના ઘરદેરાસરમાં વંશપરંપરાગત એક દેવાધિષ્ઠિત શય્યાની પૂજા કરવામાં આવતી હતી. તે શય્યા ઉપર જે કોઈ બેસે કે સૂવે તેને, દેવ ઉપદ્રવ કરતો હતો. તે શ્રેયાંસ પ્રભુ ગર્ભમાં આવ્યા પછી, પ્રભુની માતા વિષ્ણુ રાણીના મનમાં આવ્યું કે, દેવ, ગુરુની પ્રતિમાની પૂજા થાય, પરંતુ શય્યાની પૂજા તો કોઈ ઠેકાણે સાંભળી નથી. એમ ચિંતવીને, શય્યાની રક્ષા કરનાર પુરુષે ના પાડવા છતાં પણ, પ્રભુની માતા, તે શય્યા ઉપર બેઠા અને સૂઈ પણ ગયાં. તે વખતે ગર્ભના પ્રભાવથી, તેનો અધિક્ષાયક દેવ તે શય્યા છોડીને જતો રહ્યો. પછીથી વિષ્ણુ રાજાએ તે શય્યાને, સૂવાના ઉપયોગમાં લીધી. આ રીતે પ્રભુની માતાને એમ થયું એટલે પ્રભુનું નામ શ્રેયાંસ પાડવામાં આવ્યું. શ્રેયાંસનાથ પ્રભુ સિંહપુર નગરના વિષ્ણુ રાજાની વિષ્ણુ નામની પટરાણીની કુક્ષિથી ઉત્પન્ન થયા હતા.

શ્રેયાંસનાથપ્રભુએ એક હજાર પુરુષો સાથે દીક્ષા લીધી હતી. પ્રભુને, કૈસ્તુભ પ્રમુખ બોતેર ગણધર, ચોરાસી હજાર સાધુ, એક લાખ ત્રીશ હજાર સાધ્વી, બે લાખ અગણાએશી હજાર શ્રાવક, ચાર લાખ અડતાલીસ હજાર શ્રાવિકા. શ્રેયાંસનાથ પ્રભુનો એશી ધનુષ પ્રમાણ દેહ, ચોરાસી લાખ વરસનું આયુષ્ય, સુવર્ણવર્ણ, ખંડગી લંછન અને સમેતશિખર પર્વત ઉપર મોક્ષ.

વાસુપૂજ્ય ચ કહતાં બારમા શ્રીવાસુપૂજ્યસ્વામી ને હું વંદન કરું છું. વસુ જે દેવતા વિશેષ તેમને પૂજવા યોગ્ય માટે વાસુપૂજ્ય કહીએ. વળી, પ્રભુ જ્યારે ગર્ભમાં આવ્યા પછી, વસુ જે હિરણ્યની ઈંદ્ર મહારાજે, પ્રભુના માતાપિતાને ત્યાં, વારંવાર વૃષ્ટિ કરી તેથી વાસુપૂજ્ય, વળી, પ્રભુ જ્યારે ગર્ભમાં આવ્યા પછી, વસુ જે હિરણ્યની ઈંદ્ર મહારાજે, પ્રભુના માતાપિતાને ત્યાં, વારંવાર વૃષ્ટિ કરી તેથી વાસુપૂજ્ય. વળી. વસુપૂજ્ય રાજાના પ્રભુ પુત્ર હોવાથી વાસુપૂજ્ય નામ પ્રભુનું પાડવામાં આવ્યું હતું. ચંપાનગરીના વસુપૂજ્ય રાજાની જયા નામની રાણીની કુક્ષિથી વાસુપૂજ્યસ્વામી ઉત્પન્ન થયા હતા.

વાસુપૂજ્યપ્રભુએ, છસો પુરુષો સાથે દીક્ષા લીધી હતી. પ્રભુને, સુભૂમ પ્રમુખ દર ગણધર, બોતેર હજાર સાધુ, ધરણી પ્રમુખ એક લાખ સાધ્વી, બે લાખ. પંદર હજાર શ્રાવક, ચાર લાખ છત્રીશ હજાર શ્રાવિકા. શ્રીવાસુપૂજ્યસ્વામીનો સિત્તર ધનુષ પ્રમાણ દેહ, બોતેર લાખ વરસનું આયુષ્ય, રક્તવર્ણ, મહિષ લંછન અને

ચંપાનગરીએ મોક્ષ.

વિમલ કહતાં, તેરમાં શ્રીવિમલનાથ પ્રભુને હું વંદન કરું છું. જેઓને નિર્મલ જ્ઞાનાદિક છે, તેથી વિમલ કહીએ. વળી, પ્રભુ ગર્ભમાં આવ્યા પછી, કાંપિલ્યપુર નગરમાં, કોઈ સ્ત્રી-પુરુષ દેરાસરની પાસે આવીને ઉતર્યા. સ્ત્રી પાણી પીવાને નજીકમાં ગઈ હતી. તે વખતે તે જગ્યાએ કોઈ એક વ્યંતરદેવી ત્યાં રહેતી હતી. તેણે ત્યાં રહેલા પુરુષનું સુંદર રૂપ જોયું, તેથી તે વ્યંતરીને, ત્યાં રહેલા પુરુષ સાથે કામક્રીડા કરવાની ઈચ્છા ઉત્પન્ન થવાથી, વ્યંતરીએ, તેની સ્ત્રીના જેવું જ રૂપ વિકુર્વ્યું અને પેલા પુરુષ પાસે આવીને બેસી ગઈ. એટલામાં જ પાણી પીવા ગયેલી સ્ત્રી પણ ત્યાં આવી. તે વખતે એક જ સરખી આકૃતિવાળી, બંને સ્ત્રીઓને જોઈને, પેલો પુરુષ વિચાર કરવા લાગ્યો કે, આ બંનેમાં ખરી સ્ત્રી કોણ છે ? તે વખતે, પહેલીએ કહ્યું કે, હું તારી સ્ત્રી છું અને બીજીએ પણ કહ્યું કે, હું તારી સ્ત્રી છું. આ ત્રણેનો ઝઘડો રાજદરબારમાં આવ્યો. તે વખતે કૃતવર્મા રાજા અને પ્રધાન, બંને સ્ત્રીઓને એકસરખી જ દેખીને, આ ઝઘડાને નીવેડો લાવી શક્યા નહીં. પછી શ્યામા રાણીએ, પેલા પુરુષને એક બાજુ ઊભો રાખ્યો અને બીજી બાજુ કેટલેક દૂર બંને સ્ત્રીઓને ઊભી રાખી. પછી રાણીએ કહ્યું કે, જે સ્ત્રી પોતાના સત્યવચનના પ્રભાવથી, પતિને સ્પર્શ કરે તેનો આ પતિ જાણવો. તે સાંભળીને વ્યંતરીએ, દેવશક્તિના પ્રભાવથી પોતાના હાથ લાંબો કરીને પુરુષનો સ્પર્શ કર્યો. તે વખતે તરત જ રાણીએ તેનો હાથ પકડીને કહ્યું કે, તું તો વ્યંતરી છે, માટે તારા સ્થાનકે જતી રહે. આવી રીતના જુદાજુદા ચાર ન્યાય કરવાથી, પ્રભુના ગર્ભનો આ પ્રભાવ જાણી, પ્રભુનું વિમલ નામ રાખવામાં આવ્યું હતું.

કંપિલપુર નગરના કૃતવર્મ રાજાની, શ્યામા નામની રાણીની કુક્ષિથી વિમલનાથ પ્રભુનો જન્મ થયો હતો. પ્રભુએ એક હજાર પુરુષોની સાથે દીક્ષા લીધી હતી. તેઓને મંદર પ્રમુખ, સત્તાવન ગણધર, ધરણ પ્રમુખ બાસઠ હજાર સાધુ, એક લાખ આઠસો સાધ્વી, ત્રણ લાખ આઠ હજાર શ્રાવક અને ચાર લાખ, ચોવીસ હજાર શ્રાવિકાઓ. સાઠ ધનુષ પ્રમાણ દેહ, સાઠ લાખ વરસનું આયુષ્ય, સુવર્ણવર્ણ, સૂઅરનું લંછન અને સમેતશિખર પર્વત ઊપર મોક્ષ.

મર્ણતં ચ જિણં કહતાં, ચૌદમાં અનંતનાથ પ્રભુને હું વાંદું છું. ચ કહતાં વળી. જિણં કહતાં કર્મશત્રુને જીતનાર એવા. અનંત કર્મનાં અંશ જેઓએ જીત્યાં છે, તથા જેઓને જ્ઞાન, દર્શન પણ અનંત છે માટે અનંત નામ સાર્થક છે. વળી, પ્રભુ જ્યારે ગર્ભમાં આવ્યા, ત્યારે અયોધ્યા નગરમાં ઘણા લોકોને તાવ આવતો હતો. પરંતુ પ્રભુની માતા સુયશા રાણીએ લોકોને અનંત ગાંઠના દોરા કરી બાંધ્યા હતા, અને તેથી લોકોમાં તાવનો ઉપદ્રવ શાંત થઈ જવાથી, પ્રભુનું નામ અનંત

પાડવામાં આવ્યું હતું. વળી, પ્રભુની માતાએ સ્વપ્નમાં અંત વગરની મોટી રત્નની માલા ગર્ભના પ્રભાવે દેખી હતી, તેથી પ્રભુનું નામ અનંત રાખવામાં આવ્યું હતું.

અયોધ્યા નગરના સિંહસેન રાજાની, સુયશા નામની રાણીની કુક્ષિથી અનંતનાથ પ્રભુનો જન્મ થયો હતો. અનંતનાથ પ્રભુએ, એક હજાર પુરુષો સાથે દીક્ષા લીધી હતી. અનંતનાથ પ્રભુને, યશોભદ્ર પ્રમુખ પચાસ ગણધર, બાસઠ હજાર સાધુ, પદ્મા પ્રમુખ, સાઠ હજાર સાધ્વી, બે લાખ, છ હજાર શ્રાવક, ચાર લાખ, ચઉદ હજાર શ્રાવિકા, પચાસ ધનુષ પ્રમાણ દેહ, ત્રીસ લાખ વરસનું આયુષ્ય, સુવર્ણ વર્ણ, સિંચાણાનું લંછન, સમેતશિખર પર્વત ઉપર મોક્ષ.

મળતં ચ જિણં કહતાં, ચૌદમાં અનંતનાથ પ્રભુને હું વાંદું છું. ચ કહતાં વળી. જિણં કહતાં, કર્મશત્રુને જીતનાર એવા. અનંત કર્મનાં અંશ જેઓએ જીત્યા છે. તથા જેઓને જ્ઞાન, દર્શન પણ અનંત છે માટે અનંત નામ સાર્થક છે. વળી, પ્રભુ જ્યારે ગર્ભમાં આવ્યા, ત્યારે અયોધ્યા નગરમાં ઘણા લોકોને તાવ આવતા હતો. પરંતુ પ્રભુની માતા સુયશા રાણીએ લોકોને અનંત ગાંઠના દોરા કરી બાંધ્યા હતા, અને તેથી લોકોમાં તાવનો ઉપદ્રવ શાંત થઈ જવાથી, પ્રભુનું નામ અનંત પાડવામાં આવ્યું હતું. વળી, પ્રભુની માતાએ સ્વપ્નમાં અંત વગરની મોટી રત્નની માલા ગર્ભના પ્રભાવે દેખી હતી, તેથી પ્રભુનું નામ અનંત રાખવામાં આવ્યું હતું.

અયોધ્યા નગરના સિંહસેન રાજાની, સુયશા નામની રાણીની કુક્ષિથી અનંતનાથ પ્રભુનો જન્મ થયો હતો. અનંતનાથ પ્રભુએ, એક હજાર પુરુષો સાથે દીક્ષા લીધી હતી. અનંતનાથ પ્રભુને, યશોભદ્ર પ્રમુખ પચાસ ગણધર, બાસઠ હજાર સાધુ, પદ્મા પ્રમુખ, સાઠ હજાર સાધ્વી, બે લાખ, છ હજાર શ્રાવક, ચાર લાખ, ચઉદ હજાર શ્રાવિકા, પચાસ ધનુષ પ્રમાણ દેહ, ત્રીસ લાખ વરસનું આયુષ્ય, સુવર્ણ વર્ણ, સિંચાણાનું લંછન, સમેતશિખર પર્વત ઉપર મોક્ષ.

ધમ્મં કહતાં, પંદરમાં શ્રીધર્મનાથ પ્રભુને હું વંદન કરું છું. દુર્ગતિમાં પડતા પ્રાણીઓને બચાવે, માટે ધર્મનાથ. વળી, પ્રભુ ગર્ભમાં આવ્યા પછી, પ્રભુનાં માતાપિતા સારી રીતે, ધર્મપરાયણ થયા, તે ગર્ભનો પ્રભાવ જાણી, પ્રભુનું ધર્મનાથ નામ રાખવામાં આવ્યું હતું.

રત્નપુર નગરના ભાનુ રાજાની, સુવ્રતા નામની રાણીની કુક્ષિથી ધર્મનાથ પ્રભુનો જન્મ થયો હતો. ધર્મનાથ પ્રભુએ, એક હજાર પુરુષો સાથે દીક્ષા લીધી હતી. ધર્મનાથ પ્રભુને, પ્રમુખ બેંતાલીસ ગણધર, ચોસઠ હજાર સાધુ, આર્યા શિવા પ્રમુખ બાસઠ હજાર, ચારસો સાધ્વી, બે લાખ ચાર હજાર શ્રાવક, ચાર લાખ, તેર હજાર શ્રાવિકા. પીસતાલીસ ધનુષ્ય પ્રમાણ દેહ, દશ લાખ વરસનું આયુષ્ય, સુવર્ણ વર્ણ, વજ્રનું લંછન, સમેતશિખર પર્વત ઉપર મોક્ષ.

સંતિ ચ વંદામિ કહતાં, વળી, સોલમા શ્રીશાંતિનાથ: પ્રભુને હું વંદન કરું છું. શાંતિનાથ સ્વયમેવ શાંતિના કરનાર હોવાથી શાંતિનાથ નામ સાર્થક છે. વળી, શાંતિનાથ પ્રભુ જ્યારે અચિરા રાણીની કુક્ષિમાં ગર્ભરૂપે આવ્યા, ત્યારે હસ્તિનાપુર નગરમાં મરકીનો ઉપદ્રવ ચાલતો હતો, પરંતુ પ્રભુ ગર્ભમાં આવ્યા પછી, પ્રભુની માતા અચિરા રાણીએ, નગરમાં અમૃતનો છંટકાવ કરાવવાથી મરકીનો ઉપદ્રવ શાંત થઈ ગયો હતો. તેથી પ્રભુનું નામ શાંતિનાથ પાડવામાં આવ્યું હતું.

હસ્તિનાપુર નગરના વિશ્વસેન રાજાની, અચિરા નામની રાણીની કુક્ષિથી શાંતિનાથ પ્રભુનો જન્મ થયો હતો. શાંતિનાથ પ્રભુએ એક હજાર પુરુષો સાથે દીક્ષા લીધી હતી. શાંતિનાથ પ્રભુને, ચક્રાયુધ પ્રમુખ છત્રીશ ગણધર, બાસઠ હજાર સાધુ, સૂચી પ્રમુખ, એકસઠ હજાર, છસો સાધ્વીઓ, બે લાખ, નેવુ હજાર શ્રાવક, ત્રણ લાખ, ત્રણ હજાર શ્રાવિકા, ચાલીસ ધનુષ્ય પ્રમાણ દેહ, એક લાખ વરસનું આયુષ્ય, સુવર્ણવર્ણ, મૃગ લંછન અને સમેતશિખર ઊપર મોક્ષ.

કુથંતં અરં ચ મલ્લિ, વંદે મુણિસુવ્વયં નમિજિણં ચ ॥

વંદામિરિદ્ધુનેમિં, પાસં તહ વદ્ધમાણં ચ ॥૪॥

કુથું કહતાં, સત્તરમા શ્રીકુંથુનાથ પ્રભુને હું વંદન કરું છું. કુંથુનાથ પ્રભુ ગર્ભમાં આવ્યા પછી, તેમની માતાએ રત્નના કુંથુ એટલે રાશિ, પૃથ્વીમાં દેખ્યા અથવા પ્રભુ જન્મ્યા પછી કુંથુઆ વગેરે નાના-મોટા જીવોની જયણા દેશમાં પ્રવર્તી, તેથી પ્રભુનું કુંથુનાથ નામ પાડવામાં આવ્યું હતું.

હસ્તિનાપુર નગરના શૂર રાજાની, શ્રીરાણી નામની રાણીની કુક્ષિથી શ્રીકુંથુનાથ પ્રભુનો જન્મ થયો હતો. શ્રીકુંથુનાથ પ્રભુએ, એક હજાર પુરુષો સાથે દીક્ષા લીધી હતી. તેઓને સંબ પ્રમુખ, પાંત્રીસ ગણધર, સાઠ હજાર સાધુ, દામિની પ્રમુખ, સાઠ હજાર, છસો સાધ્વી, પાંત્રીસ ધનુષ્ય પ્રમાણ દેહ, પંચાણું હજાર વરસનું આયુષ્ય, સુવર્ણવર્ણ, બોકડાનું લંછન અને સમેતશિખર પર્વત ઉપર મોક્ષ.

અરં ચ કહતાં, અઢારમાં શ્રીઅરનાથ પ્રભુને હું વંદન કરું છું. ચ કહેતાં, વળી અરિહંત જેવા સર્વોત્તમ પુરુષ જે કુલને વિષે ઉત્પન્ન થાય, તેને વધારવાને વૃદ્ધ પુરુષો અર એવું નામ કહે છે. વળી, અરનાથ પ્રભુ ગર્ભમાં આવ્યા ત્યારે, તેઓશ્રીના માતાએ સ્વપ્નમાં રત્નમય આરો તથા સ્તૂપ દેખ્યો હતો, તેથી પ્રભુનું અરનાથ નામ પાડવામાં આવ્યું હતું.

હસ્તિનાપુર નામના નગરના સુદર્શન રાજાની, દેવી નામની રાણીની કુક્ષિથી શ્રી અરનાથ પ્રભુનો જન્મ થયો હતો. શ્રીઅરનાથ પ્રભુએ, એક હજાર પુરુષો સાથે દીક્ષા લીધી હતી. તેઓને કુંભ પ્રમુખ તેત્રીસ ગણધર, પચાસ હજાર સાધુ,

રક્ષિતા પ્રમુખ સાઠ હજાર સાધ્વી, એક લાખ ચોરાસી હજાર શ્રાવક, ત્રણ લાખ બોંતેર હજાર શ્રાવિકા. ત્રીશ ધનુષ પ્રમાણ દેહ, ચોરાસી હજાર વરસનું આયુષ્ય, સુવર્ણવર્ણ, નંદાવર્તનું લંછન અને સમેતશિખર પર્વત ઉપર મોક્ષ.

મલ્લિ કહતાં, ઓગણીસમાં શ્રીમલ્લિનાથ પ્રભુને હું વંદન કરું છું. પરીસરૂપી મલ્લ તેનો જય કરવાખી મલ્લિ કહેવાય. વળી, મલ્લિનાથ પ્રભુ ગર્ભમાં આવ્યા, ત્યારે તેઓની માતાને, એક ઋતુમાં, સર્વ ઋતુનાં, ફૂલોની શય્યામાં સૂઈ રહેવાનો દોહદ ઉત્પન્ન થયો હતો, જે દેવતાઓએ પૂર્ણ કર્યો હતો. તે માટે પ્રભુનું નામ મલ્લિનાથ પાડવામાં આવ્યું હતું.

મિથિલા નગરીના, કુંભ રાજાની, પ્રભાવતી નામની રાણીથી કુક્ષિથી શ્રીમલ્લિનાથ પ્રભુનો જન્મ થયો હતો. શ્રીમલ્લિનાથ પ્રભુએ ત્રણસો પુરુષો સાથે દીક્ષા લીધી હતી. તેઓને પુરુષસેન પ્રમુખ અઠાવીસ ગણધર, ચાલીસ હજાર સાધુ, બંધુમતી પ્રમુખ ત્રણ લાખ, છોંતેર હજાર સાધ્વી, એક લાખ, ત્યાસી હજાર શ્રાવક, ત્રણ લાખ, છોંતેર હજાર શ્રાવિકા, વીશ ધનુષ પ્રમાણ દેહ. પંચાવન હજાર વરસનું આયુષ્ય, નીલવર્ણ, કુંભનું લંછન, સમેતશિખર પર્વત ઉપર મોક્ષ.

વંદે મુનિસુલ્લયં કહતાં, વીશમા તીર્થંકર શ્રીમુનિસુવ્રતસ્વામી ને હું વંદન કરું છું. જે જગતની ત્રિકાલાવસ્થાને જાણે. તેને મુનિ કહીએ. વળી જેને શોભનવ્રત છે તેને, સુવ્રત કહીએ. વળી, પ્રભુ ગર્ભમાં આવ્યા પછી, તેઓની માતાએ, મુનિ સરખાં શોભન, શ્રાવકનાં વ્રત પાલ્યાં, એવો ગર્ભનો મહિમા જાણી, માતાપિતાએ મુનિસુવ્રત નામ પાડ્યું. રાજગૃહી નગરીના સુમિત્ર નામના રાજાની, પદ્મા નામની રાણીની કુક્ષિથી શ્રીમુનિસુવ્રતસ્વામીનો જન્મ થયો હતો. શ્રીમુનિસુવ્રતસ્વામીએ, એક હજાર પુરુષ સાથે દીક્ષા લીધી હતી. તેઓને મલ્લિ પ્રમુખ અઠાર ગણધર, ત્રીસ હજાર સાધુ, પુષ્પવર્તી પ્રમુખ પચાસ હજાર સાધ્વી, એક લાખ, બોંતેર હજાર શ્રાવક, ત્રણ લાખ, પચાસ હજાર શ્રાવિકા. ત્રીશ હજાર વરસનું આયુષ્ય, વીશ ધનુષ્ય પ્રમાણ દેહ, કૃષ્ણવર્ણ, કાચબાનું લંછન અને સમેતશિખર પર્વત ઉપર મોક્ષ.

નમિજિણં ચ કહતાં, વળી, એકવીશમા તીર્થંકર શ્રીનમિનાથ ને હું વંદન કરું છું. પરીસહ, ઉપસર્ગદિક જેઓએ નમાવ્યા છે. માટે નમિ કહીએ. વળી પ્રભુ ગર્ભમાં આવ્યા પછી, પ્રભુ શ્રીનમિનાથના પિતા વિજય રાજાના શત્રુ એવા સીમાડાના રાજાઓ, એક સાથે ચડી આવ્યા અને મિથિલા નગરીને ઘેરી લીધું. વિજય રાજા ગભરાઈ ગયા. નિમિત્તિયાને બોલાવીને પૂછતાં, નિમિત્તિયાએ કહ્યું કે, વિપ્રા રાણી સગર્ભા છે, તેણીને કિલ્લાના કોશીષા ઉપર ઊભાં રાખીને, શત્રુઓને તેણીનાં દર્શન કરાવો. રાજાએ રાણીને, કિલ્લાના કોશીષા ઉપર રાખતાં જ, શત્રુઓથી રાણીનું તેજ સહન ન થયું તેથી સર્વ દુશ્મન રાજાઓ માન મૂકીને, પ્રભુની માતાને

કહેવા લાગ્યા કે, અમોને મીઠી નજરે જૂઓ અને અમારા મસ્તકે આપનો હાથ રાખો. એમ કહીને, રાણીનો, હાથ પોતાના મસ્તક મૂકાવી, ક્ષમા માંગીને, માતાની આજ્ઞા લઈને બધા શત્રુ રાજાઓ પોતપોતાના નગરે પાછા ગયા. આ રીતે સર્વ રાજાઓ, પ્રભુના ગર્ભના પ્રભાવે નમવાથી, પ્રભુના માતાપિતાએ, પ્રભુનું નમિનાથ નામ પાડ્યું હતું.

મિથિલા નગરીના વિજય રાજાની, વિપ્રા નામની રાણીની કુક્ષિથી શ્રીનમિનાથ પ્રભુનો જનમ થયો હતો. શ્રીનમિનાથ પ્રભુએ એક હજાર પુરુષો સાથે દીક્ષા લીધી હતી. તેઓશ્રીને શુભ પ્રમુખ સત્તર ગણધર, વીશ હજાર સાધુ, અનિલા પ્રમુખ એકતાલીસ હજાર સાધ્વી, એક લાખ, સીતેર હજાર શ્રાવક, અને ત્રણ લાખ અડતાલીસ હજાર શ્રાવિકા, પંદર ધનુષ દેહ પ્રમાણ, સુવર્ણવર્ણ, કમલનુ લંછન અને સમેતશિખર પર્વત ઉપર મોક્ષ. દશ હજાર વરસનું આયુષ્ય.

વંદામિ રિદ્ધિ નેમિ કહતાં, બાવીશમાં અરિષ્ટનેમિ પ્રભુને હું વંદન કરું છું. ષિષ્ટ એટલે પાપ, તેની તરફ ચક્રધારી સરખા હોવા થઈ અરિષ્ટનેમિ. વળી, પ્રભુ ગર્ભમાં આવ્યા ત્યારે, પ્રભુની માતા શિવાદેવીએ સ્વપ્નમાં, રત્નની રેલ દીઠી, વળી, આકાશમાં અરિષ્ટ રત્નમય ચક્રની ધારા ઉછળતી દેખવાથી, પ્રભુનું નામ અરિષ્ટનેમિ પાડવામાં આવ્યું. પ્રભુનું બીજું નામ નેમિનાથ હતું. શૌરીપુરના સમુદ્રવિજય રાજાની, શિવા નામની રાણીની કુક્ષિથી શ્રીઅરિષ્ટનેમિ પ્રભુનો જન્મ થયો હતો. શ્રીનેમિનાથ પ્રભુએ, એક હજાર પુરુષ સાથે દીક્ષા લીધી હતી. તેઓશ્રીને, વરદત્ત પ્રમુખ અઢાર ગણધર, અઢાર હજાર સાધુ, યક્ષદિત્તા પ્રમુખ ચાલીસ હજાર સાધ્વી, એક લાખ ચુમોતેર હજાર શ્રાવક, ત્રણ લાખ, છત્રીસ હજાર શ્રાવિકા. દશ ધનુષ પ્રમાણ દેહ, એક હજાર વરસનું આયુષ્ય, શ્યામવર્ણ, શંખનું લંછન અને ગિરનાર પર્વત ઉપર મોક્ષ.

પાસં તહ કહતા, ત્રેવીસમા શ્રીપાર્શ્વનાથ પ્રભુને હું વંદન કરું છું, જે સમસ્ત ભાવોને જુએ છે, માટે પાર્શ્વનાથ, વળી, જેઓની સેવામાં પાર્શ્વ નામનો યક્ષ છે, તેના નાથ માટે પાર્શ્વનાથ. વળ, પ્રભુ ગર્ભમાં આવ્યા પછી, એક અંધારી રાત્રે, પોતાની પાસેથી સર્પને જતો દેખીને, સર્પના જવાના રસ્તામાં, અશ્વસેન રાજાનો હાથ દેખી, વામાદેવીએ ખસેડ્યો. તેથી રાજા જાગી ઉઠ્યા. અને પૂછ્યું કે મારો હાથ શા માટે ખસેડ્યો ? રાણીએ કહ્યું કે, મેં સર્પ જતો દેખ્યો, માટે તમારો હાથ ખસેડ્યો. પછી, નોકરને બોલાવી, દીવો મંગાવીને જોયું તો સર્પ જતો દેખ્યો. તે વખતે, વિસ્મય પામી રાજાએ વિચાર્યું કે, આ જરૂર ગર્ભનો પ્રભાવ છે. એમ વિચારીને પ્રભુનું પાર્શ્વનાથ નામ પાડવામાં આવ્યું.

વારાણસી નગરીના, અશ્વસેન રાજાની, વામાદેવી નામની રાણીની કુક્ષિથી પ્રભુનો જનમ થયો હતો. શ્રીપાર્શ્વનાથ પ્રભુએ, ત્રણસો પુરુષો સાથે દીક્ષા લીધી હતી. તેઓશ્રીને, આર્યદિત્રાદિ સત્તર ગણધર, સોલ હજાર સાધુ, આડત્રીસ હજાર સાધ્વી, એક લાખ ત્રણ હજાર શ્રાવક, એક લાખ, અગણ્યાએસી હજાર શ્રાવિકા. નવ હાથ પ્રમાણ દેહ, એકસો વરસનું આયુષ્ય, નીલવર્ણ, સર્પ લંછન અને સમેતશિખર પર્વત ઊપર મોક્ષ.

વદ્ધમાણં ચ કહતાં, ચોવીસમા શ્રીવર્ધ્ધમાનસ્વામીને હું વંદન કરું છું, જન્મથી જ જ્ઞાનાદિકથી વૃદ્ધિ પામ્યા તેથી વર્ધમાન તથા પ્રભુ ગર્ભમાં આવ્યા પછી માતા-પિતા, ધન ધાન્યાદિના ભંડાર તથા દેશ, નગર, દ્વિપદ, ચતુષ્પદ વગેરે સર્વ પ્રકારની ઋદ્ધિએ કરીને વૃદ્ધિ પામ્યા. વળી, સર્વ રાજાઓ પણ આજ્ઞામાં રહેવા લાગ્યા. આ સઘળો ગર્ભનો પ્રભાવ જાણીને વર્ધમાન નામ પાડવામાં આવ્યું હતું. વળી પ્રભુએ જન્મતાં જ મેરૂ પર્વતને કંપાવ્યો તથા પ્રભુની સાથે આમલકી કીડા કરતાં, પ્રભુથી દેવતા હારી ગયો અને નાસીને ઈંદ્ર પાસે ગયો. આ પ્રમાણે પ્રભુનું અનંતબલ જાણીને, મહાવીર એવું બીજું નામ ઈંદ્રે પ્રભુનું પાડ્યું.

ક્ષત્રિયકુંડ નગરના સિદ્ધાર્થ રાજાની, ત્રિશલા રાણીની કુક્ષિથી પ્રભુનો જનમ થયો હતો. પ્રભુ મહાવીર એકલાએ જ દીક્ષા લીધી હતી. પ્રભુને ઈંદ્રભૂતિ વગેરે અગિયાર ગણધર, ચૌદ હજાર સાધુ, ચંદનબાલા વગેરે છત્રીશ હજાર સાધ્વી, એક લાખ, ઓગણસાઠ હજાર શ્રાવક, ત્રણ લાખ, સત્તાવીશ હજાર શ્રાવિકા, સાત હાથનો દેહ, બોતેર વરસનું આયુષ્ય, સુવર્ણ વર્ણ, સિંહ લંછન, પાવાપુરી નગરે મોક્ષ.

एवं मए अभिथुआ, विहुयरयमला पहीणजरमरणा ।

चउवीसंपि जिणवरा, तिथ्यरा मे पसीयंतु ॥५॥

એવં કહતાં, એ પ્રકારે મए કહતાં, મારે જીવે જે. વિહુય કહતાં, ટાલ્યા છે. રયમલા કહતાં, કર્મરૂપી રજ અને મલ જેઓએ. પહીણ કહતાં, ક્ષય કર્યા છે. જરમરણા કહતાં, જરા અને મરણ જેઓનાં. ચउवीસंपि કહતાં, અગાઉ કહી ગયેલા ચોવીસ તીર્થકરો અને અપિ કહતાં, બીજા પણ તીર્થકરો જિણવરા કહતાં, શ્રુતધરાદિક જિનો થકી, શ્રેષ્ઠ એવા જિનવરો તિથ્યરા કહતાં, તીર્થકરો મે કહેતાં, મારા ઉપર પસીયંતુ કહતાં, પ્રસન્ન થાઓ.

ગુણોત્કીર્તન કરીને ઉપસંહાર કરે છે.

આ પ્રમાણે મારાથી જુદા જુદા નામનિર્દેશપૂર્વક સ્તુતિ કરવામાં આવેલ, જેઓ જ્ઞાનાવરણીયાદિ બાંધેલા કર્મોનો તથા નિકાચિત-સામ્યરાયિક રૂપ પૂર્વબદ્ધ

કર્મમલનો નાશ કરવાવાળા અને ચેષ્ટાવિશેષરૂપ ઉત્થાન, ભ્રમણાદિ રૂપ કર્મ, શરીર સામર્થ્યરૂપ બલ, જીવ સમ્બન્ધી વીર્ય, “હું આ કાર્યને સિદ્ધ કરીશ” એ પ્રમાણે અભિમાન વિશેષરૂપ પુરુષાકાર, તથા અભીષ્ટ સિદ્ધ કરવાની શક્તિવિશેષરૂપ પરાક્રમ, એ સર્વનો નાશ કરવાવાળી વૃદ્ધાવસ્થારૂપ જરા અને મરણનો નાશ કરવાવાળા, કેવલીઓમાં શ્રેષ્ઠ ઉપર કહેલા ચોવીસ તીર્થંકર છે તે, તથા ‘અપિ’ શબ્દથી મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં રહેલા તીર્થંકરો મારા ઉપર પ્રસન્ન થાઓ !

‘કિત્તિય’ જુદા જુદા નામથી કીર્તિત, ‘વંદિય’ મન, વચન અને કાયાથી સ્તુતિ કરાએલા. ‘મહિય’ જ્ઞાનાતિશય આદિ ગુણોના કારણે સર્વ પ્રાણીઓથી સન્માનિત, અથવા ઈન્દ્રાદિકોથી આદર પ્રશંસા પામેલા જે એ રાગ-દ્વેષ આદિ કલંકથી રહિત હોવાના કારણે ત્રણેય લોકમાં ઉત્તમ સિદ્ધ અર્થાત્ કૃતકૃત્ય છે તે મને આરોગ્ય - સિદ્ધસ્વરૂપની પ્રાપ્તિ માટે જિનધર્મની રચિ-રૂપ બોધિનો લાભ અને ઉત્તમોત્તમ સમાધિ આપો !

સકલ કર્મમલ દૂર થઈ જવાના કારણે ચન્દ્રથી પણ અત્યન્ત નિર્મલ, કેવલજ્ઞાનરૂપી આલોક (પ્રકાશ)થી સંપૂર્ણ લોકોલોકના પ્રકાશક હોવાના કારણે સૂર્યથી પણ અધિક તેજવાળા, તથા અનેક અનુકૂળ પ્રતિકૂળ પરીષદો ઉપસર્ગોનાં સહન કરવાવાળા હોવાથી સ્વયંભૂમરણ સમુદ્રના સમાન સુંગંભીર સિદ્ધ ભગવાન મને સિદ્ધિ (મોક્ષ) આપો.

ઈતિ વીસસ્થાનક બાલાવબોધ.

હવે ધર્મ કહું છું. શ્રી સિદ્ધાંત - તેના આદિના કારણહાર વિહરમાણ તીર્થંકર સ્વામીને નમસ્કાર કરું છું. તે ક્યાં ક્યાં છે ? જંબુદ્વીપમાં પાંચ ભરત, પાંચ ઐરાવત-પાંચ મહાવિદેહક્ષેત્રે તીર્થંકર દેવ છે.

હવે શ્રુતધર્મનું સ્તવન કરું છું. જીવને કુમાર્ગે જતાં અટકાવે છે, તેથી સીમંધર કહે છે. તે સિદ્ધાંત તેં અજ્ઞાનરૂપ તિમિરના પડળોને ભેદે છે. મોહરૂપી જાળને તોડનાર આગમને વંદન કરું છું. જાતિ-જરા-મરણ-શોકનો નાશ કરનાર, કલ્યાણકારી, મોક્ષદાયક ધર્મો સારમહીમાં જાણીને તેના વિશે કોઈ પ્રમાદ કરે નહિ. તે ધર્મનો અપાર મહિમા છે. સંયમચારિત્રની વૃદ્ધિ કરનાર તેને દેવ, વિમાનવાસી, નાગ, ધરણેન્દ્રક આદિ સુવર્ણરૂપ કહે છે. તેનું પૂજન કરે છે. તેના દ્વારા અતીત, અનાગત, વર્તમાનનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે. સ્થાવર, જંગમ, ઊર્ધ્વ, અધોલોક એ ત્રિલોક તથા મનુષ્ય, અસુર, દેવતા, તિર્થંકર એ સમગ્ર જગત તેને આધારે છે. જ્ઞાનવૃદ્ધિ કરનાર મહાવીરકથિત આગમસમુદ્ર અગાધ ઊંડો છે. જીવાજીવ, અહિંસા, જીવદયારૂપી અનેક નદીઓના સંગમ તેમાં થાય છે.

ઈતિ શ્રુતસ્તવ બાલાવબોધ.

સર્વ અનુજ્ઞાનને સફળ બનાવવા માટે, જેણે સઘળાં કાર્ય સિદ્ધ કર્યાં છે, તેવા સિદ્ધને, જ્ઞાન દ્વારા સર્વ વસ્તુઓને જોઈ શકનાર બુદ્ધને કે જેઓ ચૈદમાં ગુણસ્થાનક સુધી પહોંચ્યા છે, અને લોકના અગ્રભાગે મુક્તિશિલા ઉપર બિરાજનાર સિદ્ધને મારા નમસ્કાર.

જે તીર્થનું વર્ણન કરે છે, તેની સ્તુતિ કરવી જેમકે સિદ્ધાર્થસ્તવન, 'ઊર્જિત સિલિસિહર' - નેમિસ્તવનનો મહિમા ઘણો છે. દિગંબર અને શ્વેતાંબર વચ્ચેના વાદવિવાદમાં 'ઊર્જિત સિલિસિહરે' ના સ્તવનને કારણે શ્વેતાંબરોનો વિજય થયો હતો. અષ્ટાપદતીર્થની સ્તુતિ કરી નમસ્કાર કરવા, શુકસ્તવનો પાઠ કરવો. ગંભીર સ્વર 'ઉવસગ્ગ હર પાસં પાસં વદામિ' એ વીતરાગ સ્તવન કર્મરૂપ ઘનપટને છેદનારું છે. તેની ગાથાઓ સમજાવી છે. આ સ્તોત્ર ભદ્રબાહુ સ્વામીએ સંઘના ઉપસર્ગ દૂર કરવા રચ્યું હતું. તે પછી મુક્તા શુક્તિ મુદ્રા કહી છે. જય-વીયરાય સ્તોત્રનો પાઠ. સર્વ દેવ-દાનવ મહિ ઉત્કર્ષ કરનાર અને રાગ-દ્વેષ જેના દૂર થયા છે તે વીતરાગ. હવે મનની ઈચ્છા કહે છે 'હે ભગવાન તારા પ્રભાવથી સંસાર ઉપર નિર્વેદ, વૈરાગ્ય થજો, હઠાગ્રહને પરહરું, સાચું તપ કરું, આ લોકનાં ફળ, આજીવિકાની ચિંતા ન હોજો, વાંછિત ધનાદિકની પ્રાપ્તિ થજો, સર્વ લોકવિરુદ્ધ ચોરી અને પરદારાગમનનો ત્યાગ થજો. માતા-પિતા અને ધર્મ પ્રત્યે દોરનાર ગુરુની પૂજાભક્તિ, પરોપકાર અને ગુરુના વચનની સેવના કરવી...વગેરે.

ઈતિ ચૈત્યવંદના સ્તવનનો બાલાવબોધ

ગુરુવંદનાનો વિચાર નવ દારો દ્વારા કરવામાં આવે છે. વંદના કોને કરવી જોઈએ, કોના દ્વારા થવી જોઈએ. ક્યારે થવી જોઈએ, કેટલી વાર થવી જોઈએ, વંદના કરતી વખતે કેટલીવાર નમવું જોઈએ, કેટલીવાર મસ્તક નમાવવું જોઈએ, કેટલા આવશ્યકોથી શુદ્ધ થવું જોઈએ, કેટલા દોષોથી મુક્ત થવું જોઈએ, અને વંદના શા માટે કરવી જોઈએ. વંદન કરનાર પંચમહાવ્રતી, આલસ્યરહિત, માનરિવર્જિતમતિવાળો, સંવિગ્ન અને નિર્જરાથી હોવો જોઈએ. જે ધર્મકથા વગેરેથી પારાંગડમુખ છે, પ્રમત્ત છે તેને વંદના ન કરવી જોઈએ. જે સમયે વંદનીય વ્યક્તિ આહાર અથવા નીહાર કરી રહી હોય તે સમયે વંદના કરવી જોઈએ નહિ. જે હંમેશાં દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર, તપ, વિનય આદિથી સંયુક્ત છે તે જ વંદનીય છે. ચોવીસ પ્રકારના આવશ્યકોથી શુદ્ધ થઈને અને બત્રીસ દોષોથી મુક્ત થઈને વંદના કરવી જોઈએ. વંદના કરતી વખતે બે વાર નમવું જોઈએ. બાર આવર્ત લેવા જોઈએ : ૧. અહો, ૨. કાયં, ૩. કાય, ૪. જતાભે, ૫. જવણ, ૬. જજં ચ ભે. આ બે વાર બોલવાથી બાર આવર્ત થાય. તથા ચાર વાર શિર નમાવવું જોઈએ. ઈચ્છા,

અનુજ્ઞાપના, અવ્યાબાધ, યાત્રા, યાપના અને અપરાધલક્ષણા એ છ સ્થાનોને સમજાવે છે.

પ્રાજ્ઞાતિપાત વગેરે સાવધ યોગની નિવૃત્તિ-રૂપ સામાયિક વ્રતના ઉપદેશક તીર્થકરોનું ગુણોત્કીર્તન કરવામાં આવ્યું છે. તીર્થકરોએ ઉપદેશોનું સામાયિક વ્રત ગુરુ મહારાજની કૃપાથી જ પ્રાપ્ત થાય છે, એટલા માટે, તથા ગુરુવંદનાપૂર્વક જ પ્રતિક્રમણ કરવાનો શિષ્ટાચાર હોવાથી ગુરુવન્દના કરવી તે આવશ્યક છે, એ માટે હવે વંદન વિશે કહે છે.

હે ક્ષમાશ્રમણ ! હું મારી શક્તિ અનુસાર પ્રાજ્ઞાતિપાત આદિ સાવધ (પાપકારી) વ્યાપારથી રહિત શરીર વડે વંદના કરવા ઈચ્છા કરું છું, એટલા માટે મને આપ મિતાવગ્રહ (જ્યાં ગુરુ મહારાજ બિરાજિત હોય તેમની ચારે બાજુ સાડા ત્રણ સાડા ત્રણ હાથ ભૂમિ) માં પ્રવેશ કરવાની આજ્ઞા આપો. તે સમયે ગુરુ શિષ્યોને 'અનુજ્ઞાનમિ' કહીને પ્રવેશવાની આજ્ઞા આપો. ત્યારે આજ્ઞા મેળવીને શિષ્ય કહે છે :- હે ગુરુ મહારાજ ! હું સાવધ વ્યાપારોને રોકીને શિર તથા હાથથી આપના ચરણનો સ્પર્શ કરું છું. આ પ્રમાણે વંદના કરવાથી મારા વડે આપને જે કોઈ પ્રકારથી કષ્ટ થયું હોય તો આપ મને ક્ષમા કરો.

હે ગુરુ મહારાજ ! આપનો દિવસ ખૂબ શાંતિથી પસાર થયો છે કે કેમ ? આપની સંયમયાત્રા નિરાબાધ છે કે કેમ ? અને આપનું શરીર, ઈન્દ્રિય, નોઈન્દ્રિયની ઉપાધિથી રહિત છે કે કેમ ? આ પ્રમાણે સંયમયાત્રા અને શરીરના સંબંધમાં કુશળતા પૂછીને શિષ્ય ફરીથી કહે છે કે :-હે ક્ષમાશ્રમણ ! મારાથી દિવસ સંબંધી જે કાંઈ અપરાધ થયો હોય તેની ક્ષમા માગું છું. આપ ક્ષમા કરો, આવશ્યક ક્રિયા કરવા વખતે ભૂલથી મારા વડે જે કાંઈ વિપરીત આચરણ થયું હોય તેનાથી નિવૃત્ત થાઉં છું.

જેના કારણે જ્ઞાન આદિ ગુણ નાશ થઈ જતા હોય, અથવા સમ્યગ્ જ્ઞાનાદિ - રત્ન- ત્રયનો લાભ જેના દ્વારા ખંડિત થતો હોય તે ગુરુ સંબંધી 'આશાંતના' તેત્રીશ પ્રકારની છે :

૧. ગુરુની આગળ ચાલવું, ૨. બરાબર ચાલવું, ૩. અત્યન્ત નજીકમાં ચાલવું, ૪. ગુરુની આગળ ઊભા રહેવું, ૫. બરાબર ઉભા રહેવું, ૬. એકદમ નજીકમાં ઉભા રહેવું, ૭. ગુરુની આગળ બેસવું, ૮. બરાબર બેસવું, ૯. એકદમ નજીકમાં બેસવું, ૧૦. ગુરુની સાથે સંજ્ઞાભૂમિ જતાં ગુરુની પહેલાં શૌચ કરવું, ૧૧. ઉપાશ્રયમાં આવીને ગુરુના પહેલાં ઈર્વાવહી પ્રતિક્રમણ કરવું, ૧૨. ગુરુની સાથે વાર્તાલાપ કરવા માટે આવેલાની સાથે ગુરુ વાત કરે તે પહેલાં વાત કરવી, ૧૩. કોણ સૂતેલા છે ? કોણ જાણે છે ? આ પ્રમાણે રાત્રીએ ગુરુજી પૂછે ત્યારે

જાગતા હોવા છતાંય ઉત્તર નહિ આપવો, ૧૪. આહાર વગેરે લાવીને પ્રથમ નાનાની પાસે આલોચના કરવી, ૧૫. આહાર-પાણી આદિ લાવીને પ્રથમ નાના હોય તેને દેખાડવું, ૧૬ ગુરુજીને પૂછ્યા વિના પોતાની ઈચ્છાથી જ અન્ય નાના સાધુને નિમંત્રણ કરવું. ૧૭. ગુરુજીને પૂછ્યા વિના પોતાની ઈચ્છાથી જ અન્ય સાધુઓને આહાર આદિ આપવું. ૧૮, ગુરુની સાથે આહાર કરતાં પોતાને જે સારું લાગે તે પોતે જ ખાઈ જવું. ૧૯. કાર્યવશ ગુરુજી બોલાવે તો પણ ચૂપ રહી જવું. ૨૦. આસન ઉપર બેઠાં બેઠાં ઉત્તર આપવો. ૨૧. ગુરુજી બોલાવે ત્યારે “તહત્તિ” નહિ કહેતાં “શું કહો છો?” શું કહેવું છે? એ પ્રમાણે જવાબ આપવો. ૨૨. ગુરુજીને ‘તું’ શબ્દથી બોલાવવો. ૨૩. ગુરુની સામે પ્રયોજનથી અધિક નિરર્થક તથા કઠોર બોલવું, ૨૪. ગ્લાન આદિની વૈયાવૃત્ય કરવાની ગુરુદ્વારા આજ્ઞા મળતા “તમે કેમ કરતા નથી?” એવો ઉત્તર આપવો, ૨૫. ધર્મકથા કરતા હોય ત્યારે ગુરુને ટોકવું, અર્થાત્ “આ પ્રમાણે નથી” એ પ્રમાણે છે”, ઇત્યાદિ કહેવું. ૨૬. ધર્મકથા કરતા ગુરુજીને આપને યાદ નથી શું? આવી રીતે કહેવું, ૨૭. ગુરુની ધર્મકથાથી પ્રસન્ન નહીં થવું, ૨૮. ગુરુજીની સભામાં છેદભેદ કરવું. ૨૯. ધર્મકથામાં ‘ગોચરીનો સમય થઈ ગયો છે’ આ પ્રકારે બોલવું, ૩૦. બેઠેલી સભામાં ગુરુજીએ કહેલી કથાને બીજી વખત સુંદર રૂપથી કહેવી. ૩૧. ગુરુજી સમ્મન્થી શય્યા સંથારાને પગ વડે કરીને સ્પર્શ કરવો. ૩૨. ગુરુજીની શય્યા વગેરે ઉપર બેસવું, ૩૩. ગુરુજીના આસન કરતાં ઊંચા આસન ઉપર બેસવું. આ તેત્રીશ આશાતનાઓ સંબંધી કોઈ અતિયાર લાગ્યા હોય તો તેમાંથી હું નિવૃત્ત થાઉં છું. કુવિકલ્પ વગેરે મનનાં દુષ્કૃત, નિંદા અસત્ય વગેરે જાણીતાં દુષ્કૃત, કાયાથી થયેલો અવિનય તે કાયદુષ્કૃત અને ક્રોધ, માન, માયા તથા લોભથી થયેલા દિવસના પાપોની આલોચના કરે છે. પછી ત્રણે કાળના અવિનયની આલોચના કરે છે.

મુનિઓની સર્વવિરતિરૂપ સામાયિક યાવજજીવ હોય છે. એમાં પ્રમાદ આદિથી અતિયારની સંભાવના રહે છે, એટલા માટે સામાયિક નિરૂપણ કરીને તે પછી શિષ્ય કાયોત્સર્ગપૂર્વક અતિયારની આલોચના કરવા માટે પ્રથમ કાયોત્સર્ગની પ્રતિજ્ઞા કરીને દોષોની આલોચના કરે છે. ઇચ્છામિ ઠામિ કાઠસ્સમ્ગં વગેરે. ઉલ્લંઘનરૂપ અતિયાર કરાયો હોય, ચાહે તો એ શરીરસંબંધી વચનસંબંધી મનસંબંધી, ડસ્સુત્તો-ડત્સૂત્રરૂપ અર્થાત્ તીર્થંકર ગણધર વગેરે ઉપદિષ્ટ પ્રવચનની વિરુદ્ધ રૂપણાદિ, ડમ્મગ્ગો ઉન્માર્ગરૂપ અર્થાત્ ક્ષાયોપશમિક ભાવનું ઉલ્લંઘન કરીને ઔદાયિક ભાવમાં પ્રવૃત્તિરૂપ, અકપ્પો અકલ્પ્ય, કરણચરણરૂપ આચારરહિત અને અકરણિજ્જો અકરણીય અર્થાત્ મુનિઓને નહિ કરવા લાયક હોય. ઉપર કહેલ એ બધા કાયિક તથા વાચિક અતિયાર છે. હવે માનસિક અતિયાર કહે છે -

ગમન આગમન સંબંધી અતિયાર કહીને શયન આદિમાં પડખું આદિ ફેરવવામાં થનારા અતિયારોની નિવૃત્તિ કહે છે. ઇચ્છામિ પગમસિજ્જાણંં ઇત્યાદિ ‘હે ભગવાન’ હું દિવસ-રાત્રિ સંબંધી શયન વિગેરે અતિયારોથી નિવૃત્ત થવાને ચાહું છું. તે અતિયાર અગર અધિક સુવાથી અથવા વિના કારણ સુવાથી અથવા અત્યંત કોમલ માટી શય્યા ઉપર સુવાથી તથા એવી પથારીનો નિત્ય ઉપયોગ કરવાથી, પથારી (સંચારા) ઉપર શરીરને પૂંજ્યા વિના કરવટ લેવાથી, પૂંજ્યા વિના અંગ-ઉપાંગને સંકોચવા-પસારવાથી, જૂં આદિના અવિધિપૂર્વક સ્પર્શથી, અવિધિએ ઉધરસ વિગેરે ખાવાથી, અયતનાપૂર્વક છીંકવાથી તથા બગાસું ખાવાથી, પૂંજ્યા વિના ખંજોલવાથી અથવા સચિત્ત રજયુક્ત વસ્ત્રાદિકના સ્પર્શથી જે અતિયાર થાય હોય એ બધા જાગ્રત અતિયાર થયા, હવે સુપ્ત અતિયાર કહે છે - એવં સ્વપ્નં અવસ્થા સંબંધી, મૂલોત્તર ગુણને દૂષિત કરવાવાળી અથવા યુદ્ધ, વિવાહ, રાજ્યપ્રાપ્તિ વિગેરે સાવધ ક્રિયા અર્થાત્ સ્વપ્નમાં સ્ત્રીની સાથે સમાગમ, પ્રેમપૂર્વક સ્ત્રીનું જોવું, મનનો વિકાર, તથા આહાર-પાણીના સેવનરૂપી વિરાધનના કારણે મારાથી જે અતિયાર થયા હોય. ‘તસ્સ મિચ્છામિ દક્કઠં’

યદપિ સાધુઓને માટે દિવસમાં સુવાનો નિષેધ છે તો પણ શયન સંબંધી દૈવસિક અતિયાર બતાવવાથી એ સિદ્ધ થાય છે કે વિહાર આદિથી ખૂબ થાકી જવાના કારણે અથવા બીજા અનિવાર્ય કારણોથી દિવસે સૂવું પડે તો આવી અવસ્થાને માટે ઉપસ્કહેલો દૈવસિક અતિયાર બતાવેલ છે.

આવી રીતે શયન સંબંધી અતિયારોના પ્રતિક્રમણ કહીને હવે ગોચરીના અતિયાર સંબંધી પ્રતિક્રમણ કહે છે - ‘પઢિક્કમામિ ગોચર. ‘ઇત્યાદિ’.

ગાયત્રી જેમ ઠેકાણેથી થોડો થોડો આહાર લેવા માટે ફરવું તે કાજે ગોચરચર્યા કહે છે, તત્સ્વરૂપ જે ભિક્ષાયર્યા અર્થાત્ ઉત્તમ મધ્યમ અને નીચ સાધારણ કુળોમાં તથા ઈષ્ટ અનિષ્ટ વસ્તુઓમાં રાગાદિ રહિત થઈને લાભાલાભમાં સમાન ભાવથી આહાર આદિ ગ્રહણ કરવું. તેમાં સાંકળ વિના બંધ કરેલ અગર અર્ધા વાસેલા કમાડને પૂંજ્યા વિના અથવા ઘણીની આજ્ઞા વિના ખોલવાથી, કુતરા, વાછરડા, બાલક, આદિને ધકેલીને અથવા ઓળંગીને જવાથી, કૂતરા વિગેરે માટે કાઢેલો અગ્રપિંડ લેવાથી, દેવતા, ભૂત વિગેરેના બલિના માટે તથા યાયક-કૃષ્ણ આદિને અર્થે રાખવામાં આવેલ, અથવા આધાકર્મી આદિની શંકાથી યુક્ત, તથા જાણ્યા વિચાર્યા વિના આહાર વિગેરે લેવાથી, અનેષણીય કોઈપણ વસ્તુને લેવાથી, પાણી વિગેરે પીવા યોગ્ય વસ્તુની એષણામાં કોઈ પણ પ્રકારની ખામી હોવાથી, દ્વીન્દ્ર્યાદિ-પ્રાણિ-મિશ્રિત, બીજયુક્ત, તથા હરિતકાયયુક્ત આહાર આદિ લેવાથી, પશ્ચાત્મકર્મિક (જેમાં આહાર આદિ ગ્રહણ કરી લીધા પછી હાથ-વાસણ આદિ ધોવાય) આહાર આદિ લેવાથી, અદૃષ્ટ જગ્યાએથી લાવવામાં આવેલી વસ્તુને લેવાથી, સચિત્ત પાણીથી ભીંજાયેલા હાથે આહાર આદિ ગ્રહણ કરવાથી, સચિત્ત જયુક્ત આહાર આદિ લેવાથી, દાતાર દ્વારા આમતેમ ઢોળાતા આહાર આદિ લેવાથી, કોઈ પાત્રમાં અકલ્પનીય વસ્તુ પડેલી હોય તેને ખાલી કરી તે જ પાત્રથી દેવામાં આવેલ આહાર આદિ લેવાથી અથવા વિના કારણે આહાર આદિ પરિઠવાથી અને વિના કારણે વિશિષ્ટ વસ્તુની યાયના કરી લેવાથી જે કાંઈ અતિયાર લાગ્યા હોય, તથા આધાકર્મ આદિ ઉદ્ગમદોષ, ધાત્રી આદિ ઉત્પાદના દોષ, અને શક્તિ આદિ એષણા દોષથી દૂષિત આહાર આદિ લેવાઈ ગયા હોય, ઉપભોગમાં લીધા હોય અથવા જે પરિષ્કાપિત ન કર્યા હોય “તસ્સ મિચ્છામિ દુક્કંડ”. (સૂ. ૪)

આગળ કહેવામાં આવેલા અતિયારોથી હું નિવૃત્ત થાઉં છઉં. દિવસ તથા રાત્રીના પ્રથમ અને છેલ્લા પ્રહરરૂપ ચાર કાળમાં મર્યાદા પૂર્વક પ્રવચનના મૂળપઠન રૂપ સ્વાધ્યાય ન કરવું, બન્ને સમય (દિવસના પહેલા અને પાછલા પ્રહર) માં પાત્ર-રજોહરણ આદિ ભંડ ઉપકરણનું સર્વથા અથવા સમ્યક્ પ્રકારે પ્રતિલેખન ન કર્યું હોય, તથા પાત્ર, ઉપાશ્રય આદિનો સર્વથા અથવા યતનાપૂર્વક પૂજવાનું કાર્ય ન

કર્તૃ હોય આદિ કારણોથી સંયમ સંબંધી અતિક્રમ (અકૃત્ય સેવનનો ભાવ), વ્યતિક્રમ (અકૃત્ય સેવનની સામગ્રી મેળવવી), અતિચાર (અકૃત્ય સેવનમાં ગમનાદિરૂપ પ્રવૃત્તિ કરવી) તથા અનાચાર (અકૃત્યનું સેવન કરવું) થઈ જવાને કારણે મારાથી જે અતિચાર થયા હોય ‘તસ્સ મિચ્છામિ દુક્કઠં’ (સૂ.પ)

આ અતિચાર સંક્ષેપથી એક પ્રકારના છે, અને વિસ્તારથી બે-ત્રણ આદિ આત્મધ્યવસાયથી સંખ્યાત અસંખ્યાત યાવત્ અનન્ત પ્રકારના છે, તેમાંથી એક વગેરેનો ભેદ કહે છે - “પઢિક્કમામિ ઇગ્ગિવે” ઇત્યાદિ

એક પ્રકારનો અસંયમ થવાથી મને જે અતિચાર લાગ્યો હોય એ પ્રમાણે રાગ-દ્વેષ રૂપ બે બંધનોના કારણે સમ્યક્ - જ્ઞાનાદિ રૂપ રત્નત્રયનો નાશ કરીને આત્માને અસાર કરવાવાળા, અથવા પ્રાણીઓની હિંસામાં નિમિત્તભૂત માનસિક, વાચિક અને કાયિક એ ત્રણ દંડોના કારણે વિહિતનું અનુષ્ઠાન ન કર્યું હોય અને નિષિદ્ધનું સેવન કર્યું હોય, તથા અશ્રદ્ધાથી સમ્યક્ અસેવિત યોગનિરોધરૂપ મનોગુપ્તિ, વચનગુપ્તિ, કાયગુપ્તિ, આ ત્રણ ગુપ્તિઓના કારણે અશુભ કર્મોનાં ખાડામાં અથવા નરકમાં નાખનારી, અથવા વિષયોમાં પ્રાણીઓને લોભાવનારી માયા, ઐહિક-ચકવર્તી આદિ, પરલોક સંબંધી દેવ ઋદ્ધિ આદિ પદોની પ્રાપ્તિની થનારી વિષયસુખની લાલસારૂપ તીક્ષ્ણ ધારથી યુક્ત કુઠાર સમાન, આત્મરૂપ ભૂમિમાં ઉત્પન્નન સમકિતરૂપ અંકુરથી યુક્ત નિર્મલ ભાવનારૂપ જલથી સીંચેલ, તપસંયમ આદિ ફૂલોથી ભરેલા મોક્ષરૂપ ફલથી વિભૂષિત કુશલ કર્મ રૂપ કલ્પવૃક્ષને કાપવાવાળા નિદાન (નિયાણું) અને મોહકર્મના ઉદયથી ઉત્પન્ન થનારા અભિપ્રાય રૂપ મિથ્યાદર્શન, આ ત્રણ શલ્યોથી, રાજા અથવા આચાર્ય અદિ પદની પ્રાપ્તિ રૂપ ઋદ્ધિગૌરવ, મધુર આદિ રસની પ્રાપ્તિના અભિમાનરૂપ શાતગૌરવ, એ પ્રમાણે જ્ઞાનની (જેના વડે જીવાદિ પદાર્થ જાણી શકાય તે જ્ઞાન, તેની) વિરાધના, દર્શનની (જેના વડે જીવાદિ પદાર્થોની શ્રદ્ધા કરવામાં આવે, પ્રવચનમાં રુચિ થાય તે દર્શન, તેની) વિરાધના, ચારિત્રની (મોક્ષાર્થી જીવોને સેવન કરવા યોગ્ય, અથવા આત્માને કર્મરહિત કરવાવાળો ચરિત્ર, તેની) વિરાધના, આ ત્રણ વિરાધનાઓના કારણે (આરાધનાનો અભાવ અથવા ખંડનારૂપ) કારણે મને જે અતિચાર લાગ્યો હોય તો તેમાંથી હું નિવૃત્ત થાઉં છું.

આત્માને સંસારમાં પરિભ્રમણ કરાવનાર અથવા જવું આવવું વગેરે ક્રિયારૂપ કંટકોમાં પ્રાણીઓને ખેંચી જવાવાળા, અથવા આત્માને મલિન કરવાવાળા જીવના પરિણામોને કષાય કહે છે. આ કષાય અર્થાત્ ક્રોધ, માન, માયા અને લોભના કારણે, જેના વડે જીવ અને અજીવની ચેષ્ટા જાણવામાં આવે એવી આહાર, ભય, મૈથુન તથા પરિગ્રહ રૂપ સંજ્ઞાના કારણે, અને સ્ત્રીકથા, ભક્તકથા, દેશકથા,

તથા રાજકથારૂપ ચાર વિકથાઓ કરવાના કારણે જે કોઈ અતિચાર થયા હોય તો તેમાંથી હું નિવૃત્ત થાઉં છું.

કહ્યું છે કે ‘છન્નસ્થને’ એક વસ્તુમાં અન્તર્મૂર્ત માત્ર મનનું અવસ્થાન રહે છે તેને ધ્યાન કહે છે. તે ધ્યાન (૧) આર્ત, (૨) રૌદ્ર, (૩) ધર્મ્ય, (૪) શુક્લ ભેદથી ચાર પ્રકારનું છે. તેમાં (૧) આર્તધ્યાન તેને કહે છે કે :- ‘જે અતિ મનની પીડાની સાથે અથવા ઋતિ-અશુભની સાથે થનારું હોય, અર્થાત ઈષ્ટ શબ્દાદિનો સંયોગ અને અનિષ્ટનાં વિયોગનું ચિન્તન કરવું, જેમકે-જેમાં મોહવશ રાજ્યના ઉપભોગ શય્યા, આસન, હાથી, ઘોડા આદિ વાહન, સ્ત્રી, ગન્ધ, માલા, મણિ, રત્ન, ભૂષણ વગેરેની ઈચ્છા ઉત્પન્ન થાય તે અને એ સર્વથી વિપરીત સંયોગોથી અનિચ્છા કરવી તે આર્તધ્યાન કહેવાય છે.

(૨) ઉપઘાત-વગેરે પરિણામોથી જીવને રડાવે અર્થાત્-દુઃખી કરે, અથવા અત્યંત ક્રૂર આત્માનું જે કર્મ (આત્મપરિણામરૂપ ક્રિયાવિશેષ) તેને ‘રૌદ્રધ્યાન’ કહે છે. જેમ કહ્યું છે કે જેના દ્વારા છેદન, ભેદન, દહન, મારણ, બંધન, પ્રહરણ, દમન, કર્તન (કાપવું) વગેરેના કારણથી રાગ-દ્વેષનો ઉદય થાય અને દયા ન થાય આવા આત્મપરિણામને ‘રૌદ્રધ્યાન’ કહે છે.

(૩) વીતરાગની આજ્ઞારૂપ ધર્મયુક્ત ધ્યાનને ‘ધર્મ્યધ્યાન’ કહે છે. કહ્યું છે કે :- આગમનો સ્વાધ્યાય, વ્રતધારણ, બંધ-મોક્ષાદિનું ચિન્તન, ઈન્દ્રિયદમન તથા પ્રાણીઓ પર દયા કરવી તેને ધર્મ્યધ્યાન કહે છે.

(૪) શુક્લ અર્થાત્ સકલ દોષોથી રહિત હોવાના કારણે નિર્મલ અથવા શુદ્ધ, જ્ઞાનાવરણીય આદિ કર્મભલને દૂર કરનાર ધ્યાનને શુક્લધ્યાન કહે છે. જેમ કહ્યું છે કે :- જેની ઈન્દ્રિયો વિષયવાસનારહિત હોય, સંકલ્પ-વિકલ્પ-દોષયુક્ત જે ત્રણ યોગ તેનાથી રહિત એવા મહાપુરુષના ધ્યાનને ‘શુક્લધ્યાન’ કહે છે. સંક્ષેપથી ચાર ધ્યાનનું સ્વરૂપ આ પ્રમાણે છે : “કોઈ વસ્તુની કામનાથી યુક્તને આર્ત, હિંસાદિથી યુક્તને રૌદ્ર, ધર્મથી યુક્તને ધર્મ્ય અને સર્વ પ્રકારના દોષ રહિતને શુક્લધ્યાન કહે છે. આ ચાર ધ્યાનોના નિમિત્તથી જે કોઈ અતિચાર લાગ્યા હોય તો તેનાથી હું નિવૃત્ત થાઉં છું.

ક્રિયા પાંચ પ્રકારની છે. (૧) કાયિકી, (૨) અધિકરણિકી, (૩) પ્રાદેષિકી, (૪) પારિતાપનિકી, (૫) પ્રાણાતિપાતિકી.

હવે પ્રત્યાખ્યાનના દસ પ્રકાર કહ્યાં છે : નમસ્કાર, પૌરુષ્ય, પુરિમાદ્ધ, એકાશન, એકસ્થાન, આયાકલ, અતિકતાર્થ, ચરમ, અભિગ્રહ અને વિકૃતિ..

૧. અનાગત-વૈયાવૃત્ય (વૈયાવચ્ચ) આદિ કારણ વશ નિયત (નિર્ણય

કરેલા) સમય પહેલાં તપ કરવું, ૨. અતિકાન્ત નિયત (નિર્ણય કરેલા) સમય પછી તપ કરવું, ૩. કોટિસહિત-જે કોટિ (ચતુર્ભક્ત આદિ ક્રમ) થી પ્રારંભ કર્યો તેનાથી જ સમાપ્ત કરવું, ૪ નિયંત્રિત-વૈયાવૃત્ય આદિ પ્રબલ કારણો બની જાય તો પણ સંકલ્પ કરેલા તપનો પરિત્યાગ ન કરવો, આ પ્રત્યાખ્યાન વજ્રઋષભનારાય-સંહનન-ધારી અણગારજ કરી શકે છે, ૫. સાગાર-જેમાં ઉત્સર્ગ અવશ્ય રાખવા યોગ્ય “અણત્યજ્ઞાભોગ” અને “સહસાગર રૂપ” તથા અપવાદ (મહત્તર મોટા આદિ) રૂપ આગાર હોય તેને સાગાર કહે છે. ૬. અણાગાર-જેમાં કહેલા અપવાદરૂપ આગાર (છૂટ) રાખવામાં નહિ આવે તેને અણાગાર કહે છે. ૭. પરિમાણકૃત - જેમાં દત્તિ (દાત) આદિનું પરિમાણ કરવામાં આવે. ૮. નિરવશેષ - જેમાં અશનાદિનો સર્વથા ત્યાગ હોય. ૯. સંકેત જેમાં મુઠ્ઠી ખોલવા આદિનો સંકેત હોય, જેવી રીતે કે :-”હું જ્યાં સુધી મુઠ્ઠી નહિ ખોલું ત્યાં સુધી મારે પ્રત્યાખ્યાન છે”. ઈત્યાદિ. ૧૦. અદ્વાપ્રત્યાખ્યાનમુદ્દતપોરુષી આદિ કાલ સબન્ધી પ્રત્યાખ્યાન. તેના અનેક ભેદ છે, તેમાં મુખ્ય મુખ્ય દસ ભેદ કહે છે.

અશન, પાન, ખાદિમ અને સ્વાદિમ એ ચાર પ્રકારની આહારવિધિ છે. આ ચાર પ્રકારના આહારોનો ત્યાગ કરવો તે આહાર-પ્રત્યાખ્યાન છે. જે શીઘ્ર ક્ષુધાને શાંત કરે છે તે અશન છે. અશન અર્થાત્ અન્ન ચોખા, જુવાર, બાજરી, મગ આદિ સર્વ ધાન. ઘઉં આદિના સર્વ પ્રકારના લોટ, લાડુ વગેરે પકવાનું, સૂરણાદિક કંદ, દૂધ-દહીં-મઠો વગેરે કેવલી વસ્તુઓ, હિંગ, વેસણ, લૂણ, સિંધવ વગેરે અશન કહી શકાય.

જે પ્રાણ અર્થાત્ ઈન્દ્રિયાદિને સંતર્યે છે તે પાન છે. સાકર, આમલી, ઈશુ (શેરડી), ચીભુંડું, કલિંગર વગેરેના રસ, જવોદર, તંબુલોદક વગેરે પાનક છે. જે ઉદરના રિક્ત ભાગમાં સમાય છે તે ખાદિમ છે. ધન-ધાન્યમાંથી બનાવેલી ખાદ્ય વસ્તુઓનો તેમાં સમાવેશ થાય.

જે સ-રસ આહારના ગુણોનો સ્વાદ પ્રદાન કરે છે તે સ્વાદિમ છે નાળિયેર, ખજૂર, દ્રાક્ષ, આંબા, કેળાં, કાકડી, અખરોટ, ખારેક વગેરે સ્વાદિમ છે. સૂંઠ, મરી, ગંઠોડા, જેઠીમધ, તમાલપત્ર, અજંબો, ચીનીકલબાલા વગેરેનો પણ તેમાં સમાવેશ થાય છે.

પ્રતિક્રમણના દૈવસિક, રાત્રિક, ઈત્વરિક, યાવત્કથિ, પાક્ષિક, ચાતુર્માસિક, સાંવત્સરિક, ઉત્તમાર્થક વગેરે પ્રકાર છે. પ્રતિક્રતવ્યના પાંચ પ્રકાર છે : મિથ્યાત્વપ્રતિક્રમણ, અસંયમપ્રતિક્રમણ, કષાયપ્રતિક્રમણ, અપ્રશરતયોગપ્રતિક્રમણ તથા સંસારપ્રતિક્રમણ. સંસાર પ્રતિક્રમણની ચાર દુર્ગતિઓ અનુસાર ચાર પ્રકાર છે. ભાવપ્રતિક્રમણનો અર્થ છે ત્રણ કરણ અને ત્રણ યોગથી મિથ્યાત્વ વગેરેનો ત્યાગ

કરવો. વિહિત વિષયોનું આચરણ ન કરવું, જિનોક્ત વચનોમાં અશ્રદ્ધા, અને વિપરીત પ્રરૂપણને કારણે પ્રતિક્રમણ અવશ્ય કરવું જોઈએ.

અહીં દિવસના અને રાત્રિના પ્રતિક્રમણની વિધિ ચઉમાસી સંવત્સરીની વિધિ, સાંમાયિક પોષધની વિધિ વગેરેનો વિસ્તારથી પરિચય આપ્યો છે. પ્રતિક્રમણ દૈવસિક, રાત્રિક, ઈત્વરિક, યાવત્કથિક, પાક્ષિક, ચાતુર્માસિક, રિક, ઉત્તમાર્થક આદિ અનેક પ્રકારનાં છે. પંચમહાવ્રત, રાત્રિભુક્તિવિરતિ, ચાતુર્યામ, ભક્તપરિણા વગેરે યાવત્કથિક જીવનભર કરવા માટે છે. ત્યારબાદ જયતિહૂણ સ્તોત્રનો મહિમા છે. પ્રતિક્રમણ નિમિત્તે વ્રત વગેરેના અતિચારોનું વર્ણન છે. અણુવ્રત, ગુણવ્રત વગેરે બાર વ્રતોના અતિચારો વિસ્તારથી સમજાવ્યા છે.

અહિંસાવ્રતના પાંચ અતિચાર કયાં છે : છેદન, બંધન, પીડન, અતિભારોપણ અને આહારવારણ

બરાબર વિચાર કર્યા વિના, કોઈના ઉપર તેણે ન કર્યો હોય એવા દોષનું આરોપણ કરવું, ઉપહાસમાં આક્ષેપ કરવો, અમુક સંજોગોમાં પત્નીએ કહેલી ખાનગી વાત બીજાને જાહેર કરી દેવી, બીજાને દુઃખ પહોંચે એવા શબ્દો બોલવા. બીજાની મુદ્રાઓની નકલ કરવી, અમુક સંજોગોમાં પત્નીએ કહેલી ખાનગી વાત બીજાએ જાહેર કરી દેવી, કોઈએ ન કર્યું હોય એવું વિધાન તેના પર આરોપિત કરવું અને ચેષ્ટા કે ચહેરાના ભાવ ઉપરથી અનુમાન કરીને બીજાના ગુપ્ત ઈરાદાને ઈર્ષ્યા કે બીજા કોઈ હેતુથી પ્રગટ કરવો.

(૧) ચોરીથી મેળવેલા પદાર્થો લેવા (સ્તેનાપહયતાદાન) (૨) ચોરી કરવાની પ્રેરણા આપવી (૩) શત્રુરાજ્યની દહ ઓળંગવી (વિરુદ્ધરાજ્યાતિક્રમ) (૪) ખોટાં તોલમાપ વાપરવાં (કૂટતુલાકૂટમાન) (૫) સારી વસ્તુને સ્થાને હલકી વસ્તુ મૂકવી (તત્પ્રતિરૂપકવ્યવહાર).

(૧) ગૃહસ્થે બીજાનાં સંતાનોનાં વિવાહ કરાવવા (અન્યવિવાહકરણ). એન્દ્રિય ઉપભોગો પ્રત્યે અત્યધિક વૃત્તિ. વેશ્યાઓની વારંવાર મુલાકાત લેવી, અથવા તેમની સાથે વાર્તાલાપ કે વ્યવહાર કરવો અથવા તેમનાં આકર્ષક અંગોનું નિરીક્ષણ કરવું.

દિગ્વ્રત અતિચાર પાંચ પ્રકારે શક્ય છે : ૧) પોતે નક્કી કરેલી દિશામાંથી ઊર્ધ્વ દિશામાં જવું. (ઉર્ધ્વદિક્ષપ્રમાણાતિક્રમ) ઊર્ધ્વગમન ન કરવાનું વ્રત લીધું હોય તે મનુષ્ય વૃક્ષ કે પર્વત પર ચઢી ન શકે. હવાઈ મુસાફરી ન કરી શકે. પોતાની નિશ્ચિત મર્યાદાની ઉપરવટ ગતિ થાય તો અતિચાર થયેલો ગણાય. (૨) નક્કી થયેલી મર્યાદા કરતાં ભૂમિમાં વધુ ઊંડે જવું. (અધોદિક્ષપ્રમાણાતિક્રમ). ભૂમિની

સપાટી પૂરતી મર્યાદા નક્કી કરી હોય, તો માણસ કૂવામાં ઉતરી ન શકે તેમ જ દાણા ભરવા માટે ખોદેલ ખાડામાં કે ખાણમાં ન ઉતરી શકે. (૩) મર્યાદિત દિશાઓની ઉપર આઠ દિશાઓમાંથી કોઈ પણ દિશામાં પ્રવાસ કરવો (તિર્યગ્દિક્ષપ્રમાણાતિક્રમ). નદીઓ કે પર્વતો જેવી જાણીતી સીમાઓ દ્વારા મર્યાદા નક્કી કરી શકાય અથવા યોજન, માઈલ કે બીજા પ્રમાણોની પરિભાષામાં અંતર નક્કી કરી શકાય. જાણીબુઝીને આ મર્યાદાનું ઉલ્લંઘન કરવામાં આવ્યું હોય, તો તે ભંગ છે. ભૂલથી કે અજાણતાં થયું હોય તો તે અતિયાર છે. (૪) ચોથા પ્રકારનો અતિયાર મર્યાદા લંબાવવામાં છે. (ક્ષેત્રવૃદ્ધિ) - સગવડ ખાતર કે ભૂલથી મર્યાદા ઓળંગવાનો પ્રયાસ આમાં આવી જાય છે. (૫) ભૂલથી મર્યાદા ઓળંગવી (સ્મૃતિ-અન્તર્ધન)

અનર્થદંડના પાંચ અતિયારો નોંધ્યા છે : (૧) કંદર્પ એટલે કે પોતાને કે બીજાને વાસના કે મોહ પ્રેરે એવી અસભ્ય ભાષા બોલવી, તિરસ્કારયુક્ત હાસ્ય, કે ઘૃણાયુક્ત અથવા તોછડી વાણીનો પ્રયોગ (૨) કૌટુક્ચ એટલે બિભત્સ વિચાર, વાણી કે કોપથી પ્રેરાયેલાં દુષ્કૃત્યો કરવાં (૩) મૌખ્ય એટલે ઉદ્વતાઈ કે મિથ્યાભિમાનથી બિભત્સ, નિરર્થક અને અર્થહીન વાતો કરવી. (૪) અતિપ્રસાધન એટલે જરૂરથી વધારે વસ્તુઓનો સંગ્રહ કરવો. શ્વેતાંબરોના મત પ્રમાણે આ અતિયાર સંયુક્તાધિકરણ કહેવાય છે જેનો અર્થ કૃષિ વગેરેની દૈનિક પ્રવૃત્તિ માટેનાં ઉપકરણો કે ભાગો સાથે રાખવાં. એવો થાય છે. અસમીક્ષ્યાધિકરણ એટલે ગુસ્સો કે તિરસ્કાર, પ્રેરે એવાં વાચન કે શ્લોકપઠન જેવી નિરર્થક માનસિક કે શારીરિક પ્રવૃત્તિ કરવી, માનસિક સંતુલન જોખમાવે એવી વાતો કહેવી, વસ્તુઓ ઉંચકવા કે ફેંકવાની પ્રવૃત્તિ કરવી અથવા દોડવું.

ભોગોપભોગ વ્રતના પાંચ અતિયારો હોય છે : (૧) વિષયવિષતોહનુપ્રેક્ષા એટલે કે ઐન્દ્રિય સુખરૂપી વિષ માટેના પ્રેમને ત્યજવામાં નિષ્ફળ જવું. વિષયોપભોગથી વિષયો માટેની તૃષ્ણા વધે છે. અને શારીરિક બળ તેમજ મનની શુદ્ધિનો હ્રાસ થાય છે તેથી તેને માટે ધિક્કાર કેળવવો જોઈએ. (૨) અનુસ્મૃતિ એટલે ઐન્દ્રિય ઉપભોગોના પૂર્વાનુભવોનું વારંવાર સ્મરણ કરવું (૩) અતિલૌલ્ય વિષયોપભોગમાં ઉત્સાહ દાખવવો અથવા વધુ પ્રમાણમાં પ્રવૃત્તિ કરવી (૪) અનુભવ એવી માનસિક અવસ્થા જેમાં કાંઈ ન હોવા છતાં માણસ વિષયોપભોગ વિષે ભારપૂર્વક વિચાર કરે.

દેશાવકાશિક વ્રતના પાંચ અતિયારોનો તે નિર્દેશ કરે છે : (૧) પ્રેષણ-પોતે નક્કી, કરેલી મર્યાદાથી બહાર નોકર, મિત્ર કે પુત્રને કોઈ કામ સોંપવું. સાધક બીજાને મર્યાદાની બહાર જવા કહેવાથી, જીવોને હાનિ પહોંચાડીને વ્રતનું ઉલ્લંઘન કરે છે. (૨) શબ્દ - પોતાની ઈચ્છિત વસ્તુ કરાવવાના આશાએ મર્યાદાની બહાર

રહેલા લોકોનું ધ્યાન, અવાજ કરી ખેંચવું. (૩) આનયન - મર્યાદાની બહાર રહેલી વસ્તુઓ બીજા પાસે મંગાવવી. (૪) રૂપાભિવ્યક્તિ - મર્યાદા બહાર રહેલી વ્યક્તિઓ સાથે વ્યવહાર કરવા નિશાની કે ચેષ્ટાઓનો ઉપયોગ કરવો (૫) પુદ્ગલક્ષેપ - પથ્થર ઈંટ, કે માટીના ઢેફા જેવી મૂર્ત વસ્તુ, મર્યાદા બહાર રહેલી વ્યક્તિનું ધ્યાન ખેંચવાના હેતુથી ફેંકવી.

પોષધાપવાસ વ્રતના પાંચ અતિયારો ગણાવ્યા છે : (૧) ગ્રહણતિચાર - પરીક્ષણ વિના અને સંભાળપૂર્વક તપાસ્યા વિના પૂજા દ્રવ્યો લેવા (૨) વિસર્ગતિચાર - તપાસ્યા વિના પૂજાદ્રવ્યો મૂકવાં અને શરીર ફેલાવવું. (૩) આસ્તરણતિચાર - કાળજીપૂર્વક તપાસ્યા વિના અને જગ્યાને ધીમેથી વાળીને સાફ કર્યા વિના પોતાનું બિછાનું બિછાવવું (૪) અનાદરાતિચાર - એટલે ઉપવાસની વાતમાં ઉત્સાહ ન બતાવવો (૫) અસ્મરણતિચાર - એટલે ધર્મગ્રંથોનું અધ્યયન, એકાગ્રતા વગેરેના પાલનમાં વિસ્મરણ.

વૈયાવૃત્યવ્રતના પાંચ અતિયારો આ પ્રમાણે છે : (૧) હરિતાપિધાન લીલાં પાંદડાં, ફૂલ કે બીજ સચિત્ત વસ્તુઓ વડે ખોરાકને ઢાંકવો, (૨) હરિતનિધાન સચિત્ત પાંદડાઓમાં ભોજન આપવું. (૩) અનાદરાતિચાર ભોજન આપતાં અપમાન કરવું કે સન્માન ન કરવું. (૪) અસ્મરણતિચાર આપવાની રીત ભૂલી જવી અથવા આપવાને વખતે પોતાના કામમાં મગ્ન રહેવું. (૫) માત્સરિત એટલે બીજા શ્રાવકો સાધુઓને ભિક્ષા આપતા હોય, ત્યારે ઈર્ષ્યા અનુભવવી.

અનંતકાય - ગૃહસ્થ આનિવિકટથી સંક્ષેપનાના અતિયાર અનેક પ્રકારના પાપ, દૃષ્ટ્યો, અતિયારોની આલોચના, પ્રતિક્રમણનું મહત્વ બતાવીને સર્વ જીવોની ક્ષમાપના કરવાનો બોધ છે. સર્વ જીવોને હું ક્ષમા આપું છું. સર્વ જીવો મને ક્ષમા આપજો. સર્વ જીવો સાથે મારે મિત્રતા છે. કોઈની સાથે મારે વેર નથી. સૌના દૃષ્ટ્યો મિથ્યા થાવ.

અંતમાં આ બાલાવબોધ સં. ૧૫૭૫, શ્રાવણસુદ, ચોથને દિવસે ખરતર ગચ્છનાયક શ્રી જિનરાજસૂરિ પટ્ટાલંકાર, શ્રી જિનભદ્રસૂરિના શિષ્ય શ્રી જિનચંદ્રસૂરિના આદેશથી શ્રી મંડપમહાદુર્ગે, સંઘની અભ્યર્થના માટે વાયનાયાર્ય રત્નમૂર્તિગણિ શિષ્ય શ્રાવક મેરુસુંદરસૂરિએ શ્રી તરુણપ્રભાવાચાર્યકૃત બાલાવબોધના તત્ત્વસારરૂપ આ ષડાવશ્યક બાલાવબોધ રચ્યો છે. ગ્રંથાગ્રંથ ૧૫૦૦.

परिशिष्ट
आवश्यकसूत्र
भूण पाठ अने संस्कृत छाया*

मूलम

तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं वंदामि नमंसामि सक्कारेमि सम्माणेमि कल्लाणं
मंगलं देवयं चेइयं पज्जुवासामि मत्थएण वंदामि ॥ सू. १ ११

छाया

त्रिः कृत्वा आदक्षिणप्रदक्षिणं क वन्दे नमस्यामि सत्करोमि सम्मानयामि कल्याणं
मङ्गलं दैवतं चैत्यं पर्युपासे मस्तकेन वन्दे ॥ सू. १ ॥

मूलम

णभो अरिहंताणं, णमो सिद्धाणं, णमो आयरियाणं, णमो उवज्झायाणं, णमो
लोए सव्वसाहूणं ॥सू. २ ॥

छाया

नमः अरिहद्भ्यः, नमः सिद्धेभ्यः, नमः आचार्येभ्यः, नम उपाध्यायेभ्यः,
नमो लोके सर्वसाधुभ्यः ॥सू. २ ॥

मूलम

एसो पंचनमुक्कारो, सव्वपावप्पणासणो ।
मंगलाणं च सव्वेसिं, पढमं हवइ मंगलं ॥१॥

छाया

एष पञ्चनमस्कारः, सर्वपापप्रणाशनः ।
मङ्गलानां च सर्वेषां, प्रथमं भवति मङ्गलम् ॥१॥

* पंडित मुनिश्री कन्हैयालालजी महाराज संपादित, आवश्यकसूत्रम्ना पाठना आधारे.

अथ प्रथमाध्ययनम्

मूलम्

करोमि भन्ते । सामाइयं, सव्वं सावज्जं जोग पच्चक्खामि जावज्जीवाए, तिविहं तिविहेणं मणेणं वायाए काएणं न करोमि न कारवेमि करंतं पि अन्नं न समणुजानामि. तस्स भन्ते । पडिक्कमामि निंदामि गरिहामि अप्पाणं वोसिरामि ॥ सू. १ ॥

छाया

करोमि भदन्त । सामायिकं, सर्वसावद्यं योगं प्रत्याख्यामि यावज्जीवया, त्रिविधं त्रिविधेन मनसा वाचा कायेन न करोमि न कारयामि कुर्वन्तमप्यन्यं न समनुजानामि, तस्य भदन्त । प्रतिक्रामामि निन्दामि गर्हामि आत्मानं व्युत्सृजामि ॥१॥

मूलम्

इच्छामि ठामि काउस्सगं जो मे देवसिओ अईआरो कओ काइओ वाइओ माणसिओ उस्सुत्तो उम्मगो अकप्पो अकरणिज्जो दुज्झाओ दुव्विचिंतिओ अणायारो अणिच्छियव्वो असमणपाउगो नाणे तह दंसणे चरित्ते सुए साभाइए, तिण्हं गुत्तीणं, चउण्हं कसायाणं, पंचण्हं महव्वयाणं, छण्हं जीविकायाणं, सत्तण्हं पिण्डेसणाणं, अट्ठण्हं पवयणमाऊणं, नवण्हं बंधचेरगुत्तीणं, दसविहे समणधम्मे समणाणं जोगाणं जं खंडियं जं विराहियं तस्स मिच्छामि दुक्कंड ॥सू.२॥

छाया

इच्छामि स्थातुं कायोत्सर्गं यो मया दैवसिकोऽतीचारः कृतः कायिको वाचिको मानसिक उत्सूत्र उन्मार्गोऽडकल्पोऽडकरणीयो दुर्ध्यातो दुर्विचिन्तितोऽडनाचारोऽनेष्टव्योऽश्रमण-प्रायोग्यो ज्ञाने तथा दर्शने चारित्रे श्रुते सामायिके, तिसृणां गुप्तीनां, चतुर्णां कषायाणां, पञ्चानां महाव्रतानां, षण्णां जीविकायानां, सप्तानां पिण्डैषणानां, मष्टानां प्रवचनमातृणां, नवानां ब्रह्मचर्यगुप्तीनां, दशविधे श्रमणधर्मे श्रमणानां योगानां यत्खण्डितं यद्विराहितं तस्य मिथ्या मे दुष्कृतम् ॥सू. २ ॥

मूलम्

तस्सुत्तरीकरणेणं पायच्छित्तकरणेणं विसोहीकरणेणं विसल्लीकरणेणं पावाणं कम्माणं निग्घायणट्ठाए काउस्सगं अनत्थ उससिएणं नीससिएणं खासिएणं छीएणं जंभाइएण उड्डुएणं वायनिसगणेणं भमलिए पित्तमुच्छाए सुहैमेहिं अंगसंचालेहि सुहुमेहिं खेलसंचालेहि सुहुमेहिं दिट्ठिसंचालेहि एवमाइएहिं आगारेहिं अभग्गो अविराहिओ हुज्ज मे काउस्सगो जाव अरिहंताणं भगवंताणं नमुक्कारेण न पारेमि ताव कायं ठाणेणं मोणेणं झाणेणं अप्पाणं वोसिरामि ॥सू. ३ ॥

छाया

तस्योत्तरीकरणेन प्रायश्चित्तकरणेन विशुद्धि (विशोधी) करणेन विशाल्यीकरणेन पापानां कर्मणां निर्धातनार्थं तिष्ठामि कायोत्सर्गम्, अन्यत्रोच्छवसितेन निःश्वसितेन कासितेन क्षुतेन जृम्भितेन उद्गारितेन वातानिसर्गेण भ्रमल्या पितमूर्च्छया सूक्ष्मैरङ्गसञ्चारैः सूक्ष्मैः श्लेष्मसञ्चारैः सूक्ष्मैर्दृष्टिसञ्चारैः, एवमादिकैरागारैरभग्नोड-विराधितो भवतु मे कायोत्सर्गो यावदर्हतां भगवतां नमस्कारेण न पारयामि तावत्कायं स्थानेन मौनेन ध्यानेनाऽऽत्मानं व्युत्सृजामि ॥ सू. ३ ॥

मूलम्

आगमे तिविहे पण्णत्ते तंजहा-सुत्तागमे अत्थागमे तदुभयागमे । जं वाइद्धं, वच्चाभेलियं, हीणक्खरं, अच्चक्खरं, पयहीणं, विणयहीणं, जोगहीणं, धोसहीणं, सुदुदिनं सुदुपडिच्छियं, अकाले कओ सज्झाओ काले न कओ सज्झाओ, असज्झाए सज्झाइयं, सज्जाए न सज्जाइयं, तस्स मिच्छा मि दुक्कडं ॥ सू. ४ ॥

छाया

आगमस्त्रिविधः प्रज्ञप्तस्तद्यथा-सूत्रागमः अर्थागमः तदुभयागमः । (तत्र) यद् व्याविद्धं, व्यत्याग्रेडितं, हीनाक्षरम्, अत्यक्षरं, परहीनं, योगहीनं, धोषहीनं, सुष्ठुदत्तं, दुष्ठुप्रतीष्टम्, अकाले कृतः स्वाध्यायः काले न कृतः स्वाध्यायः, अस्वाध्याये स्वाध्यायितं, स्वाध्याये न स्वाध्यायितं, तस्य थिया मयि दुष्कृतम् ॥सू. ४ ॥

अथ द्वितीयमध्ययनम्

मूलम्

लोगस्स उज्जोयगरे, धम्मतित्थयरे जिणे ।
अरिहंते कित्तइस्सं, चउवीसंपि केवली ॥१॥
उसभमंजिअं च वंदे, संभवमभिणंदणं च सुमई च ।
पउमप्पहं सुपासं, जिणं च चंदप्पहं वंदे ॥२॥
सुविहिं च पुप्फदंतं, सीयल सिज्जंस वासुपूज्जं च ।
विमलमणंतं च जिणं, धम्मं संतिं च वंदामि ॥३॥
कुंथुं अरं च मल्लिं, वंदे मुणिसुव्वयं नमिजिणं च ।
वंदामि रिट्ठेनेमिं, पासं तह वद्धमाणं च ॥४॥
एवं मए अभिथुआ, विहूयरयमल्ला पहीणजरमरणा ।
चउवीसंपि जिणवरा, तित्थयरा मे पसीयंतु ॥५॥

कित्ति-वंदिय-महिया, जे ए लोगस्स उत्तमा सिद्धा ।
 आरुण्णबोहिलामं, समाहिपरमुत्तमं दिंतु ॥६॥
 चंदेसु निम्मलयरा, आइच्चेसु अहियं पयासयरा ।
 सागरवरगंभीरा सिद्धा सिद्धिं मम दिसंतु ॥७॥

छाया

लोकस्योद्घोतकरान्, धर्मतीर्थकरान् जिनान् ।
 अर्हतः कीर्तयिष्यमि, चतुर्विंशतिमपि केवलिनः ॥१॥
 ऋषभमजितं च वन्दे, सम्भवमभिनन्दनं च सुमतिं च ।
 पद्मप्रभं सुपार्श्वं, जिनं च चन्द्रप्रभं वन्दे ॥२॥
 सुविधिं च पुष्पदन्तं, शीतल-श्रेयांस-वासुपूज्यांश्च ।
 विमलमनन्तं च जिनं, धर्मं शान्तिं च वन्दे ॥३॥
 कुन्थुमरं च मल्लिं, वन्दे मुनिसुव्रतं नमिजिनं च ।
 वन्देऽरिष्टनेमिं पार्श्वं तथा वर्धमानं च ॥४॥
 एवं मयाऽभिष्टुता, विधूतरजोमलाः प्रहीणजरामरणाः ।
 चतुर्विंशतिरपि जिनवरा, - स्तीर्थकरा मे प्रसीदन्तु ॥५॥
 कीर्तित-वन्दित-महिता, य एते लोकस्योत्तमाः सिद्धाः ।
 आरोग्यबोधिलाभं, समाधिपरमुत्तमं ददतु ॥६॥
 चन्द्रेभ्यो निर्मलतरा, आदित्येभ्योऽधिकं प्रकाशकराः ।
 सागरवरगम्भीराः, सिद्धाः सिद्धिं मम दिशन्तु ॥७॥

अथ तृतीयमध्ययनम्

मूलम्

इच्छामि खमासमणो । वंदितं जावणिज्जाए निसीहियाए, अणुजाणह मे मिउगहं,
 निसीहि अहोकायं कायसंफासं, खमणिज्जो मे किलामो, अप्पिकिलंताणं बहुसुभेण भे
 दिवसो वइक्कंतो ? जत्ता भे ? जवणिज्जं च भे ? खामेमि खमासमणो ! देवसिअं
 वइक्कमं, आवस्सियाए पडिक्कमामि खमासमणाणं देवसिआए आसायणाए तेत्तीसन्नयराए
 जिंकि चिमिच्छाए वयदुक्कडाए कायदुक्कडाए कोहाए माणाए मायाए लोहाए सव्वकालियाए
 सव्वमिच्छवयाराए सव्वधम्माइक्कमणाए आसायणाए जो मे देवसिओ अइयारो कओ
 तस्स खमासमणो । पडिक्कमामि निंदामि गरिहामि अप्पाणं वोसिरामि ॥ सू. १ ॥

છાયા

ઇચ્છામિ ક્ષમાશ્રમણ । વન્દિતું યાપનીયયા નૈષેધિક્યા, અનુજાતીત મે મિતાવગ્રહમ્ ।
 નિષિધ્ અધઃકાયં કાયસંસ્પર્શમ્ । ક્ષમણીયો ભવદ્ધિ ક્લમે : । અલ્પકલાન્તાનાં બહુશુભેન
 ભવતાં દિવસો વ્યતિક્રાન્તઃ ।, યાત્રા ભવતામ્ ? યાપનીયં ચ ભવતામ્ ? ક્ષમયામિ ક્ષમાશ્રમણ !
 દૈવસિક વ્યતિક્રમમ્ । આવશ્યક્યા પ્રતિક્રમામિ ક્ષમાશ્રમણાનાં દૈવસિક્યા આશાતનયા
 ત્રયસ્ત્રિશદન્યતરયા યત્કિञ્ચન્મિથ્યાભૂતયા મનોદુષ્કૃતયા વચોદુષ્કૃતયા કાયદુષ્કૃતયા ક્રોધયા
 માનયા માયયા લોભયા સર્વકાલિક્ય સર્વમિથ્યોપચારયા સર્વધર્માતિક્રમણયા આશાતનયા
 યો મયા દૈવસિકોડતિચારઃ કૃતસ્તસ્ય ક્ષમાશ્રમણ । પ્રતિક્રમામિ નિન્દામિ ગર્હે આત્માનં
 વ્યુત્સૃજામિ ॥ સૂ. ૨ ॥

અથ ચતુર્થમધ્યયનમ્

મૂલમ્

ચતારિ મંગલં- અરિહંતા મંગલં, સિદ્ધા મંગલં, સાહૂ મંગલં, કેવલિપત્રત્તો ધમ્મો
 મંગલં । ચતારિ લોગુત્તમા-અરિહંતા લોગુત્તમા, સિદ્ધા લોગુત્તમા, સાહૂ લોગુત્તમા, કેવલિપત્રત્તો
 ધમ્મો લોગુત્તમો । ચતારિ સરણં પવજ્જામિ, અરિહંતે સરણં પવજ્જામિ, સિદ્ધે સરણં પવજ્જામિ,
 સાહૂ સરણં પવજ્જામિ, કેવલિપણ્ણંત ધમ્મં સરણં પવજ્જામિ ॥સૂ. ૧ ॥

છાયા

ચત્વારો મઙ્ગલં - અર્હન્તો મઙ્ગલં, સિદ્ધા મઙ્ગલં, સાધવો મઙ્ગલં
 કેવલિપ્રજ્ઞતો ધર્મો મઙ્ગલમ્ । ચત્વારો લોકોત્તમાઃ - અર્હન્તો લોકોત્તમાઃ, સિદ્ધા લોકોત્તમાઃ,
 સાધવો લોકોત્તમાઃ, કેવલિપ્રજ્ઞતો ધર્મો લોકોત્તમઃ । ચતુરઃ શરણં પ્રપદ્યે-અર્હતઃ શરણં
 પ્રપદ્યે, સિદ્ધાન્ શરણં પ્રપદ્યે, સાધૂન્ શરણં પ્રપદ્યે, કેવલિપ્રજ્ઞતં ધર્મં શરણં પ્રપદ્યે ॥
 સૂ. ૧ ॥

મૂલમ્

ઇચ્છામિ પઙ્કમિઠં ઇરિયાવહિયાએ વિરાહણાએ ગમણાગમણે, પાણક્રમણે,
 બીયક્રમણે, હરિયક્રમણે ઓસા-ઉત્તિંગ-પણગ-દગ-મટ્ટી-મક્કઢા-સંતાણા-સંક્રમણે જે મે
 જીવા વિરાહિયા-ર્પિદિયા, બેઈદિયા, તેઈદિયા, ચઠરિદિયા, પંચિદિયા, અભિહયા, વત્તિયા,
 લેસિયા, સંઘાઈયા, સંઘટ્ટિયા, પરિયાવિદાય, કિલામિયા, ઉદ્ધવિયા ઠાણાઓ ઠાણં સંક્રામિયા,
 જીવિયાઓ વવરોવિયા તસ્સ મિચ્છા મિ દુક્કઢં ॥સૂ. ૨ ॥

છાયા

ઇચ્છામિ પ્રતિક્રમિતુમૈર્યાપથિક્યાં વિરાધનાયાઃ, ગમનાગમને પ્રાણાતિક્રમણે,
 બીજાક્રમણે, હરિતાક્રમણે, અવશ્યાયોત્તિડ્પનકોદકમૃત્તિકામર્કટસન્તા-નસંક્રમણે યે મયા

जीवा विराधिताः एकेन्द्रियाः, द्वीन्द्रियाः, त्रिन्द्रियाः, चतुरिन्द्रियाः, पञ्चेन्द्रिया, अभिहताः, वर्तिताः, श्लेषिताः, संघातिताः, संघट्टिताः, परितापिताः, क्लमिताः, अवद्राबिताः, स्थानात्स्थानं संक्रामिताः, जीविताद्वयपरोपितास्तस्य मिथ्या मयि दुष्कृतम् ॥सू. २ ॥

मूलम्

इच्छामि पडिक्कमितुं पगामसिज्जाए निगामसिज्जाए संथाराउव्वट्टणाए परिपट्टणाए आउंटणाए पसारणाए छप्पईसंघट्टणाए कूइए कक्कराइए छिइए जंभाइए आमोसे ससरक्खामोसे आउलमालाए सोवणवत्तिआए इत्थीविप्परिआसिआए दिट्ठिविप्परिआसिआए मणविप्परिआसिआए पाणभोयणविप्परिआसिआए जो मे देवसिओ अइयारो कओ तस्स मिच्छामि दुक्कडं ॥सू. ३ ॥

छाया

इच्छामि प्रतिक्रमितुं प्रकामशय्यया निकामशय्यया संस्तारकोद्वर्तनया परिवर्तनया आकुञ्चनया प्रसारणया षटपदीसंघट्टनया कूजिते कर्करायिते क्षुते जृम्भिते आमर्शे सरजस्कामर्शे आकुलाकुलया स्वप्नप्रत्ययया स्त्रीवैपर्यासिक्या दृष्टिवैपर्यासिक्या मनोवैपर्यासिक्या पानभोजनवैपर्यासिक्या यो मया दैवसिकोऽतिचारः कृतस्तस्य मिथ्या मयि दुष्कृतम् ॥

मूलम्

पडिक्कमामि गोयरचरियाए भिक्खायरियाए उग्धाडकवाडउद्धाडणाए साणावच्छसंघट्टणाए मंडीपाहुडिआए बहिपाहुडिआए ठवणापाहुडिआए संकिए सहसागारिए अणेसणाए पाणेसणाए पायभोराणाए बीयभोयणाए हरियभोयणाए पच्छाकम्मियाए पुरेकम्मियाए अदिट्ठहडाए दगस्संडुहडाए रयसंसट्ठहडाए पारिसाडणियाए पारिठावणियाए ओहासणभिक्षाए जं उग्गमेणं उप्पायणेसणाए अपरिसुद्धं पडिगाहियं परिभुत्तं वा जं न परिठविअं तस्स मिच्छा मि दुक्कडं ॥सू. ४ ॥

छाया

प्रतिक्रामामि गोचरचर्यायां मिक्षाचर्यायामुद्धाटकपाटोद्धाटनया खवत्सदारक-संघट्टनया मण्डीप्राभृतिकया बलिप्राभृतिकया स्थापनाप्राभृतिकया शङ्किते । सहसाकारिकेडनेषणया पानैषणया प्राणभोजनया बीजभोजनया हरितभोजनया पश्चात्कर्मिकया पुरःकर्मिकयाऽदृष्टाहतया उतकसंसृष्टाडडहतया रजःसंसृष्टाहतया पारिशाटनिकया (पारिशातनिकया) परिष्ठापनिकया ओहासनभिक्षया यद् उद्धमेन उत्पादनैषणयाऽपरिशुद्धं प्रतिगृहीतं परिभुक्तं वा यत्र परिष्ठापितं तस्य मिथ्या मयि दुष्कृतम् ॥सू. ४ ॥

मूलम्

पडिक्कमामि चाउक्कालं सज्जायस्स अकरणयाए उभओकालं भडोवगरणस्स अप्पडिलेहणाए दुप्पडिलेहणाए अपमज्जणाए दुप्पमज्जणाए अइक्कमे वइक्कमे अईयारे अणायारे जो मे देवसिओ अईयारो कओ तस्स मिच्छ मि दुक्कडं ॥सू. ५ ॥

छाया

प्रतिक्रामामि चतुष्कालंस्वाध्यायस्याडकरणतया, उभयकालं भाण्डोपकरण-स्याडप्रतिलेखनया दुष्प्रतिलेखनया अप्रमार्जनया दुष्प्रमार्जनया, अतिक्रमे, व्यतिक्रमेडति-चारेडनाचारे यो मया दैवसिकोडतिचारः कृतस्तस्य मिथ्या मयि दुष्कृतम् ॥६॥

मूलम्

पडिक्कमामि एगविहे असंजमे । पडिक्कमामि दोहिं बंधणेहिं-रागबंधणेणं दोसबंधणेणं । पडिक्कमामि तिहिं दंडेहि-मणदंडेणं वयदंडेणं कायदंडेणं । पडिक्कमामि तिहिं गुत्तीहिमणगुत्तीए वयगुत्तीए कायगुत्तीए । पडिक्कमामि तिहिं सल्लेहिमायासल्लेणं नियाणसल्लेणं मिच्छदंसणल्लेणं । पडिक्कमामि तिहिं गारवेहिं इडढीगारवेणं रसगारवेणं सायागारवेणं । पडिक्कमामि तिहिं विराहणाणि-नाणाविहारणाए दंसणविराहणाए चरित्तविराहणाए ॥सू. ६॥

छाया

प्रतिक्रामामि एकविधेडसंयमे । प्रतिक्रामामि द्वाभ्यां बन्धनाभ्यां-रागबन्धनेने द्वेषबन्धनेने । प्रतिक्रामामि त्रिभर्दण्डैः- मनोदण्डेन वचोदण्डेन कायदण्डेन । प्रतिक्रामामि तिसृभिर्गुप्तिभिः- मनोगुप्त्या वचोगुप्त्या कायगुप्त्या । प्रतिक्रामामि त्रिभिः शल्यैः- मायाशल्येन निदानशल्येन मिथ्यादर्शनशल्येन । प्रतिक्रामामि त्रिभिर्गौरवैः- ऋद्धिगौरवेण रसगौरवेण शातगौरवेण । प्रतिक्रामामि तिसृभिर्विरानाभिः- ज्ञानविराधनया दर्शनविराधनया चारित्रविराधनया ॥सू. ६॥

मूलम्

पडिक्कमामि चऊहि कसाएहिं - कोहकसाएणं, माणकसाएणं, मायाकसाएणं, लोहकसाएणं । पडिक्कमामि चऊहि सण्णहिं-आहारसण्णए, भयसण्णए, मेहुणसण्णए, परिगहसण्णए । पडिक्कमामि चऊहिं विकहाहिं-इत्थिकहाए, भत्तकहाए, देसकहाए, रायकहाए । पडिक्कमामि चऊहिं झाणेहिं-अट्टेणं झाणेणं, रुद्देणं झाणेणं, धम्मेणं झाणेणं, सुक्के णं झाणेणं ॥सू. ७॥

छाया

प्रतिक्रामामि चतुर्भिः कषायैः- क्रोधकषायेण, मानकषायेणा, मायाकषायेण,

लोककषायेण । प्रतिक्रामामि चतसृभिः संज्ञाभिः- आहारसंज्ञया, भयसंज्ञया, मैथुनसंज्ञया, परिग्रहसंज्ञया । प्रतिक्रामामि चतुसृभिर्विकथामिः- स्त्रीकथया, भक्तकथया, देशकथया, राजकथया । प्रतिक्रामामि चतुर्भिर्ध्यानः - आर्तेन ध्यानेन, रौद्रेण ध्यानेन, धर्मेण ध्यानेन, शूक्लेन ध्यानेन ॥ सू. ७ ॥

मूलम्

पडिक्कमामि पंचहि किरियाहि-काइयाए, अहिगरणियाए, पाउसियाए, परितावणियाए, पाणाइवायकिरियाए । पडिक्कमामि पंचहिं कामगुणेहि-सदेणं, रुवेणं, गंधेणं, रसेणं, फासेणं । पडिक्कमामि पंचहिं महव्वएहिं-सव्वाओ पाणाइवायाओ वेरमणं, सव्वाओ मुसावायाओ वेरमणं, सव्वाओ अदिन्नादानाओ वेरमणं, सव्वाओ मेहुणाओ वेरमणं, सव्वाओ परिग्गहाओ वेरमणं । पडिक्कमामि पंचहिं समिइहिं-इरियासमिइए, भासासमिइए, एसणासमिइए, आयाणभंडमत्तनिक्खेवणासमिइए, उच्चारपासवणखेलजल्लसिंथाण-पारिठावणियासमिइए । पडिक्कमामि छहिं जीवनिकाएहिंपुढविकाएणं, आउकाएणं, तेउकाएणं, वाउकाएणं, वणस्सइकाएणं, तसकाएणं । पडिक्कमामि छहिं लेसाहिं-किण्हसेलाए, नीललेसाए, काउलेसाए, तेउलेसाए, पउमसेलाए, सुक्कलेसाए ॥ सू. ८ ॥

छाया

प्रतिक्रामामि पञ्चभिः क्रियाभिः- कायिक्या, आधिकरणिक्या, पाद्वेषिक्या, पारितापनिक्या, प्राणातिपातक्रियया । प्रतिक्रामामि पञ्चभिः कामगुणैः- शब्देन, रूपेण, गन्धेन, रसेन, स्पर्शेन । प्रतिक्रामामि पञ्चभिर्महाव्रतैः- प्राणातिपाताद्विरमणेन, मृषावादाद्विरमणेन, अदत्तादानद्विरमणेन, मैथुनाद्विरमणेन, परिग्रहाद्विरमणेन । प्रतिक्रामामि पञ्चभिः समितिभिः- ईर्यासमित्या, भाषासमित्या, एषणासमित्या, भाण्डमात्रादान-निक्षेपणासमित्या, उचारणप्रस्त्रवणखेलजल्लसिंथाणपारिष्ठापनिकासमित्या प्रतिक्रामामि षडभिर्जीवनिकायैः- पृथ्वीकायेन, अपकायेन, तेजस्कायेन, वायुकायेन, वनस्पतिकायेन, त्रसकायेन । प्रतिक्रामामि षडभिर्लेश्याभिः- कृष्णलेश्यया, नीललेश्यया,

कापोतलेश्यया, तेजोलेश्यया, पद्मलेश्यया, शुक्ललेश्यया ॥ सू. ८ ॥

मूलम्

पडिक्कमामि सत्तहिं भयट्ठाणेहिं । अट्ठहिं मयट्ठाणेहिं । नवहिं बंभचेरगुत्तीहिं । दसविहे समणधम्मे ॥ सू. ९ ॥

छाया

प्रतिक्रामामि सप्तभिर्भयस्थानैः । अष्टभिर्मदस्थानैः । नवभिर्बह्वचर्यगुप्तिभिः । दशविधे श्रमणधर्मे ॥ सू. ९ ॥

मूलम्

एगारसिंह उवासगपडिमाहिं ॥ सू. १० ॥

छाया

एकादशभिरुपासकप्रतिमाभिः ॥ सू. १० ॥

मूलम्

बारसहिं भिक्खुपडिमाहिं ॥ सू. ११ ॥

छाया

दादशभिर्भिक्षुप्रतिमाभिः ॥ सू. ११ ॥

मूलम्

तेरसहिं किरियाठाणेहिं ॥ सू. १२ ॥

छाया

त्रयोदशभिः क्रियास्थानैः ॥ सू. १२ ॥

मूलम्

चउद्दसिंह भूयग्गामेहिं । पन्नरसहिं परमाहम्मिएहिं । सोलसहिं गाहासोलसएहिं
सत्तरसविहे असंजमे । अट्टारसविहे अबंभे । एगूणवीसाए नायज्झयणेहिं । वीसाए
असमाहिट्टाणेहिं ॥ सू. १३ ॥

छाया

चतुर्दशभिर्भूतग्रामैः । पञ्चदशभिः परमाधार्मिकैः । षोडशभिर्गाथाषोडशकैः ।
सप्तदशविधडसंयमे । अष्टादशविधेडब्रह्मणि । एकोनविंशत्या ज्ञाताध्ययनैः ।
विंशत्याडसमाधिस्थानैः ॥ सू. १३ ॥

मूलम्

एगवीसाए सबलेहिं ॥ सू. १४ ॥

छाया

एकविंशत्या शबलैः ॥ सू. १४ ॥

मूलम्

बावीसाए परिसहेहिं ॥ सू. १६ ॥

छाया

द्वाविंशत्या परिषहैः ॥सू. १५॥

मूलम्

तेवीसाए सूअगडज्झयणेहिं । चउवीसाए देवेहिं । पणवीसाए भावणाहिं
छव्वीसाए दसाकप्पववहाराणं उद्देसणकालेहिं । सत्तावीसाए अणगारगुणेहिं ॥ सू. १६॥

छाया

त्रयोविंशत्या सूत्रकृताध्ययनैः । चतुर्विंशत्या देवैः । पञ्चविंशत्या भावनामिः ।
षड्विंशत्या दशाकल्पव्यवहारानामुद्देशनकालैः । सप्तविंशत्याडनगारगुणैः ॥ सू. १६॥

मूलम्

अट्ठावीसाए आयारप्पकप्पेहिं । एगूणतीसाए पावसुयप्पसंगेहिं ॥ सू. १७ ॥

छाया

अष्टाविंशत्याडडचारप्रकल्पैः । एकोनत्रिंशता पापश्रुतप्रसङ्गैः ॥सू. १७॥

मूलम्

तीसाए मोहणीयट्ठाणेहिं ॥सू. १८॥

छाया

त्रिंशता मोहनीयस्थानैः ॥सू. १८॥

मूलम्

एगतीसाए सिद्धाङ्गुणेहिं । बत्तीसाए जोगसंहेहिं ॥ सू. १९ ॥

छाया

एकत्रिंशता सिद्धादिगुणैः । द्वात्रिंशता योगसङ्ग्रहैः ॥सू. १९॥

मूलम्

तित्तीसाए आसायणाए ॥सू. २०॥

छाया

त्रयस्त्रिंशताडडशातनाभिः ॥सू. २०॥

मूलम्

अरिहंताणं आसायाणाए, सिद्धाणं आसायणाए, आयरियाणं आसायणाए,
उवज्झायाणं आसायणाए, साहूणं आसायणाए, साहुणीणं आसायणाए, सावयाणं आसायणाए,

सावियाणं आसायणाए, देवाणं आसायणाए, देवीणं आसायणाए, इहलोगस्स आसायणाए, परलोगस्स आसायणाए, केवलीणं आसायणाए, केवलपन्नतस्स धम्मस्स आसायणाए, सदेवमणुयासुरस्स लोगस्स आसायणाए, सब्बपाणभूयजीवसत्ताणं आसायणाए, कालस्स आसायणाए, सुअस्स आसायणाए, सुयदेवयाए आसायणाए, वायणायरियस्स आसायणाए, जं वाइद्धं, वच्चामेलियं, हीणक्खरं, अच्चक्खरं, पयहीणं, विणयहीणं, जोगहीणं, धोसहीणं, सुट्ठुदिन्नं, दुट्ठुपडिच्छियं, अकाले कओ सज्झाओ, काले न कओ सज्झाओ, अज्झाए सज्झाइयं, सज्झाए न सज्झाइयं, तस्स मिच्छामि दुक्कडं ॥सू. २१॥

छाया

अर्हतामाशातनया, सिद्धानानाशातनया, आचार्याणांमाशातनया, उपाध्यायानामाशातनया, साधूनामाशातनया, साध्वीनामाशातनया, श्रावकाणामाशातनया, श्राविकाणामाशातनया, देवतानामाशातनया, देवीनामाशातनया, इहलोकस्याडडशातनया, परलोकस्याडडशातनया, केवलिनानामाशातनया, केवलि प्रज्ञप्तस्य धर्मस्याडडशातनया, सदेवमनुजाडसुरस्य लोकस्याडडशातनया, सर्वप्राणभूतजीवसत्त्वानामाशातनया, कालस्याशातनया, श्रुतस्याशातनया, श्रुतदेवताया आशातनया, वाचनाचार्यस्याडडशातनया, यद् व्याविद्धं, व्यत्याग्रेडितं, हीनाक्षरं अत्यक्षरं, पदहीनं, विनयहीनं, योगहीनं, धोषहीनं, सुष्ठु दत्तं दुष्ठु प्रतीच्छतम्, अकाले कृतः स्वाध्यायः काले न कृतः स्वाध्यायः अस्वाध्याये स्वाध्यायितं, स्वाध्याये न स्वाध्यायितं, तस्य मिथ्यामयि दुष्कृतम् ॥ सू. २१ ॥

मूलम्

नमो चउवीसाए तित्थयराणं उसमाइमहावीरपज्जवसाणाणं । इवमेव निग्गंथं पावयणं सच्चं अणुत्तरं केवलियं पडिपुत्रं नेयाउयं संसुद्धं सल्लगतणं सिद्धमगं मुत्तिमगं निज्जाणमगं निव्वाणमगं अवहितमविसंधिं सब्बदुक्खप्पहीणमगं । इत्थं ठिआ जीवा सिज्झंति बुज्झंति मुच्चंति परिनिव्वायंति सब्बदुक्खाणमंतं करंति । तं धम्मं सदहामि पत्तियामि रोएमि फासेमि पालेमि अणुपालेमि । तं धम्मं सदहंतो पत्तियंतो रोअंतो फासंतो पालंतो अणुपालंतो तस्स धम्मस्स केवलपन्नतस्स अब्भुठिओमि आराहणाए विरओमि विराहणाए, असंजमं परियाणामि, संजमं उवसंपज्जामि, अबंभं परियाणामि, बंभं उपसंपज्जामि । अकप्पं परियाणामि । कप्पं उपसंपज्जामि । अन्नाणं परियाणामि । नाणं उवसंपज्जामि । अकिरियं परियाणामि, किरियं उवसंपज्जामि । मिच्छतं परियाणामि, सम्मत्तं उवसंपज्जामि । अबोहिं परियाणामि, बोहिं उवसंपज्जामि । अमगं परियाणामि, मगं उवसंपज्जामि । जं संभराभि जं च न संभराभि, जं पडिक्कमामि जं च न पडिक्कमामि तस्स सब्बस्स देवसियस्स अइयारस्स पडिक्कमामि । समणोहं संजयविरयपडिहय-पच्चक्खायपावकम्मो अनियाणो दिट्ठिसंपन्नो मायामोसविवज्जिओ अट्ठाज्जेसु दीवसमुद्देसु

पन्नरससु कम्मभूमीसु जावंति केइ साहू रयहरणमुहपत्तियगोच्छगपडिग्गहधारा
पंचमहव्वयधारा अट्ठारससहस्ससीलंगधारा अक्खयायारचरिता ते सव्वे सिरसा मणसा
मत्थएण वंदामि ।

खामेमि सव्वजीवे, सव्वे जीवा खमंतु मे ।

मिती मे सव्वभूएसु, वेर मज्झ न केणई ॥१॥

एवमहं आलोइय, निदिअ गरहिअ दुगंचियं सम्मं ।

तिविहेणं पडिक्कंतो, वंदामि जिणे चउव्वीसं ॥२॥ सू. २२॥

छाया

नमश्चतुर्विंशतये तीर्थकरेभ्य ऋषभादिमहावीरपर्यवसानेभ्यः । इदमेव नैर्गन्धं प्रवचनं
सत्यमनुत्तरं कैवलिकं प्रतिपूर्णं नैयायिकं संशुद्धं शल्यकर्तनं सिद्धिमार्गीं मुक्तिमार्गीं
निर्याणमार्गीं निर्वाणमार्गीं डवितथमविसन्धि सर्वदुःखप्रहीणमार्गः । अत्र स्थिता जीवाः
सिध्यन्ति बुध्यन्ते मुच्यन्ते परिनिर्वान्ति सर्वदुःखानामन्तं कुर्वन्ति । तं धर्मं श्रद्धये प्रतिपद्ये
रोचयामि स्पृशामि पालयामि अनुपालयामि । तं धर्मे श्रद्धानः प्रतिपद्यमानो रोचयन्
स्पृशन् पालयन्नुपालयन् तस्य धर्मस्य केवलिप्रज्ञप्तस्याऽभ्युत्थितोऽस्म्याराधनायां
विरतोऽस्मि विराधनायाम् । असंयमं परिजानामि संयममुपसम्पद्ये, अब्रह्म परिजानामि
ब्रह्मोपसम्पद्ये, अकल्पं परिजानामि कल्पमुपसम्पद्ये, अज्ञानं परिजानामि ज्ञानमुपसम्पद्ये,
अक्रियां परिजानामि क्रियामुपसम्पद्ये, मिथ्यात्वं परिजानामि सम्यक्त्वमुपसम्पद्ये, अबोधिं
परिजानामि बोधिमुपसम्पद्ये, अमार्गं परिजानामि मार्गमुपसम्पद्ये, यत्स्मरामि यच्च न
स्मरामि, यत्प्रतिक्रामामि यच्च न प्रतिक्रामामि, तस्य सर्वस्य दैवसिकस्यातिचारस्य
प्रतिक्रामामि । श्रमणोऽहं संयतविरतप्रतिहतप्रत्याख्यातपापकर्मा अनिदानो दृष्टिसम्पन्नो
मायामृषाविवर्जकः, अर्द्धतृतीयेषु द्वीपसमुद्रेषु पञ्चदशकर्मभूमिषु ये केऽपि साधवो
रजोहरणमुखवस्त्रिकागोच्छकप्रतिग्रहधाराः पञ्चमहाव्रतधारा अष्टादशसहस्रशीलाङ्गधारा
अक्षताडङ्गचारचारित्रास्तान् सर्वान् शिरसा मनसा मस्तकेन वन्दे.

“क्षमयानि सर्वान् जीवान्, सर्वे जीवाः क्षाम्यन्तु माम् ।

मैत्री मे सर्वभूतेषु वैरं मम न केनापि ॥१॥

एवमहमालोच्य, निन्दित्वा गर्हयित्वा जुगुप्सित्वा सम्यक् ।

त्रिविधेन प्रतिक्रामन्, वन्दे जिनानां चतुर्विंशतिम् ॥२॥ सू. २२॥

अथ पचममध्ययनम्

मूलम्

इच्छामि णं भंते तुब्भेहिं अब्भणुण्णाए समाणे ।
देवसियपायच्छित्तविसोहणट्ठं करेमि काउस्सगं ॥१॥

छाया

इच्छामि खलु भगवन् युष्माभिरभ्यनुज्ञातः सन् ।
दैवसिकप्रायश्चित्तविशोधनार्थं करोमि कायोत्सर्गम् ॥१॥

अथ षष्ठमध्ययनम्

मूलम्

दसविहे पच्चक्खाणे पण्णत्ते तंजहा
'अणागयमइकंतं, कोडीसहियं निर्यटियं चेव ।
सागारमणागारं, परिमाणकडं निरवसेसं ।
संकेयं चेव अद्धाए, पच्चक्खाणं भवे दसहा ॥सू. १॥

छाया

दशविधं प्रत्याख्यानं प्रज्ञप्तं तद्यथा-अनागतम्-(१) अतिक्रान्तम् (२)
कोटिसहर्ति (३) नियन्त्रितं (४) चैव । साकारम् (५) अनाकारं (६) परिमाणकृतं (७)
निरवशेषम् (८) सङ्केतं (९) चैव अद्धायाः (१०) प्रत्याख्यानं भवति दशधा ॥सू. १॥

मूलम्

नमोत्थुणं अरिहंताणं भगवंताणं आइगराणं तित्थयराणं सयंसंबुद्धाणं पुरिसुत्तमाणं
पुरिससीहाणं पुरिसवरपुंडरीआणं पुरिसवरगंधहत्थीणं लोगुत्तमाणं लोगनाहाणं लोगहियाणं
लोगपईवाणं लोगपज्जोअगराणं अभयदयाणं चक्खुदयाणं मग्गदयाणं सरणदयाणं जीवदयाणं
बोहिदयाणं धम्मदयाणं धम्मदेसयाणं धम्मनायगाणं धम्मसारहीणं धम्मवरचाउरंतचक्कवट्ठीणं
दीवो ताणं सरणं गई पइटठा अप्पडिहयवरनाणंद सणधराणं विअट्ठउमाणं जिणाणं
जावयाणं तिन्नाणं तारयाणं बुद्धाणं बोहयाणं मुत्ताणं मोयगाणं सव्वनूणं सव्वदरिसीणं
सिवमयलरुमयमणंतमक्खयमव्वाबाहमपुणहरावित्तिसिद्धिनामधेयं ठाणं संपत्ताणं नमो
जिणाणं जियभयाणं ॥सू. २॥

छाया

नमोऽस्तु अर्हद्भ्यो भगवद्भ्य आदिकरेभ्यस्तीर्थकरेभ्यः स्वयंसंबुद्धेभ्यः

पुरुषोत्तमेभ्यः पुरुषसिंहेभ्यः पुरुषवरपुण्डरीकेभ्यः पुरुषवरगन्धहस्तिभ्यो लोकोत्तमेभ्यो लोकनाथेभ्यो लोकहितेभ्यो लोकप्रदीपेभ्यो लोकप्रद्योतकरेभ्यः, अभयदयेभ्यश्चक्षुर्दयेभ्यो मार्गदयेभ्यः शरणयेभ्यो जीवदयेभ्यो बोधदयेभ्यो धर्मदयेभ्यो धर्मशक्तेभ्यो धर्मनायकेभ्यो धर्मसारार्थिभ्यो धर्मवरचातुरन्तचक्रवर्तिभ्यो द्वीपस्त्राणं शरणं गतिः प्रतिष्ठा अप्रतिहतवर-ज्ञानदर्शनधरेभ्यो व्यावृत्तच्छठाभ्यो जिनेभ्यो जापकेभ्यस्तीर्णेभ्यस्तारकेभ्यो बुद्धेभ्यो बोधकेभ्यो मुक्तेभ्यो मोचकेभ्यः सर्वज्ञेभ्यः सर्वदर्शिभ्यः शिवमचलमरुजमनन्त मक्षयमव्याबाधम-पुनरावृत्तिसिद्धिगतिनामधेयं स्थानं सम्प्राप्तेभ्यो नमो जिनेभ्यो जितभयेभ्यः॥ सू. २ ॥

मूलम्

फासियं (१) पालियं (२) सोहियं (३) तीरियं (४) किट्टियं (५) आराहियं (६) अणुपालियं (७) भवइ जं च न भवइ, तस्स मिच्छामि दुक्कडं ॥सू. ३ ॥

छाया

स्मृष्टं (१) पालितं (२) शोधितं (३) तीरितं (४) कीर्तितम् (५) आराधितम् (६) आज्ञयाडनुपालितं (७) भवति, यच्च न भवति, तस्य मिथ्या मयि दुष्कृतम् ॥सू. ३ ॥

षडावश्यकं कर्म साधे संबंधितं स्तुतिं अने स्तोत्रं

श्रीजगर्चितामणि चैत्यवन्दनं सूत्रं

जगर्चितामणि जगनाह, जगगुरु जगरक्खणं ।
जगबंधव जगसत्थवाह, जगभावविअक्खणं ॥
अद्वावयसंठविअ, रुव कम्मट्ठविणासण ।
चउवीसं पि जिणवरा, जयंतु अण्णडिहयसासण ॥१॥
कम्मभूमिहिं कम्मभूमिहिं, पढमसंधयणि ॥
उक्कोसयसत्तरिसय, जिणवराण विहरंत लब्भई ।
नवकोडिहिं केवल्लिण, कोडिसहस्स नव साहू गम्मई ॥
संपई जिणवर वीस मुणि, बिहुं कोडिहिं वरनाण ।
समणाह कोडिसहसदुअ, थुणिज्जइ निच्च विहाणि ॥२॥
जयउसामिय जयउ, सामिय रिसह सत्तुंजि ॥
उज्जितं षहु नेमिजिण, जयउ वीर सच्चउरिमंडण ॥
भरुअच्छहिं मुणिसुव्वय, मुहरिपास, दुहदुरिअखंडण ॥
अवरविदेहिं तित्थयरा, चिहुं दिसिविदिसि जिं केवि ।
तीआणागयसंपइअ, वंदु जिण सिव्वेवि ॥३॥

सत्तावणइ सहस्सा, लक्खा छप्पन्न अट्ट कोडीओ ॥

बत्तीसयबासिआई, तिअ लोए चेइए वंदे ॥४॥

पन्नरस कोडिसयाई, कोडी बायाल लक्ख अडवन्ना ।

छत्तीस सहस असिआई, सासय बिंबाई पणमामि ॥५॥

अथ जं किंचि सूत्र

जं किंचि नामतित्थं, सगगे पायालि माणुसे लोए ।

जाई जिण बिंबाई, ताई सब्बाई वंदामि ॥१॥

अथ जावंति चेइआई

जावंति चेइआई, उड्ढेअ अहेअ तिरिअ लोएअ ॥

सब्बाई ताई वंदे, इह संतो तत्थ संताई ॥१॥ ठु

अथ जावंत के वि साहू

जावंत के वि साहू, भरहेरवय महाविदेहे अ ॥

अव्वेसिं तेसि पणओ, तिविहेण तिदंडविरयाणं ॥१॥

श्रीउपसर्गहर स्तवन

उवसग्गहरंपासं, पासं वंदामि कम्मधणमुक्कं ।

विसहर विसनिन्नासं, मंगलकल्लाणआवासं ॥१॥

विसहरफुलिगमंतं, कंठे घारेइ जो सया मणुओ ।

तस्स गह रोग मारी, दुट्टजरा जंति उवसामं ॥२॥

चिट्ठउ दूरे मंतो, तुज्झ पणामोवि बहुफलो होइ ।

नरतिरिएसु वि जीवा, पावंति न दुक्खदोगच्चं ॥३॥

तहु सम्मते लद्धे, चिंतामणिकप्पपायवम्बहिए ।

पावंति अविग्घेणं, जीवा अयरामरं ठाणं ॥४॥

इअ संथुओ महायश । भतिब्भर निब्भरेण हियएण ॥

ता देव दिज्ज बोहिं, भवे भवे पास । जिणचंद ॥५॥

अथ जयवीरराय सूत्र

जयवीरराय । जगगुरु । होउ ममं तुह पभावओ भयवं ।

भवनिव्वेओ मग्गा-णसारिआ इट्ठफलसिद्धि ॥१॥

लोगविरुद्धच्चाओ, गुरुजणपूआ परत्थकरणं च ॥
 सुहगुरुजोगो तव्वय-णसेवणा आभवखंडा ॥२॥
 वारिज्जइ जइ वि निया णंबंधणं वीयराय । तुह समए ।
 तह वि मम हुज्ज सेवा, भवे भवे तुम्ह चलणाणं ॥३॥
 दुक्खखओ कम्मखओ, समाहिमरणं च बोहिलाभो अ ।
 संपज्जओ मह एअं, तुह नाह ! पणामकरणेणं ॥४॥
 सर्व मंगलमांगल्यं, सर्व कल्याणकारणं ।
 प्रधानं सर्वधर्माणां, जैनं जयति शासनं ॥५॥

श्रीअरंहत चेइयाणं अथवा चैत्यस्तव

अहिरंत चेइआणं, करेमि काउस्सगं ॥१॥
 वंदणवत्तियाए, पूअणवत्तियाए सक्कारवत्तियाये ॥
 सम्माणवत्तियाए, बोहिलाभवत्तियाए, निरुवसग्गवत्तियाए ॥२॥
 सद्धाएष मेहाए, धिइए, धारणाए, अणुप्पेहाए, वडढमाणीए ठामि काउस्सगं ॥३॥

पुक्खवरदीवड्ढे वा श्रुतस्तव सूत्र

पुक्खवरदीवड्ढे धायइसंडे अ जंबुदीवेअ ।
 भरहेरवयविदेहे, धम्माइगरे नमंसामि ॥१॥
 तमितिमिरपडलविद्धं, सणस्स सुरगणनरिंदमहिअस्स ॥
 सीमाधरस्स वंदे, पप्फोडिअमोहजालस्स ॥२॥
 जाइ जरामरणसोगपणासणस्स, कल्लणपुक्खलविसालसुहावहस्स ।
 को देवदाणवनरिंदगणच्चिअस्स, घम्मस्स सारमुवलब्भ करे पमायं ॥३॥
 सिद्धे भो पयओ णमो जिणमए, नंदी सया संजमे,
 देवंनागसुवन्नकिन्नरगणस्सभूअभावच्चिए ॥
 लोगो जत्थ पइट्ठिओ जगमिणं, तेलुक्कमच्चासूरं,
 धम्मो वड्ढउ सासओ विजयओ, घम्मुत्तरं वडढओ ॥४॥

सिद्धाणं बुद्धाणं वा सिद्धस्तव सूत्र

सिद्धाणं, बुद्धाणं, पारगयाणं परंपरगयाणं ॥
 लोअग्गभुवगयाणं, नमो सया सव्वसिद्धाणं ॥१॥

જો દેવાણવિ દેવો, જં, દેવા પંજલી નમંસંતિ ॥
 તં દેવેદેવમહિઅં, સિરસા વંદે મહાવીરં ॥૨॥
 ઇક્કો વિ નમુક્કારો, જિણવરવસહસ્સ વદ્ધમાણસ્સ ॥
 સંસારસાગરાઓ, તારેઇ નરં વ નારિં વા ॥૩॥
 ઝજ્જિતસેલસિહરે દિક્કા નાણં નિસીહિઆ જસ્સ ॥
 તં ધમ્મચક્કવટ્ટિ, અરિટ્ટુનેમિ નમંસામિ ॥૪॥
 ચત્તારિ અટ્ટ દસ દો, અ વંદિઆ જિણવલા ચઠ્ઠ્વીસં ॥
 પરમટ્ટનિટ્ટુઅટ્ટા, સિદ્ધા સિદ્ધિ મમ દિસતું ॥૫॥

શ્રીકલ્લાણકંદં સ્તુતિ

કલ્લાણ કંદં પઢમં જિર્ણિદં, સંતિ તઓ નેમિજિણં મુર્ણિદં ॥
 પાસં પયાસં સુગુણિક્કઠાણં, ભત્તીઇ વંદે સિરિવદ્ધમાણં ॥૧॥
 અપારસંસાર સમુદ્ધપારં, પત્તા સિવં દિંતુ સુઝક્કસારં ॥
 સવ્વે જિર્ણિદાં સુરવિદવંદા, કલ્લાણવલ્લીણ વિલાસકંદા ॥૨॥
 નિવ્વાણમગ્ગે વરજાણકપ્પં, પળાસિયાસેસકુવાઇદપ્પં ॥
 મયં જિણાણં સરણં બુહાણં, નમામિ નિચ્ચં તિજગપ્પહાણં ॥૩॥
 કુર્દિદુગોઁરીરતુસારવત્ત્રા, સરોજહત્થા કમલે નિસત્ત્રા ॥
 વાણસિરી પુત્થયવગ્ગહત્થા, સુહાય સા અમ્હ સયા પસત્થા ॥૪॥

શ્રીસંસારદાવાનલની સ્તુતિ

સંસારદાવાનલદાહનીરં, સંમોહધૂલીહરણે સમીરં ॥
 માયારસાદારણસારસીરં, નમામિ વીરં ગિરિસારધીરં ॥૧॥
 ભાવાવનામસુરદાનવમાનવેન-ચૂલાવિલોલકમલાવલિમાલિતાનિ ।
 સંપૂરિતાભિનતલોકસમીહિતાનિ, કામં નમામિ જિનરાજપદાનિ તાનિ ॥૨॥
 બોધાગાધં સુપદપદવીનીરપૂરાભિરામં,
 જીવાર્હિસાડવિરલલહરીસંગમાગાહદેહં ॥
 ચૂલાવેલં ગુરુગમમણીસંકુલં દૂર પારં,
 સારં વીરાગમજ્જલનિર્ધિ સાદરં સાધુ સેવે ॥૩॥
 આમૂલાલોલધૂલીબહુલપરિમલાલીઢલોલાલિમાલા
 ઙ્ગકારારાવસારામલદલકમલાગારભૂમીનિવાસે ॥

छायासंभारसारे ! वरकमलकरे ! तारहाराभिरामे !
वाणीसंदोहदेहे ! भवविरहवरं देहि मे देवि सारं ॥४॥

श्रीलोगस्स-नामस्तव सूत्र

लोगस्स उज्जोअगरे, धम्मतिथयरे जिणे ।
अरिहंते कित्तइस्सं, चउवीसंपि केवली ॥१॥
उसभ मजिअं च वंदे, संभवमभिणंदणं च सुमइं च ॥
पउमप्पहं सुपासं, जिणं च चंदप्पहं वंदे ॥२॥
सुबिहिं च पुप्फदंते सीअलस सिज्जंस वासुपूज्जं च ॥
विमलमणंत च जिणं, घम्मं संतिं च वंदामि ॥३॥
कुंथु अरं च मल्लि, वंदे मुणिसुव्वयं नमिजिणं च ॥
वंदामिरिट्ठेनेमि, पासं तह वद्धमाणं च ॥४॥
एवं मए अभिथुआ, विहुयरयमला पहीणजरमरणा ॥
चउवीसंपि जिणवरा, तिथयरा मे पसीयंतु ॥५॥
कित्तिय वंदिय महिया, जे ए लोगस्स उत्तमा सिद्धा ॥
आरुग बोहिलाभं, समाहिवर मुत्तमं दितु ॥६॥
चंदेसु निम्मलयर, आइच्चेसु, अहियं पयासयरा ॥
सागरवरगंभीरा, सिद्धासिद्धि मम दिसंतु ॥७॥

अथ चउक्कसाय सूत्र

चउक्कसायपडिमल्लुल्लूरुणु, दुज्जयमयणबाणमुसुमूरू ।
सरसपियंगुवण्णु गयगामिउ, जयउ पासु भुवणत्तयसामिउ ॥१॥
जसु तणुकंतिकडप्प सिणिद्धउ, सोहइ फणिमणिकिरणालिद्धउ ।
नं नवजलहर तडिल्लयलंछिउ, सो जिणु पासु पयञ्छउ वंछिउ ॥२॥

अथ स्नातस्यानी स्तुति

स्नातस्याप्रतिमस्य मेरुशिखरे शच्या विभोः शैशवे
रुपालोकन विस्मयाहयतररसभ्रान्त्याभ्रमच्चक्षुषा ।
उन्मृष्टं नयनप्रमाधवलितं क्षीरोदकाशंकया
वक्त्रं यस्य पुनः पुनः स जयति श्रीवर्धमानो जिनः ॥१॥

હંસાંસાહતપદ્મરેણુકપિશ ક્ષીરાર્ણવામ્બોભૃતૈઃ
 કુમ્ભૈરપ્સરસાં પયોધરભરપ્રસ્પર્ધિભિઃ કાંચનૈઃ ।
 યેષાં મન્દરરત્નશૈલશિખરે જન્માભિષેકઃ કૃતઃ
 સવૈ સર્વસુરાસુરગણૈસ્તેષા નતોઢહં ક્રમાન્ ॥૨॥

અર્હદવક્ત્રપ્રસૂતં ગણધરરચિતં દ્વાદશાંગં વિશાલં
 ચિત્રં બહ્વર્થયુક્તં મુનિગણવૃષભૈર્ધારિતં બુદ્ધિમદિભઃ ।
 મોક્ષાગ્રદવારભૂતં વ્રતચરણફલં જ્ઞેયભાવપ્રદીપં
 ભક્ત્યા નિત્યં પ્રપદ્યે શ્રુતમહમખિલં સર્વલોકૈકસારં ॥૩॥

નિષ્પંકવ્યોમનીલધુતિમલસદૃશં બાલચંદ્રા + ભદ્રંષ્ટ્રે
 મત્તં વંટારવેણ પસૂતમદજલં પૂરયંતં સમંતાત્
 આરુઢો દિવ્યનાગં વિચરતિ ગગને કામદઃ કામરૂપી
 યક્ષઃ સર્વાનુભૂતિર્દિશતું મમ સદા સર્વકાર્યેષુ સિદ્ધિ ॥૪॥

ષડાવશ્યક બાલાવબોધમાં ઉલ્લેખિત દૃષ્ટાન્ત કથાઓ

સતી શ્રીમતીની કથા

આ જંબદ્વીપના ભરતક્ષેત્રમાં અમરાપુરી સમાન પોતનપુર નામનું એક અદ્વિતીય શહેર હતું. આ નગરમાં સુગુપ્ત નામનો એક શ્રાવક રહેતો હતો. ઉત્તમ ગુણવતી શ્રીમતી નામની તેને એક પુત્રી હતી.

આ શ્રીમતીના અનુપમ સૌંદર્ય ઉપર તે જ ગામનો એક અન્યધર્મી યુવાન મોહ પામ્યો. તે યુવાને નિર્લજ થઈ શ્રીમતીના વિવાહની માંગણી પોતાના પિતા મારફતે સુગુપ્ત શ્રાવક પાસે કરી.

પોતાની ધર્મિષ્ઠ અને ગુણવાન પુત્રીનો વિવાહ અન્યધર્મી સાથે કરવાની સુગુપ્તે ના પાડી. શ્રીમતી તરફ અનુરાગવાળા તે યુવાને કપટ કરી, ચતુરાઈથી પોતે જૈનધર્મ અંગીકાર કર્યો છે, તેવો દેખાવ કરીને; સુગુપ્તનું મન પ્રસન્ન કરી, શ્રીમતી સાથે વિવાહ કર્યો.

શુભ દિવસે અને શુભ મુહુર્તે બંનેનાં લગ્ન થયાં. પંચ સમક્ષ લગ્ન કરીને શ્રીમતી પોતાના સાસરે આવી. શ્રીમતી પોતાના સાસરે આવીને, ઘરકામમાં લાગી ગઈ અને પોતાનો જૈનધર્મ પાળવા લાગી.

શ્રીમતીને આ પ્રમાણે જૈનધર્મ પાળતી જોઈને, તેણીની સાસુ તથા નણંદ શ્રીમતીને ઘણો ત્રાસ ઉપજાવવા લાગ્યાં. અને તેણીનું પગલે પગલે અપમાન કરવા લાગ્યાં. શ્રીમતી પોતાના કર્મની નિંદા કરવા લાગી. કોઈના ઉપર પણ દ્વેષ રાખ્યા વિના જૈનધર્મ પાળવા લાગી. આ પ્રમાણેનું શ્રીમતીનું વર્તન જોઈને, તેણીનો પતિ પણ તેણીનો તરફ દ્વેષ ધારણ કરવા લાગ્યો; અને શ્રીમતીને કોઈપણ રીતે મારી નાંખીને, બીજી સ્ત્રી પરણવાની ઇચ્છાવાળો થયો.

એક વખતે, તેણીના પતિએ એક ઘડામાં મહાવિકરાળ સર્પ રાખી, ઉપર ઢાંકણું ઢાંકીને પોતાના સૂવાના ઓરડામાં તે ઘડો રાખ્યો. રાત્રિએ સૂવાના વખતે, જ્યારે શ્રીમતી આવી ત્યારે તેણીના પતિએ કહ્યું કે : ‘હે પ્રિયે ! તું જલદીથી જઈને પેલા ખૂણામાં પડેલા ઘડાની અંદર સુગંધિત ફૂલોની માળા છે તે લાવ અને મારા કંઠસ્થળમાં તે માળાનું આરોપણ કર.’

મહાવિનીત અને ચતુર એવી શ્રીમતી તરત જ તે ઘડા પાસે ગઈ. ઘડા પાસે જઈને સ્વસ્થ ચિત્તે ઉભી રહીને, નમસ્કાર મહામંત્રનું સ્મરણ કરીને, ઘડા પરનું આવરણ દૂર કરીને શ્રીમતીએ ઘડામાં પોતાનો જમણો હાથ ધાલ્યો. તે વખતે નમસ્કાર મહામંત્રના સ્મરણના પ્રતાપે, તે સર્પની જગ્યાએ અલૌકિક સુગંધવાળી

ફૂલની માળા થઈ ગઈ.

તે અલૌકિક ફૂલની માળા લઈને, શ્રીમતીએ પોતાના પતિને આપી. આવી અલૌકિક ફૂલની માળા જોઈને, તેણીનો પતિ મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે, આ શું થયું ?

પછી તપાસ કરતાં ઘડામાં સર્પને નહીં જોવાથી, તેણીના પતિને ખાત્રી થઈ કે આ સતી સ્ત્રી નિર્દોષ છે. અને તેણીના ધર્મ પ્રતાપે જ આ ફૂલમાં માળા, દેવોએ સર્પના બદલે બનાવી હોય એમ લાગે છે. પોતાનાં સ્વજનોને એકઠાં કરીને, આ બધી વાતથી વાકેફ કર્યા અને શ્રીમતીનાં પ્રત્યે સઘળાં સ્નેહભાવ ધારણ કરવા લાગ્યાં.

એક વખતે, અવસર પામીને, શ્રીમતીએ પોતાના પતિને જૈનધર્મ સમજાવ્યો. તેણીનાં ગુણોથી ચમત્કાર પામેલા તેણીના પતિએ, ગુરૂં મહારાજ પાસે જઈને શ્રાવકના બારપ્રત ઉચર્યાં.

કેટલોક સમય શ્રાવકધર્મ પાળી, બંને જણાએ દીક્ષા લીધી. યાવજજીવન સાધુધર્મ આરાધી, અંતે અનશન કરીને બંને કાળધર્મ પામીને મોક્ષે ગયાં.

શિવકુમારની કથા

રત્નપુર નામના નગરમાં યશોભદ્ર નામનો એક શ્રાવક રહેતો હતો. તે યશોભદ્રને સાતે વ્યસનોમાં આસક્ત શિવકુમાર નામનો એક પુત્ર હતો. યશોભદ્રે પોતાના પુત્રને વ્યસનો છોડવા માટે ઘણું સમજાવ્યો, છતાં પણ તે પુત્રે વ્યસનો છોડ્યાં નહીં.

અનુક્રમે, પોતાનો અંતસમય નજીક જાણી યશોભદ્રે પોતાના પુત્રને પોતાની નજીક બોલાવી અને કહ્યું કે :- ‘હે પુત્ર ! જે વખતે તને ઓચિંતુ સંકટ ઉપસ્થિત થાય ત્યારે, શ્રીનમસ્કાર મહામંત્રનું સ્મરણ કરજે.’ શિવકુમારે પિતાની દાક્ષિણ્યતાથી તે શિખામણ માન્ય રાખી. યશોભદ્ર શ્રાવક નમસ્કાર મહામંત્રનું સ્મરણ કરતો કરતો દેવલોક પામ્યો.

પિતાના મરણ પછી શિવકુમારે પોતાના વારસામાં મળેલી સઘળી લક્ષ્મી જુગાર વગેરે વ્યસનોમાં ગુમાવી દીધી. એક વખતે એક ધૂર્તયોગી શિવકુમારને મળ્યો. શિવકુમારે ભોળા ભાવે પોતાની નિર્ધનાવસ્થાની તેને વાત કરી.

તે યોગીએ ભોળા શિવકુમારને કહ્યું કે :- ‘જો તું મારા કહેવા પ્રમાણે કરે તો તને ક્ષણમાં ધનવાન બનાવી દઉં.’

શિવકુમારે યોગીના કહેવા પ્રમાણે કરવાની તત્પરતા બતાવી. કેટલોક સમય વીતી ગયા પછી, તે યોગીએ શિવકુમાર પાસે એક મડદું મંગાવ્યું, અને તે મડદાં સાથે કાળી ચૌદશની મધ્યરાત્રિએ બંને જણા સ્મશાનભૂમિમાં ગયા.

યોગીએ સ્મશાનમાં જઈને એક ગોળ કુંડાળું બનાવ્યું. મડદાના હાથમાં એક તલવાર આપી, અને યોગીએ શિવકુમારને કહ્યું કે :—‘આ મડદાના પગનાં તળીયા તું ઘસ’ એમ કહી યોગીએ મંત્રનો જપ તથા હોમવિધિ શરૂ કરી.

આ દશ્ય જોઈને શિવકુમાર વિચારવા લાગ્યો કે :—‘આ ધૂર્તયોગીએ, મને મારી નાંખવાનો સંકલ્પ કર્યો હોય એમ લાગે છે. મરણાંત સંકટમાં આવી પડેલા શિવકુમારને પિતાજીની અંત સમયની શિખામણ યાદ આવી. તેથી શુદ્ધ અંતઃકરણથી એકાગ્રચિત્તે તે નમસ્કાર મહામંત્રનું સ્મરણ કરવા લાગ્યો.

યોગીના મંત્ર જાપના બળથી મડદું જરાજરા સળવળીને ઊભું થવા લાગ્યું, પરંતુ નમસ્કાર મહામંત્રના જાપના પ્રભાવથી પાછું પળી ગયું.

આ પ્રમાણે મડદું પાછું પડવાથી યોગી વિચારવા લાગ્યો કે, મારા જાપમાં કાંઈક ઉણપ રહી હોય તેમ લાગે છે. તેથી એકાગ્રચિત્તે ફરીને મંત્રનો જાપ કરવા લાગ્યો. જાપના બળથી મડદું ફરી ઊભું થવા લાગ્યું, અને પાછું પડી ગયું.

તે વખતે યોગી ભય પામીને, શિવકુમારને કહેવા લાગ્યો કે : ‘હે શિવકુમાર ! તને કોઈ મંત્ર આવડે છે ?’ શિવકુમારે ના કહી અને પોતાના હૃદયમાં નમસ્કાર મહામંત્રનું સ્મરણ ચાલુ રાખ્યું.

યોગીના જાપના બળથી વૈતાલથી અધિષ્ઠિત થએલું મડદું ઊભું થયું, પરંતુ નમસ્કાર મહામંત્રના જાપના પ્રતાપે, કોષિત થએલા તે મડદાંએ, શિવકુમારના બદલે તે યોગીનું મસ્તક છેદી નાંખ્યું.

મંત્રના પ્રભાવે, તે યોગી મરીને સુવર્ણપુરૂષ થઈ ગયો. તે સુવર્ણપુરૂષને સ્મશાનમાં છુપાવી સવાર થતાં, નગરમાં આવીને, આ સઘળી બીના શિવકુમારે દમિતારિ રાજાને કહી.

રાજાનો હુકમ મેળવીને, શિવકુમાર તે સુવર્ણપુરૂષને ધામધૂમપૂર્વક પોતાના ઘેર લાવ્યો. તે સુવર્ણપુરૂષનું મસ્તક અને ગરદનનો ભાગ બાકી રાખીને શિવકુમાર દરરોજ બીજા અંગોપાંગનું સોનું કાપીને સન્નાર્ગે વાપરવા લાગ્યો. રોજ સવારે દેવના પ્રભાવથી, તે સુવર્ણપુરૂષનાં અંગોપાંગ નવા થઈ જતાં હતાં. આ પ્રમાણે કરતાં શિવકુમાર મોટી સમૃદ્ધિવાળો થઈ ગયો. વળી, તે દિવસે દિવસે ધર્મનું વધારે ઉત્સાહપૂર્વક સેવન કરવા લાગ્યો.

અનુક્રમે ગુરૂ મહારાજના ઉપદેશથી, શિવકુમારે સુવર્ણમય જિનમંદિર કરાવીને, તેમાં શ્રીપાર્શ્વનાથ પ્રભુની મણિમય મૂર્તિની પ્રતિષ્ઠા કરાવી. ચિરકાળ ધર્મની આરાધના કરીને, અંત સમયે નમસ્કાર મહામંત્રનું સ્મરણ કરતો કરતો, શિવકુમાર દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થયો. ત્યાંતી ચ્યવીને મનુષ્ય જન્મ પામીને મોક્ષસુખને પામ્યો.

જિણદાસ શ્રાવકની કથા

ભરતક્ષેત્રમાં ક્ષિતિપ્રતિષ્ઠિત નગરમાં બલરામ નામનો રાજા રાજ્ય કરતો હતો. એક વખતે નગરની પાસેથી નદીના પ્રવાહમાં તણાતું આવતું, એક સુંદર બીજોરાનું ફળ કોટવાલના જોવામાં આવ્યું. એટલે નદીમાં પડીને, તે ફલ લઈને, કોટવાળે મહારાજાને ભેટ આપ્યું. વર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શથી સુંદર, એવું તે ફલ જોતાં જ રાજા આનંદ પામ્યો.

પછી કોટવાલને સન્માન આપીને, રાજાએ પૂછ્યું કે :- ‘આ ફળ તને ક્યાંથી પ્રાપ્ત થયું ? કોટવાલે કહ્યું કે :- ‘હું નદીના પ્રવાહમાંથી એ લઈ આવ્યો.’ તે વખતે રાજાએ કહ્યું કે :- ‘તે ફળ જ્યાં ઉત્પન્ન થયું હોય, તે સ્થળની તપાસ કરો’. તપાસ કરતાં નગરથી દૂરનો ભાગે, નદીના કિનારે તે બીજોરાનું વૃક્ષ તેના જોવામાં આવ્યું. તે ફલ લેવા જે જાય, તે મરણ પામે, એમ કોટવાલના જાણવામાં આવ્યું. એ હકીકત કોટવાલે રાજાને નિવેદન કરી. એટલે રાજાએ કોટવાલને હુકમ કર્યો કે :- ‘ત્યાં વારાફરતી, દરરોજ એક એક પુરૂષને, પ્રવેશ કરાવીને તારે દરરોજ એકએક ફળ લાવીને, મને આપવું.’ એમ તે ફળ લાવવામાં દરરોજ એકએક પુરૂષનો નાશ થવા લાગ્યો.

જે પુરૂષનો ફળ લાવવાનો વારો આવતો તે, ધ્રુજતો, કાંપતો, વાડીએ જઈ, ઝાડ ઊપરથી બીજોરું લઈ, નદીમાં વહેતું મૂકી દેતો અને ત્યાં જ મરણ પામતો; અને કોટવાલ નદી કાંઠે ઊભો રહીને તે લઈ લેતો. અને રાજાને આપતો. આ રીતે ઘણાં લોકોનો નાશ થયો.

આ પ્રમાણે એક વખતે જિણદાસ શ્રાવકનો વારો આવ્યો. જિણદાસ શ્રાવક, મહાનિર્ભયપણે, સ્નાન કરી, ધોએલાં પવિત્ર વસ્ત્ર પહેરી, ઘેર તથા દેરાસરમાં જિનેશ્વરદેવની પૂજા કરીને, સર્વકુટુંબને તથા ચોરાથી લાભ જીવ્યોનિને ખમાવી, સાગારી અનશન કરી, નમસ્કાર મંત્ર મોટા અવાજે બોલીને નદીમાં બીજોરાનું ફળ લેવાને પડ્યો. અનુક્રમે વાડીએ પહોંચ્યો. વાડીમાં પ્રવેશ કરતાં, ફરીથી મોટા અવાજે નમસ્કાર મહામંત્રનું સ્મરણ કરતો જિણદાસ ફળ લેવા વાડીમાં દાખલ થયો.

વાડીનો અધિષ્ઠાયક વ્યંતર, નમસ્કાર મહામંત્ર સાંભળીને પૂર્વભવે કરેલી વ્રતની વિરાધના કરતાં તે વાડીનો અધિષ્ઠાયક થએલો વ્યંતર, ચિંતવવા લાગ્યો કે, આ અક્ષર મેં કોઈપણ સાંભળેલા છે. જ્ઞાનનો ઉપયોગ મૂકતાં, પોતાના પૂર્વભવ તે દેખવા લાગ્યો. પૂર્વભવમાં કરેલી વ્રતની વિરાધના યાદ કરતાં તે વાડીનો અધિષ્ઠાયક વ્યંતર પ્રતિબોધ પામ્યો. જેથી પ્રત્યક્ષ થઈને તે શ્રાવકને વ્યંતર હર્ષપૂર્વક કહેવા લાગ્યો કે :- ‘તારા સ્થાન પર રહેતાં જ તને હું દરરોજ એકએક ફળ આપતો રહીશ. એટલે તે શ્રાવકે નગરમાં આવીને, આ વાત રાજાને જણાવી. રાજા આ સાંભળીને

જિજ્ઞાસ ઊપર પ્રસન્ન થયો. નગરનાં લોકો પણ મરણાંત કષ્ટથી બચી ગયાં. નગરમાં નમસ્કાર મહામંત્રનો ઘણો મહિમા વધ્યો. જિજ્ઞાસ શ્રાવકે ઘણાં વરસ સુધી ધર્મ પાળ્યો અને અનુક્રમે મોક્ષે ગયો.

ચંડપિંગલ ચોરની કથા

વસંતપુર નામના નગરમાં જિતશત્રુ રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તે રાજાને ભદ્રા નામની રાણી હતી. તે નગરમાં ચંડપિંગલ નામે એક ચોર નગરમાં ચોરીઓ કરીને નગરજનોને બહુ જ ત્રાસ આપતો હતો. એક વખત તે ચંડપિંગલ ચોરે રાજના રાજમહેલમાંથી રાણીના કીમતી હારની ચોરી કરી. તે ચોરે, તે ચોરેલો હાર કલાવતી નામની વેશ્યા કે જેના પ્રત્યે તે સ્નેહ રાખતો હતો, તેને પહેરવા આપ્યો. આ વેશ્યામાં થોડા ઘણા જૈનધર્મના સંસ્કારો હતા.

કેટલોક સમય વીતી ગયા પછી, મદન તેરશના ઉત્સવમાં તે કલાવતી કીમતી વસ્ત્રાભૂષણો તથા ચંડપિંગલે આપેલો અમૂલ્ય હાર પહેરીને કીડા કરવા ગઈ. કીડા કરતાં કરતાં રાણીની દાસીઓની નજરે કલાવતીએ પહેરેલો હાર પડ્યો. દાસીઓએ જઈને હારની વાત રાણીને કહી. રાણીએ રાજાને વાત કરી. રાજાએ સેવકો દ્વારા તપાસ કરાવી. ચંડપિંગલ ચોરને કલાવતીના ઘેરથી પકડીને મહાવિંડબના પૂર્વક સુળીએ ચડાવ્યો.

આ વાત કલાવતીના જાણવામાં આવી, તે ત્યાં પહોંચી ગઈ. ચંડપિંગલને સૂળી ઊપર ચડેલો જોઈ તે વિચારવા લાગી કે :- ‘મારા લીધે તેને આવી કદર્યના સહન કરવી પડી, માટે મારે આજથી તેના સિવાયના બધા પુરૂષો ભાઈ સમાન છે. આ પ્રમાણે વિચાર કરીને, નમસ્કાર મહામંત્ર ચંડપિંગલ ચોરને શીખવાડ્યો, અને ચોરને એવું નિયાણું કરવાનું કહ્યું કે :- ‘તું એવું ચિંતવન કર કે આ નમસ્કાર મહામંત્રના પ્રતાપે હું મરીને રાજાના પુત્ર તરીકે ઉત્પન્ન થાઉં.’

ચોરે પણ તે પ્રમાણે નિયાણું કર્યું. સૂળીની વેદનાથી મૃત્યુ પામીને, ચંડપિંગલ નમસ્કાર મહામંત્રના સ્મરણના પ્રતાપે રાજાની પટરાણીની કુક્ષિથી પુત્રપણે ઉત્પન્ન થયો. રાજા રાણીએ પુત્ર-જન્મનો મોટો મહોત્સવ કર્યો. પછી સ્વજનોને ભેગા કરીને રાજપુત્રનું પુરંદન નામ પાડ્યું.

આ વાત કલાવતીના જાણવામાં આવી. રોજ રાજમહેલમાં જતી અને પુરંદર કુમારને વહાલથી રમાડતી હતી. જ્યારે રાજપુત્ર રૂદન કરતો ત્યારે તે કહેતી કે ચંડપિંગલ રોઈશ નહીં. કલાવતીના આ વચનોથી પુરંધર કુમારને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. રાજકુમારને પૂર્વભવમાં કલાવતીના મુખથી સાંભળેલા નમસ્કાર મહામંત્રના પ્રભાવ ઊપર અનન્ય શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન થઈ.

કેટલોક સમય વીતી ગયા પછી જિતશત્રુ રાજા મરણ પામ્યો. પુરંદરકુમાર રાજગાદીએ બેઠો. રાજા થયા પછી પુરંદર રાજા, પોતાના પૂર્વભવની ઉપકારી કલાવતીનો ઘણો જ ઉપકાર માનવા લાગ્યો. દરરોજ નિયમિત શુભ ભાવપૂર્વક નમસ્કાર મહામંત્રનું સ્મરણ કરવા લાગ્યો. ઘણો વખત ન્યાયથી રાજ્ય પાળીને, અંત સમયે સર્વ જીવોને ખમાવીને, મરણ પામીને ઉત્તમ ગતિ પામ્યો.

હુંડિકચોરની કથા

મથુરા નગરીમાં શત્રુમર્દન નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તે નગરમાં એક હુંડિક નામે ચોર નિરંતર ચોરી કરતો હતો. એક વખતે તે ચોર એક શેઠના ઘરમાં ખાતર પાડીને સોનાના પુષ્કળ દાગીનાની ચોરી કરીને પાછો ફરતો હતો ત્યારે ઘરનાં માણસો જાગી ગયા. ખૂબ કાલોહલ થયો. કોટવાલ આવી પહોંચ્યા. ચોરને દાગીના સાથે પકડીને, સવારમાં રાજા સમક્ષ હાજર કર્યો.

રાજાએ હુકમ કર્યો કે આ ચોરને આખા નગરમાં ફેરવો. અને જેટલો બને તેટલો દાંડી પીટનારો દાંડી પીટીને બોલતો હતો કે : ‘હે લોકો ચોરી કરનારના આવા બૂરા હાલ થાય છે, માટે કોઈએ ચોરી કરવી નહીં. કોઈએ આ ચોરને કાંઈ પણ આપવું નહીં.’

પછી રાજાએ ફાંસી દેનારાઓને કહ્યું કે, આ ચોરની સાથે કોઈ વાતચીત પણ કરે તો, તેના સમાચાર મને પહોંચાડવા. રાજાના માણસોએ તે હુંડિક ચોરને ખરે બપોરે તડકામાં ઊભો રાખ્યો. તડકામાં ઊભો રહેતાં પાણીની તરસ લાગવાથી, જે કોઈ ત્યાંથી પાસર થતું તેની પાસે તે પાણી માંગવા લાગ્યો. રાજાના ભયથી કોઈએ તેને પાણી આપ્યું નહીં.

આ વખતે જિનદત્ત નામનો એક દયાળુ શ્રાવક તે રસ્તે થઈને જતો હતો. તેને દેખીને ભયથી હુંડિકે તેની પાસે પાણીની માગણી કરી. જિનદત્તને દયા આવવાથી તેણે કહ્યું કે, ‘હે ભાઈ ? હું પાણી લઈને આવું ત્યાંસુધી તું નમસ્કાર મહામંત્રનું સ્મરણ કરજે.’ એમ કહી નમસ્કાર મહામંત્ર શીખવાડી, જિનદત્ત પાણી લેવા ગયો.

અહીં હુંડિક પાણી પાણી કરતો મૃત્યુ પામ્યો. મરણ વખતે તેનું ચિત્ત નમસ્કાર મહામંત્રમાં તલ્લીન હોવાથી તે ચોર મોટી ઋદ્ધિવાળો વ્યંતર દેવતા થયો.

અહીં રાજાના માણસોએ આ બધો વૃત્તાંત રાજાને કહ્યો. રાજાએ જિનદત્ત શેઠને પણ શૂળીએ ચડાવવાનો હુકમ ફરમાવ્યો. સેવકો પણ રાજાનો હુકમ થતાં જ જિનદત્ત શેઠને શૂળીના સ્થાને લઈ ગયા.

હવે પેલો હુંડિકનો જીવ જે યક્ષ તરીકે ઉત્પન્ન થએલો હતો, તેણે અવધિજ્ઞાનથી પોતાના પરમ ઉપકારી જિનદત્ત શેઠની આ દશા જોઈને, તે આકાશમાં રહીને આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો કે : ‘હે રાજા ! વિડંબના શા માટે આપો છો ? જો

તમે તેને છોડી દઈને તમારા અપરાધની ક્ષમા તેની પાસે નહીં માંગો તો હું તમને બધાને આ શિલા તળે ચગદી નાંખીશ.

આ પ્રમાણે આકાશમાં શિલા દેખીને, ભયથી ગભરાઈ રાજા વગેરે નગરજનો, યક્ષને નમસ્કાર કરીને કહેવા લાગ્યા કે :-“હે યક્ષરાજ ! અમોએ અજાણતાં જે કાંઈ અપરાધ કર્યો હોય તેની ક્ષમા આપો, અમને જીવતા રાખો”.

યક્ષે કહ્યું કે :-‘તમે બધાં જિનદત્ત શેઠને શરણે જાઓ, તો જ તમને રહેવા દઉં.’

રાજા વગેરે બધાં જિનદત્ત શેઠને શરણે ગયા. યક્ષે શિલા પાછી સંહારી લીધી, રાજા તથા નગરજનોએ જિનદત્ત શેઠને, હાથી ઊપર બેસાડી વાજતેગાજતે નગરમાં પ્રવેશ કર્યો. રાજાએ જિનદત્ત શેઠને આદરપૂર્વક નગરશેઠની પદવી આપી, અને મૂલ્યવાન વસ્ત્રાભૂષણો આપીને જિનદત્ત શેઠનું બહુમાન કર્યું. યક્ષ પોતાના સ્થાને ગયો. અને નગરજનો જિનદત્ત શેઠની પ્રસંશા કરવા લાગ્યા.

રાજસિંહકુમારની કથા

ત્રીજા પુષ્કરવરદ્વીપમાં આવેલા ભરતક્ષેત્રમાં સિદ્ધળડ નામના નગરની પાસે એક મોટો પર્વત આવેલો છે. તે પર્વતની ગુફામાં, એક વખત શ્રીદમસાર નામના એક મુનિ મહારાજ ચાર મહિનાના ઉપવાસ કરીને ચોમાસું રહ્યા. એક વખત તેઓશ્રીની પાસે નજીકના જંગલમાં રહેતા એક ભીલ અને ભીલડી આવી પહોંચ્યાં.

આ દંપતીને ભદ્રિક પરિણામી જોઈને, સર્વ વિધ્નોનો નાશ કરનાર અને મહામંગલકારી એવો નમસ્કાર મહામંત્ર શીખવ્યો, અને કહ્યું : ‘તમે બંને જણા સાવધાન થઈને આ મહામંત્રનો ત્રણે કાળે જાપ કરજો.’ મુનિ મહારાજનો ઉપદેશ ગ્રહણ કરીને, તે બંને જણા ત્રણે કાળ તે, નમસ્કાર મહામંત્રનું સ્મરણ કરતાં મૃત્યુ પામ્યાં.

જંબુદ્વીપના ભરતક્ષેત્રમાં આવેલા મણિમંદર નામના નગરના મૃગાંક નામના રાજાની, વિજયાદે નામની રાણીની કૃષિમાં ભીલનો જીવ પુત્રપણે ઉત્પન્ન થયો. રાણીએ સ્વપ્નમાં સિંહને દેખ્યો. નવ માસ પૂર્ણ થતાં, માતાપિતાએ મહોત્સવપૂર્વક રાજકુમારનું નામ રાજસિંહ પાડ્યું.

રાજસિંહ અનુક્રમે યૌવનાવસ્થાને પામ્યો. રાજસિંહને, મતિસાગર નામના પ્રધાનના સુમતિ નામના પુત્ર સાથે મિત્રતા થઈ. એક વખત બંને મિત્રો જંગલમાં શિકાર કરવા ગયા.

શિકાર કરતાં કરતાં થાક લાગવાથી એક આંબાના ઝાડની નીચે બંને મિત્રો વિશ્રામ લેવા બેઠા. એ વખતે એક મુસાફર તેમના જોવામાં આવ્યો. કુમારે તે

મુસાફરને પૂછ્યું કે :- હે મુસાફર ! તમે ક્યાંથી આવો છો ? અને ક્યાં જાવો છો ? તમે મુસાફરીમાં કાંઈ આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન થાય તેવું કાંઈક દેખ્યું હોય તો અમને કહો.'

મુસાફરે કહ્યું કે :- 'હું પદ્મનગરથી આવું છું અને શ્રીશત્રુંજય તીર્થની યાત્રા કરવા જાઉં છું. વળી રસ્તામાં મેં જે આશ્ચર્ય જોયું છે, તે તમે સાંભળો. પદ્મપુર નગરના પદ્મરથ રાજાની હંસી નામની રાણીની કુશિથી ઉત્પન્ન થએલી, રત્નવતી નામની રાજપુત્રી, ચોસઠે કળામાં નિપુણ સ્વરૂપવાન અને યૌવનાવસ્થાને પામેલી છે.

રાજપુત્રીની યુવાવસ્થાને જોઈને પદ્મરથ રાજાને, તેણીને લાયક વર શોધવાની ચિંતા ઉત્પન્ન થઈ. એક વખતે પ્રસંગ પ્રાપ્ત થતાં રાજાએ પોતાના પ્રધાનને પૂછ્યું કે :- 'પ્રધાનજી ! આ રાજકુંવરીને યોગ્ય વર ક્યારે મળશે ?' પ્રધાને કહ્યું કે :- 'હે સ્વામી ! ચિંતા કરશો નહીં. તેણીના ભાગ્યયોગે તેણીને લાયક પતિ સ્વયમેવ મળશે.'

એક વખત એક નટને ભીલનો વેશ લઈને નાયતો જોઈને, રત્નવતીને મૂર્છા આવી અને તેણીને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. જ્યારે મૂર્છા વળી ત્યારે તેણીના પિતાએ પૂછ્યું કે :- 'હે પુત્રી ! તને આ શું થયું ?' તે વખતે તેણીએ કહ્યું કે :- 'હે પિતાજી ! પૂર્વભવમાં હું ભીલડી હતી, ને મારો પતિ ભીલ હતો. મને જો મારો તે પતિ પ્રાપ્ત થશે તો જ હું પરણીશ, નહીં તો હું કુંવારી રહીશ.'

મુસાફરના મુખમાંથી આ વૃત્તાંત સાંભળ્યાં જ રાજસિંહ કુમારને મૂર્છા આવી અને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. પોતાનો પૂર્વભવ યાદ આવતાં જ રત્નવતી ઊપર રાગ ધરતા બોલ્યો કે :- 'હે મુસાફર ! પછી તેણીનું શું થયું ?'

મુસાફર કહેવા લાગ્યો કે :- 'કન્યાની પ્રતિજ્ઞાની આ વાત ગામેગામ ફેલાઈ ગઈ. કેટલાએ રાજકુમારો આ સૌંદર્યવાન રાજકન્યાની સાથે લગ્ન કરવા માટે જૂઠું બોલીને કહેવા લાગ્યા કે :- 'અમે પૂર્વભવમાં ભીલ તરીકે હતા.'

રાજકુમારી તેઓને પૂછતી કે, 'તમે જો ભીલ હતા તો, તમે કયા પુણ્યયોગે અહીં ઉત્પન્ન થયા છો ?' તેઓ તેનો ખુલાસો આપી શકવાને અસમર્થ હોવાથી તેમનું જૂઠું પકડાઈ જતું. આ પ્રમાણે ઘણીવાર બનવાથી, રત્નવતી પુરુષદ્વેષિણી બની ગઈ છે. પુરુષો માત્ર જૂઠું બોલનાર જ હોય છે, તેમ માનીને, તે સ્ત્રીઓના સંસર્ગમાં જ રહે છે. કોઈ પણ પુરુષ સાથે વાત કરતી નથી. હે રાજકુમાર ! તમે પુરુષોમાં રત્ન સમાન છો, અને રત્નવતી સ્ત્રીઓમાં રત્ન સમાન છે. તેથી જો તમારે બંનેનો સમાગમ થાય તો, રામ અને સીતાની માફક તમે શોભો તેમ મારું માનવું છે.'

મુસાફરના મુખમાંથી આવાં વચનો સાંભળીને રાજસિંહકુમાર આનંદિત થયો. તે આનંદમાંને આનંદમાં, પોતાના બધા દાગીના તે મુસાફરને બક્ષીસમાં આપી દીધા. પછી રાજસિંહકુમાર પોતાના મિત્ર સહિત પોતાના નિવાસસ્થાને આવ્યો.

ઘેર આવી રત્નવતીને કઈ રીતે પ્રાપ્ત કરવી તે વિચારમાં ને વિચારમાં રાજકુમાર નગરની શેરીઓમાં અને ચૌટામાં આમતેમ ફરવા લાગ્યો.

રાજકુમારને આવી રીતે ફરતો જોઈને, રાજકુમારના સૌંદર્યમાં મુગ્ધ ધયેલી સ્ત્રીઓનાં ટોળાં પોતાનાં બાળકોને રડતાં મૂકીને, કુમારના સૌંદર્યથી આકર્ષાઈને કુમારની પાછળ પાછળ ફરવા લાગ્યાં. નગરજનોએ રાજાની પાસે ફરિયાદ કરી કે :- ‘હે કૃપાનાથ ! આપ રાજકુમારને કૃપા કરીને નગરમાં ફરતો અટકાવો.

રાજાએ પોતાના સેવક પાસે કુમારને કહેવડાવ્યું કે :- ‘તારે નગરમાં ફરવા નહીં જતાં હંમેશાં રાજમહેલમાં જ રહેવું.’ પિતાનો આવો હુકમ સાંભળીને, કુમાર વિચારવા લાગ્યો કે, પિતાજીના આ હુકમથી મને લાગે છે કે, પિતાજીના મનમાં મારો કાંઈક અપરાધ આવ્યો હોવો જોઈએ. આ પ્રમાણે વિચાર કરીને, પોતાના સુમતિ નામના મિત્રને આ વાત પૂછતાં, તેનું કારણ કુમારના જાણવામાં આવી ગયું.

આ બધું જાણીને કુમારે મિત્રને કહ્યું કે ‘હે મિત્ર ! પિતાજીની આવી આજ્ઞા પાળવી બહુ જ મુશ્કેલ છે. આખો દિવસ ઘરમાં શી રીતે પસાર કરી શકાય ? વળી મારો વિચાર પદ્મનગરના રાજાની કુંવરી રત્નવતીને પણ જોવાનો છે, માટે ચાલો આપણે દેશાંતર જઈએ.’

આ પ્રમાણે નિશ્ચય કરીને, બંને મિત્રો હાથમાં તલવાર લઈને નગરમાંથી બહાર નીકળી પડ્યા. માર્ગમાં અનેક ગામો જોતાંજોતાં એક વખત એક શૂન્ય જંગલમાં આવી ચડ્યા. તે વખતે એક પુરુષને દીન વદનો રડતો સાંભળીને, રાજકુમાર હાથમાં તલવાર પકડીને જે બાજુથી રડવાનો અવાજ આવતો હતો તે તરફ ચાલ્યો, ત્યાં જતાં જ એક વિકાળ રાક્ષસના પંજામાં સપડાએલો અને આર્કંદ કરતો એક પુરુષ રાજકુમારના જોવામાં આવ્યો.

આ દશ્ય જોઈને રાજસિંહે રાક્ષસને પૂછ્યું કે :- ‘આ માણસે તારું શું બગાડ્યું છે ?’ રાક્ષસ બોલ્યો કે :- ‘આ માણસ મને વશ કરવા સાધના કરતો હતો, તે વખતે મેં એને કહ્યું કે, ‘જો તું તારા શરીરમાંથી માંસ કાપીને આપે તો હું તારે વશ થાઉં.’ પરંતુ તે પ્રમાણે તે પોતાનું માંસ આપી શક્યો નહીં અને હું ભૂખ્યો છું તો, હવે મારા હાથમાં આવેલા ભક્ષ્યને શા માટે છોડી દઉં.’

કુમારે કહ્યું કે :- ‘જો તું એને મૂકી દે તો, હું તને મારું ઉત્તમ માંસ આપું.’ એમ કહી તલવાર કહાડી. પોતાનું માંસ કાપવા લાગ્યો. કુંવરની આવી સાહસિકતા જોઈને તે રાક્ષસ કુંવર ઉપર પ્રસન્ન થયો અને બોલ્યો કે :- ‘હે પરોપકારી પુરુષ ! હું તારું સાહસ જોઈને, તારા ઉપર પ્રસન્ન થયો છું, માટે તારે જે વરદાન માગવું હોય તે માંગ’. તે વખતે કુંવરે કહ્યું કે, ‘જો તું તુષ્ટમાન થયો હોય તો; આ પુરુષનાં

મનોવાંછિત પૂર્ણ કર.’

રાક્ષસ બોલ્યો કે, ‘તમારા કહેવાથી હું એને જીવતો છોડી દઉં છું. અને જે કંઈ તમને આપવું છે, તે હું તમને આપું છું.’ એમ કહીને, તે રાક્ષસે રાજકુમારને ચિંતામતણી રત્ન આપ્યું. રત્ન આપીને રાક્ષસ અદશ્ય થઈ ગયો.

પછી રાજકુમાર અને તેનો મિત્ર-બંને જણા આગળ ચાલવા લાગ્યા. રસ્તામાં રાજકુમારે પોતાના મિત્રને, પોતાના પૂર્વભવનો ભીલ અને ભીલડીનો બધો વૃત્તાંત કહી સંભળાવ્યો. તે વખતે રાજકુમારનો મિત્ર હસીને કહેવા લાગ્યો કે - ‘હે મિત્ર ! તું જે કન્યાને પરણવા ચાહે છે, તે તો પુરુષ દ્વેષિણી છે, તેથી પુરુષ વેશે રત્નવતીને કેવી રીતે જોઈ શકશો ? વળી, તેણીની સાથે વાતચીત કેવી રીતે કરશો ?’

મિત્રની આ વાત સાંભળીને રાજકુમારે કહ્યું કે, ‘હે મિત્ર ! ચિંતા કરવા જેવું કંઈ નથી.’ કારણ કે, સદૈવભાગ્યફલતિ એક વખત જંગલમાં આંબાના ઝાડની નીચે સૂતેલા રાજસિંહકુમારને એક વિદ્યાધરે જોયો. કુંવરનું આવું સુંદર રૂપ જોઈને વિદ્યાધરે વિચાર્યું કે, મારી પાછળ મારી સ્ત્રી આવે છે, તે જો આ પુરુષને જોશે તો મારા સ્નેહને પડતો મૂકીને આ પુરુષ ઉપર સ્નેહ કરવા લાગશે. એ પ્રમાણે વિચાર કરીને તે જ વનમાંથી એક ઔષધિ લાવીને પાણીમાં ઘસીને, રાજસિંહકુમારના કપાળમાં તિલક કર્યું. એટલે તરત જ તે કુમાર મટીને કુમારી થઈ ગયો.

વિદ્યાધર આગળ થયો. થોડા વખત આ વાતને પસાર થયા પછી, તે વિદ્યાધરની સ્ત્રી આવી પહોંચી, તેણીએ આવું સુંદર સ્ત્રીનું રૂપ દેખીને વિચાર્યું કે, પાછા વળતી વખતે મારો પતિ જો આ સુંદર સ્ત્રીને દેખશે તો, તેણીના ઉપર સ્નેહ કરશે અને મને ત્યજી દેશે. એમ વિચારીને, તે જ વનમાંથી બીજી ઔષધિ લાવીને, પાણીમાં ઘસીને કુમારના કપાળમાં તિલક કર્યું. એટલે કુમાર મૂળ રૂપે થઈ ગયો. વિદ્યાધરી પોતાના રસ્તે આગળ ચાલી ગઈ.

કુમારનો મિત્ર સુમતિ પાસેના વનમાં ફૂલ ચૂંટવા ગયેલો હતો, તેણે આ બધો બનાવ વૃક્ષની ઓથે છૂપાઈને જોયો હતો. તથી તે બંને ઔષધીઓ વનમાંથી લઈને વસ્ત્રના છેડે બાંધીને, કુંવરને જગાડી સર્વ વાત કહી સંભળાવી. બંને મિત્રો ચાલતાં ચાલતાં પદ્મપુર નગરે પહોંચ્યા. તે પદ્મપુર નગરની બહાર આવેલા સુવર્ણમય શ્રીઋષભદેવ ભગવાનના જિનપ્રાસાદ પાસે બંને મિત્રો બેઠા. તે વખતે સ્ત્રી સમૂહથી પરવરેલી સુખાસનમાં બેઠેલી રત્નવતી રાજકુમારી તે જિનમંદિરમાં દર્શન કરવા માટે આવી.

આ વખતે, બંને મિત્રો ઔષધિથી સ્ત્રીનું રૂપ ધારણ કરીને, જિનમંદિરમાં આવીને બાજુ ઉપર ઊભા રહ્યા. થોડી વારમાં, રાજકુમારી રત્નવતી ઋષભદેવ

પ્રભુની પૂજા કરીને પાછી વળી. તે વખતે, દેવાંગનાઓ જેવી આ બે કન્યાઓને જોઈને, આનંદિત થએલી રત્નવતી પૂછવા લાગી કે, ‘તમે બંને ક્યાંથી આવો છો?’ રત્નવતીનો આ પ્રશ્ન સાંભળતાં જ મિત્ર સ્ત્રીએ (સુમતિ મિત્રે) કહ્યું કે, ‘આ મારી સખી મણિમંદિર નામના નગરથી આવી છે.’

રત્નવતીએ કહ્યું કે, ‘તમારી સખીને જોઈને મારું મન બહુ જ ઉલ્લાસ પામે છે. તમે બંને જણીઓ મારા ઘેર જ પરોણા તરીકે રહો’. એમ કહીને, પોતાની સાથે પોતાના મેહેલ તેડી ગઈ. બંનેની બહુ પ્રકારે રાજકુમારી ભક્તિ કરવા લાગી.

આ પ્રમાણે કેટલાક દિવસ વીતી ગયા પછી, કુમાર સ્ત્રીએ, રત્નવતીને પૂછ્યું કે ‘તમારું લગ્ન હજુ સુધી કેમ નથી થયું?’ રત્નવતીએ કહ્યું કે, ‘મારે મારા પૂર્વભવના પતિ સાથે જ લગ્ન કરવું છે’. તે વખતે, કુમાર સ્ત્રીએ કહ્યું કે, ‘તમારો પૂર્વભવનો પતિ હજુ કાંઈ જણાતો નથી, તો પછી, સ્વયંવર મંડપ તૈયાર કરાવીને, કોઈપણ મનગમતા પુરુષની સાથે કેમ લગ્ન કરતાં નથી?’

રત્નવતી કહેવા લાગી કે, ‘પોતાના મનને સંતોષ થાય તે જ પતિની સાથે લગ્ન કરીએ છીએ, તેવો સંતોષ તો મને તમારા સામું જોતાં જ ઉપજે છે, મારે માટે બીજા કોઈ વરની સાથે લગ્ન કરવાનું કાંઈ કામ નથી.’

રાજકુમારીનો આ પ્રમાણેનો જવાબ સાંભળીને, કુમાર સ્ત્રીએ પૂછ્યું કે, ‘તમારા પૂર્વભવના પતિને તમે શી રીતે ઓળખી શકો?’ રત્નવતીએ કહ્યું કે, ‘મેં પૂર્વભવમાં જે પુણ્ય ઉપાર્જન કરેલું છે, તે જે જાણતો હોય, તે જ મારો પૂર્વભવનો પતિ સમજવો. ‘તે વખતે કુમાર સ્ત્રીએ કહ્યું કે, ‘હું એટલું જાણું છું કે, તમને પાછલા ભવમાં શ્રીદમસાર નામના મુનિશ્રીએ નમસ્કાર મહામંત્ર શીખવાડ્યો હતો, તેના જ સ્મરણના પ્રભાવથી તમે મરીને, અહીં રાજકુમારી તરીકે ઉત્પન્ન થયા છો.’

આ વૃત્તાંત સાંભળીને રત્નવતી મનમાં ચમત્કાર પામીને, પોતાની સખા ચંદ્રલેખાને કહેવા લાગી કે, ‘હે સખી ! મારા પૂર્વભવની વાત એણે કેવી રીતે જાણી’. ચંદ્રલેખાએ કહ્યું કે ‘એની ચેષ્ટા, ચાલ, વચન વગેરે પુરુષના જેવાં જ દેખાય છે. વળી, તેને દેખીને તને આનંદ થાય છે. તેથી જણાય છે કે, એ જ તારો પૂર્વભવો પતિ છે. પરંતુ કોઈક કારણથી પોતાનું મૂળ સ્વરૂપ છૂપાવીને, સ્ત્રી રૂપે ફરે છે.’

પછી ચંદ્રલેખા કુમાર સ્ત્રીને કહેવા લાગી કે, ‘હે સ્વામી ! મહેરબાની કરીને આપનું મૂળરૂપ અમને દેખાડો.’ આ પ્રમાણેની વિનંતી સાંભળીને, બંને મિત્રો ઔષધિનો પ્રયોગ કરીને, પોતાના મૂળરૂપે પ્રગટ થયા.

પછી ચંદ્રલેખાએ તે કુમારને કહ્યું કે, ‘હે સ્વામી ! તમોએ જેવી રીતે

પોતાનું રૂપ પ્રગટ કર્યું, તેવી જ રીતે પોતાનું કુલ, તથા ગોત્ર પણ પ્રકાશો'. તે વખતે સુમતિ મિત્રએ, કુંવરનો દેશ, નગર, માતા-પિતા કુલ ગોત્રાદિનું નામ કહ્યું અને પોતાના વતનમાં મળેલા મુસાફરનો તથા રસ્તે ચાલતાં, ચિંતામણી રત્નની તથા ઔષધિની પ્રાપ્તિનો સઘળો વૃત્તાંત કહી સંભળાવ્યો.

રત્નવતીએ આ બધો વૃત્તાંત, પોતાના પિતાને જણાવ્યો. આ વૃત્તાંત સાંભળીને રાજા મનમાં હર્ષ પામ્યો, શુભ દિવસે અને શુભ મૂર્હતે રાજકુમારી રત્નવતીના લગ્ન રાજકુમાર રાજસિંહ સાથે મોટા મહોત્સવ પૂર્વક કરવામાં આવ્યાં. પહેરામણીમાં અનેક હાથી, ઘોડા તથા અંકુશ રાજ આપ્યું. રાજસિંહકુમાર પણ રાજકુમારી રત્નવતી સાથે આનંદથી કાળ નિર્ગમન કરવા લાગ્યો.

એક વખત રાજસિંહકુમારના પિતા મૃગાંક રાજાનો દૂત પત્ર લઈને ત્યાં આવ્યો. તેમાં લખ્યું હતું કે, 'હે પુત્ર ! હવે હું વૃદ્ધ થયો છું, તેથી રાજ્ય છોડીને દીક્ષા લેવાની ઈચ્છા રાખું છું, તેથી આ પત્ર વાંચીને તરત જ મને આવીને મલ.'

પોતાના પિતાનો આ પત્ર વાંચતાં જ, પોતાના સસરાની અનુમતિ લઈને, રત્નવતી સહિત, સસરાએ આપેલા મહામૂલ્ય દાયજા અને ચતુરંગી સૈન્ય સહિત રાજસિંહકુમાર મણિમંદિર નગરમાં ઘણી જ ઉતાવળથી આવી પહોંચ્યો.

મૃગાંક રાજાએ ભારે મહોત્સવપૂર્વક રાજકુમાર રાજસિંહ અને રાજકુમારી રત્નવતીનો પૂર પ્રવેશ કરાવ્યો. રાજકુમારે રાજમહેલમાં પેસતાં જ પિતાને પ્રણામ કર્યા અને બંને પિતા-પુત્ર ભેટી પડ્યા. સર્વત્ર આનંદ આનંદ છવાઈ ગયો. આખું નગર પણ આનંદિત થયું.

મૃગાંક રાજા વિચારવા લાગ્યો કે, હવે રાજસિંહ કુમારને ગાદીએ બેસાડીને, હું દીક્ષા અંગીકાર કરું. રાજા આ વિચાર કરતો હતો, તે જ વખતે વનુપાલકે વધામણી આપી કે, હે સ્વામી ! ઉદ્યાનમાં ગુણસાગરસૂરિ ગુરુ મહારાજ પધાર્યા છે.

મૃગાંક રાજા આ સમાચાર સાંભળીને આનંદિત થયો. રાજસિંહ કુમારને ગાદીએ બેસાડીને મોટા મહોત્સવપૂર્વક મૃગાંક રાજાએ ગુણસાગરજી પાસે દીક્ષા અંગીકાર કરી. દીક્ષા અંગીકાર કરીને, તીવ્ર તપ તપતાં મૃગાંક રાજર્ષિ અંત સમયે અનશન કરીને દેવલોક પામ્યા.

રાજસિંહ રાજાએ પણ ગુરુ મહારાજ પાસે શ્રાવકનાં બારવ્રત ઉચર્યા. શ્રાવકધર્મ પાળતાં અને નમસ્કાર મહામંત્રનું સ્મરણ કરતાં રાજસિંહ રાજાએ ઘણો સમય રાજ્યસુખ ભોગવ્યું. સંસાર સુખ ભોગવતા, રાણી રત્નવતીની કુશિધી પ્રતાપસિંહ નામનો એક મહાપ્રતાપી પુત્ર ઉત્પન્ન થયો.

રાજકુમાર પ્રતાપસિંહ યૌવનાસ્થાને પામ્યો. એક વખતે રાજસિંહ રાજાને

ભાગ્યયોગે કોઈ રોગ ઉત્પન્ન થયો. રોગ મટી જતાં જ, રાજપુત્ર પ્રતાપસિંહને ગાદીએ બેસાડીને, રાજસિંહ રાજાએ તથા રાણી રત્નવતીએ ભાગવતી દીક્ષા અંગીકાર કરી.

કેટલોક સમય સાધુપણમાં પસાર કરીને, નિરતિચાર ચારિત્ર પાળીને, અંત સમયે સમસ્ત જીવરાશિને ખમાવતાં અને નમસ્કાર મહામંત્રનું સ્મરણ કરતા રાજર્ષિ રાજસિંહ મુનિ કાળધર્મ પામ્યા. કાળધર્મ પામીને, બ્રહ્મનામના પાંચમા દેવલોકમાં, દશ સાગરોપમનાં આયુષ્યવાળા બ્રહ્મેંદ્ર નામના ઈંદ્ર તરીકે ઉત્પન્ન થયા. રાણી રત્નવતી પણ તે જ દેવલોકમાં ઈંદ્ર સમાન ઋષિવાળા દેવ તરીકે ઉત્પન્ન થઈ.

શ્રીઅતિમુક્તકની કથા

ભરતક્ષેત્રમાં આવેલા પોલાસપુર નામના નગરમાં વિજય નામે રાજા અને શ્રીદેવા નામની, તેની રાણી હતી. તેમને અઈમુત્તા નામનો રાજકુમાર હતો. એક વખત મહાવીર પ્રભુ પોલાસપુર નગરના ઉદ્યાનમાં સમોસર્યા હતા. ગણધરદેવ શ્રીગૌતમસ્વામી બપોરના સમયે, છઠના પારણે, આહારપાણી વહોરવા માટે ફરતા હતા તે, છ વરસની ઉંમરનાં રાજકુમાર અઈમુત્તાની નજરે રમતાં રમતાં પડ્યા. ગજરાજની માફક આનંદથી આવતા સમતાવંત તેજસ્વી અને સુંદર સ્વરૂપવાન શ્રીગૌતમસ્વામીને જોતાં જ રાજકુમાર અઈમુત્તો કે જે, પોતાની ઉંમરના નાનાં નાનાં બાળકોની સાથે રમતો હતો, તે પોતાની રમત બંધ કરીને, શ્રી ગૌતમસ્વામીજીને પૂછવા લાગ્યો કે, ‘આપ કોણ છો અને કેમ આવ્યા છો ? તથા આપને શું જોઈએ છે ? તે મને કહો.’

તે વખતે શ્રી ગૌતમસ્વામીએ કહ્યું કે, ‘વત્સ ! હું સાધું છું. ભિક્ષા લેવા માટે આવ્યો છું.’ આવી વાત સાંભળીને, અઈમુત્તો કુંવર બોલ્યો કે, ‘તો આપ મારા ઘેર પધારો, જેથી હું આપને આહારપાણી વહોરાવું’, પછી. શ્રીગૌતમસ્વામીની આંગળી પકડીને, પોતાના ઘરે લઈ ગયો. અને નિરવધ મોદક વહોરાવ્યા. વ્હોરીને, પાછા વળતાં ગૌતમસ્વામી ને પૂછવા લાગ્યો કે, ‘આપ ! ક્યાં જશો ?’ શ્રીગૌતમસ્વામીએ કહ્યું કે, ‘મારા ગુરુ ભગવાન મહાવીરસ્વામી ઉદ્યાનમાં સમોસર્યા છે, તેમની પાસે હું જઈશ’.

આ પ્રમાણે સાંભળીને, આનંદિત થયેલો અઈમુત્તો બોલ્યો કે, ‘શું વળી, તમારે પણ ગુરુ છે ? તો મને પણ આપણા ગુરુ બતાવો. તમારા ગુરુને જોવા, હું પણ તમારી સાથે આવું છું’. એમ કહી, પ્રભુ મહાવીરને વંદન કરવા, અઈમુત્તો ગૌતમસ્વામીની સાથે ચાલ્યો. પ્રભુએ, તેને યોગ્ય જાણી, ધર્મદેશના દીધી. પ્રભુની

દેશના સાંભળીને, અઈમુત્તો સંસારથી વિરક્ત થયો. દીક્ષા લેવા ઈચ્છા રાખતો. સ્વામીને કહેવા લાગ્યો કે, ‘હે સ્વામી ! માતા પિતાની આજ્ઞા લઈ, આપની પાસે દીક્ષા લઉં, ત્યાંસુધી આપ અહીંયાં જ રોકાજો’. પછી માતાપિતાના ખૂબ આગ્રહથી, એક દિવસનું રાજ્ય ભોગવી, પ્રભુ મહાવીર પાસે અઈમુત્તા કુમારે દીક્ષા લીધી.

પ્રભુએ અઈમુત્તા કુમારને, સાધુની ક્રિયાનો અભ્યાસ કરવા માટે સ્થવિર સાધુઓને સોંપ્યો. એમ અઈમુત્તો સાધુ ધર્મની ક્રિયાનો અભ્યાસ શીખતો શીખતો, શ્રીગૌતમસ્વામીની પાસે જ રહેવા લાગ્યો. એક વખતે વર્ષાઋતુમાં, વરસાદ બંધ થઈ ગયા પછી, કેટલાક સાધુઓ સાથે, અઈમુત્તા મુનિને સાથે લઈને, ગૌતમસ્વામી સ્થંડિલ ભૂમિ ગયા. વનમાં સાથેના સાધુઓ એક વડના ઝાડની નીચે સ્થંડિલ ગયા. તે વખતે બાળક અઈમુત્તા મુનિ, પ્રાણીનો પ્રવાહ વહેતો દેખીને, માટીની પાળ કરી, પાણીને રોકીને, પાણીનું નાનું તલાવ બનાવીને,

પલાસપત્રની નાવડી બનાવીને, તે નાની તલાવડીમાં નાવડી મૂકીને બાલકીડા કરવા લાગ્યા અને બોલવા લાગ્યા કે, ‘મારી નાવડી દરિયામાં ચાલે છે’. એમ કહી હસવા લાગ્યા.

તે વખતે, ગૌતમસ્વીમીજી આ પ્રમાણે બાલકીડા કરતા બાળક અઈમુત્તા મુનિને દેખીને, કહેવા લાગ્યા કે, ‘હે વત્સ ! આ શું કરે છે-? સચિત્ત જલનો સંઘટ્ટો સાધુએ ન કરવો જોઈએ. તં કેમ કર્યો ? આ પાપ ક્રિયાથી સાધુ ધર્મને દોષ લાગ્યો. તારી, નાની ઉંમરના લીધે, કૌતુકથી તલાવમાં કાચલી મૂકીને રમતાં, તારી નાવડી તરે છે, એમ જે કહ્યું તે તારે ન કરવું જોઈએ’. એમ કહી, અઈમુક્તાને પ્રભુ મહાવીર પાસે લઈ ગયા.

પછી, ગૌતમસ્વામી વગેરે સાધુઓ પ્રભુને વિનંતી કરીને કહેવા લાગ્યા કે, ‘હે સ્વામી ! આપે છ વરસના અજ્ઞાન બાળકને દીક્ષા તો આપી છે પરંતુ એ છ કાયની રક્ષા કઈ રીતે કરશે. હમણાં જ તે વિરાધના કરીને આવ્યા છે’. પ્રભુએ કહ્યું કે, ‘હે ગૌતમ વગેરે સાધુઓ ! આ નાનાં શિષ્યની નિંદા ન કરો. તેને ધીમેધીમે સાધુક્રિયા શીખવાડો. તમારા કરતાં તેને, પહેલું કેવલજ્ઞાન ઉપજવાનું છે’. પછી મિચ્છામિદ્ધુક્કંદ દેઈ, સાધુઓ પહેલાંની માફક જ સિદ્ધાંત વગેરેનો અભ્યાસ કરવા લાગ્યા. નાના સાધુ જાણી, બીજા સાધુઓ, અઈમુત્તાની વૈયાવચ્ચ કરવા લાગ્યા. એમ ભણતાં ભણતાં અઈમુત્તા મુનિ બહુશ્રુત થયા. સોલ મહિનાનો ગુણ સંવત્સર તપ અઈમુત્તાએ કર્યો. અઈમુત્તા મુનિ જ્યારે નવ વરસના થયા ત્યારે, એક વખતે રસ્તે જતાં, બાળકોને ધૂળ અને પાણીની કીડા કરતાં દેખીને, પોતે પહેલાં કરેલી સચિત્ત પાણી અને માટીની વિરાધના સંભારીને પશ્ચાતાપ કરતા તત્કાલ કેવલજ્ઞાન પામ્યા. દેવતાઓ કેવલજ્ઞાનનો મહોત્સવ કરવા આવ્યા. પ્રભુએ સાધુઓને કહ્યું કે,

‘લઘુકર્મી અઈમુત્તો કેવલજ્ઞાની થયો, તે તમે પ્રત્યક્ષ જુઓ’. પછી અઈમુત્તા કેવલી, અનેક ભવ્યજીવોને પ્રતિબોધ કરીને મોક્ષે પહોંચ્યા.

વીરા સાળવીની કથા

બાવીસમા તીર્થંકર શ્રીનેમિનાથપ્રભુ એક વખતે દ્વારિકા નગરની બહાર સમવસર્યા શ્રીકૃષ્ણવાસુદેવ મહારાજા પ્રભુને વંદન કરવા ગયા. પ્રભુએ દેશનામાં ગુરુવંદનનું ઉત્તમ ફળ બતાવ્યું. ગુરુવંદનનું આ પ્રમાણે ઉત્તમ ફળ સાંભળીને, શ્રીકૃષ્ણ મહારાજાએ મનના ઉત્સાહથી સમવસરણના અઢારે હજાર સાધુઓને દ્વાદશાવર્ત વાંદણાથી વંદન કર્યું. કૃષ્ણ મહારાજની સાથે આવેલા સોળ હજાર મુગટબદ્ધ રાજાઓએ પણ શ્રીકૃષ્ણની સાથે સાથે સાધુઓને વંદન કરવા માંડ્યું. પરંતુ રાજાઓ થાકી ગયા અને એકલા કૃષ્ણ મહારાજા અને વીરા નામના સાળવીએ અઢારે હજાર સાધુઓને વંદન કર્યું. નવહજાર સાધુઓને વંદન કરતાં કરતાં, શ્રીકૃષ્ણ મહારાજને થાક લાગવા માંડ્યો અને આખા પરસેવાથી રેબઝેબ થઈ ગયા. તે વખતે કૃષ્ણ મહારાજા, શ્રીનેમિનાથ પ્રભુને પૂછવા લાગ્યા કે - ‘હે પ્રભુ ! મેં ત્રણસોને સાઠ મોટા સંગ્રામો ખેલ્યા છે. તેનાથી જેટલો થાક લાગ્યો ન હતો. તેથી પણ વધુ થાક આજે લાગ્યો છે.’ પ્રભુએ કહ્યું કે - ‘જેમ થયું તેમ, તમને આજે ઘણો લાભ પ્રાપ્ત થયો છે. સાધુઓને વંદન કરતાં કરતાં, તને ક્ષાયિક સમ્યક્તત્ત્વ પ્રાપ્ત થયું અને તેં તીર્થંકર નામકર્મ ઉત્પન્ન કર્યું, અને અગાઉ કરેલા મહાસંગ્રામાદિક આરંભ કરતાં, તેં સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થવા યોગ્ય કર્મ ઉપાર્જન કર્યું હતું, તે સાધુઓને વંદન કરવાથી તૂટતાં, ત્રીજી નરક યોગ્ય કર્મ બાકી રહ્યું છે અને તારી દાક્ષિણ્યતાને લીધે, તારી સાથે સાથે દ્રવ્ય વંદન કરનાર વીરા સાળવીને કાંઈપણ ઉત્તમ ફળ પ્રાપ્ત થયું નથી.’

શંકા ઉપર દૃષ્ટાંત

એક વખતે તે બ્રાહ્મણો ધન મેળવવા માટે એક સિદ્ધ પુરુષની સેવા કરતા હતા. કેટલોક સમય વીતી ગયા પછી તે સિદ્ધ પુરુષ પ્રસન્ન થયો અને બોલ્યો કે, ‘આ કંથા છ માસ સુધી ગળામાં રાખવી, છ માસ સુધી આ કંથા ગળામાં રાખી મૂકશે તેને છ માસ પછી દરરોજ પાંચસો સોના મહોરો પ્રાપ્ત થશે’. એમ કહી સિદ્ધ પુરુષે તે બંને બ્રાહ્મણોને એક એક કંથા આપી. તેમાંના એક તે કંથા ગળામાં પહેરીને, કંથા પાસે સોનૈયા માંગ્યા. કંથાએ સોનૈયા નહીં આપવાથી, રસ્તામાં નદી આવી, તે વખતે વિચારવા લાગ્યો કે, માંગવા છતાં પણ કંથા સોનૈયા તો આપતી નથી અને ગળામાં કંથા દેખીને લોકો મશ્કરી કરશે એમ સમજીને ગળાની કંથા નદીમાં નાંખી દીધી. બીજાએ એકાગ્રચિત્તે, છ મહિના સુધી કંથા ગળામાં પહેરી રાખી તેને

છ મહિના પછી સિદ્ધ પુરુષના કહેવા પ્રમાણે દરરોજ પાંચસો સોનામહોરો પ્રાપ્ત થવા લાગી. આ દૃષ્ટાંતથી ધર્મના ફલ માટે શંકા ન કરવી.

કાંક્ષા ઉપર દૃષ્ટાંત

એક બ્રાહ્મણ ધારાદેવીની દરરોજ આરાધના કરતો હતો. લોકો પાસેથી ચામુંડાદેવીની પ્રસંશા સાંભળીને, તેણે ચામુંડાદેવીની આરાધના કરવાની શરુ કરી. એક વખતે નદીમાં પૂર આવવાથી, તે મોટા અવાજે બોલ્યો કે, ‘હે ધારાદેવી ! તારો સેવક પાણીમાં ડૂબે છે, માટે તેને ઉગારી લે. અરે ચામુંડાદેવી ! તમે પણ સેવકની મદદે આવીને મને નદીના પાણીમાં ડૂબતો બચાવી લો’. તે વખતે બંને દેવીઓ ત્યાં હાજર થઈ. પરંતુ, બંને દેવીઓ એક બીજા પર અદેખાઈ રાખતી હોવાથી, કોઈએ બ્રાહ્મણને મદદ ન કરી. બિચારો બ્રાહ્મણ અંતે ડૂબી ગયો. જો તે એકની જ આરાધના કરતો હોત તો ઉગરી જાત.

વિચિકિત્સા ઉપર આષાઢાભૂતિનું દૃષ્ટાંત

આષાઢાભૂતિ નામના આચાર્ય ભગવંતે ઘણાં શિષ્યોને નિર્જરા કરાવી દેવલોકે પહોંચાડ્યા. એક વખતે એક લઘુ શિષ્યને નિર્જરા કરાવતાં કરાવતાં કહ્યું કે, ‘હે શિષ્ય ! જો તું દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થાય તો મને દર્શન આપજો. શિષ્યે હા પાડી. શિષ્ય અણસણ કરીને, સમાધિ પૂર્વક કાળ કરીને દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થયો. દેવલોકમાં તે દેવલોકની ઋદ્ધિ તથા દેવાંગનાઓનાં રૂપમાં મોહિત થઈ જવાથી તત્કાલ આવી ન શક્યો. દેવલોકનાં સુખોમાંલીન થએલો શિષ્ય કેટલાક વખત સુધી નહીં આવવાથી, આચાર્યે વિચાર્યું કે, મારો શિષ્ય દેવતા થયો હોય તો, જરૂર આવ્યા વગર રહે નહીં, પણ હું માનું છું કે, દેવલોકાદિક છે જ નહીં. આટલા દિવસ જે જપ, તપ, નિયમ, સંયમ વગેરે પાળ્યું તે, આત્માને ખોટો કલેશ પમાડ્યો. આ પ્રમાણે વિચાર કરીને સાધુવેશનો ત્યાગ કરવા માટે ઉપાશ્રય છોડીને એકલા જ નીકળી ગયા.

તે વખતે, દેવતા બનેલા નાના શિષ્યે, અવધિજ્ઞાનનો ઉપયોગ મૂક્યો. ગુરુનું સ્વરૂપ દેખ્યું. ગુરુના જવાના માર્ગમાં દેવતાએ નાટક વિકુર્વ્યા. આચાર્યએ છ મહિના સુધી નાટક જોયું. નાટકનું વિસર્જન કર્યા પછી આચાર્ય આગળ ચાલ્યા, રસ્તામાં અનેક રત્નજડિત સોનાનાં આભૂષણો પહેરેલો દેવકુંવર જેવો એક નાનો બાળક એકલો મળ્યો. તેણે આચાર્યને રસ્તો પૂછ્યો. આચાર્યે કહ્યું કે, ‘અહીં આવ, રસ્તો દેખાડું, પણ તારું નામ શું ?’ બાળકે કહ્યું કે, ‘પૃથ્વીકાઈયો’, પછી ખાનગીમાં તેને બોલાવી, તેના બધાં દાગીના ઊતારી લઈ, તે બાળકને મારી નાંખ્યો. પછી

રસ્તામાં વળી, બીજો અપકાઈયો મલ્યો, તેને પણ ગુરુએ, પહેલા બાળકની માફક જ મારી નાંખ્યો. આ પ્રમાણે ગુરુએ છ બાળકોને મારી નાંખ્યા. આ પ્રમાણે ત્રીજો તેઉકાઈઓ, ચોથો વાઉકાઈઓ, પાંચમો વનસ્પતીકાઈઓ અને છઠ્ઠો ત્રસકાઈઓ- આ છ કુમારોને મારી નાંખી, તેઓનાં બધાં આભરણ-દાગીના લઈને જોળી ભરી દીધી. ગુરુ તે આભરણ ભરેલી જોળી લઈને આગળ ચાલે છે, તેવામાં એક સાર્થવાહ અને તેની સ્ત્રી વિકુર્વી, અને દેવતાએ પોતે એક શ્રાવકનું રૂપ વિકુર્વી, આચાર્ય જોળીમાં હાથ ઘાલીને, ઘરેણાં ભરેલું પાતરું કાઢી લીધું, અને આચાર્યને સિંહકેસરીયા લાડુ વહોરાવવા લાગ્યો. અને આચાર્યની જોળીમાં ઘરેણાં ભરી દીધાં. ગુરુ કહેવા લાગ્યા કે, અમારે તેનો ખપ નથી. એવામાં બીજો શ્રાવક રસ્તામાં મલ્યો. તેને બળજબરીથી, જોળીમાં હાથ ઘાલી પાત્ર કાઢ્યું તો, પાત્ર પોતાના છ કુંવરોના દાગીનાથી ભરેલું દેખી, આચાર્યને કહ્યું કે, ‘આ તમારા સાધુપણાનાં લક્ષણ નથી’. તે સાંભળી આચાર્ય શરમાઈ ગયા. મનમાં વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થયો. તે વખતે, શ્રાવક તથા સાર્થવાહાદિકનાં રૂપો સંહરી લઈ, મૂળરૂપે દેવતા ગુરુની સન્મુખ ઊભો રહ્યો. પોતાનો પાછલા ભવનો વૃત્તાંત કહ્યો. ‘હું તમારો શિષ્ય, તમે મને ધર્મ આરાધના કરાવી, તેથી શ્રીજિનધર્મના પ્રતાપે, મારું આયુષ્ય પૂર્ણ કરીને દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થયેલ છું’. આચાર્ય ભગવંત, આલોચણ લઈ, સંયમ પાળીને દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થયા.

સૂર અને ચંદ્ર નામના બે ભાઈઓની કથા

જયપુર નામના નગરમાં શત્રુંજય નામનો રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તે રાજાને સૂર અને ચંદ્ર નામના બે પુત્રો હતા. રાજાને સૂર ઊપર વધારે સ્નેહ હોવાથી, સૂરને યુવરાજ પદે સ્થાપ્યો. તેથી ચંદ્રકુમાર રીસાઈને પરદેશ ચાલ્યો ગયો. કેટલાક દિવસે ચંદ્રકુમાર રત્નપુર નામના નગરે પહોંચ્યો. ત્યાં તે સુદર્શન નામના જૈન સાધુ પાસે ધર્મદેશના સાંભળવા ગયો. ગુરુ મહારાજ પાસે તેને નિરપરાધી જીવને મારવી નહીં, એવું વ્રત લીધું. ચંદ્રકુમાર, રત્નપુર નગરના રાજા વિજયસેનને ત્યાં નોકરી કરતો હતો. એક વખતે રાજાએ ચંદ્રકુમારને હુકમ કર્યો કે મારા દુશ્મન એવા કુંભ રાજાને દગાફટકાથી મારી આવ. તે વખતે ચંદ્રકુમારે, પોતે ગુરુ પાસે લીધેલા નિયમની વાત કરી. તે સાંભળી વિજયસેન રાજા આનંદિત થયો, પછી ચંદ્રકુમારને પોતાના અંગરક્ષક તરીકે સ્થાપન કર્યો. તેના લગ્ન પણ એક ઉત્તમ કન્યા સાથે ધામધૂમથી કરાવી આપ્યા. એક વખત સૈન્ય લઈને કુંભરાજાના નગર ઊપર ચઢાઈ કરીને, કુંભરાજાને હરાવી બાંધીને, વિજયસેન રાજા પાસે લાવ્યો, રાજાએ તેને ઘણું માન આપ્યું. અહીં ચંદ્રકુમાર આનંદથી સુખમાં પોતાનો કાળ નિર્ગમન કરવા લાગ્યો.

અહીં સૂર યુવરાજે, પોતાના પિતા શત્રુંજય રાજાને મારી નાંખવા માટે

છૂરીનો ઘા કર્યો. ઘા ચૂકી ગયો. રાજાએ સૂરકુમારને દેશનિકાલ કર્યો અને રત્નાપુર પત્ર લખીને ચંદ્રકુમારને બોલાવી રાજગાદી સોંપી દીધી. પછી શત્રુંજય રાજા મરણ પામીને જંગલમાં ચીતડો થયો. ભટકતો ભટકતો સૂરકુમાર જંગલમાં આવી ચડ્યો. ચીતડાએ એ સૂરકુમારને જોતાં જ પોતાનાં પૂર્વ ભવનાં વૈરને લીધે, સૂરકુમારને મારી નાંખ્યો. સૂરનો જીવ મરીને, ભીલને ત્યાં પુત્ર તરીકે ઉત્પન્ન થયો. જંગલમાં તે ભીલપુત્ર શિકાર કરવા ગયો. ફરતો ફરતો તે જ જગ્યાએ આવ્યો. ચીતડો અને ભીલપુત્ર બંને સામસામે લડ્યા અને બંને સાથે મરણ પામ્યા. મરીને બંને જણા સૂઅર તરીકે ઉત્પન્ન થયા. ત્યાં પણ યુદ્ધ કરીને, બંને જણા મૃગ થયા. ત્યાં પણ બંને જણા યુદ્ધ કરીને, મરણ પામીને બંને જણા હાથી થયા. તે બંનેને લડતા લડતા પકડીને, એક શિકારીએ ચંદ્રરાજાને ભેટ તરીકે આપ્યા. પરંતુ તે બંને હાથી ત્યાં પણ અંદરોઅંદર લડવા લાગ્યા. આ પ્રમાણે જોઈને ચંદ્રરાજાએ કેવલજ્ઞાની મુનિને પૂછ્યું કે, આ બંને માંહેમાંહે કેમ લડે છે ? ગુરુ મહારાજે બંનેનાં પૂર્વ ભવોનો વૃત્તાંત કહ્યો. પોતાના પિતા અને મોટાભાઈની આ સ્થિતિ જોઈને, ચંદ્રરાજાને વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થયો. રાજગાદી છોડી, દીક્ષા લીધી નિરતિયાર સંયમ પાળીને ચંદ્રરાજા દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થયો. બંને હાથી, લડતાં લડતાં આયુષ્ય પૂર્ણ થવાથી, મરણ પામીને પહેલી નરકમાં ઉત્પન્ન થયા.

વસુરાજા અને નારદની કથા

સુક્તવતી નામની નગરીમાં ક્ષીરકદંબક નામના ઉપાધ્યાય હતા. તેમની પાસે રાજાનો વસુ નામનો પુત્ર, પોતાનો પર્વત નામનો પુત્ર અને નારદ નામનો આ ત્રણે વિદ્યાર્થીઓએ વેદોનો અભ્યાસ સારી રીતે કર્યો હતો. કેટલાક સમય પછી ક્ષીરકદંબક ઉપાધ્યાય મરણ પામ્યા. ક્ષીરકદંબકની જગ્યાએ, તેમનો પુત્ર પર્વત ઉપાધ્યાય થયો. તે પર્વત, એક દિવસે પોતાનાં શિષ્યોને વેદોનો પાઠ કરાવતો હતો, તેમાં પર્વતે શિષ્યોની પાસે અજનો અર્થ બોકડો કર્યો અને યજ્ઞમાં બોકડાને હોમવો એમ કહ્યું. તે વખતે નારદ હાજર હોવાથી, પર્વતને કહ્યું કે, ‘ભાઈ ! અજ શબ્દનો અર્થ ત્રણ વર્ષ જૂની ડાંગર, કે જે વાવવાથી ફરી ઊગે નહીં, તે હોમવાનું કહ્યું છે’. પર્વતે, તે કબૂલ નહીં કરવાથી, બંને વચ્ચે વાદવિવાદ ઉપસ્થિત થયો. બેમાંથી જે જૂઠો સાબિત થાય તેને પોતાની જીભ કપાવી નંખાવી, એવો બંને જણાએ નિર્ણય કર્યો. સવારે વસુરાજા પાસે નિર્ણય કરાવવાનું નક્કી કરવામાં આવ્યું. રાત્રિના સમયે પર્વતની મા વસુરાજા પાસે ગઈ. અને રાજાને કહ્યું કે, ‘તમે સવારમાં અજનો અર્થ બોકડો થાય એમ કહેજો’. રાજા વસુની પાસે દરબારમાં સવારે નારદ અને પર્વત હાજર થયા. બંને જણાએ. પોતપોતાનાં અર્થ કહ્યાં. વસુરાજાએ ગુરુ દાક્ષિણ્યથી

દરબારમાં ખોટી સાક્ષી પૂરી અને કહ્યું કે, ‘ઉપાધ્યાયજીએ અજનો અર્થ બોકડો કર્યો હતો’. તે જ વખતે દેવતાએ વસુરાજાને લાત મારી સિંહાસનથી નીચે પાડી નાંખ્યો, ખોટી સાક્ષી પૂરવાનાં પાપથી, વસુરાજા મરીને નરકે ગયો. પર્વત ઘણા કાળસુધી સંસારમાં ભટકશે અને નારદ ધર્મા પ્રભાવે દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થયો.

તિલક શેઠની કથા

વળી, અચલપુરમાં એક તિલક નામનો શેઠ રહેતો હતો. તે શેઠ યજ્ઞા, અડદ, ચોખા, મગ, તુવેર, ઘઉં વગેરે અનાજ એક સાથે ખરીદીને તે, સવાઈ કીમતે કે દોઢી કીમતે તે વેચતો હતો. એક વખત દુષ્કાળમાં તેને ઘણો નફો થયો. વળી બીજી વખત સુકાળ થયો, તે વખતે સોંધું ધાન્ય તેણે ખૂબ ખરીદ્યું અને ગામેગામે કોઠાર ભરાવ્યા અને પોતાની પાસેની સઘળી લક્ષ્મી અનાજ ભરવામાં ખરચી નાંખી. એક વખત તિલક શેઠને કોઈ નિમીત્તીયાએ દુકાળ પડવાની વાત કરી. તે સાંભળીને, શેઠે પોતાના ઘરનાં દાગીનાં, કપડાં, વાસણ વગેરે વેચીને અને મલ્યાં ત્યાંથી વ્યાજે પણ રૂપિયા લાવીને ઘણાં જ ધાન્યનો સંગ્રહ કર્યો. પરંતુ પ્રજાને પુણ્યબળે સારો વરસાદ થયો. દુકાળના બંદલે સુકાળ થયો. વરસાદ વધારે થવાથી, તિલક શેઠના કોઠાર અનાજથી ભરેલા હતા. તેનું અનાજ નદીઓમાં પૂર આવવાથી તણાઈ ગયું. આ સમયાર સાંભળીને તિલક શેઠ હૃદય રોગ થવાથી અકાળે મરણ પામ્યો. તેને જે ધાન્ય ભરેલું હતું તેમાં ઘણાં જીવો ઉત્પન્ન થયેલાં તેથી મરણ પામીને, તે તિલક શેઠ નરકે ગયો.

નંદરાજાની કથા

પાટલીપુત્ર નગરના નંદ નામના રાજાએ, લોકોના ઉપર અનેક જાતના કર નાંખીને, પ્રજાને અન્યાયથી દંડીને, ખૂબ સોનું એકઠું કરી, ખજાનો ભેગો કર્યો હતો, અને તેણે સોનાની ટેકરી કરાવી. આ પ્રમાણે નંદ રાજાએ સોનાની નવ ટેકરીઓ કરાવી હતી. તે રાજાને દાહજવર ઉત્પન્ન થયો. તેથી ખૂબ પોકાર કરવા લાગ્યો. રાજાને આવી તીવ્ર વેદના ઉત્પન્ન થવાની વાત સાંભળીને, પ્રજા ખૂબ આનંદ પામી. રાજા તીવ્ર વેદના ભોગવીને નરકે ગયો. ઘણો સમય સંસારમાં ભ્રમશે. આવી રીતે કરોડો સૌનૈયા એકઠા થવા છતાં, નંદ રાજાની આશા તૃપ્ત ન થવાથી નંદ રાજા દુર્ગતિ પામ્યો.

ધર્મરાજાની કથા

શ્રીકમલ નામના નગરમાં શ્રીશેખર નામનો રાજા રાજ્ય કરતો હતો. એક જ્યોતિષે, તે રાજાને કહ્યું કે, હે સ્વામી ! આવતા વરસથી બાર વરસનો દુષ્કાળ

પડશે. તે સાંભળીને, રાજાએ પોતાનાથી બની શકે તેટલા ધાન્યનો સંગ્રહ કરાવ્યો અને પ્રજાને પણ સૂચના આપી કે, દરેક માણસે બને તેટલો ધાન્યનો સંગ્રહ કરવો. એવામાં અષાઢ મહિનાના પહેલા જ દિવસે ઘણો જ સારો વરસાદ વરસ્યો અને સુકાળ થયો. તે વખતે ઉદ્યાનમાં, યુગંધર નામના એક જ્ઞાની ગુરુ મહારાજને કેવલજ્ઞાન થયું. વનપાલકે રાજાને વધામણી આપી. રાજા ગુરુ મહારાજને વંદન કરવા ગયો. ધર્મદેશના સાંભળીને, રાજાએ ગુરુ મહારાજને પ્રશ્ન કર્યો કે, ‘આ વરસમાં દુષ્કાળ પડવાનું જ્યોતિષીનું કહેવું ખોટું કેમ પડ્યું?’ કેવલીએ કહ્યું કે, ‘ઋણોનો યોગ તો બાર વરસનાં દુષ્કાળ પડવાનું જ્યોતિષીનું કહેવું ખોટું કેમ પડ્યું?’ કેવલીએ કહ્યું કે, ‘ઋણોનો યોગ તો બાર વરસનાં દુકાળ થાય તેવો જ હતો, પરંતુ સુકાળ થવાનું કારણ સાંભળો-પુરિમતાલ નામના નગરમાં, એક દુર્ભાગી રોગી પુરુષ હતો. તે જે આહાર લેતો, તેનાથી તેને રોગ જ થતો, પછી તેણે વિવિક્કબુદ્ધિથી વિચારીને, સર્વ રર અભક્ષ, રર અનંતકાય, વિદલ, બહુબીજ, ચલિત રસ મોટી ચારે વિગય, સચિત્ત લીલોતરી વગેરે વાપરવાનો નિયમ લીધો. ધર્મના પ્રભાવે તે નીરોગી થઈ ગયો અને મહાધનવાન થયો. તેને બ્રહ્મચર્યવ્રત પણ ઉચર્યું. એક વખતે દેશમાં દુષ્કાળ પડ્યો. તે વખતે તેણે સુપાત્રે દાન ખૂબ દીધું. ખૂબ પુણ્ય ઉપાર્જન કરીને નિરતિયાર નિયમ પાળીને, મરણ પામીને દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થયો. ત્યાંથી અયવીને આ જ નગરમાં સુબુદ્ધિ નામનો શ્રાવક કે જેનો નિયમ છે કે, દરરોજ ખાવા જેટલું જ અનાજ એક વખત ખાવું. આવી દુર્ભિક્ષની વાતો સાંભળીને, પોતાના નિયમને પાળવા માટે, અનાજનો કોઈપણ જાતનો સંગ્રહ કર્યો નથી, તેના ઘેર તેનો પુત્ર પણ ઉત્પન્ન થયો. ગઈ કાલે જ તે પુત્રનો જન્મ થયો છે અને તે પુત્રના પુણ્ય પ્રતાપે દુષ્કાળ પડવાનો હતો, તેના બદલે સુકાળ થયો. આ સાંભળીને રાજા આનંદિત થયો અને સુબુદ્ધિ શ્રાવકને ઘેર જઈ, તેણે પણ પુણ્યશાળી બાલકને પ્રણામ કર્યા અને તે નવજાત બાળકનું નામ ધર્મકુમાર પાડ્યું. રાજાએ તેને કાળજીપૂર્વક ઉછેરાવીને મોટો કર્યો. નગરમાં તે ધર્મકુમારને પોતાના ગાદી વારસ તરીકે જાહેર કર્યો અને પોતાના તાબાના પ્રદેશમાં ધર્મરાજના નામની આણ વર્તાવી. ધર્મરાજના રાજ્યમાં કોઈપણ વરસે દુકાળ પડતો ન હતો. ધર્મરાજાએ ઘણો સમય રાજ્ય પાળ્યું. પછી ગુરુ પાસે દીક્ષા લઈ નિરતિયાર ચારિત્ર પાળી, કેવલજ્ઞાન પામી, મોક્ષસુખ પામ્યો.

સૂરસેનની કથા

બંધુરા નગરીમાં વીરસેન નામનો રાજા રાજ્ય કરતો હતો. આ રાજાને સૂરસેન અને મહસેન નામનો પુત્ર હતો. બંને ભાઈઓનો એક બીજા પ્રત્યે ખૂબ સ્નેહ હતો. એક વખતે મહસેનની જીભે કોઈ રોગ થયો, તે કોઈ પણ ઉપાયે મટતો

ન હતો. આ રોગને લીધે, તેનું મુખ દુર્ગંધ મારતું હતું. આ દુર્ગંધને લીધે કુટુંબનું કોઈ પણ માણસ મહાસેન પાસે જતું નહીં. આ પ્રમાણે દેખીને, સ્નેહને લીધે, મોટાભાઈ સૂરસેને પ્રતિજ્ઞા લીધી કે, ‘જ્યાં સુધી મારા નાના ભાઈને રોગ ના મટે ત્યાં સુધી મારે અન્નજળનો ત્યાગ છે. એ મરી જશે તો, હું પણ તેની સાથે જ મરણ પામીશ’. એમ કહીને, તેની આગળ બેસીને માખી ઉડાડવા લાગ્યો. અને નવકારથી મંત્રીને ઉકાળેલું પાણી પીવડાવવા લાગ્યો. અને તે મંતરેલું પાણી. તેની રોગવાળી જીભ ઉપર થોડું થોડું ઔષધની માફક નાંખવા લાગ્યો. એમ કરતાં ધર્મ અને નવકારમંત્રના પ્રભાવે મહસેનની જીભનો વ્યાધિ શાંત થઈ ગયો. રાજા રાજી થયો.

તે વખતે અવધિજ્ઞાની ગુરુ મહારાજ ઉદ્યાનમાં પધાર્યા. બંને ભાઈઓ ગુરુ મહારાજને વંદન કરી, સન્મુખ બેઠા. પછી સૂરસેનકુમારે ગુરુ મહારાજને પૂછ્યું કે, ‘મારા નાના ભાઈ મહસેનને, આવો જીભનો રોગ કયા કર્મથી થયો?’ ગુરુએ કહ્યું કે, મણિપુર નગરમાં મદન નામે ક્ષત્રિય વંશમાં ઉત્પન્ન થયેલો એક ધર્મિષ્ઠ શ્રાવક હતો. તેને ધીર અને વીર નામનાં બે પુત્રો હતા. એક વખત તે બંને ભાઈઓ ઉદ્યાનમાં ગયા. ત્યાં પાતાના મામા કે જેઓએ દીક્ષા લીધી હતી. તેઓ વસંત નામના સાધુને, ઘણાં માણસોથી વીટાળેલા જોયા. બંને ભાઈઓએ પૂછ્યું કે શું થયું? એક પુરુષે કહ્યું કે, હમણાં જ આ સાધુને, એક સર્પ ડંખ મારીને આ બિલમાં પેઠો છે. તે વખતે વીર નાનો ભાઈ: બોલ્યો કે, ‘બાયલાઓ, એ પાપી સાપને જતો દેખીને કેમ તમોએ મારી નાંખ્યો નહીં?’ તે વખતે, મોટો ભાઈ ધીર બોલ્યો કે ‘ભાઈ! આ જીભથી ખાલી આવા પાપનાં વચન ન બોલ’. વીર બોલ્યો કે, ‘સાધુને કરડનાર પાપી સાપને મારવાથી પુણ્ય થાય, પરંતુ પાપ ના થાય. જો એમ બોલતાં પાપ થતું હોય તો, પાપ મારી જીભે ચઢજે’. ધીરે સાધુને, મણિ તથા મંત્રના બલથી નિર્વિધ કર્યા. ઘણો સમય વીતી ગયા પછી તે, ધીરનો જીવ તું સૂરસેનકુમાર થયો, અને વીર મરીને આ મહસેન કુમાર થયો. સાધુને નિર્વિધ કરવાનાં પુણ્યથી તને રોગ દૂર કરવાની બુદ્ધિ સૂઝી’. આ પ્રમાણેનો પૂર્વભવનો વૃત્તાંત સાંભળીને, બંને ભાઈઓને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. બંને ભાઈઓએ દીક્ષા લીધી. નિરતિયાર ચારિત્ર પાળતાં બંનેને કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું; અને અંતે મોક્ષ સુખ પામ્યા.

વૃદ્ધાની કથા

એક નગરમાં સુધન નામનો નગરશેઠ રહેતો હતો. તે અન્યધર્મ પાળતો હતો. સુધનશેઠ દાનમાં એક લાખ સુવર્ણ દાનમાં આપ્ય પછી જ ઘરની બહાર નીકળતો હતો. આ શેઠના ઘરની પાસે એક ઘરડી ડોસી-શ્રાવિકા રહેતી હતી તે ખૂબ ગરીબ હતી. લોકોનું દળણું કરીને, પરાણે પોતાની આજીવિકા ચલાવતી હતી.

પરંતુ આ ડોસી રોજ સવારે અને સાંજના સામાયિક અને પ્રતિક્રમણ શુદ્ધ વિધિપૂર્વક કરતી હતી.

એક વખત, કોઈક કારણસર ખૂબ મોડું થવાથી, ડોશીને પ્રતિક્રમણ થઈ શક્યું નહીં. એટલે ડોશી પોતાના આત્માની નિંદા અને પ્રશ્નાતાપ કરતી બેઠી હતી. ડોશીને આ પ્રમાણે પશ્ચાતાપ કરતી દેખીને, શેઠ બોલ્યો કે, ‘શું તને મારી માફક લાખ સુવર્ણ દાનમાં આપવામાં કાંઈ ઓછું થયું તો નથી ને ? આટલું બધું તને શેનું દુઃખ છે ? આજે ઉઠ, બેસ થોડી થઈ શકી તો કાલે વધારે કરજે’. ડોસી કહેવા લાગી કે, ‘શેઠ ? એમ કેમ બોલો છો ? આવું ના બોલો. આ સામાયિકમાં માટો લાભ છે’. ડોશી અનુક્રમે મરણ પામી મરીને તે જ નગરમાં રાજપુત્રી તરીકે ઉત્પન્ન થઈ. રાજાને તે બહુ જ વહાલી હતી. અનુક્રમે તે રાજપુત્રીને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. સુધન શેઠ મરણ પામીને, તે જ નગરની પાસેના જંગલમાં હાથી તરીકે ઉત્પન્ન થયો. જંગલમાંથી એક ભિલે તે હાથીને પકડીને, રાજાને ભેટ આપ્યો. રાજાએ તે ઉત્તમ લક્ષણવાળા હાથીને પોતાનો પટ્ટહસ્તી બનાવ્યો. આ હાથીની દિવસમાં ત્રણ વખત આરતી ઉતારવામાં આવતી હતી. એક વખતે હાથી પાણી પીવા માટે રાજમાર્ગ ઊપરથી પસાર થતો હતો, તે વખતે પોતાનું ગયા જનમનું વિશાળ ઘર દેખીને, મૂર્છા પામી ગયો. તેણે જાતિસ્મરણજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. મનમાં વિખવાદ કરવા લાગ્યો. અને મરણ પામ્યાનો ઢોંગ કરી, જમીન ઊપર પડી રહ્યો. રાજાએ હાથીને કાંઈક રોગ થયલો જાણી, ઘણા ઉપાયો કર્યા. પરંતુ હાથી કેમે કરીને ઉઠ્યો નહીં અને રાજપુત્રી તરફ જોઈ રહ્યો. તે વખતે રાજપુત્રીએ, પોતાને ઉત્પન્ન થયેલા જાતિસ્મરણજ્ઞાનના બળે બધો વૃત્તાંત જાણીને, હાથીના કાનમાં કહ્યું કે :

ઉઠો શેઠ મન શાંત કર, ગજ હુઓ કમ્મવસેણા ।

રાજસુતા સામાઈકે, જનમી પુત્રી હું એમ ॥૧॥

આ ગાથા રાજપુત્રી પાસેથી સાંભળતાં જ , હાથી ઊભો થયો. અણસણ કરીને દેવલોક પામ્યો. રાજપુત્રી પરણી, સંસારનું સુખ અનુભવી, દીક્ષા લઈ, નિરતિયાર ચારિત્ર પાળી, અંતે મોક્ષે ગઈ.

ધન શ્રેષ્ઠિની કથા

એક ગામમાં ધન નામનો વ્યાપારી રહેતો હતો. તેને એક ભદ્રિક પરિણમી અને દાન દેવાની ભાવનાવાળી સુંદર પત્ની હતી. એક વખતે શેઠે ગુરુ પાસે નિયમ લીધો કે મારે ત્રિકાલ દેવપૂજા, એકાંતરે ઉપવાસ, સચિત વસ્તુનો ત્યાગ કરવો. આ નિયમ ધન શેઠ સારી રીતે પાળતો હતો. કર્મના ઉદયે ધન શેઠ નિર્ધન થઈ ગયો. પત્નીએ કહ્યું કે, મારા પિયરથી દ્રવ્ય લઈ આવીને વ્યાપાર કરો. તે સ્ત્રીના આગ્રહથી

ધન શેઠ સસરાનાં ગામ તરફ જવા તૈયાર થયો. રસ્તામાં ખાવા માટે પત્નીએ તૈયાર કરેલું સાથવાનું ભાતું રાખી લીધું. પહેલા દિવસે ઉપવાસ હતો. બીજા દિવસે ભાતું વાપરતાં પહેલાં, ‘કોઈ મુનિ આવી ચડે તો વહોરાવીને પછી ભાથું વાપરું’. આ પ્રમાણે ઈચ્છા કરતાં જ પુણ્યોદયે એક માસક્ષમણ કરેલા તપસ્વી સાધુ ફરતાં ફરતાં ભિક્ષા લેવા માટે આવી ચડ્યા. શેઠ પોતાની પાસેના ભાતાનું દાન દઈ દીધું. ત્રીજા દિવસે ઉપવાસ કર્યો. ચોથા દિવસે શેઠ સાસરે પહોંચી ગયા. સસરા પાસે ધનની માંગણી આજીજીપૂર્વક કરી. પરંતુ નિર્ધન જાણીને દ્રવ્ય પાછું નહીં આવી શકે, એમ સમજીને કાંઈ પણ ધન સસરાએ આપ્યું નહીં. પછી ધન શેઠ નિરાશ થઈને પાછો પોતાના વતન તરફ જવા માટે ઉપડ્યો. રસ્તામાં નદીના કિનારે બેઠોબેઠો વિચાર કરવા લાગ્યો. કે મારી પત્નીએ પિયરથી ધન મલશે એ આશાએ મને મોકલ્યો હતો. મને ખાલી હાથે આવેલો જાણી તે નિરાશ થઈ જશે. એમ વિચાર કરીને કાંઠાના કાંકરા લઈ પોટલું બાંધી ઘેર પહોંચ્યો. પોટલું પોતાની પત્નીને આપ્યું. સ્ત્રી, ધન ભરેલું પોટલું જાણી આનંદિત થઈ. પોટલામાંના કાંકરાના શેઠ માસક્ષમણના ઉપવાસી મુનિ મહારાજને આપેલા દાનના પ્રભાવે, શાસનદેવે દિવ્યરત્નો બનાવી દીધા. તેમાંથી એક રત્ન કહાડી સ્ત્રીએ, અનાજ વગેરે વસ્તુઓ લાવી સુંદર રસોઈ બનાવી. શેઠ વિસ્મય પામી ગયો. ભોજન કર્યું, રાત્રે પથારીમાં સૂતાં-સૂતાં ધન શેઠ વિચાર કરવા લાગ્યો કે, આ કાંકરાના બદલે રત્ન કઈ રીતે થઈ ગયા ? તે વખતે શાસનદેવે પ્રગટ થઈને કહ્યું કે, તે રસ્તામાં જે સુપાત્રદાન દીધું હતું તેના પ્રતાપે, મેં કાંકરાને બદલે રત્નો કરી દીધાં છે’. પછી શેઠ રત્નોથી ધનવાન વ્યાપારી થયો. ધર્મ પાળી મોક્ષે ગયો. એમ જાણી અતિથિસંવિભાગ વ્રતનો આદર કરો.

દશાર્ણભદ્ર રાજાની કથા

દશાર્ણ નામના નગરમાં દશાર્ણભદ્ર નામનો રાજા રાજ્ય કરતો હતો. આ રાજાની પાસે ચક્રવર્તિની માફક પુષ્કળ ઋદ્ધિ હતી. એક વખતે શ્રીમહાવીરપ્રભુ દશાર્ણપુરની નજીકના ઉદ્યાનમાં સમોસર્યા. વનપાલકે ઉદ્યાનમાં પ્રભુ પધાર્યાની રાજાને વધામણી આપી. શ્રીમહાવીર પ્રભુને આવ્યા સાંભળી દશાર્ણભદ્ર રાજા ખૂબ આનંદિત થયો. મનમાં વિચાર્યું કે, હું પ્રભુને ખૂબ ધામધૂમથી વંદન કરવા જાઉં. બીજા કોઈએ પણ પ્રભુને આજ સુધી વંદન ના કર્યું હોય, તેવી રીતે હું પ્રભુને વંદન કરવા જાઉં. પ્રભુને વંદન કરવા જવા માટે, ઐરાવણ હાથી જેવા અઢાર હજાર હાથી, ચોવીસ લાખ ઘોડા, એકવીસ હજાર રથ, એક હજાર પાલખી, સોળ હજાર ધજાઓ, પાંચસો રાણીઓ, વગેરે પરિવારથી પરિવરેલો રાજા, દશાર્ણભદ્ર મોટા આડંબરથી પ્રભુને વંદન કરવા જવા માટે નીકળ્યો. તે વખતે સૌધર્મેન્દ્રે તેનો ઋદ્ધિનો ગર્વ ઊતારવા માટે, ચોસઠ હજાર ધોળા ઉત્તમ હાથી વિકુર્વા. દરેક હાથીને પાંચસો

પાંચસો સૂંઢ, દરેક સૂંઢ દીઠ આઠ આઠ દંતશૂલ, અને દરેક દંતશૂલ ઉપર આઠ આઠ વાવ, દરેક વાવમાં આઠ આઠ કમલ; દરેક કમલને લાખ લાખ પાંખડી, દરેક પાંખડી ઉપર બત્રીસબદ્ધ દેવતાઈ નાટક થતાં હતાં, દરેક કર્ણિકાએ સિંહાસન, આઠ આઠ અગ્રમહિષીઓ સહિત, બેઠેલા ઈંદ્ર મહારાજ નાટક જુએ છે. આવી રીતના ચોસઠ હજાર હાથી આકાશમાંથી ઊતરતા દશાર્ણભદ્ર રાજાએ જોયા. આ પ્રમાણેની ઋદ્ધિ સાથે ઈંદ્ર મહારાજને પ્રભુને વાંદવા આવતા દેખીને, દશાર્ણભદ્ર રાજાએ વિચાર્યું કે, આ ઋદ્ધિ દેવલોકની છે. ઈંદ્ર મહારાજે મારો ગર્વ ઉતારવા માટે જ આ ઋદ્ધિ વિકુર્વી છે. હું ઈંદ્ર મહારાજને પહોંચી શકું તેમ નથી એમ વિચાર કરી, મહાવીર પ્રભુનું વંદન કરી, દેશના સાંભળી, વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થવાથી, દશાર્ણભદ્ર રાજાએ પ્રભુ મહાવીર પાસે દીક્ષા લીધી. ઈંદ્ર મહારાજે, દશાર્ણભદ્ર રાજર્ષિને પગે લાગીને, ‘તમને ધન્યવાદ હો’, એમ કહીને ઈંદ્ર મહારાજ દેવલોકમાં પાછા ગયા. દશાર્ણભદ્ર રાજર્ષિ નિરતિચાર ચારિત્ર પાળીને મોક્ષે ગયા. માટે કોઈએ ઋદ્ધિગૌરવ ન કરવો. જો કરવો હોય તો દશાર્ણભદ્ર રાજાની માફક ધર્મ ગૌરવ કરવો.

આર્યમંગુની કથા

મથુરાનગરીમાં આર્યમંગુ ચાતુર્માસ રહ્યા હતા. અહીં દરરોજ સ્વાદિષ્ટ આહાર મલવાથી જીભના સ્વાદના લોલુપી અને શિથિલાચારી થયા. એક જ ઠેકાણે ઘણો સમય રહેવાથી પ્રમાદી પણ થયા. અનુક્રમે કાલધર્મ પામીને, તે જ નગરમાં ખાલટૂકડા નામના યક્ષના મંદિરના અધિષ્ઠાયક તરીકે ઉત્પન્ન થયા, વિભંગજ્ઞાનથી પોતાનો પાછળનો ભવ જાણીને, પશ્ચાત્તાપ કરવા લાગ્યા. સાધુ યક્ષના મંદિર પાસે થઈને, બહિર્ભૂમિ જાય, તે વખતે, યક્ષ બોલે કે, હું તમારો ગુરુ છું, અને જીભની લોલુપતાથી કાળધર્મ પામીને અહીં યક્ષ તરીકે ઉત્પન્ન થયો છું, તે માટે તમે; ભૂલે ચૂકે જીભના સ્વાદના લોલુપી ન થશો. એમ કહી યક્ષ અદૃશ્ય થઈ ગયો. તે માટે રસગૌરવ ન કરવું.

પડાવશ્યક બાલાવબોધની પ્રાપ્ત સૂચિ*

- ભદ્રબાહુકૃત નિર્યુક્તિની મલયગિરિકૃત ટીકાની સાથે - આગમોદય સમિતિ, મુંબઈ, ઈ.સ. ૧૯૨૮ (પ્રથમ ભાગ), ૧૯૩૨ (દ્વિતીય ભાગ), દેવચન્દ લાલભાઈ જૈન પુસ્તકોદ્ધાર, સુરત, સન્ ૧૯૩૬ (તૃતીય ભાગ)
- ભદ્રબાહુકૃત નિર્યુક્તિની હરિભદ્રવિહિત વૃત્તિસહિત-આગમોદય સમિતિ, મુંબઈ, સન્ ૧૯૧૬-૧૭
- ભદ્રબાહુકૃત નિર્યુક્તિની માણિક્યશેખરવિરચિત દીપિકાસહિત-વિજયાદાન સૂરીશ્વર જૈન ગ્રંથમાલા, સુરત, સન્ ૧૯૩૯-૧૯૪૧
- મલધારી હેમચન્દ્રવિહિત પ્રદેશવ્યાખ્યા-દેવચન્દ લાલભાઈ જૈન પુસ્તકોદ્ધાર, મુંબઈ, સન્ ૧૯૨૦
- ગુજરાતી અનુવાદસહિત-ભીમસી માણેક, મુંબઈ, સન્ ૧૯૦૬
- હિન્દી અનુવાદસહિત-અમોલકઋષિ, હૈદરાબાદ, વીર સં. ૨૪૪૬
- હિન્દી વિવેચનસહિત (શ્રમણસૂત્ર) ઉપાધ્યાય અમર મુનિ, સન્મતિ જ્ઞાનપીઠ, આગરા, વિ.સં. ૨૦૦૭
- સંસ્કૃત વ્યાખ્યા અને તેના હિન્દી-ગુજરાતી અનુવાદની સાથે-મુનિ ઘાસીલાલ, જૈન શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિ, રાજકોટ, સન્ ૧૯૫૮
- જિનદાસકૃત ચૂર્ણિ, રતલામ, સન્ ૧૯૨૮
- ભદ્રબાહુકૃત નિર્યુક્તિ, જિનભદ્રકૃત ભાષ્ય અને હેમચન્દ્રકૃત વૃત્તિસહિત દિવ્યદર્શન કાર્યાલય, અમદાવાદ (દ્વિ.સં.) ૧૯૬૩
- નિર્યુક્તિ અને અવચૂરિસહિત-જ્ઞાનસાગર-ભાવવિજય, દેવચન્દ, લાલભાઈ પુસ્તકોદ્ધાર ફંડ, સુરત, ૧૯૬૩.
- નિર્યુક્તિ, ભાષ્ય અને સ્વોપજ્ઞવૃત્તિસહિત-સં. નથમલ ટાટિયા, પ્રાકૃત જૈન શોધ સંસ્થાન, વૈશાલી, સન્ ૧૯૭૨
- નિર્યુક્તિ અને અવચૂરિસહિત-વીર સુન્દર, દેવચન્દ લાલભાઈ, પુસ્તકોદ્ધાર ફંડ, સુરત, સન્ ૧૯૭૪
- મૂલ) સં. પુણ્યવિજય મહાવીર જૈન વિદ્યાલય, મુંબઈ, સન્ ૧૯૭૭
- (મૂલ) વૃત્તિ અને ગુજરાતી અનુવાદસહિત-ચિદાનન્દ કીર્તિ પ્રકાશન, ૧૦/૧૨૭૦ ગોપીપુરા મેનરોડ, સુરત
- (મૂલ) સં. જિનેન્દ્રગણિ-હર્ષપુષ્પામૃત જૈન ગ્રંથમાલા, લાખાબાવલ

શાન્તિપુરી, સૌરાષ્ટ્ર સન્ ૧૯૭૫

- (મૂલ) સં. રતનલાલ દોશી - અખિલ ભારતીય સાધુમાર્ગી જૈન સંસ્કૃતિ રક્ષક સંઘ, સૈલાના
- જ્ઞાનાસાગરસૂરિ-સં. ૧૪૪૦ - આવશ્યકસૂત્ર અવયૂર્ણિ
- માણિક્યશેખર-ઈ.સ. ૧૪૫૦ લગભગ-આવશ્યક નિર્યુક્તિ દિપિકા
- તરુણપ્રભસૂરિ-૨ સં. ૧૪૧૧-શ્રી ષડાવશ્યક સૂત્ર બાલાવબોધ
- સોમસુંદરસૂરિ-વિક્રમની પંદરમી સદી-શ્રી ષડાવશ્યક સૂત્ર બાલાવબોધ
- હેમહંસગણિ-૨ સં. ૧૫૦૧-શ્રી ષડાવશ્યકસૂત્ર બાલાવબોધ
- અજ્ઞાતકર્તૃક-૨ સં. ૧૫૧૨ - શ્રી ષડાવશ્યકસૂત્ર બાલાવબોધ
- મેરુસુંદર-૨ સં. ૧૫૧૨ - શ્રી ષડાવશ્યકસૂત્ર બાલાવબોધ
- સમરચંદ્ર-સમરસિંહ-વિક્રમની સોળમી સદી-ષડાવશ્યક સૂત્ર (પાશ્વચંદ્રસૂરશિષ્ય) બાલાવબોધ
- મહિમાસાગર-વિક્રમની સોળમી સદી-ષડાવશ્યકવિવરણ - સંક્ષેપાર્થ
- અજ્ઞાતકર્તૃક-લેખન સં. ૧૫૧૫ - ષડાવશ્યક બાલાવબોધ
- અજ્ઞાતકર્તૃક-લેખન સં. ૧૫૮૩ - ષડાવશ્યક બાલાવબોધ
- વિનયમૂર્તિ-લેખન સંવત ૧૫૦૮-ષડાવશ્યક બાલાવબોધ
- જિનવિજય-૨ સં. ૧૫૭૧-ષડાવશ્યક બાલાવબોધ
- અજ્ઞાતકર્તૃક-લેખન સંવત ૧૭૧૨ - ષડાવશ્યક બાલાવબોધ
- અજ્ઞાતકર્તૃક - લેખન સંવત ૧૭૩૪-ષડાવશ્યક સૂત્ર-સ્તબક
- અજ્ઞાતકર્તૃક-લેખન સંવત ૧૭૫૦-ષડાવશ્યક સૂત્ર-સ્તબક
- અજ્ઞાતકર્તૃક-લેખન સંવત ૧૭૮૧- ષડાવશ્યક
- અજ્ઞાતકર્તૃક-લેખન સંવત ૧૮૮૬-ષડાવશ્યક બાલાવબોધ
- અજ્ઞાતકર્તૃક-ષડાવશ્યક ટબો

★ નીચેના ગ્રંથોને આધારે આ સૂચિ તૈયાર કરી છે :

- જૈનસાહિત્યકા બૃહદ ઇતિહાસ, ભાગ-૨; સંપા. મોહનલાલ મહેતા, પ્રકાસ. પાશ્વનાથ વિદ્યાશ્રમ શોધ સંસ્થાન્, વારાણસી, બીજી આવૃત્તિ, ૧૯૮૯
- જૈનગૂર્જર કવિઓ : નવી સંવર્ધિત આવૃત્તિ. ભાગ-૧ થી ૭, સંપા. જયંત કોઠારી, પ્રથમ આવૃત્તિ, ઈ.સ. ૧૯૮૭ થી ૧૯૯૫

સંદર્ભ ગ્રંથોની સૂચિ

ગુજરાતી

૧. કોઠારી જયંતભાઈ
મધ્યકાલીન ગુજરાતી સાહિત્યમાં જૈનોનું પ્રદાન
શબ્દમંગલ પ્રકાશન
પ્રથમ આવૃત્તિ - ઈ.સ. ૧૯૮૫
૨. જોશી ઉમાશંકર અને અન્ય (સંપાદક)
ગુજરાતી સાહિત્યનો ઇતિહાસ ભાગ ૧ થી ૪
પ્રકાશક : ગુજરાતી સાહિત્યપરિષદ
પ્રથમ આવૃત્તિ
૩. તુકોલ, ટી.કે.
શુક્લ ચિત્રા પ્ર. (અનુ.)
જૈનદર્શન
પ્રકાશક : સરદાર પટેલ યુનિ. વિદ્યાનગર
પ્રથમ આવૃત્તિ-૧૯૭૮
૪. દેસાઈ, મોહનલાલ દલીયંદ
જૈન ગૂર્જર કવિઓ- ભાગ ૧ થી ૭
નવી સંવર્ધિત આવૃત્તિ
સંપા. કોઠારી જયંતભાઈ
પ્રથમ આવૃત્તિ - ઈ.સ. ૧૯૭૮ થી ૧૯૮૫
૫. નવાબ, સારાભાઈ મણિલાલ (સંપાદક)
ખડાવશ્યક બાલાવબોધ
પ્રકાશક : મેસર્સ સારાભાઈ મણિલાલ
પ્રથમ આવૃત્તિ, ૧૯૭૭
૬. પરીખ, ર, છો.
ગુજરાતનો સાંસ્કૃતિક ઇતિહાસ ભાગ - ૧ થી ૭
પ્રથમ આવૃત્તિ
૭. રાવળ અનંતરાય
મધ્યકાલીન ગુજરાતી સાહિત્યનો ઇતિહાસ

हिन्दी

१. जैन. जगदीशचन्द्र
मेहता, मोहनलाल
जैन साहित्यका बृहद् इतिहास-भाग-२.
अंगबाह्य आगम
प्रकाशक-पार्श्वनाथ विद्याश्रम शोधसंस्थान, वाराणसी
द्वितीय संस्करण १९८९
२. जैन सागरमलजी
जैन, बौद्ध और गीता के आचारदर्शनोंका तुलनात्मक अध्ययन भाग १-२
प्रकाशक-राजस्थान प्राकृतभारती संस्थान, जयपुर
प्रथम आवृत्ति, ई.स. १९८२
३. कन्हैयालालजी महाराज
षडावश्यक बालावबोध,
प्रकाशक-अ.भा.श्वे.स्था.जैनशास्त्रोद्घा समिति, राजकोट
द्वितीय आवृत्ति १९५८.

લોખંડના અન્ય પ્રકાશન

૧. અર્વાચીન કવિતામાં વ્યક્ત થતો ભક્તિનો ઉન્મેષ (વિવેચન) ઈ.સ. ૧૯૮૪
૨. કવિ સહજસુંદરની રાસકૃતિઓ (પ્રાચીન મૂળ હસ્તપ્રતોને આધારે સંપાદન અને સમીક્ષા) ઈ.સ. ૧૯૮૯

ડૉ. હરિવલ્લભ ભાયાણીના માર્ગદર્શનમાં સંપાદિત પુસ્તકો

૩. પદસૂચિ, ઈ.સ. ૧૯૯૦
૪. દેશીસૂચિ, ઈ.સ. ૧૯૯૧
૫. પાંડવલા, ઈ.સ. ૧૯૯૧
૬. કૃષ્ણચરિત્ર, ઈ.સ. ૧૯૯૨

સંસ્કારપ્રેરક બાળસાહિત્ય

૭. અડવો રે અડવો (બાળનાટક), ઈ.સ. ૧૯૯૯
૮. પહેલું કોણ ? (બાળનાટકો), ઈ.સ. ૧૯૯૦
૯. મહાભારતનાં પાત્રો (બાળવાર્તા રૂપે), ઈ.સ. ૧૯૯૦

પાલિ અને પ્રાકૃત ભાષામાંથી અનુવાદિત (સમીક્ષા સાથે) પુસ્તકો

૧૦. શ્રી પંચાસ્તિકાય સંગ્રહ, ઈ.સ. ૧૯૯૯
૧૧. દ્રવ્યસંગ્રહ, ઈ.સ. ૧૯૯૮
૧૨. ભિક્ષુપાતિમોકખ (ડૉ. મધુબેન સેન સાથે)
૧૩. મજ્ઞિમનિકાય : સમીક્ષાત્મક અધ્યયન, ઈ.સ. ૨૦૦૧
૧૪. બૌદ્ધદર્શન અને સંસ્કૃતિની પરંપરા, ઈ.સ. ૨૦૦૪
૧૫. ભવિસ્સયત્ત કહા, ઈ.સ. ૨૦૦૩
૧૬. થેરીગાથા (પ્રકાશ્ય)
૧૭. મેરુસુંદરકૃત ષડાવશ્યક બાલાવબોધ, ૨૦૦૬
૧૮. હસ્તપ્રતવિદ્યા અને આગમસાહિત્ય : સંશોધન અને સંપાદન, ઈ.સ. ૨૦૦૧

અન્ય

૧૯. (વિશ્વનાથ જાનીકૃત) પ્રેમપચીસી : સંપાદન અને સમીક્ષા, ઈ.સ. ૨૦૦૨
૨૦. જૈન શબ્દાવલી (અન્ય સાથે), ઈ.સ. ૨૦૦૦
૨૧. ગુજરાતી સાહિત્યકોશ (મધ્યકાલીન), સહાયક સંપા., ગુજરાત સાહિત્ય પરિષદ દ્વારા પ્રકાશિત
૨૨. ગુજરાતી સાહિત્યકોશ (અર્વાચીન), સહાયક સંપા., ગુજરાત સાહિત્ય પરિષદ દ્વારા પ્રકાશિત